

วารสาร บัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565
ISSN 2630-0648 (online)

Journal of
_Graduate
_Saket
_Review

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Journal of | วารสาร
Graduate | บัณฑิต
Saket | สาเกต
Review | ปรีทรรศน์

ISSN 2630-0648 (ONLINE)

Volume 7 No.1 January - June 2022

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2565

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1

มกราคม - มิถุนายน 2565

Journal of Graduate Saket Review Volume 7 No.1

January - June 2022

จัดทำโดย

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170 โทรศัพท์ 081-739 1811

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

Journal of Graduate Saket Review

ISSN 2630-0648 (ONLINE)

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2565 Vol.7 No.1 January – June 2022

ISSN 2630-0648 (Online)

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม ดำเนินการโดย บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

•วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ดีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ต่อบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ทราบข้อมูลของผู้ส่งบทความ (Double-Blind) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

The Journal of Graduate Saket Review is an academic journal published twice a year (1st issue January-June, 2nd issue July-December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students. The Journal focuses on Buddhism, Liberal Arts Political Science and Public Administration and Interdisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of Graduate Saket Review, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of Graduate Saket Review including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of Graduate Saket Review are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

•กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

•อัตราค่าธรรมเนียม

ตีพิมพ์บทความละ 3,000 บาท

•เจ้าของ

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

•Owner

Graduate School Roi Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

•สำนักงาน

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45170

โทร. 081- 739 1811

<http://www.roiet.mcu.ac.th>

Email : roietjournal@gmail.com

•Officer

Graduate School Roi Et Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

252 M.4 , Niwet, Thawutburi, Roi-Et, Thailand, 45170

Tel. 081- 739 1811

<http://www.roiet.mcu.ac.th>

Email : roietjournal@gmail.com

•ที่ปรึกษา (Advisors)

อธิการบดี

Rector

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

Vice-Rector for Administration

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

Vice-Rector for Academic Affairs

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

Vice-Rector for General Affairs

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

Vice-Rector of MCU

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

Dean, Graduate School

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

Dean, Faculty of Buddhism

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

Dean, Faculty of Social Sciences

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

Director, Buddhist Research Institute

พระครูสุตวรธรรมกิจ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์,ดร.

Phrakhrusutawarathammit, Asst.Prof.Dr.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยามพร พันธุ์ไชย

Asst.Prof. Dr.Siamporn Phanthachai

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกานดา จันทวารีย์

Asst.Prof. Dr.Sukanda Junthavaree

• บรรณาธิการ (Editor)

พระครูวาปีจันทคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร.

Phrakhruwapeejanthakun, Asst.Prof.Dr.

• ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระอธิการรัฐวุฒิ สิริจันโท, ดร.

Phra Adhikan Natthawut Siricando, Dr.

• ผู้จัดการวารสาร

อาจารย์สนั่น ประเสริฐ

Snan Prasert

• กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระครูปลัดสมหมาย อตฺตสิทฺโธ,ดร.

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrakhruphaladsommai Addhasitdho, Dr.

: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst.Prof.Dr.Phaitoon Suanmafai

: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ดร.พิกุล มีมานะ

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Dr.Pikul Meemana

: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา

: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Assoc. Prof. Dr. Rattana Panyapa

: Ubon Ratchathani

รองศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา

: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Assoc. Prof. Dr.Homhuan Buarabha

: Khon Kaen University

รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ

: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Assoc. Prof. Dr.Sanya Kenaphoom

: Rajabhat Mahasarakham University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์

: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Asst.Prof.Dr.Chalong Phanchan

: Mahasarakham University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง

: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Asst.Prof.Dr.Thiraphong Meithaisong

: Mahasarakham University

• ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Reviewers)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์,ดร.

คณะนิติบัณฑิตวิทยาลัย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ศาสตราจารย์,ดร.

วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, ศาสตราจารย์,ดร.

คณะสังคมศาสตร์

พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, รองศาสตราจารย์,ดร.

วิทยาเขตขอนแก่น

พระมหาโยธิน โยธโก, รองศาสตราจารย์,ดร.

วิทยาเขตขอนแก่น

พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ,ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยาเขตขอนแก่น

พระครูภวนาโพธิคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปัญโญ,ดร. ศาสตราจารย์	วิทยาเขตขอนแก่น
ดร.บุญทัน ดอกไธสง	คณะสังคมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม	คณะสังคมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร	บัณฑิตวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย อวดศรี	วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น	วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพันธ์ วงศ์พรพวัฒน์	วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.เดียน คำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อุดม พิริยะสิงห์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วันชาติ ชาญวิจิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
พระมหาพงษ์ทราทิพย์ สุธีโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์เป็นวารสารวิชาการที่ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า รวบรวมองค์ความรู้ในมิติทางด้าน พระพุทธศาสนา ศิลปะศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ พร้อมทั้งสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ได้ดำเนินการนำองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ค้นคว้าวิจัยจากหลายกลุ่ม สหวิทยาการ ซึ่งได้ผ่านการกลั่นกรอง พิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทรงความรู้ เพื่อให้ได้คุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ ทางกอง บรรณาธิการได้ดำเนินงานพัฒนาวารสารอยู่ตลอด ปรับปรุงระบบงานให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน ปัจจุบันได้พัฒนาสู่การเป็น วารสารที่ได้มาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 2 ในเดือนมิถุนายนปี 2564 ในปี 2565 วารสารบัณฑิต สาเกตปริทรรศน์ ฉบับนี้เป็นปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน 2565

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินบทความ ที่ให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้บทความนั้นได้คุณภาพพร้อมทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนบทความ กองบรรณาธิการขอ เชิญผู้สนใจได้ส่งบทความมาตีพิมพ์ที่วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่ม หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะที่ เป็นประโยชน์อันจะนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาวารสารให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทางกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกต ปริทรรศน์ขอน้อมรับด้วยความยินดี และขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูวาปีจันทคุณ,ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

» บทบรรณาธิการ	จ
» อริยสัจ 4 : พุทธวิธีเสริมสร้างการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง	1
The Four Noble Truths : Buddha's Applicable Way Fostering Self-Directed Learning	
ธณพร โปมิน	
» หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : การมีส่วนร่วมทางการเมือง	11
Principles of Political Science in Tripitaka: Political Participation	
ไพรัช พันชมภู	
» ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล	25
Transcendental Leadership based on Buddhism in Digital Era	
สุรสิทธิ์ ไกรสิน	
» ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษาในยุคดิจิทัล	37
Buddhist Leadership in Educational Organization in the Digital Era	
พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์	
» การถอดบทเรียน : เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้	47
The Lesson Learned to reinforce learning process	
นิคม สุวพงษ์	
» ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4	61
Academic leadership of school administrators According to the Brahmavihara 4	
ว่าที่ร้อยตรี ครรชิต ชัยกิจ, กนกอร สมปราชญ์, เอกราช โฆษิตพิมาณเวช	
» แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ	73
Guidelines to public policy making Integrated	
สนุก สิงห์มาตร, พลอยชนกวรรณ หวังผล, พิกุล มีมานะ	

- » การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ 83
political participation of the new generation
พระครูปริยัติวรเมธี (อชิรวิชญานันท์ อริยมณีโก)
- » แนวทางการบริหารจัดการโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด 93
Management approach of Field Hospitals Roi-Et Buddhist College
พิกุล มีมานะ
- » การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน 103
โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28
The development of guidelines for enhancing desirable characteristics
of school students Muangklangprachanukul, Secondary Educational
Service Area Office, Area 28
ชาญวิทย์ หมั่นอุดม
- » ความคาดหวังของประชาชนในบริการของศูนย์ดำรงธรรม 115
People's expectation of Services from Damrongdhama Centre
ปทุมรัตน์ มีธรรม, พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์
- » ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด 125
Management level according to Buddhist principles of field hospitals
Roi Et Buddhist college
พระพลากร สุ่มงคโล
- » การดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักภavana 4 133
ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
Mind health care of coronavirus disease 2019 patients according to
development in Field Hospital Mahachulalongkornrajavidyalaya Roi Et
Buddhist College
กิตติพัทธ์ เทศกำจร, พระครูโพธิ์ลีลคุณ, พระมหาคมคาย สิริปัญโญ, สนั่น ประเสริฐ

- » การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด 141
Promotion of Buddhist holistic well-being in schools for the elderly,
Roi Et Province
ไพฑูรย์ สวนมะไฟ, พระมหาคมคาย สิงห์ทอง, รมิดา สวนมะไฟ

- » บทวิจารณ์หนังสือ: อำนาจของความโง่ ความหลง 153
BOOK REVIEW: The Power of Ignorance and Delusion
พระครูวิเวกสุตาภรณ์ (เดช บุตมะ), พระมหามิตร ฐิตปัญโญ

อริยสัจ 4 : พุทธวิธีเสริมสร้างการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

The Four Noble Truths : Buddha's Applicable Way Fostering

Self-Directed Learning

ธณพร โปมิน

Thanaphon Pomin

อุทัย กมลศิลป์

Uthai Kamolsil

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

E-mail: thanaphorn.po@mbu.ac.th

(Received: August 23, 2021/ Revised: June 20, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

การศึกษาในยุคดิจิทัลเป็นการศึกษาที่มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ ทั้งครูผู้สอนและผู้เรียนต่างหันมาพึ่งพาอาศัยเครื่องมืออำนวยความสะดวกต่อการเรียนการสอน ซึ่งได้รับการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย ลักษณะของผู้เรียน ธรรมชาติของรายวิชา ทั้งนี้ เพื่อให้ตอบสนองต่อการกระจายความรู้ที่เชื่อมต่อกันอย่างทั่วถึง วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัลจึงไม่ได้ถูกจำกัดเพียงแคในห้องเรียน แต่สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ดังที่ถูกระบุกันอย่างแพร่หลายว่า การเรียนรู้แบบออนไลน์ (Online Learning) ที่ตอบโจทย์วิถีชีวิตของคนในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีความยืดหยุ่นทั้งด้านเนื้อหา และแพลตฟอร์ม ที่ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ตลอดชีวิต ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) กระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ สามารถแก้ปัญหาได้โดยวิธีการทางปัญญา (Intellectual Strategy) ซึ่งเป็นหลักการแก้ปัญหาที่ปฏิบัติตามได้ง่าย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันตามแนวทางของพุทธวิธีคือ อริยสัจ 4 อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

คำสำคัญ: อริยสัจ; พุทธวิธี; การเรียนรู้ด้วยตนเอง

Abstract

Education in the digital age has changed upon the time, globalization era, in terms of both teachers and learners who rely on learning and teaching tools. The technological tools have been adjusted according to the paradigm shift based on ages, learning styles and nature of the subject so as to relate to knowledge distribution. Consequently, the ways of learning in this age have not been limited in not only the classroom, but also anytime and anywhere. As it is called “online learning” which meets the modern people’s lifestyles and learners’ various needs especially Generation Y and Z, its content and platform are flexible. Accordingly, it has built up life-long learning, self-directed learning as well as engaging learners’ critical thinking and problem-solving skills through intellectual strategy. The four noble truths are spiritually practical and applicable into everyday life, based on worthy Buddhist path consisting of

suffering (Dukkha), origin of suffering (Samudāya), cessation of suffering (Nirodha) and path to the cessation of suffering (Magga).

Keywords: The Four Noble Truths; Buddha's Applicable Way; Self-Directed Learning

1. บทนำ

การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning : SDL) เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง อันเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งมีความเชื่อเรื่องความเป็นอิสระและความเป็นตัวของตัวเองของมนุษย์ (Knowles, 1975) และได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นลักษณะทางบุคลิกภาพของบุคคลที่ส่งเสริมความสามารถในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาได้สูงสุดเมื่อผู้เรียนได้อยู่ในสภาพการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สามารถถ่ายโอนความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้จากสถานการณ์หนึ่งไปยังอีกสถานการณ์หนึ่งได้ จึงสอดคล้องกับ Hiemstra & Brockett (1994) ที่ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเองว่า เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีความรับผิดชอบเป็นพื้นฐาน มีการวางแผนการเรียนรู้ (Planning) การลงมือปฏิบัติ (Implementing) และมีการประเมินผล (Evaluating) ในสิ่งที่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลาด้วยความพยายาม ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้เช่นนี้จึงมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาไปแล้วก็ตาม ซึ่งถือว่าเป็นการเอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (Life-Long Learning) นับเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับผิดชอบในการวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผลความก้าวหน้าของการเรียนของตนเองได้อย่างเต็มที่

การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนมีหลากหลายวิธี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับการพิจารณาวิเคราะห์ของครูผู้สอนในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และ การใช้เทคนิควิธีสอนให้เหมาะสมกับรายวิชาและผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันรายบุคคล จึงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า การจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีช่วยสอน ทั้งครูผู้สอนและผู้เรียนจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ผันเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมทักษะดิจิทัลให้สามารถใช้ดิจิทัลได้อย่างสร้างสรรค์และปลอดภัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึง เรียนรู้ และได้ประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลบนพื้นฐานของการมีจริยธรรมทางเทคโนโลยี และตระหนักถึงผลกระทบต่อตนเองและสังคม พร้อมทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัลในอนาคตต่อไป ทักษะจำเป็นในยุคดิจิทัล คือ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการแก้ปัญหา และความร่วมมือกับผู้อื่น ดังที่ Dowd (2017) ได้กล่าวไว้ว่า ครูผู้สอนต้องเปลี่ยนการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าถึงและมีส่วนร่วม และครอบคลุมความสามารถ 4 มิติ ได้แก่ การใช้ (use) ความเข้าใจ (understand) การสร้าง (create) และการเข้าถึง (access) เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2560) ได้สรุปเกี่ยวกับทักษะที่จำเป็นในการทำงานยุคดิจิทัล ปี ค.ศ. 2020 ไว้ดังนี้ 1) การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน (complex problem solving) 2) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) 3) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) 4) การบริหารบุคคล (people management) 5) การร่วมมือกับผู้อื่น (coordinating with others) 6) ความฉลาดทางอารมณ์ (emotional intelligent) 7) การลงความเห็นและการตัดสินใจ (judgement and decision

making) 8) การใส่ใจความต้องการของลูกค้า (service orientation) 9) การต่อรอง (negotiation) 10) ความยืดหยุ่นทางปัญญา (cognitive flexibility) จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทักษะการแก้ปัญหาเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นและสำคัญมากที่สุด เนื่องจากการแก้ปัญหามีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์จะต้องเผชิญอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงและคาดการณ์ล่วงหน้าได้ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีทักษะการแก้ปัญหาก็จะสามารถเผชิญกับภาวะตึงเครียดหรือสถานการณ์ที่กดดันได้เป็นอย่างดี ทักษะการแก้ปัญหาจึงมิใช่เพียงการคิดและใช้สมองที่มุ่งพัฒนาสติปัญญาเท่านั้น แต่ยังเป็นทักษะที่สามารถพัฒนาทัศนคติ วิธีคิด เสริมสร้างค่านิยมที่ดี กระตุ้นการเรียนรู้และความเข้าใจในสภาพการณ์ของสังคมแวดล้อมได้อีกด้วย

พร้อมนี้ Arthur (2006) กล่าวว่า ทุกคนล้วนมีปัญหาในชีวิต หากเรามีกลยุทธ์ในการแก้ปัญหา เราสามารถแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ จึงมีแนวคิดที่จะบูรณาการวิธีการจัดการเรียนรู้เข้ากับหลักธรรม เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า การทำความเข้าใจ และการนำไปปฏิบัติ จึงเป็นที่มาของการริเริ่มใช้อริยสัจ เมื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ย่อมจะได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง คือ ทำให้สามารถละความชั่วทั้งปวง มุ่งทำแต่ความดี และทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นบุคคลที่ประเสริฐ ปราศจากความทุกข์ที่เกิดจากความชั่วทั้งปวง มีสติในการทำกิจกรรมต่างๆ และดำเนินชีวิตได้ ส่งผลให้เกิดความดีงามและก่อให้เกิดความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการทำงานไว้ว่า “การทำงานทุกอย่างย่อมต้องมีปัญหาข้อขัดข้องเกิดขึ้นบ้างเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องรีบปฏิบัติแก้ไข ไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้เกิดความเสียหายแก่งานได้ ผู้ปฏิบัติงานจึงต้องเอาใจใส่ติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด จักได้ทราบถึงปัญหาสาเหตุที่เกิดขึ้นและปฏิบัติแก้ไขได้ถูกต้องทันท่วงที...” (ปีชวินทร์, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542: 52-55) ที่ว่า ครูผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนเกิดความรู้ความเข้าใจ ควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการฝึกปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปได้ ซึ่งตรงกับพุทธวิธีในพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ 4 ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ค้นพบด้วยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองและสามารถใช้แก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี จึงเป็นการยืนยันได้อย่างแน่ชัดว่า การแก้ปัญหาด้วยตนเองนั้นทำให้รู้แจ้ง เกิดการเรียนรู้ที่ดี และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงาน การเรียน หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน

2. แก่นแท้แห่งอริยสัจ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2544) ได้กล่าวถึงอริยสัจ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค อังความถึงการให้ความหมาย ของอริยสัจ 4 ไว้ว่า 4 นัย ได้แก่ 1) สัจจะที่พระอริยตรัสรู้ 2) สัจจะของพระอริย 3) สัจจะที่ทำให้เป็นอริย และ 4) สัจจะอย่างอริย คือ แท้แน่นอน และยังได้กล่าวถึงคุณค่าของอริยสัจ 4 ไว้ดังนี้

1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ดำเนินการแก้ปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล วิธีการแก้ปัญหาใด ๆ จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผล จะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันนี้

2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอิงอำนาจดลบันดาลของตัวการพิเศษเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ

3) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะเติบโตออกไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัว กว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังต้องการมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่าและมีความ

สัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลดีแล้ว เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป

4) เป็นหลักความจริงกลาง ๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิตหรือเป็นเรื่องของชีวิตแท้ ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยาการหรือดำเนินการใดๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และไม่ว่าศิลปวิทยาการหรือกิจการต่าง ๆ นั้นจะเจริญขึ้นเสื่อมลงหรือสูญสลายไปหรือเกิดสิ่งใหม่ขึ้นมาแทน

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ (2551) ได้ให้ความหมายของอริยสัจ 4 ไว้ว่า อริยะ หมายถึง บุคคลผู้บรรลุนิพพานวิเศษ สัจ หมายถึง ความรู้แห่งความจริง ดังนั้น อริยสัจ จึงหมายถึง ความจริงของพระอริยะ หรือความจริงอันประเสริฐ ซึ่งเป็นชื่อธรรมที่สำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา 4 ประการอันประกอบด้วย

1) ทุกข์ คือ ความทุกข์ที่มีอยู่จริง อันเป็นสภาพที่ทนได้ยากหรือบีบคั้น ชัดแจ้ง บกพร่อง ขาดแก่นสาร และการไม่ให้ความพึงพอใจที่แท้จริง

2) สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์

3) นิโรธ คือ การดับทุกข์ หรือการเข้าใจความจริงของชีวิต

4) มรรค คือ หนทางแห่งการพ้นทุกข์ หรือวิธีการปฏิบัติอันจะนำไปสู่การดับทุกข์ กล่าวคือ มรรคมรรค 8 (อัฐังคิกมรรค) อันเป็นปฏิปทาสายกลาง

ในขณะที่ วิทย วิชา และเสถียรพงษ์ วรรณปก (2547) ได้สรุปใจความสำคัญของวิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) ในขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องทำความเข้าใจในตนเองโดยการพิจารณาสภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อกำหนดปัญหาให้เหมาะสม

2) ขั้นสมมุติฐาน (ขั้นสมุทัย) ในขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องคิดหาหรือคาดการณ์คำตอบล่วงหน้า ก่อนทำการทดลอง โดยต้องอาศัยการสังเกตความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่เคยประสบพบมา เพื่อใช้เป็นพื้นฐานคำตอบซึ่งยังไม่ทราบของสิ่งที่คิดไว้ล่วงหน้า

3) ขั้นการทดลองหรือเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) ในขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องทดลองหรือลงมือปฏิบัติตามการตั้งสมมุติฐานที่ได้ทำการกำหนดไว้ก่อนหน้า

4) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล (ขั้นมรรค) ในขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทดลอง เพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดคือตัวที่จะทำหน้าที่แก้ไขปัญหาก็ที่กำหนดไว้ และสามารถแก้ไขปัญหานั้นๆ ได้หรือไม่ หลังจากนั้นผู้เรียนจะต้องนำผลที่ได้มาทำการสรุปเป็นหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการแก้ปัญหาว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการใด และผลที่ได้เป็นเช่นไร

3. หลักการของอริยสัจผ่านมุมมองของการศึกษา

อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้พยายามแสวงหาความรู้ สืบค้น เสาะหาวิธีการแก้ไข ปัญหาต่างๆ โดยการนำลำดับขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยเทคนิควิธีการสอนดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของผู้เรียน และเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เสาะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุไว้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ความรู้ไปจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ เพื่อผู้เรียนจะได้คิดเป็นทำเป็นและ

แก้ปัญหาได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแตกต่างจากการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม (Traditional Learning Approach) ที่เน้นการเล่าเรื่องหรือบรรยาย (Lecture) โดยครูผู้สอนที่ทำกันมาเนิ่นนานจนกระทั่งทุกวันนี้ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมีวิธีการหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของรายวิชา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ระดับความรู้พื้นฐานของผู้เรียน วัยและประสบการณ์ของผู้เรียน ซึ่งครูผู้สอนจะต้องวิเคราะห์รายวิชาที่สอน การทำความเข้าใจในตัวผู้เรียน และออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนการสอน อันจะช่วยปลูกฝังและเสริมสร้างทักษะ ความรู้ ความสามารถให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ รวมถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การวิพากษ์ การวิจารณ์ การประยุกต์ใช้ และการประเมินค่า อีกทั้ง การสอนผู้เรียนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ตามวิธีการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity-based Learning : CBL) การสอนผู้เรียนให้สามารถสร้างสรรค์งานและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีตามวิธีการสอนแบบโครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning : PBL) และการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้กรณีศึกษาหรือการศึกษาค้นคว้าเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามวิธีการสอนแบบเน้นปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning : PBL) วิธีสอนเหล่านี้เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องตั้งใจ ทุ่มเท เสียสละ และมุ่งมั่นเป็นอย่างมาก เพื่อฝึกทักษะผู้เรียนแก้ปัญหาด้านการเรียนของผู้เรียน แต่ที่ขาดไม่ได้คือ ความสุขของผู้เรียนที่ควรเกิดขึ้นในห้องเรียน ดังที่ประเทศอื่น ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของวิธีสอน เช่น PBL (Problem-based Learning), Flipped Classroom และ Strength-based Learning ที่ประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลียได้นำไปใช้ นอกจากนี้ประเทศสิงคโปร์ยังได้นำวิธีการสอนที่เรียกว่า 5 STEPS ไปใช้ในห้องเรียน

อย่างไรก็ตาม วิธีสอนที่กล่าวมาแล้วข้างต้นต่างมีข้อดีข้อเสีย และมีความเหมาะสมกับบริบทที่แตกต่างกัน ในขณะที่ประเทศไทยก็มีปัญหาเช่นกัน แต่จะต้องไม่เพิกเฉยต่อจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาคือ เพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาของประเทศนั้นๆ หากจะนำวิธีการสอนใดไปใช้ จะต้องเหมาะสมกับบริบทของประเทศ จึงทำให้เกิดการวิจัยเพื่อสร้างโมเดลรูปแบบการสอนสำหรับผู้เรียนชาวไทย คือ CBL (Creativity-based Learning) ซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของประเทศไทย นอกจากผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ผู้เรียนยังได้ฝึกฝนทักษะด้านการสื่อสาร (Communicative Skills) การทำงานเป็นทีม (Team Working Skills) ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) และที่สำคัญที่สุดคือ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creativity Skills) (วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์, 2558) วิธีการสอนที่กล่าวมานั้นล้วนแต่เป็นแนวทางการสอนแบบ Active Learning คือ การจัดการสอนให้ผู้เรียนตื่นตัวในการค้นคว้าแทนที่จะรอรับการบรรยาย ผู้เรียนจะได้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และนำมาซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้หรือปัญหาที่ครูผู้สอนจัดทำให้ อันจะก่อให้เกิดการฝึกทักษะการทำงานเป็นทีมที่ผู้เรียนจะต้องให้ความร่วมมือ ในการปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ในขณะที่ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ 21 วิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากระบวนการคิด ไว้ว่า กระบวนการทั้ง 4 ขั้นจะช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

4. อริยสัจกับการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ผู้เรียนจะต้องพยายาม คิดค้นวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองโดยอาศัยหลักการของอริยสัจ 4 ในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้คิดค้นวิธีการ สอนแบบนี้คือ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ และได้เผยแพร่ ครั้งแรกในหนังสือ “ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์” ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) (ทีศนา แหมมณี, 2546: 108) วิธีการจัดการเรียนรู้เช่นนี้ ใช้วิธีการคิดแบบแก้ปัญหาจากต้นเหตุเป็นหลัก ซึ่ง รุ่งทิวา จักรกร (2521) ได้อธิบายเกี่ยวกับขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ ไว้ดังนี้ 1) ทุกข์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์อย่างไม่สามารถ หลีกเลี่ยงได้ การที่มนุษย์ได้รู้แจ้งถึงความทุกข์ของตนเองและคิดหาวิธีการ ที่จะพ้นทุกข์ โดยการพิจารณาจาก เหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อระบุปัญหาที่แน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในขั้นการตั้ง/กำหนดปัญหา (Identify problems) 2) สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เช่น ตัณหา ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ดัง นั้น หากจะหาทางขจัดต้นเหตุของปัญหา กล่าวอีกนัยคือ ตัณหา จะต้องตั้งสมมติฐานหรือกำหนดหลักการในการ แก้ไข ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในขั้นตั้งสมมติฐาน (Set hypotheses) 3) นิโรธ คือ การดำเนิน การต่าง ๆ เพื่อให้ทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วดับไป หรือการนำไปสู่การพ้นทุกข์ กล่าวคือ การทำตามสมมติฐาน ที่ได้ตั้งไว้ แล้วจดบันทึกผลของการปฏิบัติตามสมมติฐานเพื่อพิจารณาภายหลัง ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ใน ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (Try out and collect data) 4) มรรค คือ ผลจากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง การ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้นับที่ไว้ เพื่อที่จะได้ว่าวิธีการใดสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จนกระทั่งนำไปสู่การสรุปให้ เป็นหลักเกณฑ์หรือหลักฐานที่แน่ชัดว่าได้ดำเนินการแก้ปัญหาแล้วได้ผลอย่างไร แล้วตั้งเป็นเกณฑ์ เพื่อปฏิบัติ สืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในขั้นสรุปผลและการนำไปใช้ (Conclude the results and implementation)

ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของ หทัยชนก ตระกูลจำลอง และ ผศ.ดร.สุชาติพิทย์ งามนิล (2561) ที่ได้ ทำการทดลองการสอนตามหลักอริยสัจ 4 เพื่อศึกษาผลการใช้หลักธรรมดังกล่าวที่มีต่อความสามารถในการคิด แก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาการธุรกิจของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนตามหลักอริยสัจ 4 มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 ในขณะที่ อัญไอรินทร์ ราชวงศ์ และคณะ (2558) ได้เปิดเผยผลการวิจัยว่า วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 ใน แผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นคิดเป็นร้อยละ 50 และมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ใน สาระการเรียนรู้ดังกล่าวอยู่ในระดับมาก นอกจากนั้น พระมหาประเสริฐ ชาติเมธี (โนโธสง) และคณะ (2561) ได้สนับสนุนวิธีสอนแบบอริยสัจ 4 ไว้ว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีดังกล่าวมีความสนใจ ตื่น เต็ม และมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระพระพุทธศาสนา รวมถึงการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้วิธีสอน แบบอริยสัจ 4 ในสาระพระพุทธศาสนา หน่วยการเรียนรู้เรื่อง ศาสนพิธี สูงกว่าก่อนเรียน จึงสรุปได้ว่า การใช้วิธี สอนแบบอริยสัจ 4 ในสาระพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูผู้สอน ได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาการเรียน รู้และทักษะด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

จากแนวทางทั้ง 4 ขั้นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2549) ได้กล่าวถึงขั้น ตอนการสอนและเทคนิคสำคัญสำหรับครูผู้สอนไว้ดังนี้

ขั้นทฤษ : กำหนดปัญหา

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

- ครูผู้สอนกำหนดและนำเสนอปัญหาปัญหาอย่างละเอียด โดยพยายามให้ผู้เรียนทำความเข้าใจต่อปัญหาอย่างเห็นพ้องต้องกัน และพยายามสร้างความรู้สึกให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักว่าสิ่งที่ครูผู้สอนนำเสนอเป็นปัญหาของทุกคน ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหานั้น และทุกคนจะต้องร่วมมือกันช่วยแก้ปัญหานั้น
- ครูผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองอย่างรอบคอบและพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา ซึ่งผู้เรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้

เทคนิคสำคัญ

- การอธิบายอย่างละเอียดและกระชับจะช่วยให้เกิดการสร้างภาพเหตุการณ์ที่ชัดเจน แสดงให้เห็นถึงผลของการละเอียด ไม่แก้ปัญห และการโน้มน้าวชักชวนให้เกิดความตระหนักในความสำคัญของการแก้ปัญหา ซึ่งครูผู้สอนอาจจะใช้สื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอปัญหาให้สมจริง
- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลายและทั่วถึง และเขียนแสดงความคิดเห็นทั้งหมดของผู้เรียนลงบนกระดาน เพื่อป้องกันการหลงลืม และยังเป็นแรงเสริมให้ผู้เรียนพยายามที่จะมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

ขั้นสมุทัย : ตั้งสมมติฐาน

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

- ครูผู้สอนช่วยผู้เรียนในการพิจารณาด้วยตนเองว่า สาเหตุของปัญหาที่ยกมาเป็นกรณีศึกษานั้นมีอะไรบ้าง
- ครูผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและตระหนักว่าการแก้ปัญหาใด ๆ นั้น จะต้องกำจัดหรือดับที่ต้นตอ หรือดำเนินการแก้ปัญหาให้สำเร็จ
- ครูผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนได้คิดว่าการแก้ปัญหาที่สาเหตุนั้นอาจจะกระทำได้อย่างไรบ้างในบางกรณี คือ ให้กำหนดสิ่งที่กระทำเป็นข้อๆ เพื่อแก้ปัญหา

เทคนิคสำคัญ

- ใช้คำถามช่วยให้ผู้เรียนช่วยกันคิดและแสดงความคิดเห็น ครูผู้สอนเขียนข้อมูลสาเหตุของปัญหาตามที่ผู้เรียนเสนอไว้ ควบคู่กับประเด็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขหรือกำจัดลงบนกระดาน
- ใช้วิธีการอธิบายเพื่อเชื่อมโยงเหตุผลและแสดงความสัมพันธ์
- ให้ตัวอย่างการกำหนดสิ่งที่กระทำ หลังจากนั้นจึงเปิดโอกาสและกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการเสริมแรงให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น และเขียนข้อมูลที่ได้นเสนอไว้บนกระดาน

ขั้นนิโรธ : ทดลองและเก็บข้อมูล

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

- ครูผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการแก้ปัญหา

เทคนิคสำคัญ

- ใช้เทคนิคการแบ่งงานและการทำงานเป็นกลุ่ม รวมถึงการเสนอแนะวิธีการจัดบันทึกข้อมูล ซึ่งครูผู้สอนอาจให้ผู้เรียนช่วยกันเสนอว่าจะบันทึกข้อมูลอย่างไร หรือช่วยกันออกแบบตารางหรือแบบบันทึกข้อมูล

ขั้นบรรค : วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

- ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสรุปได้ว่า ในบรรดาการทดลองหรือการปฏิบัติด้วยตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น บางวิธีอาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้ และปัญหาสามารถแก้ไขได้สำเร็จด้วยวิธีใด

- เมื่อลองความเห็นสรุปพร้อมกันแล้ว ครูผู้สอนให้ผู้เรียนช่วยกันกำหนดแนวทางในการปฏิบัติและลงมือปฏิบัติตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน รวมทั้งให้ผู้เรียนช่วยกันคิดหาวิธีการควบคุมและติดตามของการปฏิบัติเมื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ ด้วย

เทคนิคสำคัญ

- ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นับที่ไว้ แล้วช่วยกันลงข้อสรุป โดยครูผู้สอนช่วยเชื่อมโยงความคิดของผู้เรียนแต่ละคน

- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น โดยครูผู้สอนใช้คำถามกระตุ้นให้ข้อมูลย้อนกลับ ทบทวนเสริมความสำคัญ สรุป เชื่อมโยงข้อคิดเห็นของผู้เรียนและบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ลงบนกระดาน

5. สรุป

การเรียนรู้ด้วยตนเองของมนุษย์เกิดขึ้นได้จากวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ครูผู้สอนจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการสอนอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับธรรมชาติของรายวิชาและกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การปรับวิธีเรียนเปลี่ยนวิธีสอนจึงถือเป็นภารกิจหนึ่ง ที่ท้าทายครูผู้สอนทุกคน เมื่อวิธีการสอนที่กำหนดให้ผู้เรียนเป็นผู้รับข้อมูลหรือความรู้แต่เพียงฝ่ายเดียว (Passive Learners) ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้เต็มที่และไม่ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เพราะมิได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน หรือการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจึงขาดทักษะการเรียนรู้ ไม่สามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ หรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต อริยสัจ 4 จึงนับว่าเป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้ผลดียิ่งกับกระบวนการคิดที่จะต้องดำเนินไปเป็นลำดับขั้นตอน กระบวนการคิดแก้ปัญหาตามแนวทางของอริยสัจ 4 จะนำมาซึ่งการดำเนินการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบ และประสบความสำเร็จลุล่วงตามจุดหมายที่คาดหวังไว้ อย่างไรก็ตาม ครูผู้สอนจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง และค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหา เพื่อเป็นการฝึกการใช้ทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ในการเรียนรู้ อันจะมีความหมายอย่างยิ่งและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ด้วยระยะเวลาสอนที่มากพอสมควรและภายใต้การกำกับ ดูแล ช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดของครูผู้สอน

6. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ทิตินา แคมมณี. (2546). *14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บีบีซีนิวส์. (2560). *10 พระราชดำรัสของรัชกาลที่ 10*. สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2564, จาก [https:// www.bbc.com/thai/](https://www.bbc.com/thai/).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). *พุทธวิธีในการสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก.
- พระมหาประเสริฐ ขาดเมธี (โน้ตสง) และคณะ. (2561). การใช้วิธีสอนแบบอริยสัจสี่ในสาระพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหลักร้อย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*. 5(1), 54-65.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). *พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- รุ่งทิวา จักรกร. (2521). *วิธีสอนทั่วไป*. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521.
- วิทย์ วิศเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก. (2547). *หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิชาพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์. (2558). การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน. *วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้*. 1(2), 23-37.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2549). *ก้าวเข้าสู่...สู่การเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- _____. (2545). *20 วิธีการจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- หทัยชนก ตระกูลจำลอง และสุธาทิพย์ งามนิล. (2561). ผลการสอนตามหลักอริยสัจ 4 ที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาการธุรกิจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ด้านนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ และสิ่งประดิษฐ์ ประจำปี 2561. 18 กรกฎาคม 2561.
- อัญไอรินทร์ ราชวงศ์ และคณะ. (2558). ผลการจัดการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ตามวิธีสอนแบบอริยสัจสี่ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*. 8(17), 148-156.
- Arthur, M. N. (2006). *Solving life's problems: A 5-step guide to enhanced well-being*. Retrieved July 19, 2021, from <https://www.anxietycanada.com/sites/default/files/Problem Solving.pdf>.
- Dowd, E. (2017). *Skills for today: Digital literacy and the importance of the 4cs in a global context*. Retrieved July 19, 2021, from <http://www.p21.org/news-events/p21blog/2172-digital-literacy-a-the-importance-of-the-4-cs-in-a-global-context>.

- Hiemstra, R. & Brockett, RG. (1994). *From Behaviorism to Humanism: Incorporation Self-direction in Learning Concepts into the Instruction Design Process*. In H.B. Long and Associates (Eds.). *New Ideas about Self-directed Learning*. Oklahoma: Research Center for Continuing Professional and Higher Education of the University of Oklahoma.
- Knowles, M. (1975). *Self-directed Learning: A guide for learners and teachers*. Chicago: Association Press.

หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Principles of Political Science in Tripitaka: Political Participation

ไพรัช พันชมภู

Phairat Phuenchomphoo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: Kua247@gmail.com

(Received: August 24, 2021/ Revised: February 10, 2022/ Accepted: June 10, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกอยู่หลายแห่ง ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของอำนาจ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือพระสงฆ์สาวกได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครอง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในกฎทันทสูตรที่พลเมืองได้รับการจัดสรรทุนทรัพย์จากพระเจ้ามหาวชิตราช 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของนโยบายสาธารณะ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือมฆมานพกับสหาย 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของความขัดแย้ง และ 5) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการประนีประนอมผลประโยชน์ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือการแย่งชิงทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณีของพระประยูรญาติและความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป และ 6) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศ ตัวอย่าง คือ การสรรหาผู้นำในอัครัญญสูตร

คำสำคัญ : หลักรัฐศาสตร์; พระไตรปิฎก; การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

This article is intended to study the principles of political participation appeared in the Tripitaka, especially the Suttantapitaka were consisted of 1) political participation in terms of power in which the prominent example is that disciple monks have engaged in governance, 2) political participation in terms of allocating state resources or something of social value in Gutathantasutta in which citizens were allocated funds from the Lord Maha Wichitraj, 3) political participation in terms of public policy with the prominent example of Maghamanop and his companions. 4) political participation in terms of conflict, and 5) political participation in terms of compromise of interests with the prominent example were the scramble for water resources in the Rohini river of the Buddha relatives and the conflict between two monks of Kosampee city, and 6) political participation in terms of state and national administration with the example of the recruitment of leaders in Aggaññasutta.

Keywords: Principles of Political Science; Tripitaka; Political Participation

1. บทนำ

เมื่อปี พ.ศ.2560 ผู้เขียนได้นำเสนอบทความเรื่อง หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : ประชาธิปไตย ดีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้กล่าวถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับหลักการปกครองชนิดหนึ่งที่ประเทศทั้งหลายนิยมใช้ในการปกครองประเทศ นั่นคือหลักการปกครองระบบประชาธิปไตย และผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะนำเสนอบทความในลักษณะนี้ในวารสารต่างๆ ตามโอกาส ซึ่งในครั้งนี้นำเสนอบทความเรื่อง หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการสืบค้นหลักธรรมและข้อความในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักรัฐศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้วนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2. รัฐศาสตร์

คำว่า “รัฐศาสตร์” ถอดศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า “Political Science” และคำว่า “Political” นั้นเป็นคุณศัพท์ของคำว่า “Politics” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า “Polis” ในภาษากรีก มีความหมายว่า การจัดการองค์การทางการเมืองในรูปแบบหนึ่งอันแสดงให้เห็นถึงการจัดการองค์การทางการเมืองในกรีกโบราณเมื่อประมาณ 2400 ปีเศษมาแล้ว สำหรับรูปแบบของการจัดตั้งองค์การทางการเมืองของกรีกในสมัยก่อนนั้นเกิดขึ้นในเมืองขนาดเล็กซึ่งมีจำนวนประชากรไม่มากนัก และเรียกเมืองเหล่านั้นว่า “นครรัฐ” (City-State)

ในปัจจุบันนี้วิชา “รัฐศาสตร์” เป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ (Social Science) เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาถึงการที่มนุษย์รวมกันอยู่ในสังคม ฉะนั้นจึงยังไม่สามารถจะแสวงหาทฤษฎีหรือกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เช่น ในด้านพฤติกรรมทางการเมือง ก็ยังไม่สามารถจะวางหลักการที่แน่นอนว่ามีวิธีใดบ้างจึงจะได้รูปการปกครองที่ดีที่สุดหรือจะดำเนินการอย่างไรจึงจะมีรัฐบาลที่ดีที่สุดเหล่านั้นเป็นต้น (อานนท์ อาภาภิรม, 2528 :1)

3. การเมือง

คำว่า “การเมือง” นั้นมีนักปราชญ์และนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลากหลายทัศนะ อริสโตเติล (Aristotle) มองว่ามนุษย์ตามธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือชุมชนอันแตกต่างไปจากสัตว์โลกอื่นๆ ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณเป็นหลัก หากแต่มนุษย์นอกจากจะอยู่ด้วยสัญชาตญาณแล้ว ยังมีเป้าหมายอยู่ร่วมกันอีกด้วย ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์จึงมิใช่มีชีวิตอยู่ไปเพียงวันๆหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นการอยู่ร่วมกันเพื่อจะให้มีชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2531: 21-22) ส่วน แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเมืองว่าเป็นกิจกรรมหรือแนวทางของรัฐ ไม่ใช่เป็นจุดหมายของรัฐ กิจกรรมของรัฐนั้นหมายถึงการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ เพื่อสามารถแบ่งสรรอำนาจหน้าที่ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือระหว่างส่วนย่อยๆ ภายในรัฐนั้น (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2531: 22-23) ในขณะที่ ฮาโรลด์ ดี.ลาสเวลล์ (Harold D.Lasswell) กล่าวว่า การเมือง (Politics) คือ การได้มาซึ่งอำนาจเพื่อที่จะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร (Politics is, who gets “What”, “When” and “How”) (จิโรจ วัชรชัย, 2546: 19) ในทัศนะของ นิโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) นักคิดและนักการเมืองชาวอิตาลีได้ให้คำนิยามของการเมืองว่า เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจและการใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ มาเคียเวลลี ได้สอนให้ผู้ปกครองมีความสามารถสองด้าน ด้านหนึ่งคือพลังกำลัง และกำลังใจกล้าแข็ง ให้เข้มแข็งแบบ “สิงห์โต” และมีความเฉลียวฉลาดแบบ “สุนัขจิ้งจอก” (จิโรจ วัชรชัย, 2546: 26) ส่วน

มุมมองของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517: 61) กล่าวว่า การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปของรัฐและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ภายในรัฐระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยเมื่อสังคมมนุษย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารคนเราจึงต้องแบ่งออกเป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่บังคับกับผู้ถูกบังคับเสมอ ในขณะที่ ฌ็อง-ฌัก รูสโซ (2539: 3) กล่าวว่า การเมืองเป็นการต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมืองหมายถึง อำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ อำนาจที่จะใช้ข้าราชการ งบประมาณหรือเครื่องมืออื่นๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

สรุป การเมืองในทัศนะของนักวิชาการหลายๆท่านต่างก็หมายถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับรัฐ การมุ่งหมายที่จะได้มาซึ่งอำนาจรัฐในการดำเนินการกิจการต่างๆ ของรัฐ การต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง

กุศล ธนาพงศธร (2520: 35-41) ได้ทำการสำรวจความหมายการเมืองและประมวลสรุปไว้ 6 กลุ่มความหมาย คือ

1. กลุ่มความหมายแรกเป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ของอำนาจ (Power) ซึ่งเป็นเรื่องของ การก่อสร้างและการแบ่งสรรอำนาจหรือต่อสู้ช่วงชิงอำนาจตามกติกาหรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ซึ่งเป็นทัศนะของนักพฤติกรรมนิยมทางรัฐศาสตร์ อาทิ เดวิด อีสตัน (David Easton) (1971: 125-141) วิลเลียม แม็กเคนซี (W.J.M. McKenzie) (1969:13)

2. กลุ่มความหมายที่ 2 เป็นการให้ความหมายของการเมืองไปในแง่การจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม (Distribution) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับเรื่องอิทธิพลและผู้ทรงอิทธิพล (Influence and the Influential) ซึ่งเป็นแนวความคิดของนักรัฐศาสตร์ อาทิ ฮาโรลด์ ลาสส์เวลล์ (Harold Lasswell) (1958: 25)

3. กลุ่มความหมายที่ 3 เป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ที่เป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ (Public Policy) นั่นคือพิจารณาว่าการเมืองนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการจัดทำนโยบายต่างๆของรัฐนั่นเอง ผู้ที่ศึกษาการเมืองในความหมายนี้ได้แก่ ชาลส์ อี.ลินด์บลอม (Charles E.Lindblom) (1968: 3)

4. กลุ่มความหมายที่ 4 เป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ของความขัดแย้ง (Conflict) ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในแง่ผลประโยชน์ แรงความคิดเห็นหรือแรงแผ่นดินใดก็ตาม ผู้ที่ศึกษาการเมืองในความหมายนี้ได้แก่ เจ.ดี.บี.มิลเลอร์ (J.D.B. Miller) (1962: 4) เป็นต้น

5. กลุ่มความหมายที่ 5 เป็นการให้ความหมายของการเมืองเป็นเรื่องการประนีประนอมผลประโยชน์เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้งจากการดำเนินงานทางการเมืองที่ไม่มีทางออก ผู้ที่ศึกษาไปในทำนองนี้มี วิลเลียม แม็กเคนซี (W.J.M. McKenzie) (1969: 13)

6. กลุ่มความหมายที่ 6 เป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศ สรุป การเมืองสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่มความหมาย การที่จะมองการเมืองไปในทิศทางความหมายใดก็ขึ้นอยู่กับวิญญูชนจะพิจารณา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาไม่มากก็น้อย

4. การมีส่วนร่วม

คำว่า “การมีส่วนร่วม” นั้น มีนักปราชญ์และนักวิชาการหลายๆท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลากหลายทัศนะมุมมอง ดังมุมมองของ ยูวณัน วุฒิเมธี (2526: 25) ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วม

เป็นกิจกรรมในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ ในเรื่องต่างๆอันเป็นผลกระทบมาถึงตน ส่วน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ในขณะที่ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527: 2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่าน่าจะหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนต่างๆ ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงงานทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมและได้มีการพัฒนาการทางด้านการรับรู้และภูมิปัญญาของประชาชน ซึ่งมีการแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง อย่างเป็นตัวของตัวเอง และ ชินรัตน์ สมสืบ (2529: 21) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยการร่วมมือ การร่วมใจ โดยการกระทำดังกล่าวนั้นอยู่ในห้วงของเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะเวลา และเหมาะสมกับกิจกรรมที่กระทำด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์เชื่อถือได้

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ที่ตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง เพื่อการรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สูงสุดของชุมชนและท้องถิ่นของตน

5. การมีส่วนร่วมทางการเมือง

คำว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” นั้นก็ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ เช่น จริญญา สุภาพ (2514: 333) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล และในทางการเมืองเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในขณะที่ ณรงค์ สีนสวัสดิ์ (2539: 123) กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง บุคคลที่สนใจการเมือง มีความเข้าใจการเมือง เชื่อว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง มีความศรัทธาในกระบวนการทางการเมือง และตัวนักการเมือง และคิดว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของตน เป็นคนที่มีความสามารถในการเข้าสังคม และเป็นคนที่มีความหวังในชีวิต และ วิสุทธิ โพธิ์แท่น (2538: 30) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เป็นการแสดงออกถึงสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบของประชาชน โดยมีได้หมายความว่า เฉพาะการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือแต่เพียงการสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือแต่เพียงลงสมัครเข้าช่วยงานของพรรคการเมือง ที่ตนนิยมชมชอบเท่านั้น ความสามารถและโอกาส ตลอดจนการกระทำซึ่งแสดงถึงความเข้าใจในสิทธิ และหน้าที่ของตน เพื่อมุ่งประสงค์ที่ทำให้เกิดผลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือการที่ประชาชนมีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อที่จะมีอิทธิพลในการตัดสินใจของรัฐบาลเป็นสำคัญและอาจจะเป็นในทำนองสนับสนุน หรือแข็งต่อต้านต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การสมัครเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง หรือกลุ่มการเมือง การเป็นสมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประท้วงทางการเมืองเป็นต้นล้วนเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งนั้น

6. พระไตรปิฎก

เมื่อทราบถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทั่วไปแล้ว ลำดับต่อไปผู้เขียนจะได้นำเสนอการมีส่วนร่วมทางการเมืองในพระไตรปิฎกตามข้อมูลปรากฏซึ่งก่อนอื่นก็จะขอแนะนำเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างย่อๆ พอเป็นแนวทางการศึกษาดังต่อไปนี้

พระไตรปิฎก หมายถึง คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาที่ประมวลเรื่องราวของปิฎกทั้ง 3 เอาไว้คือ เรื่องพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เรื่องพระสูตรอันเป็นหลักคำสอน และเรื่อง พระอภิธรรมคือเรื่องที่กำลังถึง จิต เจตสิก รูป นิพพาน

พระไตรปิฎกประกอบด้วยคัมภีร์สำคัญ 3 ปิฎก คือ

- 1) **พระวินัยปิฎก** ว่าด้วยวินัย หรือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับความประพฤติความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์
- 2) **พระสุตตันตปิฎก** ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่ต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกองค์สำคัญ
- 3) **พระอภิธรรมปิฎก** ว่าด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่อธิบายในแง่วิชาการล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ส่วนมากเป็นคำสอนด้านจิตวิทยาและอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543: 3)

7. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในพระไตรปิฎก

จากการนำเสนอความหมายของพระไตรปิฎกโดยสังเขปแล้วก็พอจะมองเห็นแนวทางว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีปรากฏในปิฎกใด ดังนั้นผู้เขียนจะได้นำเสนอเรื่องราวต่างๆ ในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยจะยกเอาความหมายของการเมืองที่ กุลธน ธนาพงศธร ได้ทำการสำรวจและประมวลการเมืองไว้ได้ 6 กลุ่มความหมายมาเป็นการรอบในการนำเสนอ และจะมุ่งเน้นไปที่พระสุตตันตปิฎกเป็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

7.1 การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (Power)

ในอิสสรสูตรที่ 7 เทวดาทูลถามว่า “อะไรหนอเป็นใหญ่ในโลก” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15 /77/83) ในกัถการุชาดก เทวบุตรกล่าวว่า “ยโส ลหุธา น มชเชยย ใต้รับยศแล้วไม่พึงมัวเมา” หมายความว่า บุคคลได้ความเป็นใหญ่แล้วไม่มัวเมาในความเป็นใหญ่ปล่อยให้สติกระทำการอันลามก (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/101/177)

เมื่อพูดถึงอำนาจก็จะหมายรวมเอาอำนาจการปกครองไว้ด้วยซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีการแบ่งอำนาจปกครองไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเพื่อที่จะเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครองดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541: 320-321)

รูปแบบการปกครองของพระพุทธศาสนา

ตลอดเวลา 45 พรรษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงวางระบบรูปแบบการปกครองของพระพุทธศาสนาเอาไว้เป็น 3 แบบ คือ

1. **ระยะต้นหรือระยะแรก** พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ปกครองเหล่าพระสาวก ทรงเป็นสังฆปริณายก ทรงเป็นพระประมุขเนื่องจากผู้ที่ศรัทธาขอเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนายังมีน้อย การปกครองก็

ไม่ยุ่งยากและสลับซับซ้อนวิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา เรียกการปกครองระบบนี้ว่า พุทธาธิปไตย หรือ ปิตาธิปไตย

2. ระยะกลางหรือระยะที่ 2 ทรงมอบอำนาจให้อภิภูชนียภิกษุ (ภิกษุผู้ควรได้รับการยกย่อง)ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครองการปกครองระบบนี้ เนื่องด้วยพระพุทธเจ้าทรงพระประสงค์จะยกย่องพระภิกษุที่ควรแก่การยกย่องบูชาของเหล่าสาวก และทรงพระประสงค์จะกระจายอำนาจให้เหล่าพระสาวกปกครองกันเอง เนื่องจากจำนวนพระสาวกเริ่มจะมีมากขึ้น แต่พระพุทธองค์ยังทรงเป็นพระประมุขอยู่เช่นเดิม วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครองเรียกว่า ติสระณคณูปสัมปทา ระบบนี้เรียกว่า อภิภูชนียาธิปไตย

3. ระยะปลายหรือระยะหลัง พระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ปกครองกันเอง เนื่องจากระยะนี้พระสงฆ์สาวกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และอยู่จำพรรษากระจายตามนิคมชนบทต่างๆ ไป ในชมพูทวีป ปัญหาของการปกครองก็เริ่มยุ่งยากสลับซับซ้อน พระพุทธองค์จึงทรงกระจายอำนาจ(Decentralization) หรือ มอบอำนาจหน้าที่ (Delegation of Authority) ให้แก่พระสงฆ์สาวกเป็นใหญ่ปกครองกันเอง แต่พระพุทธองค์ยังทรงเป็นพระประมุขอยู่เช่นเดิม วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา การปกครองโดยสงฆ์นี้ เรียกว่า สังฆาธิปไตย

การปกครองทั้ง 3 รูปแบบนี้ มีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญเป็นกติกาในการปกครองเป็นธรรมาธิปไตย ยึดธรรมเป็นใหญ่ และเป็นหลักสำคัญ (Right Is Might) นับเป็นเวลา 2500 กว่าปีมาแล้ว (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541: 152-153)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายของการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (Power) นั้น จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์สาวกในครั้งพุทธกาลได้มีส่วนร่วมในการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งและกระจายอำนาจให้อย่างชัดเจนและถือได้ว่าเป็นต้นแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แพร่หลายไปทั่วโลกในปัจจุบัน

7.2 การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม (Distribution)

ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมนั้นจะขอยกเอาเรื่องราวบางตอนในกฎทนต์สูตรมากล่าวในที่นี้ เรื่องมีอยู่ว่า พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลพระเจ้ามหาวชิตราชว่า “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว เมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพลีกรรมขึ้นก็จะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งที่ไม่สมควร พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า ‘เราจักปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหมตำหนิโทษ หรือเนรเทศ’ อย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง เพราะว่าโจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้แต่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง ต้องอาศัยวิธีการต่อไปนี้ คือ

1. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์
2. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมในบ้านเมืองของพระองค์
3. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมืองของพระองค์

พลเมืองเหล่านั้นจักชวนชวายเป็นหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และ

จักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัวอยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน”

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงรับคำของพราหมณ์ปุโรหิตแล้ว ได้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่พลเมืองที่ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรม พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยืนชั้นแข็งในบ้านเมืองของพระองค์ พลเมืองเหล่านั้นชวนขายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และได้มีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนต่างชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

ต่อมา ท้าวเธอรับสั่งให้พราหมณ์ปุโรหิตเข้าเฝ้าแล้วตรัสว่า ‘ท่านผู้เจริญ เราได้กำจัดเสี้ยนหนามคือโจรจนหมดสิ้นด้วยวิธีการของท่าน และได้มีกองราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนต่างชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน เราปรารถนาจะบูชามหาภัย ขอท่านผู้เจริญโปรดแนะนำวิธีบูชาภัยที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย 9/338/131-132)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมมีคุณค่ามากมายต่อสังคมชุมชนนับเป็นต้นกำเนิดเศรษฐกิจประชานิยมก็ว่าได้ ทำให้สังคมชุมชนเกิดความสงบสุขร่มเย็นขึ้นได้ซึ่งจะเป็นการอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ปฏิบัติหน้าที่ได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7.3 การเมืองเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ (Public Policy)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ จะขอยกตัวอย่างบางตอนของเรื่องท้าวสักระ เมื่อครั้งเกิดเป็นมฆมาณพ ในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท อปปมาทวรรคที่ 2 มากล่าวในที่นี้ เรื่องมีอยู่ว่า

ในอดีตกาล มาณพชื่อ มฆะ อาศัยอยู่กับครอบครัวในอจลคาม แคว้นมคธ เขาจะออกจากเรือนตอนเช้าตรูไปทำกิจการงานจิตอาสาโดยได้กระทำสถานที่ที่ไม่น่ารื่นรมย์ให้เป็นรมณีสถานหรือสถานที่ที่น่ารื่นรมย์ พอสถานที่นั้นๆเขาปรับแต่งดีแล้วคนทั้งหลายก็มาแย่งที่เขาอยู่รำไป ตัวเขาเองก็ไม่ได้ตั้งใจเอาเรื่องก็ยอมสละให้แล้วไปจัดทำปรับปรุงสถานที่ใหม่เรื่อยไปซึ่งอาจจะเป็นนโยบายหรือกุสโลบายของเขาก็ได้ด้วยคิดว่า “ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เป็นผู้ได้รับสุขแล้ว สิ่งนี้พึงเป็นสิ่งที่ให้ความสุขแก่เรา”

วันรุ่งขึ้น เขาได้ถือเอาจอบไปทำที่ท่ามณฑลแห่งลานให้เป็นรมณีสถานแล้ว ปวงชนได้ไปพักอยู่ในที่นั้นนั่นแล ครั้นในฤดูหนาว เขาได้ก่อไฟให้คนเหล่านั้น ในฤดูร้อน ได้ให้น้ำ ต่อมา เขาคิดว่า “ชื่อรมณีสถาน เป็นที่รักของคนทั้งปวง ชื่อว่าไม่เป็นที่รักของใครๆ ไม่มี ตั้งแต่นี้ไป เราควรเที่ยวทำหนทางให้ราบเรียบ” ดังนี้แล้ว จากนั้นทุกเช้าตรู เขาจะออกจากบ้านพร้อมอุปกรณ์ต่าง ๆ ใช้จอบปรับพื้นถนนบ้าง ใช้มีดตัดแต่งต้นไม้ไปตามริมถนนบ้าง ทำถนนหนทางให้ราบเรียบบ้าง ทำสองข้างทางให้สวยงาม มาณพหนุ่มคนหนึ่งเห็นการกระทำของเขาแล้วถามว่า สหาย ท่านทำการทำงานเหล่านี้ไปเพื่ออะไร? มฆมาณพตอบว่า “เรากำลังทำหนทางไปสวรรค์อยู่สิ สหาย” มาณพคนนั้นเห็นดังงมด้วย กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้นเราจะช่วยสหายทำสิ่งเหล่านี้ด้วยนะ” มฆมาณพกล่าวด้วยความยินดีว่า “สหายเอ๋ย จงมาช่วยกันเถาะ สวรรค์ล้วนเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเป็นอันมากอยู่แล้ว” ต่อมามฆมาณพได้สหาย 33 คนช่วยกันปรับปรุงหนทางได้วันละ 1 โยชน์บ้าง 2 โยชน์บ้างเป็นเหตุให้นายบ้านเห็นชายเหล่านั้นแล้วคิดว่า “มนุษย์เหล่านี้ทำอะไรไม่เข้าท่า น่าจะเอาเวลาไปหาปลาล่าเนื้อหรือทำสุราดื่มหรือทำ

อะไรที่เราพอจะมีส่วนร่วมด้วย。”เขาจึงให้เรียกพวกนั้นมาถามว่า “พวกแกเที่ยวทำอะไรกัน?”ชนเหล่านั้นตอบว่า “ทำทางสวรรค์ ขอรบ” นายบ้านกล่าวว่า “ธรรมดาผู้ครองเรือนทั้งหลาย จะทำอย่างนั้นไม่ควร ควรจะเอาเวลาไปหาปลาว่าเนื้อหรือทำสุราดื่มหรือควรทำการงานทั้งหลายมีประการต่างๆ”

ชนเหล่านั้นคัดค้านคำของนายบ้านแม้ถูกรบเร้าอยู่บ่อยๆ ก็ยังคงคัดค้านรำไปทำให้นายบ้านโกรธแค้น คิดหาทางเล่นงานให้พินาศจึงไปสำนักพระราชวังกราบทูลพระราชาว่า เหล่ามณพเป็นโจรพระราชตราสั่งให้นำชนเหล่านั้นมาแล้วผลุนผลันมิทันได้ทรงพิจารณาสั่งลงโทษให้ช่างเหยียบ

มฆมาณพได้ให้โอวาทแก่เพื่อน ๆ ไม่ให้โกรธพระราชา นายบ้านและใครๆ ขอให้แผ่เมตตาให้คนเหล่านั้น ด้วยอาณภาพแห่งเมตตาของชนเหล่านั้นแม้แต่ช่างยังไม่กล้าเหยียบ ถึงจะเอาเสื่อลำแพนคลุมชนเหล่านั้นแล้ว ใส่ช้างเข้าไปช่างก็ถอยกลับไปเสียแต่ไกล พระราชาทรงสดับเหตุการณ์นั้นแล้วทรงดำริว่า “มันต้องมีเหตุอะไรสักอย่าง เป็นแน่” แล้วทรงรับสั่งให้เรียกชนเหล่านั้นมาเฝ้าตรัสถามจนได้ทราบความจริงแล้วทรงโสมนัส ตรัสว่า “พ่อทั้งหลาย สัตว์ดิรัจฉานนี้ ยังรู้จักคุณของพวกเจ้า เราเป็นมนุษย์ ก็ไม่อาจรู้จัก ขอจงยกโทษให้เราด้วยเถิด” ครั้นแล้ว ก็ได้พระราชทานนายบ้านพร้อมทั้งบุตรและภริยาให้เป็นทาส ช่างตัวนั้นให้เป็นพาหนะสำหรับขี่และบ้านให้เป็นเครื่องใช้สอยตามสบายแก่ชนเหล่านั้น

มฆมาณพกับพวกต่างมีใจผ่องใสในอาณิสสแห่งบุญในปัจจุบันจึงปรึกษากันจัดสร้างศาลาที่ถาวรให้เป็นที่พักของมหาชนในหนทางใหญ่สี่แยก พวกเขาจึงหาช่างไม้มาแล้วเริ่มสร้างศาลาแต่เพราะไม่อยากให้สตรีมีส่วนร่วมจึงไม่ได้บอกบุญแก่พวกเธอในการนั้นเลย

มฆมาณพมีภริยา 4 คน คือ นางสุนันทา นางสุจิตรา นางสุธรรมา และนางสุชาดา เมื่อนาง สุธรรมาได้ทราบเรื่องเธอจึงคบคิดกับนายช่างไม้โดยให้ช่างทำไม้ชื่อฟ้าสลักอักษรว่า “ศาลานี้ชื่อสุธรรมา” เพื่อที่เธอจะได้เป็นใหญ่ในศาลาแห่งนี้ พอเสร็จแล้วก็เอาผ้าพันเก็บไว้

ครั้นช่างไม้สร้างศาลาเสร็จแล้ว ในวันยกข้อฟ้าจึงบอกพวกมฆมาณพว่า สิมข้อฟ้าและต้องได้ไม้ข้อฟ้าที่เขาตัดถากสลักแล้วเก็บไว้จึงจะใช้ได้และทันเวลา แล้วบอกให้พวกมฆมาณพแสวงหาข้อฟ้าที่ทำเสร็จแล้วเก็บไว้ขาย พวกเขาพากันแสวงหาแล้วพบเห็นในเรือนของนางสุธรรมา ถามซื้อเป็นเงิน 1,000 แต่นางไม่ขายแต่จะให้ฟรีถ้าให้นางมีส่วนร่วมทำบุญในศาลาด้วย ฝ่ายพวกมฆมาณพตอบนางไปว่าไม่ให้ผู้หญิงร่วมทำบุญในศาลาด้วย ช่างไม้จึงกล่าวกับคนเหล่านั้นว่า สถานที่ที่ไม่มีผู้หญิงก็มีแต่พรหมโลกเท่านั้นถ้าอยากเห็นความสำเร็จของศาลาก็จงรับเอาข้อฟ้าโดยไม่มีข้อแม้ พวกมฆมาณพจึงเห็นดีเห็นงามด้วย งานสร้างศาลาจึงสำเร็จ และศาลาแบ่งเป็น 3 ส่วน (1) ส่วนหนึ่งสร้างเป็นที่สำหรับอยู่ของพวกอิสรชน (2) ส่วนหนึ่ง สำหรับคนเข็ญใจ และ (3) ส่วนหนึ่ง สำหรับคนไข้.

นางสุนันทา ก็ได้มีส่วนร่วมด้วยการสร้างสระโบกขรณีเพื่อคนที่มาสู่ศาลาควรจะได้น้ำกินและน้ำอาบ นางสุจิตราได้ให้เขาสร้างสวนดอกไม้อันน่ารื่นรมย์ด้วยคิดว่าคนที่มาสู่ศาลา ดมกลิ่น อาบน้ำแล้วควรจะได้ประดับระเบียบดอกไม้แล้วจึงไป

ฝ่ายนางสุชาดาคิดเสียว่า “เราเป็นทั้งลูกของนายมฆะ เป็นทั้งภริยา สิ่งที่นายมฆะนั้นทำแล้วก็เป็นของเราเหมือนกันและสิ่งที่เราทำแล้วก็เป็นของนายมฆะนั้นเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ไม่ทำอะไรๆ มัวแต่แต่งตัวของตนเท่านั้น ปล่อยเวลาให้ผ่านพ้นไปแล้ว

ในเวลาสิ้นชีวิต มฆมาณพได้เกิดเป็นท้าวสักกเทวราชในภพดาวดึงส์ สหายของเขาแม้เหล่านั้นก็เกิดในที่นั้นเหมือนกัน. ช่างไม้เกิดเป็นวิศวกกรรมเทพบุตร. นางสุธรรมา ถึงแก่กรรมก็ได้ไปเกิดในภพดาวดึงส์นั้นเหมือนกัน แม้นางสุนันทา ถึงแก่กรรมแล้ว ก็ได้ไปเกิดในภพดาวดึงส์นั้นเหมือนกัน ส่วนนางสุชาดา ถึงแก่กรรมแล้ว เกิด

เป็นนางนงกยในชอกเขาแห่งหนึ่ง (พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย, 40/12/359-367)

สรุป การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะนี้ มหมานพ ได้เป็นต้นคิดด้วยจิตอาสาสานต่อเป็นนโยบายสาธารณะซึ่งเป็นเหตุจูงใจมานพอีก 33 คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดังกล่าว แม้จะมีคนที่มิมีจิตใจเป็นอกุศลใส่ความว่าร้ายก็สามารถฝ่าฟันผ่านพ้นไปได้ด้วยอานิสงส์ของจิตคิดเมตตาไม่อาฆาตพยาบาทต่อใครๆ คิดจะสร้างจะทำสิ่งใดก็มีแต่คนขึ้นอาสาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการนั้นๆ ด้วยความเต็มใจ เมื่อละจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกก็ได้ไปสู่ภพภูมิที่ดีเพราะผลกรรมดีที่สร้างไว้ซึ่งเป็นทิวทัศน์คติให้ชนรุ่นต่อๆ มาได้ดำเนินตาม

7.4 การเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง (Conflict)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งตามแนวคิดพระพุทธศาสนานั้น แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม หมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการความเห็น การปฏิบัติค่านิยม และโครงสร้างที่มีความขัดกันไม่ลงรอยกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม มีหลายนัย กล่าวคือ ความบาดหมาง(ภณฺฑน) การทะเลาะ (กลห) การแก่งแย่ง(วิคฺคห) การวิวาท (วิวาท) การมุ่งร้ายกัน (เมธคา) การถกเถียงกัน (โวหาร) และประเด็นที่สองความหมายในแง่ของวินัย หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ที่เรียกว่าอธิกรณ์สาเหตุแห่งความขัดแย้ง

สาเหตุแห่งความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ตัณหาหรือความทะยานอยาก ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอ เรียกว่า ตัณหา ที่มุ่งประสงค์เอาเวทนาและต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสวยสวาทหรือสิ่งที่จะปรนเปรอตัวตน และความต้องการคุณภาพชีวิตเรียกว่า ฉันทะ (ประสิทธิ์ กุลบุญญา, 2557: 21)

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาจะพบคำตอบใน 2 ประเด็นใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

1. เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ได้แก่ “ปัญจธรรม” กล่าวคือ ธรรมคือกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ สิ่งเหล่านี้ทำให้คนบรรลุนิพพานได้ช้า ทำให้เวียนวนอยู่ในสังสาร จึงเรียกว่า ปัญจธรรม (พระไตรปิฎกภาษาบาลี 29/74/157) ซึ่งถือได้ว่า มีอิทธิพลและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

2. เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งข้อเท็จจริงหรือข้อมูล ผลประโยชน์หรือความต้องการ ความสัมพันธ์และชาติพันธุ์ ส่วนผู้ที่มีส่วนร่วมในความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้เขียนนำมากล่าวถึงเป็นบางส่วน ดังนี้

ความขัดแย้งด้านทิฐิ ความขัดแย้งด้านนี้ปรากฏในหลายๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นกรณีแย่งชิงทรัพย์ากรน้ำในแม่น้ำโรหิณี ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสนทนากับโจรได้ข้อมูลอย่างพอเพียงแล้ว และตั้งคำถามว่า “น้ำดีราคาเท่าไร” ถึงแม้คำตอบที่ได้รับว่า “มีราคาน้อย” “กษัตริย์ทั้งหลาย มีราคาเท่าไร” “ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายหาค่ามิได้” จากการตอบคำถามดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมานะและทิฐิ และพระองค์ได้กระตุ้นวิธีคิดด้วยคำถามว่า “การที่ท่านทั้งหลาย ทำพวกกษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะอาศัยน้ำซึ่งมีประมานน้อย ควรแล้วละหรือ” ซึ่งกษัตริย์เหล่านั้นได้ยอมรับในประเด็นนี้หากวิเคราะห์แล้วพบว่าเป็นการยอมรับตั้งแต่เริ่มแรกของความริว่าฉานว่า “น้ำมีค่าสู้กษัตริย์ไม่ได้” แต่ที่ยอมไม่ได้ก็เพราะมานะและทิฐิ นั่นเอง (ประสิทธิ์ กุลบุญญา, 2557: 22)

อีกกรณีหนึ่งความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป คือ พระฝ่ายทรงวินัยและพระฝ่ายทรงพระสูตรซึ่งอยู่วัดเดียวกัน วันหนึ่งภิกษุฝ่ายทรงพระสูตร เข้าเวจกุฎี (ห้องน้ำ) เสร็จธุระใช้น้ำล้างแต่งไม่เทให้หมด เหลือติดขันเอาไว้แล้วออกไป ฝ่ายภิกษุผู้ทรงวินัยเข้าไปภายหลังเห็นน้ำนั้นแล้วออกมาถามภิกษุทรงพระสูตรว่า “ท่านเหลือน้ำไว้ทำไม? ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติหรือ?” ภิกษุทรงพระสูตร ตอบว่า “ผมไม่ทราบครับแต่ถ้าเป็นอาบัติผมจะแสดงคืน(ปลงอาบัติ)” พระฝ่ายทรงวินัยจึงกล่าวว่า “ก็ถ้าท่านไม่มีเจตนาทำลงไปก็ไม่ใช่เป็นอาบัติดอกครับ” แต่ไปบอกพวกภิกษุลูกศิษย์ของตนว่า “ท่านผู้ทรงพระสูตรนี้แม้ต้องอาบัติก็ยังไม่รู้” พวกภิกษุลูกศิษย์ของภิกษุฝ่ายวินัยก็กล่าวกับพวกภิกษุลูกศิษย์ผู้ทรงจำพระสูตรว่า “อุปัชฌาย์ของพวกท่านแม้ต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ” พวกภิกษุลูกศิษย์ผู้ทรงจำพระสูตรก็นำความไปบอกแก่อุปัชฌาย์ของตน ฝ่ายอุปัชฌาย์จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พระวินัยธรณี ครึ่งก่อนกล่าวว่าไม่เป็นอาบัติ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นอาบัติ เขาเป็นคนกล่าวเท็จ” พวกภิกษุลูกศิษย์จึงไปกล่าวกับฝ่ายตรงข้ามว่า “อุปัชฌาย์ของพวกท่านกล่าวเท็จ” เป็นสาเหตุก่อความทะเลาะไม่ยินยอมกัน ไม่ปรับความเข้าใจกันทั้งไม่ต้องการจะปรับความเข้าใจกัน ไม่ปรองดองกันและไม่ต้องการที่จะปรองดองกันด้วยเพราะทิฐิและมานะจนแตกแยกกันออกเป็น 2 ฝ่าย แม้พวกอุปัชฌาย์ผู้ถวายเป็นอุปัชฌาย์ของภิกษุ 2 รูปนั้น ก็ได้เป็น 2 ฝ่าย พวกภิกษุผู้รับโอวาทที่ดี พวกอารักขเทวดาก็ดีของภิกษุ 2 รูปนั้น พวกอากาสัญญเทวดาผู้เพื่อนเห็น เพื่อนคบของพวกอารักขเทวดาเหล่านั้นก็ดี พวกบุรุษทั้งหลายทั้งปวงก็ดี ได้เป็น 2 ฝ่ายตลอดจนพรหมโลกก็โกลาหลก็ก้องเป็นเสียงเดียว ได้ขึ้นไปจนถึงอกนิรุทธพ(อรรธกถา มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก จุฬยมกวรรค)

7.5 การเมืองเป็นเรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ (Compromise)

ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ (Compromise) เป็นเรื่องที่เชื่อมต่อกันกับการเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง (Conflict) ซึ่งได้นำเสนอไว้ก่อนหน้านี้ ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางหลักการในการป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือหากเกิดขึ้นแล้วก็ใช้ในการประนีประนอมกันได้หลักการนั้นคือสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน หรือหลักการอยู่ร่วมกัน ซึ่งได้แก่

1. เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาวิจารณ์กรรม ตั้งเมตตาวิจารณ์กรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตาตามโนกรรม ตั้งเมตตาตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารภนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาราณโภคิ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน
5. สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ
6. ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณคือ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วาท เพื่อ ความสามัคคี และ เอกลักษณ์คือความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 273)

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังได้วางหลักการพูดเพื่อป้องกันและขจัดความขัดแย้งไว้ในอภัยราชสูตร ดังนี้ “ตถาคต ย่อมรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น อนึ่งตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง วาจาที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะ พยากรณ์วาจานั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ ของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาจานั้น ข้อนี้เพราะเหตุ ไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย 13/94/70-74)

7.6 การเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศ (State and National Administration)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่า การเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศนั้นจะ ขอนำเอาข้อความบางตอนในอัครคัมภีร์พุทธศาสดาแสดงไว้พอสังเขป

รัฐกำเนิดขึ้นมาเพื่อควบคุมสถานการณ์ความเลวร้ายในสังคม ผู้ปกครองรัฐ คือทางเลือกที่สมาชิก ของสังคมเห็นร่วมกันให้เป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจอรัฐเพื่อสกัดกั้นกิเลสของมนุษย์ซึ่งก็สกัดกันได้ เป็นบางส่วนเพียงที่จะทำให้มนุษย์อยู่รวมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขเท่านั้น แต่ไม่สามารถทำให้กิเลสหมดไปจาก มนุษย์ได้ จุดมุ่งหมายของรัฐเพียงเพื่อขจัดความเลวร้ายในสังคม และปกป้องคนดีให้อยู่กันอย่างสงบสุข หรืออาจ จะกล่าวได้ว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้บรรลุถึงเป้าหมายที่สูงสุดของชีวิตได้

รัฐบาล (Government) คือผู้ได้รับมอบอำนาจในการบริหารจัดการบ้านเมืองให้เกิดความสงบ เรียบร้อย ในพระสูตรได้ระบุชัดเจนว่ามีการสรรหาบุคคลผู้เป็นผู้นำหรือต่อมาเรียกว่ากษัตริย์ หรือ มหาสมมต หรือ ราชา ขึ้นมาเพื่อปกครองคุ้มครองรักษาโดยประชาชนได้จ่ายภาษีที่เรียกว่าส่วนแบ่ง คือข้าหลวงให้ ทั้งนี้ รัฐบาลมีหน้าที่กำหนดนโยบายของรัฐและต้องดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จตามนโยบายที่วางเอาไว้ รัฐบาลต้อง สามารถปกครองดินแดนทุกส่วนของรัฐ อาณาเขต ประชาชนและรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ความสัมพันธ์นี้ในแต่ละรัฐจะแตกต่างกันไปมีลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งทำให้รัฐแต่ละรัฐไม่เหมือนกัน (คณอง วัณผายแก้ว, 2554: 8)

สรุป ตามที่ได้นำเสนอหลักการและเรื่องราวต่างๆบางบทบางตอนในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องหรือ คล้อยตามหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองมาตามลำดับนั้นทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม ในกระบวนการทางการเมืองในความหมายทั้ง 6 กลุ่มของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ประกอบด้วย 1) การมี ส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของอำนาจ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือพระสงฆ์สาวกได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครอง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในกฎ ทนสูตรที่พลเมืองได้รับการจัดสรรทุนทรัพย์จากพระเจ้ามหาวิชิตราช 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ ของนโยบายสาธารณะ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือมฆมาณพกับสหาย 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของความ ขัดแย้ง และ 5) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการประนีประนอมผลประโยชน์ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ

การแย่งชิงทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณีของพระประยูรญาติและความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป และ 6) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศ ตัวอย่าง คือ การสรรหาผู้นำใน อัครัญญสูตร และยังมีปรากฏอีกหลายกรณีซึ่งจะได้นำเสนอในโอกาสต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

- กุลธน ธนาพงศธร. (2520). *หลักการกำหนดนโยบายของรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คนอง วังผายแก้ว. (2554). *การกำเนิดแห่งรัฐที่ปรากฏในอัครัญญสูตร*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/504187>.
- จรรยา สุภาพ. (2514). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- จิรัช วิระชัย และคณะ. (2546). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). *ความคิดอิสระ : รวมบทความทางการเมืองระหว่างปี 2511-2516*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. (2539). *การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: วชิรนทร์การพิมพ์.
- _____. (2539). *จิตวิทยาการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: วชิรนทร์การพิมพ์.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. (2541). *รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันตก-ตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ประสิทธิ์ กุลบุญญา. (2557). *ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 5(1), 18-40.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พลศักดิ์ จิระศิริ. (2531). *การเมืองเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: อนุเคราะห์ไทย.
- วิสุทธิ โพธิ์แท่น. (2538). *อะไรนะ...ประชาธิปไตย?*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2564, จาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=273.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- อานนท์ อาภาภิรม. (2528). *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- Charles E.Lindblom. (1968). *The Policy-Making Process* Englewood. Cliffs,N.J.: Prentice- Hall.
- David Easton. (1971). *The Political System: An Inquiry into The State of Political Science*. 2^d ed.New York:Alfred A.Knopf.

Harold D.Lasswell. (1958). *Politics: Who Gets What, When and How*. Cleveland:The World Publishing Company.

J.D.B. Miller. (1962). *The Natures of Politics*. London:Gerald Duckworth.

W.J.M.McKenzie. (1969). *Political and Social Science*. Baltimore: Penguin,Inc..

ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

Transcendental Leadership based on Buddhism in Digital Era

สุรสิทธิ์ ไกรสิน

Surasit Kraisin

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

E-mail: dr_surasit@hotmail.com

(Received: September 12, 2021/ Revised: October 29, 2021/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น เป็นแบบภาวะผู้นำที่ยึดมิติด้านจิตใจหรือวิญญาณเป็นสำคัญ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมที่เน้นการทำความดีงามเพื่อผู้อื่นและเพื่อส่วนรวมเป็นหลักจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นภาวะผู้นำแบบเลิศคุณธรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่าผู้นำในยุคดิจิทัลจำเป็นที่จะต้องเข้าใจทิศทางการเปลี่ยนแปลงองค์การ โดยการปรับองค์กรให้สามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วและทำให้องค์กรพร้อมที่จะเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ตลอดเวลา ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลควรมีทักษะภาวะผู้นำดังนี้ 1) การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพสูง 2) การแก้ปัญหา 3) การวางแผน 4) การกำกับการปฏิบัติงานและการสื่อสารที่ดี 5) การสร้างสัมพันธ์และการสอนงาน 6) การสร้างสังคมและการตัดสินใจ 7) การกระตุ้นจิตใจ การคิดเชิงสะท้อนและการจัดการตนเอง การใช้เทคโนโลยี 8) การเรียนการสอน 9) ความฉลาดทางอารมณ์ และ 10) การบริหารที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยบูรณาการพุทธยาปณิกสูตร ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน ดังนี้ คือ 1) จักขุมา คือ การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองการไกล ประกอบด้วย สร้างวิสัยทัศน์ในองค์กรมีความรู้ความสามารถ มีแผนวางแผน มีแนวความคิดใหม่ๆ 2) วิธูโร คือ จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญในงาน ประกอบด้วย ความหมั่นเพียรในการฝึกฝน มีเทคนิคและความถนัด มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์การทำงาน มีทักษะความชำนาญในงานมีความตั้งใจ อดทนต่อการทำงาน 3) ด้านนิสสัยสัมปันโน คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ ประกอบด้วย ความสุภาพอ่อนโยน เอาใจใส่ กระตือรือร้น มีใจผูกพันอยู่กับงาน สร้างมิตรภาพ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นการยกย่องให้เกียรติผู้อื่น และหลักพรหมวิหารธรรม 4) เพื่อนำพาองค์การเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นองค์กรที่เป็นเลิศในการบริหารจัดการต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น, พุทธศาสนา, ยุคดิจิทัล

Abstract

Transcendental leadership is leadership style based on the spiritual dimensions, especially the moral aspect that focuses mainly on doing good for the good, for others and for the public. Therefore, it can be called a moral excellence leadership. This article aims to study Transcendental Leadership Based on Buddhism in the Digital Era. The Studies have shown

that leaders in the digital era need to understand the direction of organizational change. By adjusting the organization to be able to adapt quickly and make the organization ready to learn new skills all the time. The transcendental leadership based on Buddhism in the digital era should have the following leadership skills: 1) Highly Effective Team Building 2) Problem Solving 3) Planning Project 4) Performance Monitoring, Communication and Climate set 5) Relationship Building up and Coaching 6) Social and Decision Making 7) Motivational, Reflective Thinking and Self-Management 8) Technological 9) Pedagogical 10) Emotional Intelligence Administration and Flexibly Adapted to the Situation, by integrating consist of these 3 following aspects. 1) Conceptual skills refer to the vision and foresight including creating organizational vision, having competence, developing plan and creativity. 2) Technical skills refer to the ability to perform tasks, expertise in tasks including be attentive in practicing, skillful, talented, experienced, competent, enthusiastic, and hardworking. 3) Human relation skills refer to the interaction with others including being polite, considerate, enthusiastic, focusing on work, friendly, supportive, as well as showing respect to others, and principles of four brahmavihara to lead the organization to change effectively to become an organization that is excellent in management further continue to manage.

Keywords: Transcendental Leadership, Buddhist, Digital Era

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยยังคงมีประเด็นความท้าทายการพัฒนาในหลายมิติทั้งในมิติเศรษฐกิจที่โครงสร้างเศรษฐกิจยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมอย่างเต็มที่ ผลผลิตการผลิตของภาคบริการและภาคเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ คุณภาพและสมรรถนะของแรงงานที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ มิติทางสังคมที่การยกระดับรายได้ของประชาชน การแก้ปัญหาด้านความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาคุณภาพการให้บริการและการขยายโอกาสในการเข้าถึงระบบบริการสาธารณะยังคงมีช่องว่างที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ มิติสิ่งแวดล้อมที่การฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน และมิติของการบริหารจัดการภาครัฐที่ยังขาดความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นในการตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาของประชาชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันมีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปทบทวนแนวทางเศรษฐกิจอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติ ที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่นๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับ

บริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปรุงจูน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่งโครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ ให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกันและยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ข้อที่ 1 ภาครัฐที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการ และให้บริการอย่างสะดวกรวดเร็ว โปร่งใส โดย (1) การให้บริการสาธารณะของภาครัฐได้มาตรฐานสากลและเป็นระดับแนวหน้าของภูมิภาค และ (2) ภาครัฐมีความเชื่อมโยงในการให้บริการสาธารณะต่างๆ ผ่านการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561: 1-5) ดังนั้น เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในมิติต่างๆ ของชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2562: 43) เมื่อมองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ผู้บริหารหรือผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จของการปฏิบัติงานในองค์กร การที่จะบริหารงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามที่องค์กรกำหนดไว้ ผู้บริหารหรือผู้นำจะต้องรู้จักตนเองเข้าใจตนเอง เข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ วิเคราะห์งานได้ถูกต้องมีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมให้ทันต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพจึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น

ดังนั้น ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น (Transcendental leadership) จึงเป็นแบบภาวะผู้นำที่ยึดมิติด้านจิตใจหรือวิญญาณ (Spiritual dimensions) เป็นสำคัญ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจประกอบด้วย แนวคิดภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น ตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

2. แนวคิดภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น (Transcendental leadership) เป็นแบบภาวะผู้นำที่ยึดมิติด้านจิตใจหรือวิญญาณ (Spiritual dimensions) เป็นสำคัญ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมที่เน้นการทำความดีงามเพื่อผู้อื่นและเพื่อส่วนรวมเป็นหลักจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นภาวะผู้นำแบบเลิศคุณธรรม ส่วนมิติที่เกี่ยวกับด้านบทบาท สมรรถนะและคุณลักษณะของผู้นำแบบ Transcendental ที่ระบุโดยบุคคลและตามเอกสารต่างๆ ซึ่งจัดอยู่ในระดับที่สูงเป็นพิเศษกว่าภาวะผู้นำแบบอื่นใด จึงอาจเรียกผู้นำแบบ Transcendental ในภาษาไทยได้ว่า ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นหรือ ภาวะผู้นำแบบยอดเยี่ยม หรืออย่างอื่นอย่างใดในทำนองนี้ก็ได้ และด้วยความมีระดับที่สูงส่งทั้งมิติด้านคุณธรรมและมิติด้านคุณลักษณะของผู้นำแบบนี้ดังนั้นจึงขอเสนอเรียกภาวะผู้นำแบบ Transcendental นี้ว่า “ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น” (วชิระ ดวงมัตย์พล, 2557: 4) ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น ไว้ดังนี้

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2561: ออนไลน์) กล่าวว่า ภาวะผู้นำที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า The Transcendental Leadership นั้น เป็นกระแสแนวโน้มทางด้านภาวะผู้นำของศตวรรษที่ 21 นี้ ซึ่งยังคงเป็นเรื่องค่อนข้าง

ใหม่ ยังไม่ค่อยชัดเจนนักและยังไม่มีชื่อเฉพาะในภาษาไทย จุดเด่นด้านแนวคิดก็คือเป็นแบบภาวะผู้นำที่ยึดมิติด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ (Spiritual Dimensions) เป็นสำคัญโดยเฉพาะด้านคุณธรรมที่เน้นการทำความดีงามเพื่อผู้อื่นและเพื่อส่วนรวมเป็นหลัก จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นภาวะผู้นำแบบเลิศคุณธรรม ส่วนมิติที่เกี่ยวกับด้านบทบาท สมรรถนะและคุณลักษณะของผู้นำแบบ Transcendental ที่ระบุโดยบุคคลและตามเอกสารต่างๆ ซึ่งจัดโดยจัดอยู่ในระดับที่สูงเป็นพิเศษกว่าภาวะผู้นำแบบอื่นใด จึงอาจเรียกผู้นำแบบ Transcendental ในภาษาไทยได้ว่าภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น หรือ ภาวะผู้นำแบบเยี่ยมยอด หรืออย่างอื่นใดในทำนองนี้ได้และด้วยความมีระดับที่สูงส่ง (Transcend) ทั้งมิติด้านคุณธรรมและมิติด้านคุณลักษณะของผู้นำแบบนี้ ดังนั้นในบทความนี้จะขอนุโลมเรียกภาวะผู้นำแบบ Transcendental นี้ว่า “ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น” ไปพลางก่อน ทั้งนี้ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นได้รับการพัฒนาต่อยอดจากภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) และภาวะผู้นำแบบการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ตามลำดับ โดยภาวะผู้นำทั้งสามแบบเกี่ยวพันต่อกันในลักษณะที่เป็นแถบภาวะผู้นำที่ต่อเนื่อง (Leadership Continuum) ดังนั้นกรอบความคิดที่ใช้อธิบายถึงภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นหรือ Transcendental Leadership ในประเด็นต่างๆ ของบทความนี้ จึงจำเป็นต้องอธิบายครอบคลุมตั้งแต่ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) ภาวะผู้นำแบบการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น (Transcendental Leadership) ไปด้วยกันโดยภาวะผู้นำทั้งสามแบบ (อาจเรียกรวมกันว่า 3 Ts’ Leadership ก็ได้) ดังกล่าวมีความเกี่ยวพันต่อกันบนแถบความต่อเนื่องของภาวะผู้นำ (Leadership continuum)

เทกสตรัค ปัญญาแก้ว (2560: ออนไลน์) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มีความลุ่มลึก ซับซ้อน ยากที่จะกำหนดคำนิยามหรือนำมาอธิบายความหมายให้ถูกต้องตรงกันได้ ทำได้เพียงแต่กำหนดรูปแบบของภาวะผู้นำในแต่ละอย่างไว้ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นภาวะผู้นำรูปแบบใดก็ล้วนมีเป้าหมายเพื่อให้ภารกิจบรรลุเป้าหมาย ผู้นำเกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้นำ และ ผู้ตาม ผู้นำที่ดีจะต้องรู้ว่าผู้ตามมีประสิทธิภาพ เป็นผู้ที่พยายามที่จะทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยพลังที่มีอยู่ด้วยความตั้งใจ กระตือรือร้น ซึ่งเป็นข้อผูกพันที่นอกเหนือจากผลประโยชน์ของตน ผู้นำต้องพยายามลดแรงเสียดทานที่ขัดขวางการทำงานแบบทีม โดยต้องยอมรับว่า สิ่งที่จะช่วยเสริมเติมความแข็งแกร่งเพิ่มให้กับทีม คือ การที่มีความแตกต่างอยู่ในองค์กร ดังนั้น ผู้นำต้องเลิกความคิดที่จะทำให้ทุกคนในองค์กรเหมือนกัน ทั้งนี้ทราบเท่าที่ทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน ก็ไม่มีความจำเป็นใดเลยที่ทุกคนต้องมีบทบาทอย่างเดียวกัน เพราะเมื่อสมาชิกต่างก็ให้ความยอมรับนับถือต่อกันแล้วความแตกต่างของแต่ละคนจะกลายเป็นพลังเสริมเพิ่มจากปกติ ที่เรียกว่า “Synergy” หรือ “การประสานพลัง” ย่อมเพิ่มความแข็งแกร่งและเพิ่มผลงานมากยิ่งขึ้น ความแตกต่างผู้นำที่ดี สามารถแบ่งออก เป็น 5 ระดับ โดยในสี่ระดับแรก ดังนี้คือ 1) ระดับที่หนึ่ง หรือ High Capable Individual เป็นผู้ที่มีความสามารถเฉพาะตัวที่ดี ทั้งทักษะ ความรู้ ความสามารถ และพฤติกรรมในการทำงานที่ดี ซึ่งล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร 2) ระดับที่สอง หรือ Contributing Team Member เป็นผู้ที่สามารถทำงานเป็นทีมได้ดี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และช่วยให้กลุ่มและทีมบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ 3) ระดับที่สาม หรือ Competent Manager เป็นผู้ที่สามารถบริหารบุคลากรและทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กร 4) ระดับที่สี่ หรือ Effective Leader เป็นผู้นำที่สามารถ นั่นคือทำให้ทุกคนเกิดความมุ่งมั่น กำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และสามารถจูงใจให้บุคลากรทุกคนทำงานอย่างทุ่มเทเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าวภาวะผู้นำสี่ระดับข้างต้นจะเป็นลักษณะของบุคลากรและผู้นำในองค์กรที่เป็นภาวะผู้นำทั่วๆ ไป แต่ในองค์กรที่สามารถปรับตนเองจากศีลธรรมดาให้เป็นดีสุดยอดได้นั้น ต้องมีลักษณะของผู้นำระดับที่ห้า ผู้นำกลุ่มนี้ ไม่เพียงแต่มีคุณลักษณะตามสี่อันดับแรกแล้วจะมีความแตกต่าง

คือ จะต้องสร้างความสื่อยอด อย่างยั่งยืนให้กับองค์กรได้ด้วยคุณสมบัติที่สำคัญ อีก 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง ความมุ่งมั่นและทะเยอทะยานต่อความสำเร็จขององค์กรเป็นอันดับแรก จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่าผู้นำเหล่านี้ต้องการเห็นความสำเร็จขององค์กร มากกว่าความสำเร็จของตนเอง ผู้นำประเภทนี้ จะมีความรักและภักดีต่อองค์กรอย่างสูง เสียสละได้แม้กระทั่งความสุขหรือความสำเร็จส่วนตัว เพื่อความสำเร็จขององค์กร ต้องการเห็นความสำเร็จขององค์กรที่ยั่งยืน ประการที่สอง “ถ่อมตัว” ความถ่อมตัวนั้น เป็นคุณสมบัติที่ค่อนข้างขัดแย้งกัน ซ้ำดูเหมือนว่าไม่น่าจะอยู่ด้วยกันได้ แต่การมีบุคลิกภาพถ่อมตัว ไม่ได้หมายความว่า ผู้นำดังกล่าวจะต้อง ซิกลัว ไม่กล้า หรือขาดความทะเยอทะยาน แต่พวกเขาก็มีความมุ่งมั่น และทะเยอทะยานเพื่อองค์กร ผู้นำระดับที่ห้าจะไม่กล่าวถึงสิ่งที่ตนเองได้ทำ แต่จะพูดถึงสิ่งที่ผู้บริหารหรือผู้ร่วมทีมคนอื่น ๆ ได้ทำให้กับองค์กร อาจจะถือได้ว่า ผู้นำระดับที่ห้าค่อนข้างเป็นคนถ่อมตัว เกือบตัว เจียม ง่าย หรือแม้กระทั่งหลาย ๆ ครั้งอาจจะดูไม่มั่นใจ บุคคลเหล่านี้ไม่เคยต้องการที่จะเป็นผู้นำประเภทที่โดดเด่น เป็นที่รู้จักของวงการ แต่ขณะเดียวกัน ผู้นำประเภทนี้ไม่ได้เป็นคนใจอ่อนหรือโลเล แต่มีความมุ่งมั่นต่อความสำเร็จขององค์กรเป็นอย่างสูง จะทำทุกวิถีทาง (ในสิ่งที่ถูกต้อง) เพื่อนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จ นอกจากนี้ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่จะแตกต่างจากผู้นำทั่วไป ซึ่งไม่ใช่ความฉลาดทางสติปัญญา หรือทักษะความรู้ หากแต่เป็นความฉลาดทางอารมณ์ คือ 1) การรู้จักตนเอง (Self-awareness) คือ การรู้จักจุดแข็ง จุดด้อย แรงขับเคลื่อนและ ค่านิยมในตัว และผลที่จะกระทบต่อผู้อื่น 2) การควบคุมตัวเอง (Self-regulation) คือ การรู้จักควบคุม หรือ ปรับเปลี่ยนอารมณ์หรือแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดปัญหา 3) การมีแรงจูงใจ (Motivation) คือ การมีความปรารถนามุ่งมั่นความสำเร็จ 4) การมีความใส่ใจผู้อื่น (Empathy) คือ การเข้าใจในพื้นฐานอารมณ์ของผู้อื่น 5) การมีทักษะทางสังคม (Social skill) คือ การผูกมิตรกับผู้อื่น เพื่อให้พวกเขาเดินไปในทิศทางที่ต้องการ ดังนั้น ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น (Transcendental Leadership) คือ กระบวนการที่ผู้นำ มุ่งพัฒนาผู้ตามให้สามารถนำตนเอง จนในที่สุดผู้ตามก็แปรสภาพไปเป็นผู้นำโดยอัตโนมัติ ผู้นำลักษณะนี้จะยึดเอาจุดแข็งของผู้ตามเป็นสำคัญ เป็นผู้นำที่เข้าใจนำคนอื่นให้เขารู้จักนำตัวเอง คือ พยายามให้กำลังใจช่วยเสริมแรงของผู้ตามให้คิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ให้รู้จักรับผิดชอบงานของตน ให้มั่นใจในตนเอง ให้รู้จักการกำหนดเป้าหมายด้วยตนเอง ให้มองโลกเชิงบวก มองเห็นปัญหาเป็นเรื่องท้าทาย และรู้จักการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เป็นต้น ผู้นำแบบนี้กับผู้ตามมีความสมดุลด้านอำนาจระหว่างกันค่อนข้างดี ซึ่งแตกต่างจากผู้นำแบบอื่นที่ยึดผู้นำเป็นหลัก แต่ผู้นำแบบนี้กลับยึดที่ผู้ตามเป็นหลัก ผลที่คาดหวังคือความผูกพันของผู้ตามต่องานหรือหน่วยงานจะเพิ่มมากขึ้น ผลเชิงจิตวิทยาก็คือ ความรู้สึกเป็นเจ้าของเกิดขึ้นและที่สำคัญคือ ผู้ตามได้พัฒนาทักษะในการนำตนเอง ตลอดจนความรู้สึกเป็นผู้นำตนเอง หรือเป็นผู้มี “ภาวะผู้นำ” ได้ในที่สุด ภาวะผู้นำสร้างผู้นำ ต้องเป็นผู้นำที่มีความสามารถสูง เป็นพิเศษกว่าภาวะผู้นำโดยทั่วไป มนุษย์เรามีขีดจำกัดของตัวเองมักยึดติดอยู่กับกรอบของความเคยชิน ดังนั้น การตีความปัญหาหรือการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้กระบวนการแบบเดิม จึงไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรได้ ภายใต้ภาวะการณ์นี้จึงจำเป็นต้องใช้ผู้นำที่มีพิเศษ ที่สามารถยกระดับของการคิด การรับรู้และการกระทำที่สูงเกินกว่าขีดจำกัดของผู้นำทั่วไปพึงมี ในแง่ความรู้ ประสบการณ์หรือการใช้เหตุผลในการปรับเปลี่ยนสิ่งเลวร้ายให้กลายเป็นดี ผู้นำจึงมีหน้าที่สำคัญที่ต้องนำพาทุกคนให้ก้าวพ้นขีดจำกัด ผู้นำต้องช่วยยกระดับใหม่ของการคิด การรู้สึก และการกระทำ เพื่อให้สามารถเอาชนะภาวะท้าทายต่าง ๆ ได้

Sanders, Hopkins and Geroy (2003: Online) ได้กล่าวว่าภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น เรื่อง Transcendental Leadership เป็นรูปแบบของภาวะผู้นำรูปแบบหนึ่งที่เป็นทางเลือกและมีความเห็นว่าการมีจิตวิญญาณเป็นความรับผิดชอบที่ทำให้ผู้นำแบบนี้มีประสิทธิภาพ การมีจิตวิญญาณของผู้นำสามารถแสดงออกมาได้ 3 รูปแบบ คือ การมีจิตสำนึก การมีคุณลักษณะของศีลธรรม และความเลื่อมใสศรัทธา

Cardona (2000: 201-206) ถือเป็นบุคคลแรกที่เป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกแนวความคิดของภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น หรือ Transcendental leadership โดยอธิบายว่า เป็นทฤษฎีที่มีฐานความคิดสำคัญ คือ ยึดเอาการแลกเปลี่ยนเรื่อง “การให้” เป็นหลักการของความสัมพันธ์ระหว่างกัน (A contribution-based exchange relationship) โดยผู้นำแบบเหนือชั้นจะให้ความหวังใต้อุบัติตามของตน ด้วยการให้สิ่งที่ดีงามเพื่อให้ผู้ตามได้พัฒนาตนเองให้สูงขึ้น จุดเน้นที่เป็นมุมมองของ Cardona ก็คือ ผู้นำแบบเหนือชั้นมุ่งที่จะพัฒนาและยกระดับแรงจูงใจของผู้ตามให้สูงขึ้น เช่น ยกย่องแรงจูงใจที่จะทำสิ่งต่างๆ เพื่อผู้อื่น (Motivation to do things for others) หรือแรงจูงใจปรารถนาที่จะให้แก่ผู้อื่น (Motivation to contribute) เป็นต้น Cardona จึงเน้นเรื่องการยกระดับแรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) ของผู้ตามเป็นสำคัญ แต่ขณะเดียวกันก็ได้ละเลยด้านการพัฒนาจิตใจ (Spiritual development) โดยมองผู้นำแบบเหนือชั้นว่าเป็น “ผู้นำแบบผู้รับใช้” หรือ “ผู้นำแบบใฝ่บริการ” (Servant-leader) ที่ทำให้ผู้นำเกิดประสิทธิผลขึ้น

Fry (2003: 693 - 727) มองว่า ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นเป็นภาวะผู้นำยึดหลักองค์รวม (Holistic leadership) กล่าวคือ ศึกษามนุษย์ในภาพองค์รวมทั้งคน ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทางกาย (Physical/ Body) สอง คือ ด้านทางสมอง (Mind) ซึ่งประกอบด้วย การคิดเชิงตรรกะและเหตุผล สาม คือ ด้านหัวใจ (Heart) ซึ่งประกอบด้วย อารมณ์และความรู้สึกและสี่ คือ ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ (Spiritual) ได้แก่ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นต้น ในขณะที่ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยนและภาวะผู้นำแบบการเปลี่ยนแปลงมีเพียง 3 ตัวแปรสังเกตได้แรกเท่านั้น แต่ขาดตัวแปรสังเกตได้ด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น หมายถึง ภาวะผู้นำที่เน้นการใช้เรื่องค่านิยม (Values) เจตคติ (Attitudes) และพฤติกรรม (Behaviors) เป็นเครื่องสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดขึ้นแก่ผู้ตาม เพื่อนำไปสู่การยกระดับจิตใจและการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าและมีความหมายยิ่งขึ้น ผู้นำแบบเหนือชั้นจึงยึดหลักการพัฒนาจิตใจ (Spiritual development) ทั้งของผู้นำเองและของผู้ตามให้สูงขึ้นและใช้เป็นแนวทางดำรงชีวิตที่สอดคล้องกันสังเคราะห์ได้ตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น

3. ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น (Transcendental leadership) เป็นแบบภาวะผู้นำที่ยึดมิติด้านจิตใจหรือวิญญาณ (Spiritual dimensions) เป็นสำคัญ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมที่เน้นการทำเพื่อความดีงามเพื่อผู้อื่นและเพื่อส่วนรวมเป็นหลัก จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นภาวะผู้นำแบบเลิศคุณธรรม ส่วนมิติที่เกี่ยวกับด้านบทบาท สมรรถนะ และคุณลักษณะของผู้นำแบบ Transcendental ที่ระบุโดยบุคคลและตามเอกสารต่างๆ ที่จัดอยู่ในระดับที่สูงเป็นพิเศษกว่าภาวะผู้นำแบบอื่นใด จึงอาจเรียกผู้นำแบบ Transcendental ในภาษาไทยได้ว่า ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น หรือ ภาวะผู้นำแบบยอดเยี่ยม หรืออย่างอื่นอย่างใดในทำนองนี้ก็ได้อีก และด้วยความมีระดับที่สูงส่งทั้งมิติด้านคุณธรรมและมิติด้านคุณลักษณะของผู้นำแบบนี้ ดังนั้นจึงขอนุโลมเรียกภาวะผู้นำแบบ Transcendental นี้ว่า “ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น” (วชิระ ดวงมาตย์พล, 2557: 4)

เมื่อกล่าวถึงลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา หรือหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นหลักการสำคัญในการปกครองดูแล และบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่าง ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ มวลชน สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป ผู้นำนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล หรือรู้จุดมุ่งหมาย จะทำอะไรต้องมีแผนการ หรือเป้าหมาย ย่อมจะทำให้หมู่คณะดำเนินไปได้โดยสวัสดิภาพ การวางแผนงาน ได้ก่อนแล้วเดินตามลำดับของงาน ผลก็คือ จะไม่มีข้อผิดพลาดไม่ติดขัดในการทำงาน หรือในการทำงานเป็นคณะ ทุกคนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง งานก็จะประสบความสำเร็จได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ผู้นำเกิดความสบายใจที่มีส่วนช่วยให้งานส่วนรวมประสบผลสำเร็จ พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำไม่น้อย โดยมีคำสอนที่พูดถึงลักษณะคือเครื่องหมาย หรือ สิ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏใน สังฆสมณสูตร จตุกกนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงถึงลักษณะของผู้นำไว้ดังมีข้อความว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้ เป็นผู้เลียบแหลม ได้รับแนะนำดีแล้ว เป็นผู้แก่กล้า เป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม 4 จำพวกเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย คือภิกษุ 1 ภิกษุณี 1 อุบาสก 1 อุบาสิกา 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แล เป็นผู้เลียบแหลม ได้รับแนะนำดีแล้ว เป็นผู้แก่กล้า เป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 21/7/7) ในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดง ลักษณะของผู้นำในทางพระพุทธศาสนาว่า ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) เป็นผู้มีปัญญาเลียบแหลม 2) เป็นผู้ที่ได้รับคำแนะนำดีรวมถึงเป็นผู้มีระเบียบวินัยดีด้วย 3) เป็นผู้แก่กล้า 4) เป็นผู้ทรงธรรม 5) ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควรอย่างเหมาะสม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2550: 6) ได้กล่าวถึงผู้นำว่า ผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้นำสูงสุดในสมัยพุทธกาล ก็คือพระศาสดา อธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงนำหมู่ ชื่อว่า พระศาสดาเหมือนบุคคลผู้นำเกวียน ย่อมนำหมู่เกวียนข้ามที่กัณดาร ข้าม คือข้ามขึ้น ข้ามออก ข้ามพ้นที่กัณดารเพราะโจร ที่กัณดารเพราะสัตว์ร้าย ที่กัณดารเพราะอดอยาก ที่กัณดารเพราะขาดน้ำ ได้แก่ ให้ถึงถิ่นที่ปลอดภัย ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้นำเป็นผู้นำโดยวิเศษ เป็นผู้ตามแนะนำทรงให้รู้จักประโยชน์ ให้พิจารณาให้เพ่งประโยชน์ ทรงให้เลื่อมใสได้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงชื่อว่าผู้ทรงนำหมู่ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระนามว่า “นายโก” และ “วินายโก” โวพจน์อย่างหนึ่งที่เรียกพระพุทธเจ้า ก็คือ นายก ซึ่งแปลว่า ผู้นำ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549: 38-39) ได้กล่าวไว้ว่า นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดีต้องสร้างภาวะผู้นำ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้ 1) จักขุมา หมายถึง

ถึง มีปัญญามองการไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจนั้นจะต้องรู้ว่าสินค้าไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจะได้ราคาแพงในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้น จะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คนคุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิจิตร หมายถึง การจัดกระทำดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชร ต้องดูออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัดคุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสสัยสัมปโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

สิน งามประโคน (2563: 177) กล่าวถึงภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารในยุคชีวิตวิถีใหม่ต้องอาศัยหลักการทั้งศาสตร์สากลและพุทธศาสตร์มาบูรณาการในการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการพัฒนาตนเองและนำพาองค์กรเพื่อจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ หลักพุทธธรรมที่จะนำมาพัฒนาภาวะผู้นำสถานศึกษามีมากมายแต่เมื่อมาย้อนศึกษาคำว่า ภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ก็จะมองเห็นหลักธรรมที่จะเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น บุคลากรในองค์กรจะทำงานเป็นทีมได้ดียิ่งขึ้น จะต้องมีความดีที่คอยกำกับดูแล ผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ต้องมีพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ 1) เมตตา คือ การมีความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานซึ่งความรักจะเกิดได้ถ้าผู้นำรู้จักมองในแง่ดีเห็นส่วนที่ดีของผู้อื่น และรู้จักให้อภัยหลักการข้อนี้เพื่อจะเลือกใช้งานคนอื่นให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละคนนั่นเอง 2) กรุณา คือ ความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อผู้ร่วมงานประสบเคราะห์กรรม ผู้นำต้องมีความสงสารและคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดได้เมื่อนำต้องมีความใจกว้างรับฟังปัญหาของผู้อื่น 3) มุทิตา คือ ความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง เที่ยงตรงไม่เอนเอียง (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2534 : 2-6)

อภิวิชญ์ ต้นตุลา, ภิญโญ มนุสศิลป์, ยุพร ริมชลการ (2558: 184-185) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 พบว่า 1) ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้านในภาพรวมทุกด้าน ได้แก่ ด้านจิตวิญญาณของความเป็นผู้นำ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านจริยธรรม ด้านการให้บริการ และด้านสมรรถนะของผู้นำ อยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยความคิดสร้างสรรค์ ปัจจัยวัฒนธรรมองค์กรของสถานศึกษาปัจจัยการเสริมสร้างพลังอำนาจ และปัจจัยความซื่อสัตย์สุจริต โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกปัจจัย 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 ในระดับสูง 1 ปัจจัย คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ในระดับปานกลาง 3 ปัจจัย คือ ความคิดสร้างสรรค์ วัฒนธรรมองค์กรของสถานศึกษา และการเสริมสร้างพลังอำนาจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชุตีรัตน์ กาญจนธนะชัย (2562: ง-จ) ได้ศึกษาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1. ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 12 ตัวบ่งชี้ จำแนกตามมิติขององค์ประกอบในโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างได้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้คือ องค์ประกอบความร่วมมือ มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1)

การแบ่งปันข้อมูล 2) ความรับผิดชอบ 3) การแก้ปัญหา องค์ประกอบความรู้ดิจิทัลมี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) เข้าใจดิจิทัล 2) การใช้ดิจิทัล 3) การรู้สารสนเทศ องค์ประกอบวิสัยทัศน์ดิจิทัล มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ 2) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ 3) การเผยแพร่วิสัยทัศน์ และองค์ประกอบการสื่อสาร มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) ทักษะการสื่อสาร 2) ทักษะคิดในการสื่อสาร 3) ชัดเจนในการสื่อสาร โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้ที่ใช้ในการวิจัย 60 พฤติกรรมบ่งชี้ มีค่าเฉลี่ย และค่าสัมประสิทธิ์การกระจายที่เหมาะสมสำหรับการคัดสรรไว้ในโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่า 3.00 และมีค่าสัมประสิทธิ์การกระจายเท่ากับ/น้อยกว่า 20 % 2. โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดีมาก โดยพิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ (χ^2) เท่ากับ 7.863 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 6 ($\chi^2/df = 1.31$) ค่านัยสำคัญทางสถิติ (P-value) เท่ากับ 0.248 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (GFI) เท่ากับ 0.998 มีค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.973 และค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ 0.022 3. องค์ประกอบมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) ที่เป็ค่ามาตรฐานสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 ทุกองค์ประกอบ ส่วนตัวบ่งชี้ และพฤติกรรมบ่งชี้มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบที่เป็นค่ามาตรฐานสูงกว่าเกณฑ์ 0.30 ทุกตัวบ่งชี้ และทุกพฤติกรรมบ่งชี้

เชาวนุช สว่างชาติ และพิมพ์อร สดเอี่ยม (2561: 335) ได้ศึกษาปัจจัยภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผล ของโรงเรียนเทศบาลในเขตจังหวัดเลยผลการวิจัยพบว่า 1)ระดับภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเทศบาลในเขตจังหวัดเลย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับมากไปหาน้อย คือ จิตวิญญาณของความเป็นผู้นำ จริยธรรม วิสัยทัศน์ สมรรถนะของผู้นำ และการให้บริการ 2)ระดับประสิทธิผลของโรงเรียนเทศบาลในเขตจังหวัดเลย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับมากไปหาน้อย คือ คุณลักษณะของนักเรียน ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจของครู 3)ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนเทศบาลในเขตจังหวัดเลย มีความสัมพันธ์เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .014)ปัจจัยภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งมี 3 องค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบด้านสมรรถนะของผู้นำ ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนเทศบาลในเขตจังหวัดเลย โดยภาพรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .426

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลนักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีต้องสร้างภาวะผู้นำ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้ 1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการไกล 2) วิรูโห หมายถึง การจัดธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี หลักของผู้บริหารหรือผู้นำ มีดังนี้คือ 1) หัวการเมือง หมายความว่า หัวรอบรู้ เข้าใจปัญหาทุกรูปแบบ และพยายามที่จะสรรหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาล่วงหน้า ในความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง นั่นคือ รู้เรื่องที่ดี รู้จิตที่ทำความดี รู้คำที่รู้ รู้จุดประสงค์ รู้ตรงความจริง รู้สิ่งทั้งปวง 2) ล้นการพูด หมายความว่า พูดได้และพูดเป็น เป็นประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พึงแล้วสบายหู ดูแล้วสบายตา พาให้สบายใจ เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์พัฒนา 3) กุศลโลบาย หมายความว่า วิธีการอันชาญฉลาดในการบริหารงาน บริหารบุคคล พัฒนาระบบการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคล ที่จะมาทำงานและตรงตามเป้าหมาย สังเคราะห์ได้ตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

4. สรุป

ผู้นำในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องเข้าใจทิศทางการเปลี่ยนแปลงองค์กร โดยการปรับองค์กรให้สามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วและทำให้องค์กรพร้อมที่จะเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ตลอดเวลา หมายความว่า องค์กรต้องมีความคล่องแคล่วมากขึ้น และผู้นำต้องพร้อมที่จะลงมือเปลี่ยนองค์กรด้วยตัวเองดังเช่นภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลที่ประกอบด้วย 1) ค่านิยม 2) เจตคติ 3) พฤติกรรม ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น จำแนกเป็น 5 องค์ประกอบ คือ จิตวิญญาณของความเป็นผู้นำ วิสัยทัศน์ จริยธรรม การให้บริการ และสมรรถนะของผู้นำ เป็นรูปแบบภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นด้านจิตใจ หรือ จิตวิญญาณ ที่ครอบคลุมด้านความคิด ได้แก่ สติสัมปชัญญะ ด้านความรู้สึก ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรมต่างๆ และด้านจิตใจ ได้แก่ ความศรัทธา เป็นต้น สำหรับผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ต้องมีพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ 1) เมตตา คือ การมีความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานซึ่งความรักจะเกิดได้ถ้าผู้นำรู้จักมองในแง่ดีเห็นส่วนที่ดีของผู้อื่น และรู้จักให้อภัยหลักการข้อนี้เพื่อจะเลือกใช้งานคนอื่นให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละคนนั่นเอง 2) กรุณา คือ ความสงสาร เห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อผู้ร่วมงานประสบเคราะห์กรรม ผู้นำต้องมีความสงสารและคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดได้เมื่อผู้นำต้องมีความไว้วางใจรับฟังปัญหาของผู้อื่น 3) มุทิตา คือ ความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง เที่ยงตรงไม่เอนเอียง ในขณะเดียวกันในยุคดิจิทัล ผู้นำต้องมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบด้วย 1) การทำความรู้จักกับการเปลี่ยนแปลง 2) ผู้นำต้องสร้างการเปลี่ยนแปลง 3) การเป็นตัวแทนความเปลี่ยนแปลง 4) การเป็นนักคิด นักพัฒนาที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก 5) การบริหารงานแบบประชาธิปไตย 6) การเป็นผู้ประสานงานในองค์กรให้เกิดการทำงานที่ราบรื่น 7) การประนีประนอม 8) การประชาสัมพันธ์และ 9) การประชาสัมพันธ์

รวมถึงทักษะของภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นเพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร ได้แก่ การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพสูง การแก้ปัญหา การวางแผน การกำกับ การปฏิบัติงานและการสื่อสารที่ดี การสร้างสัมพันธ์ และการสอนงาน การสร้างสังคมและการตัดสินใจ การกระตุ้นจิตใจ การคิดเชิงสะท้อน และการจัดการตนเอง การใช้เทคโนโลยี การเรียนการสอน รวมทั้งความฉลาดทางอารมณ์ตลอดจน การบริหารที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์

5. เอกสารอ้างอิง

- ชุตีรัตน์ กาญจนธนะชัย. (2562). *ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. คุุณานิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เชาวนุช สว่างชาติ และพิมพ์อร สดเอี่ยม. (2561). ปัจจัยภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพ ของโรงเรียนเทศบาลในเขตจังหวัดเลย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 3(3), 335-350.
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2562). สังคมวิทยาจิตวิทยา : แนวคิดและการนำไปใช้. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 6(1), 43-56.
- พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2550). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2534). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- วชิระ ดวงมาตย์พล. (2557). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- เศกสรรค์ ปัญญาแก้ว. (2560). *ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2564, จาก https://data.bopp-obec.info/emis/news/news_view.php?ID_New=49002
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561– 2580 (ฉบับย่อ)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิน นามประโคน. (2563). *ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารในยุคชีวิตวิถีใหม่*. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2561). *ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2564, จาก <http://suthep.crru.ac.th/>
- อภิวิชญ์ ตันตุลา, ภิญญ มนุสิลป, และคณะ. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*. 9(2), 184-206.
- Cradona. (2000). Transcendental leadership. *Leadership & Organization Development Journal*. 21(4), 201-207.

- Fry, L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*. 14(6), 693-727.
- Sanders, Hopkins and Geroy. (2003). *From Transactional to Transcendental: Toward An Integrated Theory of Leadership*. Searched. search 24 August 2021, from https://www.researchgate.net/publication/250961864_From_Transactional_to_Transcendental_Toward_An_Integrated_Theory_of_Leadership

ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษาในยุคดิจิทัล

Buddhist Leadership in Educational Organization in the Digital Era

พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์

Phrakhruvichitpanyaphorn

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

Email: prakruvijit2508@gmail.com

(Received: September 15, 2021/ Revised: December 9, 2021/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งปัจจุบันโลกเริ่มเข้าสู่ยุคระบบเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีดิจิทัลจะไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงานเหมือนที่ผ่านมาอีกต่อไป หากแต่จะหลอมรวมเข้ากับชีวิตคนอย่างแท้จริงและจะเปลี่ยนโครงสร้างรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจกระบวนการผลิต การค้า การบริการ และกระบวนการทางสังคมอื่นๆ รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปอย่างสิ้นเชิง ประเทศไทยจึงต้องเร่งนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยในบริบทของประเทศไทยเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถตอบปัญหาความท้าทายที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่หรือเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม จากการศึกษาพบว่า ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นสิ่งสำคัญของผู้นำองค์กรทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชนเป็นบุคคลที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ หลักธรรมที่นำมาใช้กับภาวะผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหวัตถุ 4 สัมปยุตธรรม 7 และทศพิธปาปนิมิต 7 มีความสำคัญต่อองค์กรทุกระดับและถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหารและบุคลากรในทุกระดับจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อหลักธรรมเพื่อนำไปบูรณาการพัฒนางานองค์การทางการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงพุทธ; ผู้นำ; องค์การทางการศึกษา

Abstract

This article aims to study Buddhist Leadership in Educational organizations is the important role of corporate leader of all organizations. Currently, the world is entering the era of the digital economy and society where digital technology is no longer just a tool to support work like in the past. Rather, it will be truly integrated into human life and will change the structure of economic activities, production processes, trade, services and other social processes. including all interactions between people. Thailand therefore has to accelerate the adoption of digital technology as an important tool for driving the country's development. In the context of Thailand, digital technology can answer the challenges that the country is facing or increase opportunities for economic and social development. Whether it be a government

organization or a private organization, is always a person who will lead the organization to the set goals. The Dharma principles applied for leadership effectively are Virtues of the king, Four sublime states of mind, Four Sangghahavattu, Sappurisa Dhamma and Secondary Papanak Sutra, which are important to organizations at all levels and it is considered the duty of executives and personnel at all levels must be aware of and give importance to the doctrine in order to integrate the development of educational organizations further.

Keywords: Buddhist Leadership; Leader; Educational Organization

1. บทนำ

การปรับตัวการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล (Adaptive Digital Transform) เพื่อให้พลเมืองมีความสามารถปรับตัวเอาตัวรอดในโลกปัจจุบันและอนาคตที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคศตวรรษที่ 21 สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อแตกต่างและได้รับผลประโยชน์ก่อนและสามารถพัฒนาด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วยสมรรถนะในการยืดหยุ่นและปรับตัวต่อโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (Digital disruption) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นต้น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถริเริ่มและเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยในบริบทของประเทศไทยเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถตอบปัญหาความท้าทายที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่หรือเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง การพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจในประเทศ การบริหารจัดการการเข้าสู่สังคมสูงวัย การแก้ปัญหาคอร์รัปชัน การพัฒนาศักยภาพของคนในประเทศ ด้วยตระหนักถึงความท้าทายและโอกาสดังกล่าว รัฐบาลไทย โดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงได้จัดทำแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้ขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการผลักดันให้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศซึ่งรวมถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางความคิดในทุกภาคส่วน การปฏิรูปกระบวนการทางธุรกิจการผลิต การค้า และการบริการ การปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารราชการแผ่นดิน และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อันจะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของประเทศไทยตามนโยบายของรัฐบาลในท้ายที่สุด (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559: 2) กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศและการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก ทำให้สภาพแวดล้อมของการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบันและที่จะเกิดในอนาคต 20 ปีเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยสภาพแวดล้อมดังกล่าวเป็นทั้งเงื่อนไข ปัญหา ความท้าทาย ที่ประเทศไทยจะต้องเผชิญและแนวทางรองรับหรือแก้ไข ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาประเทศ หากประเทศไทยสามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้สามารถใช้ประโยชน์จากโอกาสเหล่านั้น ดังนั้น การที่จะพัฒนาไปสู่สังคมยุคดิจิทัลได้นั้น ต้องมีผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีคุณธรรม และผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อพัฒนาองค์การทางการศึกษาให้ก้าวผ่านสังคมยุคดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพบรรลุตามเป้าหมายของแต่ละองค์กร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็เป็นองค์กรที่จะต้องปรับเปลี่ยนองค์กรเพื่อรองรับการบริหารในยุคดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการองค์กร จากการจัดลำดับคุณภาพของมหาวิทยาลัยในระดับประเทศ พบว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยอยู่ในลำดับที่ 74 Ranking WEB OF

UNIVERSITIES (2021, Online) ซึ่งนัยยะหมายถึงการที่ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารทำให้งานที่รับผิดชอบประสบความสำเร็จ มีภาวะผู้นำที่ดีและเรียนรู้ถึงการจัดการและพฤติกรรมองค์กร มีความรู้ในทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับภาวะผู้นำเป็นอย่างดี มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนภาวะผู้นำตามแนวคิดแบบเดิมมาเป็นภาวะผู้นำในยุคใหม่ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีจริยธรรมและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน

ผู้นำถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญของการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งมีหน้าที่ตั้งแต่วางแผนและบริหารจัดการให้การดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย และมีหน้าที่กำหนดทิศทางที่ถูกต้องในการบริหารองค์กรเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังนั้น คุณลักษณะของการเป็นผู้นำผู้บริหาร หรือผู้จัดการที่ดี ประกอบด้วย 1) การใช้อำนาจอย่างเหมาะสม 2) มีความฉลาด (Intelligence) เป็นผู้มีวุฒิภาวะทางสังคมและใจกว้าง (Social Maturity & Achievement Drive) คือจะต้องมีความสนใจสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างกว้างขวาง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ต้องยอมรับสภาพการแพ้หรือชนะ ผิดหวังหรือสำเร็จ อีกประการคือ ผู้นำจะต้องมีความอดทนต่อความคับข้องใจ พยายามขจัดความรู้สึกต่อต้านสังคม มีเหตุผล มีความเชื่อมั่นและนับถือตนเอง 3) มีแรงจูงใจภายใน (Inner Motivation) ผู้นำจะต้องมีแรงขับที่ความท้าทายที่จะทำอะไรให้เด่นชัดเพื่อให้งานสำเร็จ และที่สำคัญคือผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูง เพราะความรับผิดชอบจะเป็นบันไดที่ทำให้ประสบความสำเร็จ 4) มีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Attitudes) ผู้นำต้องคิดและตระหนักอยู่เสมอว่าการทำงานเป็นทีมเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้งานสำเร็จ (พระครูโกศลธรรมานุสิฐ และคณะ, 2562: 80) ดังนั้น ผู้นำที่ดีจะต้องมีทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเพื่อความสำเร็จของงาน สุรพล สุยะพรหม และคณะ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า การดำเนินงานบริหารจัดการในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นผู้นำระดับสูงสุด ระดับกลาง หรือระดับล่าง ที่ได้มาด้วยการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง คำว่าผู้นำมีความหมายหลายลักษณะแล้วแต่มุมมองและการนำไปใช้ บางคนมองความเป็นผู้นำในรูปของกระบวนการความฉลาดแหลมคม บางคนมองในรูปของบุคลิกภาพ บางคนเน้นด้านบทบาทการกระทำการประสานงาน การบังคับบัญชา การชี้แนะ การกระตุ้นทางปัญญา ซึ่งมีทั้งแนวคิดและหลักการในการบริหารงาน และการกำหนดเป้าหมายหลักภารกิจขององค์กร เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการทำงาน

ดังนั้น ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์กรทางการศึกษา จึงมีความสำคัญต่อการบริหารงานองค์กรในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในการเป็นผู้นำไว้หลายหลักธรรมด้วยกันเช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหวัตถุ 4 สัมปยุตธรรม 7 และทุกขยปานิยสูตร ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวถือเป็นการสร้างเสริมภาวะผู้นำให้เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการทั้งสิ้น ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพื่อประโยชน์สุขแห่งหมู่คณะองค์กรสังคมอย่างมั่นคง และยั่งยืนตลอดไป ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรทางการศึกษาเพื่อให้องค์กรมีความเป็นเลิศและพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์กรทางการศึกษา ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจประกอบด้วย ความหมายของภาวะผู้นำ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธ คุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรทางการศึกษาให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

2. ความหมายของภาวะผู้นำ

นักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ให้ความหมายของคำว่าภาวะผู้นำไว้ดังต่อไปนี้ ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลในการจูงใจ และปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจและมุ่งมั่นในอุดมการณ์ขององค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สัมมา รณิธย์, 2556) ภาวะผู้นำ หมายถึง การใช้อิทธิพลของบุคคลหรือของตำแหน่งให้ผู้อื่นยินยอมปฏิบัติตามเพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มตามที่ได้กำหนดไว้หรือหมายถึงรูปแบบของอิทธิพลระหว่างบุคคล (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2552) ภาวะผู้นำ คือความเป็นผู้นำ หมายถึงคุณสมบัติอันพึงมีของผู้นำ ได้แก่ สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ได้ชักนำคนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันสู่จุดหมายที่พึงปรารถนาอย่างถูกต้อง ชอบธรรม ดังนั้น องค์ประกอบภาวะผู้นำจึง ได้แก่ ตัวผู้นำ ผู้ตาม จุดหมาย หลักการและวิธีการ สิ่งที่จะทำและสถานการณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540) ภาวะผู้นำมีทั้งสิ่งที่ติดตัวมาหรือเรียกว่า “แวว” สิ่งที่มาจากสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ ที่ค่อยๆ ปั้นปรุงแต่งขึ้นมา และสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ภาวะผู้นำของผู้นำไทยน่าจะมีคุณลักษณะ 5 ประการ เป็นส่วนประกอบ คือ สภาพจิตใจ มั่นคง มีความเมตตากรุณา มีเจตคติมุ่งไปข้างหน้าสร้างสรรค์ทางแก้ไขปัญหา มีความสามารถทางการพูด และการแสดงออก เอาใจจริงเอาใจและมียุติธรรม (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2550) ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการกระตุ้น และใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร กระบวนการภาวะผู้นำประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การใช้อำนาจเพื่อให้กลุ่มทำงาน หรือมีการปฏิบัติตามเป้าหมายขององค์กร กระตุ้นสมาชิกขององค์กรให้ทำงานจนบรรลุเป้าหมายส่งอิทธิพลต่อพลวัตหรือความเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม และต่อวัฒนธรรมองค์กร (Sergiovanni & Moore, 1989: 213) ภาวะผู้นำคือการเข้าไปมีอิทธิพลชี้นำทิศทาง แนวทางการกระทำ และแสดงความคิดเห็น (Lunenburg & Ornstein, 1996: 113) ภาวะผู้นำเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วมกัน (Shared Purposes) (Daft, 2008: 4-5) ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการของกลุ่มที่มีคนเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างน้อย 2 คน ซึ่งผู้นำจะต้องแสดงพฤติกรรมในการพยายามที่จะสร้างอิทธิพลเหนือคนอื่น ๆ (Owens, 2001 : 236)

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ นักบริหารในเรื่องของการเป็นผู้นำ เกิดขึ้นตามลักษณะแนวความคิดแตกต่างกันนักวิชาการ นักบริหารเหล่านั้นได้เสนอแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคำว่า ผู้นำ และภาวะผู้นำ ดังที่กล่าวมานักวิชาการ ยังเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ โดยพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ และจุดเน้นที่แตกต่างกัน และทฤษฎีภาวะผู้นำเหล่านี้ มีอยู่มากมายในที่นี้จะเสนอเฉพาะทฤษฎีที่เห็นว่ามีประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนสมมติฐานต่างๆ ดังนี้ 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ จะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี 2) ทฤษฎีทางสถานการณ์ (Situationist Theory) โดยมีสมมติฐานว่า บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าเกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ 3) ทฤษฎีการเป็นผู้ตาม (Fellowship Theory) โดยมีสมมติฐานว่าเครื่องบ่งชี้คุณภาพของผู้นำก็คือคุณภาพของผู้ตาม ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการประเมินคุณค่าของผู้นำ คือ การวิเคราะห์ ผู้ตามนั่นเอง และ 4) ทฤษฎีของผลรวม (Eclectic Theory) ทฤษฎีนี้ เกิดจากการนำเอาคำอธิบายของทฤษฎีทั้ง 4 ข้างต้นมารวมกัน เพื่อจะทำการอธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใดมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่า โดยพยายามที่จะทำให้สมาชิกขององค์กร ประพฤติไปในทิศทางที่จะทำให้องค์กรนั้นๆ บรรลุถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ (Ralph M. Stogdill, 1976)

จากที่กล่าวถึงความหมายของภาวะผู้นำตามแนวคิดของนักวิชาการ สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพทั้งการบอกและชี้แนะ สั่งการ หรือ อำนวยการเพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบรรลุ วัตถุประสงค์ร่วมกันในการถ่ายทอดแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการในการจูงใจและปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในองค์การเข้าใจงานของการขององค์การเพื่อให้องค์การสามารถดำเนินกิจกรรมได้ บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาที่มีความท้าทายในปัจจุบัน คือ ทุกศาสนาในโลกล้วนมีคำสอน ให้ศาสนิกชนประพฤติตนเป็นคนดีทั้งต่อสังคมและต่อศาสนา วิธีการทำความดีนั้นแต่ละศาสนาก็จะแตกต่างกันไปตามแต่ทบบัญญัติและหลักการของศาสนานั้นๆ แต่ทุกศาสนาก็มีจุดร่วมกัน คือการให้ความสำคัญแก่จิตใจ การเชื่อมั่นในความดีการเสียสละโดยให้เห็นแก่ตัวน้อยที่สุด จนไม่มีความเห็นแก่ตัวเป็นที่สุดแต่ปัจจุบันศาสนา สากลของโลกกำลังเผชิญกับปัญหาท้าทายร่วมกัน เป็นต้นว่าบางศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายนอกบาง ศาสนาเผชิญกับปัญหาท้าทายจากภายใน และบางศาสนาก็เผชิญกับปัญหาท้าทายทั้งภายนอกและภายในซึ่งกรณี ของกรณีพระพุทธศาสนาปัจจุบันทั้งในสังคมไทยและสังคมอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับปัญหา คือ ปัญหาท้าทายที่เกิดจากภายในหน่วยงาน ซึ่งเกี่ยวกับรูปแบบบรรทัดฐานข้อปฏิบัติ สถานภาพตำแหน่ง หน้าที่ หรือบทบาทซึ่งผู้มีตำแหน่งในหน่วยงานจะต้องปฏิบัติ ส่วนประกอบที่สำคัญก็คือหลักคำสอนในพระไตรปิฎก ของพระพุทธเจ้าและพระสาวกรวมทั้งด้านพิธีกรรมศาสนสถาน และแนวคำสอนอื่นๆ ที่พุทธบริษัทในพระพุทธ ศาสนาจะพึงปฏิบัติต่อกันทั้งพระภิกษุสามเณรภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นปัญหาท้าทายที่เกิดจากบุคลากร ในพระพุทธศาสนา (นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร, 2552)

3.1 คุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับ คนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้ เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ถ้าจะเปรียบไปแล้ว ผู้นำก็เปรียบเหมือนหลักชัยของประเทศชาติราชกรูเปรียบ เหมือนทรัพย์สิน ผู้นำคือผู้รักษาทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม หน่วยงาน องค์กร บ้านเมือง ตลอดจนประเทศชาติต้องดูผู้นำเป็นหลัก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ยกพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสความ สำคัญของผู้นำโดยทรงยกโคจำฝูงเปรียบเทียบกับความเป็นผู้นำ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ ทั้งหลายบริโภคข้าวกล้าสุกพร้อมกันย่อมมีอายุยืน 1 มีผิวพรรณผ่องใส 1 มีกำลัง 1 มีความเจ็บป่วยน้อย เมื่อฝูง โคข้ามน้ำไปถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือน กัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรม ตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไปถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้ง ฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน “ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติ ชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็ อยู่เป็นสุข” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 21/70/115-116)

3.2 ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาหรือหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นหลักสำคัญในการปกครองดูแล และบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ มวลชน สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป (ทัชชกร แสงทองดี, 2562: 143) ผู้นำนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล หรือรู้จุดมุ่งหมายจะทำอะไรต้องมีแผนการ หรือเป้าหมายย่อมจะทำให้หมู่คณะดำเนินไปได้โดยสวัสดิภาพ การวางแผนงานได้ก่อนแล้วเดินตามลำดับของงาน ผลก็คือ จะไม่มีข้อผิดพลาดไม่ติดขัดในการทำงานหรือในการทำงานเป็นคณะ ทุกคนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง งานก็จะประสบกับความสำเร็จได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ผู้นำเกิดความสบายใจที่มีส่วนช่วยให้งานส่วนรวมประสบผลสำเร็จ (ทัชชกร แสงทองดี, 2562: 143)

พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำไม่น้อย โดยมีคำสอนที่พูดถึงลักษณะคือเครื่องหมาย หรือ สิ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏใน สังฆโสภณสูตร จตุกกนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงถึงลักษณะของผู้นำไว้ดังมีข้อความว่า “ ในธรรมวินัยนี้ 1) ภิกษุผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดีแล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรมปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม 2) ภิกษุผู้ฉลาด 3) อุบาสก ฯลฯ 4) อุบาสิก ผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดีแล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แลผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดีแล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม ” ในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดง ลักษณะของผู้นำในทางพระพุทธศาสนาว่า ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) เป็นผู้ที่มีปัญญาเฉียบแหลม 2) เป็นผู้ที่ได้รับคำแนะนำดี รวมถึงเป็นผู้มีระเบียบวินัยดีด้วย 3) เป็นผู้กล้า 4) เป็นพหูสูต 5) ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควรอย่างเหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540)

หลักธรรมของผู้นำเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหาจริยธรรมของผู้นำเนื่องจากเป็นหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านผู้นำผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่างๆ ซึ่งผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีหลักธรรมในการเป็นผู้นำและคุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นหมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ตามที่ไดวางเป้าหมายเอาไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (พระพุทธศาสนา 2561: 107) พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในการเป็นผู้นำไว้หลายหลักธรรมด้วยกันเช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหวัตถุ 4 สัมปรีชธรรม 7 และทศยปานิคมสูตร เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวถือเป็นการสร้างเสริมภาวะผู้นำให้เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการทั้งสิ้น ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัย ธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพื่อประโยชน์สุขแห่งหมู่คณะองค์กรสังคมอย่างมั่นคง และยั่งยืนตลอดไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), 2545: 96-98) รายละเอียดของหลักธรรมที่นำมาใช้มีดังนี้

1. ทศพิธราชธรรม คือ จริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ 2) ศีล คือ ความประพฤติดีงาม 3) ปริจจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ 4) อาชชวะ ความซื่อตรง 5) มัททวะ ความอ่อนโยน 6) ตปะ ความทรงเดช 7) อักโกธะ ความไม่โกรธ 8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน 9) ขันติ ความอดทน 10) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

2. หลักพรหมวิหาร 4 หมายถึง คุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้นับถือปฏิบัติไปใช้ตั้งขึ้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่

ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุขไม่ทุกข์ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดีและเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็อุเบกขา คือ อยู่เฉยๆ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2543) กล่าวโดยสรุป หลักพรหมวิหาร 4 คือ หลักธรรมสำหรับผู้ที่มีใจเป็นพรหม เป็นบุคคลประเสริฐในฐานะผู้ให้ที่ให้ความรักความสงสาร ความยินดี และการวางเฉย สำหรับผู้อื่นที่หมายถึงคนทุกๆ ระดับ เพื่อสร้างสันติสุขแก่สังคม

3. หลักธรรมาธิปไตย คือ หลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาและด้านการเมืองการปกครอง มี 3 ประการ ได้แก่ 1) ธรรมฐิติ: ตั้งมั่นอยู่ในธรรม หมายถึง ผู้ปกครองประเทศจะต้องตั้งมั่นในธรรมเพื่อบริการประเทศ 2) ธรรมนิติ: ระบบที่เป็นธรรม หมายถึง ผู้เข้าสู่ตำแหน่งการปกครองจะต้องเข้ามาด้วยระบบที่เป็นธรรม บัญญัติกฎหมายที่ขอบธรรมเป็นกลางไม่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล 3) ธรรมมติ: มติที่เป็นธรรม หมายถึง การตัดสินใจสิ่งอื่นใดที่จะส่งผลกระทบต่อสังคม ต้องอาศัยมติของสังคมที่ขอบธรรมได้แก่ความเห็นของประชาชนเป็นหลัก เพื่อรักษามิตรภาพ ภารดรภาพ สิทธิเสรีภาพของประชาชน (สุริยารักษาเมือง, 2561: 150)

4. สังคหวัตถุ 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้มิใช่สิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจาจะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้เว้นจากการพูดเท็จเว้นจากการพูดส่อเสียดเว้นจากการพูดคำหยาบเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ 3) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

5. สปัจริยธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี สปัจริยธรรม ได้แก่ ฌมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุอัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผลอัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักตนมัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณกาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาลปริสญญตา เป็นผู้รู้จักบริษับุคคลัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล (อนงค์ ภัทร์ ทรัพย์กนกมาศ และคณะ, 2562: 31-33)

6. ทุติยาปณิกสูตรหลักพุทธธรรมก็สามารถทำให้เกิดภาวะผู้นำในองค์กรทางการศึกษาประกอบด้วย จักขุมา หมายถึง ปัญญามองการณ์ไกล ซึ่งก็คือการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ วิจิโร หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นิสสยสัมปันโน หมายถึง ฟังพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี (ทัชชกร แสงทองดี, 2561: 148)

จากแนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธที่กล่าวมาข้างต้น ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์กรทางการศึกษา จึงมีบทบาทที่สำคัญของผู้นำองค์กรทุกองค์กร ซึ่งผู้นำที่มีภาวะผู้นำตามแนวพุทธคือซึ่งได้แก่ ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหวัตถุ 4 สปัจริยธรรม 7 และตุติยาปณิกสูตร เป็นบุคคลที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

4. บทสรุป

จากการศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษา ภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึงกระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในการบริหารงานอย่างมีศิลปะทั้งการบอกและชี้แนะ สั่งการหรืออำนวยการ เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อให้องค์การสามารถดำเนินกิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธด้านหลักธรรมหัตถ์ปาปณิกสูตรซึ่งเป็นปัจจัยในการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมก็สามารถทำให้เกิดภาวะผู้นำในองค์การทางการศึกษาประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ การมีความเชี่ยวชาญ การมีมนุษยสัมพันธ์ย่อมนำมาซึ่งการสร้างภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม จักขุมา หมายถึง ปัญญา มองการณ์ไกล ซึ่งก็คือการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ วิธูโร หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นิสสยสัมปโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี (ทัชชกร แสงทองดี, 2561: 146-148) สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมฐิติญาณ (2552: 39) ที่กล่าวว่า หลักของผู้บริหารหรือผู้นำ มีดังนี้คือ 1) หัวการเมือง หมายความว่า หัวรอบรู้ เข้าใจปัญหาทุกรูปแบบ และพยายามที่จะสรรหาวิธีการที่จะแก้ปัญหา ล่วงหน้า ในความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง นั่นคือ รู้เรื่องที่คิด รู้จิตที่ทำ รู้คำที่พูด รู้จุดประสงค์ รู้ตรงความจริง รู้สิ่งทั้งปวง 2) ลิ้นการพูด หมายความว่า พูดได้และพูดเป็น เป็นประโยชน์ ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฟังแล้วสบายหู ดูแล้วสบายตา พาให้สบายใจ เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์พัฒนา 3) กุศโลบาย หมายความว่า วิธีการอันชาญฉลาดในการบริหารงาน บริหารบุคคล พัฒนากระบวนการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคล ที่จะมาทำงานและตรงตามเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารหรือผู้นำที่มีภาวะผู้นำควรคำนึงถึงการบูรณาการหลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์การตามความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่และสภาพแวดล้อมขององค์การนั้นๆ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการองค์การให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายต่อไป

5. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- ทัชชกร แสงทองดี. (2561). คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 1(3), 137-149.
- _____. (2562). องค์ประกอบของภาวะผู้นำในองค์กรเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 2(1), 135-148.
- นิติรัฐ วรณวิริยวัตร. (2552). *การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมืองเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูโกศลธรรมานุสิฐ และคณะ. (2562). ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 1(1), 77-88.
- พระครูวิวัฒน์ธรรมานุกุล (ออด ธมฺมปาโล). (2561). กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนตามหลักพรหมวิหารธรรม. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย*. 16(2), 227-237.
- พระธรรมฐิติญาณ. (2552). *ธรรมฐิติญาณสูตร*. ร้อยเอ็ด: ทันใจการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์ไทย.
- _____. (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- _____. (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน จำกัด.
- พระพุทธิสาสน์ พานิชโกไคยนันท์ และคณะ. (2561). รูปแบบพัฒนามหาวิทยาลัยพระสงฆ์ไทยในศตวรรษที่ 21. *วารสารรัชต์ภาคย์ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 12(27), 101-116.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2550). *แผนที่ความดีฉบับไพบูลย์วัฒนศิริธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- มหาวิทยาลัยสงฆ์ราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2543). *รวมธรรมะ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งมหาชน.
- สัมมา รณิธย์. (2556). *หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด.
- สุรพล สุยะพรหม และคณะ. (2555). *ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุริยา รักษาเมือง. (2561). ธรรมาธิปไตย : อุดมคติเพื่อการสร้างความสมดุลแห่งอำนาจ ในการปกครองรัฐ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 7(4), 150-157.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2552). *ภาวะผู้นำประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 5-8*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อนงค์ภัทร์ ทรัพย์กนกมาศ และคณะ. (2562). รูปแบบการบริหารธุรกิจของห้างสรรพสินค้าตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 6(6), 3172-3187.
- Daft, R.L. (2008). *The Leadership Experience*. 4th Ed. Thomson Corporation: Stamford.
- Lunenburg, Fred and C. Ornstein Allan. (1996). *Educational Administration : Concepts and Practices*. 2nd ed. New York: Wadsworth Publishing Company.
- Owens, R.G. (2001). *Organization Behavior in Education*. 7th ed. Boston: Ally's Bacon.
- Ralph M. Stogdill, (1967). *Personal Factor Associated with Leadership Survey of Literature in Leadership*. New York: Marryland Penguin Books.
- Ranking WEB OF UNIVERSITIES. (2021). *Mahamakut Buddhist University*. Searched 26 August 2021. From <https://www.webometrics.info/en/detalles/mbu.ac.th>
- Sergiovanni, T.J., and Moore, J.H. (1989). *Schooling for Tomorrow*. Boston: Allyn and Bacon.

การถอดบทเรียน : เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

The Lesson Learned to reinforce learning process

นิคม สุวพงษ์

Nikom Suwapong

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอโยธยา

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

E-mail: suwapong.nikom@gmail.com

(Received: September 17, 2021/ Revised: October 7, 2021/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นบทความทางวิชาการที่นำเสนออีกแง่มุมของวิธีเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และกระบวนการคิด ซึ่งการถอดบทเรียนเป็นการสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในมุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว ด้วยการสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึก จากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ผลการศึกษารู้อย่างไรก็ตามการถอดบทเรียนที่กล่าวถึงในบทความฉบับนี้ คือกระบวนการทบทวน สรุปบทเรียนจากการกระทำประสบการณ์ที่ผ่านมาในมนุษย์ ที่แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดหรือความรู้ ทั้งมุมมองและกลับไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่ไม่เพียงแต่การถอดบทเรียนจากกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ แต่หมายรวมถึงทัศนคติ การรับรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ที่เรียกว่า การถอดบทเรียน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

คำสำคัญ : การถอดบทเรียน; กระบวนการเรียนรู้

Abstract

The lesson learned, which reinforces the learning process, is an academic paper that illustrates aspect of the student-centered learning approach and thinking process. The lesson learned is also a summary of past work experiences in various angles to show the details of the causes and factors both internal and external which leads to the current results that success and fail by using the methods from the following operations. Firstly, extract the knowledge from experiences that are deeply ingrained from the target groups. Secondly, record the details of operating procedures performance. Lastly, gain the new knowledge during successful and failed operations in order to be a guideline. Which improve performance to be more efficiency, achieves the goals and disseminate the study. Nevertheless, the lesson learned that mentioned in this article is review procedure, summary of the past work experiences in

human which illustrate the details or the knowledges both positive and negative aspects lead to self-improvement. Not only do the lesson learned with activities or projects but also the attitude which leads to have a change in behavior known as lesson learned and importantly to strengthen the learning process.

Keyword: Lesson Learned; learning process

1. บทนำ

การถอดบทเรียน เป็นการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว หรือการสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานทั้งที่เป็นบทเรียนทางลบหรือบทเรียนจากความล้มเหลว และบทเรียนทางบวกหรือบทเรียนจากความสำเร็จ อย่างไรก็ตามบทเรียนที่ดีบ่งบอกความสำเร็จ จะทำให้เรายกเป้าหมายการทำงานของเราให้สูงขึ้น และสิ่งสำคัญของการถอดบทเรียนคือทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน เป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกิจกรรมการประชุมระดมความคิดอย่างเป็นระบบ มีการใช้ทักษะที่หลากหลาย เช่นทักษะการตั้งคำถามทรงพลัง ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง ความสามารถในการคิดเชิงระบบ ทักษะการสนทรียสนทนา ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง ทักษะการทบทวนทบทวนผู้อำนวย (Facilitator) ที่ดี ส่งผลต่อการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่จะค่อนข้างถาวร (วิจารณ์ พานิชย์, 2563: 241-250)

การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในบุคคลทั้ง ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และด้านจิตพิสัย (Affective Domain) อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างครบถ้วนในทุกด้านของมนุษย์ ซึ่ง มงคลชัย วิริยะพินิจ ได้อธิบายถึงการถอดบทเรียนที่สอดคล้องกับความคิดเห็นข้างต้นว่า โดยหลักแล้วคือการได้มาซึ่งความรู้ใหม่นั้น อาจไม่เพียงเป็นความรู้ที่ได้จากหนังสือตำรา แต่หากมันคือสิ่งที่แอบแฝงอยู่ในสมองของคน หรือแอบแฝงอยู่ในความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล ต้องเรียนความสุขในตนเองโดยการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนในชีวิต ไปสู่ความห่วงใยเอาใจใส่ทุกข์สุขของคนใกล้ตัว และเมื่อมนุษย์มีความสุข มนุษย์ก็พร้อมที่จะเป็นคนดีต่อสังคม โดยการสร้างสรรค์ความรู้ให้กับสังคม แบ่งปันความรู้ที่ได้จากชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นในสังคม (มงคลชัย วิริยะพินิจ, 2560: 25)

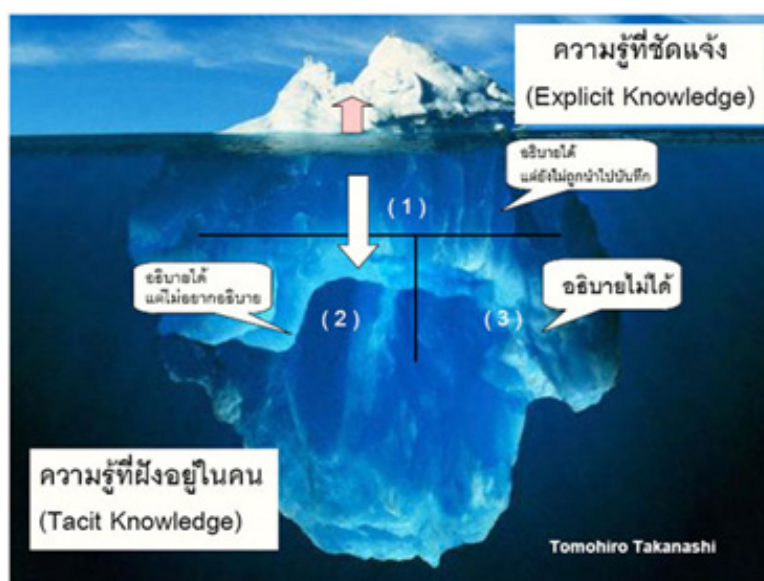
ดังนั้น การถอดบทเรียนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นทั้งแนวคิดและเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาตัวตน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ในตัวมนุษย์ โดยเป็นกระบวนการดึงเอาความรู้ที่ได้รับประสบการณ์มาใช้เป็นทุนในการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น การถอดบทเรียนจึงเป็นการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาเป็นบทเรียน หรือความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งผลที่ได้จากการถอดบทเรียน ทำให้ได้บทเรียนในรูปแบบชุดความรู้ที่เป็นรูปธรรม อันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น

2. การถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน (Lesson Learned) เป็นแนวคิดและเครื่องมือ เพื่อสร้างการเรียนรู้ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ ที่เน้นเสริมสร้างการเรียนรู้ในกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อสกัดความรู้จากประสบการณ์/การทำงานที่มีอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ภูมิปัญญาของท้องถิ่น องค์ความรู้ขององค์กรและกลุ่ม ออกมาเป็นบทเรียน/ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) สามารถนำไปสรุปและสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ คู่มือ หรือสื่อรูปแบบต่าง ๆ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วมกระบวนการ อันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด อีกทั้งเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น

การถอดบทเรียน คือ การทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในมุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวหรือการสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานโดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงานพร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายและสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ อย่างไรก็ตามการถอดบทเรียนที่กล่าวถึงในบทความฉบับนี้ คือกระบวนการทบทวน สรุปบทเรียนจากการกระทำประสบการณ์ที่ผ่านมาในมนุษย์ ที่แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดหรือความรู้ทั้งมุมบวกและลบไปสู่การพัฒนาตนเอง ที่ไม่เพียงแต่การถอดบทเรียนจากกิจกรรมหรือโครงการ แต่หมายรวมถึงทัศนคติ การรับรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ที่เรียกว่า การถอดบทเรียน เพื่อสร้างความรู้ในการพัฒนาตัวตน ซึ่งสอดคล้องกับการตีความจาก Fostering Transformative Learning เขียนโดย Edward W. Taylor และนำเสนอโดยศาสตราจารย์ วิจารณ์ พานิชย์ ในหนังสือการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง : Transformative Learning ที่อธิบายว่า การให้เกิดการพัฒนาตัวตนต้องเปลี่ยนแปลงทั้งโลกทัศน์ (Affective Attributes) ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Attributes) และพฤติกรรม (Psychomotor Attributes) อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างครบถ้วนในทุกด้านของมนุษย์ (วิจารณ์ พานิช, 2548) ในขณะที่ มงคลชัย วิริยะพินิจ ได้อธิบายถึงการถอดบทเรียนที่สอดคล้องกับความคิดเห็นข้างต้นว่า โดยหลักแล้วคือการได้มาซึ่งความรู้ใหม่นั้น อาจไม่เพียงเป็นความรู้ที่ได้จากหนังสือตำรา แต่หากมันคือสิ่งที่แอบแฝงอยู่ในสมองของคน หรือแอบแฝงอยู่ในความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล ต้องเรียนความสุขในตนเองโดยการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนในชีวิต ไปสู่ความห่วงใยเอาใจใส่ทุกข์สุขของคนใกล้ตัว และเมื่อนุชย์มีความสุข นุชย์ก็พร้อมที่จะเป็นคนดีต่อสังคม โดยการสร้างสรรค์ความรู้ให้กับสังคม แบ่งปันความรู้ที่ได้จากชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นในสังคม (มงคลชัย วิริยะพินิจ, 2560)

ดังนั้น การถอดบทเรียนเพื่อการเรียนรู้ จึงเป็นทั้งแนวคิด เครื่องมือ เพื่อสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาตัวตน ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ในตัวตนมนุษย์ โดยเป็นกระบวนการดึงเอาความรู้ที่ได้รับมาใช้ในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น การถอดบทเรียนจึงเป็นการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาเป็นบทเรียน หรือความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ซึ่งผลที่ได้จากการถอดบทเรียนทำให้ได้บทเรียนในรูปแบบชุดความรู้ที่เป็นรูปธรรมอันจะนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการคิด การปฏิบัติ ส่งผลต่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 ภูเขาน้ำแข็ง แสดงความรู้ที่ชัดเจนและความรู้ที่อยู่ในตัวคน

Reference : <http://en.wikipedia.org/wiki/iceberg>. retrieved date, September15, 2021.

ความรู้ที่ชัดเจน หรือ ความรู้ทั่วไป (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวมถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้ง เรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม การจัดการความรู้เด่นชัด จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้ เพื่อใช้อ้างอิงหรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป

ความรู้ที่ฝังอยู่ในคนหรือความรู้เฉพาะตัว (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ยังไม่ถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงานงานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางคนจึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม ซึ่งมี 3 ระดับ คือ 1) ความรู้ที่อธิบายได้แต่ยังไม่ถูกนำออกมาบันทึก 2) ความรู้ที่อธิบายได้แต่ยังไม่อยากอธิบาย (ต้องกระตุ้น) 3) ความรู้ที่อธิบายไม่ได้ การจัดการความรู้ซ่อนเร้น จะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ ต่อไป

ความหมายของการถอดบทเรียน

วิจารณ์ พานิช (2548: 3-5) กล่าวว่า การถอดบทเรียนช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากความสำเร็จ หรือ ความผิดพลาด จากการทำงาน กล่าวคือ การถอดบทเรียนจะช่วยให้เราสามารถสกัดบทเรียน ออกมาว่า เพราะอะไรหรือเพราะเราทำอย่างไร จึงทำงานสำเร็จ หรือมีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับ ความสำเร็จเช่นกัน รวมทั้งอาจพัฒนาการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ในขณะเดียวกันหากการ ปฏิบัติงานเกิดความผิดพลาดไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การถอดบทเรียนจะช่วยให้เราทราบว่าเรา พลาดตรงจุดใด พลาดเพราะอะไรและควรปรับปรุง อย่างไร การถอดบทเรียนจึงช่วยให้เราไม่เกิดความ ผิดพลาดซ้ำซาก และยังช่วยต่อยอดความรู้ที่มีอยู่ให้ลึกซึ้งหรือ กว้างขวางยิ่งขึ้น

วาสนา จักรแก้ว (2557: 10) การถอดบทเรียน คือ การทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างเป็นอยู่ปัจจุบันทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว หรืออาจกล่าวได้ว่า เราถอดบทเรียนก็เพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ลึกลับจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงานและความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการ ปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายและสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้

วรางคณา จันทร์คง (2557: 15) การถอดบทเรียน (Lesson Learned) เป็นแนวคิดและ เครื่องมือ เพื่อสร้างการเรียนรู้ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้โดยเป็นกระบวนการดึงเอา ความรู้จากการทำงาน ออกมาใช้เป็นทุนในการทำงาน เพื่อยกระดับให้ดียิ่งขึ้น การถอดบทเรียนจึงเป็นการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน ออกมาเป็นบทเรียน/ความรู้ที่ชัดเจน ซึ่งผลที่ได้จากการถอดบทเรียน ทำให้ได้บทเรียนในรูปแบบชุดความรู้ที่เป็นรูปธรรม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วม กระบวนการ อันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิดและเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น หัวใจหลักของการถอดบทเรียนต้องมีการแบ่งปันความรู้โดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความ ไว้วางใจตนเองและผู้อื่น และมีการเรียนรู้

อัจฉรา สุขสำราญ (2558: 14) การถอดบทเรียนความรู้ที่เป็น “ข้อค้นพบใหม่” มาจากการเรียนรู้/ประสบการณ์ การทำงานจริง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งไม่ใช่เพียงการ เล่าเรื่องในอดีตแต่มีการอธิบายที่มีคุณค่าที่จะนำไปปฏิบัติต่อเป็นการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวของผู้ประกอบการออกมาเป็นบทเรียน/ความรู้ที่ชัดเจน

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า การถอดบทเรียน คือ กระบวนการทบทวน สรุปประสบการณ์ สกัดความรู้จากการทำงาน ที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้วยกระบวนการที่หลากหลายทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว เพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม และสร้างสรรค์ แล้วนำมาเขียนรายงาน เกิดเป็นองค์ความรู้หรือชุดความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง การปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่เพื่อศึกษาเรียนรู้ได้

ความสำคัญของการถอดบทเรียน

นักวิชาการให้ความสำคัญของการถอดบทเรียนว่า สิ่งที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียน คือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการปรับวิธีคิด และระบบคุณค่าที่เกิดจากการเรียนรู้มีความเข้าใจเป็นอย่างดี สรุปความสำคัญ คือ

- การถอดบทเรียนเป็นเป้าหมายสำคัญของการทำงาน คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้ ปรับวิธีเรียน เปลี่ยนวิธีคิด (Conceptualization) เสริมระบบคุณค่า (Values) ที่เกิดจากการเรียนรู้ (Learning) ความเข้าใจ อันเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิต

- การถอดบทเรียน เป็นการเรียนรู้ (Learning) การรับรู้ (Reception) ความเข้าใจ (Comprehension) โดยเชื่อมโยงจากสิ่งที่รับรู้กับความรู้เดิมของเรา และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Transformation) ถือเป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้

- การถอดบทเรียน (Lesson Learned) เป็นทั้งแนวคิดและเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ โดยเป็นกระบวนการดึงเอาความรู้จากการทำงาน ออกมาใช้เป็นทุนในการ

ทำงาน เพื่อยกระดับให้ดียิ่งขึ้น

- การถอดบทเรียนเป็นการสรุปบทเรียนว่าที่ผ่านมาได้เรียนรู้อะไร (What) มีการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้นบ้างในระดับบุคคลและระดับองค์กร องค์ความรู้ที่ได้รับจากการดำเนินงานมีอะไรบ้าง (Knowledge) สร้างโอกาสและเป็นเวทีสำหรับการใช้พลังปัญญา (Wisdom) และทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่มีอยู่

จุดมุ่งหมายของการถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้

1. เพื่อเป็นการประมวลประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการสะท้อนคิดอย่างจริงจัง ผ่านโลกทัศน์ ความรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรมในตัวมนุษย์ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างถาวรในทางที่ดีขึ้น ผ่านการปฏิบัติการของตนเอง
2. เพื่อเป็นวิธีการที่ช่วยบรรลุการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอย่างถาวร
3. เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมให้มนุษย์มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ และมีความสุข ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการถอดบทเรียนเพื่อการเรียนรู้
4. เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่รอดได้โดยการพึ่งพาตนเอง การสะท้อนความคิด ความรู้ และประสบการณ์ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อการอยู่รอดในสังคม

ประโยชน์ของการถอดบทเรียน

ผลที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียน คือ การเกิดองค์ความรู้ใหม่/นวัตกรรมที่ค้นพบจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีกระบวนการทำงานที่พัฒนาขึ้น ได้กระบวนการแก้ไขปัญหา รวมถึงแผนที่ความรู้ เพื่อการผลักดัน เชิงนโยบายและการปฏิบัติการผ่านกลไกเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งสรุปประโยชน์จากการถอดบทเรียน มีดังนี้

- 1) ประโยชน์ระยะสั้น คือ การถอดบทเรียนทำให้เกิดการปรับปรุงเทคนิคการทำงาน เนื่องจากเป็นกระบวนการกลุ่มที่ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ จึงทำให้มีการขับเคลื่อนงาน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้ผลการดำเนินงานโครงการดีขึ้น
- 2) ประโยชน์ระยะกลาง คือ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำงานและการเผชิญปัญหา มากขึ้น ทั้งยังเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้เห็นพัฒนาการของโครงการที่ดีขึ้น หลังจากการนำบทเรียนไป ใช้ปรับปรุงพัฒนา
- 3) ประโยชน์ระยะยาว คือ ทำให้เกิดต้นแบบการทำงานที่ดี สามารถพัฒนาเป็นระบบ หรือรูปแบบกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ เกิดความเข้าใจปัญหาการทำงาน และเกิดการพัฒนา ยุทธศาสตร์การทำงานในระยะต่อไป

กระบวนการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน สามารถกระทำได้ 3 ช่วง คือ

1. ถอดบทเรียนก่อนดำเนินการ เป็นการเรียนรู้ก่อนที่จะเกิดข้อผิดพลาด
2. ถอดบทเรียนระหว่างดำเนินการ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน
3. ถอดบทเรียนหลังดำเนินการ เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำเนินงานในครั้งต่อไป

วิธีวิทยาการถอดบทเรียน ประกอบด้วย

- การถอดบทเรียนด้วยการเรียนรู้จากเพื่อน (Peer Assist - PA) เป็นการเรียนรู้ก่อนการทำการกิจกรรม โดยเป็นการเรียนรู้จากเขา เขาเรียนรู้จากเราทั้งเราและเขาเรียนรู้ร่วมกัน และสิ่งที่เราช่วยกันสร้าง (เกิดความรู้ใหม่) โดยมีลักษณะเป็นการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติ

- การถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง (Story Telling) เป็นการเรียนรู้ก่อน หรือระหว่างทำกิจกรรม ด้วยการให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติ ปลดปล่อยความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวออกมาแลกเปลี่ยนความรู้ โดยผู้เล่าจะเล่าความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในตัวที่เกิดจากการปฏิบัติ ซึ่งผู้ฟังสามารถตีความได้โดยอิสระ และเมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนผลการตีความแล้ว จะทำให้ได้ความรู้ที่สามารถบันทึกไว้เป็นชุดความรู้ ซึ่งการถอดบทเรียนในลักษณะนี้ จะเป็นการสกัดความรู้จากเรื่องที่เล่าออกมา ว่ามีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ไม่ใช่เป็นเพียงการเล่าเรื่องในอดีต

- การถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review : AAR) เป็นการจับความรู้ที่เกิดขึ้น ภายหลังการทำกิจกรรม แล้วนำไปสู่การวางแผนในครั้งต่อไป ทำให้คนทำรู้สึกตื่นตัวและมีความรู้สึกผูกพันกับงาน โดยโครงการ/กิจกรรมที่ทำครั้งเดียวแล้วจบไม่จำเป็นต้องทำ AAR ซึ่งรูปแบบการทำ AAR สามารถดำเนินการได้ทั้งระหว่างการทำกิจกรรมเพื่อปรับปรุง/แก้ไขระหว่างการทำงาน การทำไป คิดไป แก้ไขไป และภายหลังสิ้นสุดแต่ละกิจกรรมเพื่อนำไปวางแผนกิจกรรมครั้งต่อไป

ขั้นตอนการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนควรดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการถอดบทเรียน

โดยผู้ถอดบทเรียนต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ การถอดบทเรียน บทเรียนที่ต้องการถอด ดังนี้

1.1 สร้างทีมงานถอดบทเรียนที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานได้จริง ประมาณ 3-6 คน พร้อมทั้งทำคำสั่งแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษรและประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

1.2 เรียนรู้ทีมงานถอดบทเรียนโดยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นภายในทีมงาน เน้นการเคารพซึ่งกันและกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และความเท่าเทียมกัน

1.3 วิเคราะห์โครงการ เพื่อให้ทีมงานมีความเข้าใจตรงกันในแต่ละหัวข้อในโครงการ ได้แก่ หลักการและเหตุผลของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินงานและ กิจกรรมในโครงการ ระยะเวลาในการดำเนินงาน แลงบประมาณ

1.4 กำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมงานถอดบทเรียน ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

- หัวหน้าทีมหรือผู้เอื้อ เป็นผู้ที่ทำให้การถอดบทเรียนดำเนินงานได้อย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

- ผู้อำนวยการหรือนายก เป็นผู้ที่กระตุ้นให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นจากกิจกรรมที่ได้ปฏิบัติ ดังนั้น จึงต้องมีทักษะในการตั้งคำถามที่ กระตุ้นให้ผู้ร่วมถอดบทเรียน ได้วิเคราะห์สาเหตุของความสำเร็จและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

- ผู้จดบันทึก เป็นผู้จดบันทึกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การอภิปรายของผู้ร่วมถอดบทเรียน พร้อมทั้งเขียนเรียบเรียงเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ

- ผู้ประสานงาน เป็นผู้ช่วยเหลือให้ทีมงานถอดบทเรียนมีความสะดวกในการติดต่อระหว่างสมาชิกทีมงานถอดบทเรียนเพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันได้ดี รวมทั้งประสานความร่วมมือจากบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการถอดบทเรียน

1.5 จัดทำแผนภูมิโครงร่างกระบวนการถอดบทเรียนซึ่งประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) หัวข้อกิจกรรมที่ต้องการถอดบทเรียน
- 2) กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการถอดบทเรียน
- 3) เลือกวิธีการถอดบทเรียนที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
- 4) กำหนดขั้นตอนในการถอดบทเรียนตามลำดับก่อนหลัง
- 5) กำหนดประเด็นคำถามที่มีความชัดเจน โดยเรียงลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจน

กระทั่งสิ้นสุด

- 6) กำหนดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการถอดบทเรียน พร้อมทั้งจัดทำเอกสาร

การถอดบทเรียน

1.6 เลือกเทคนิคการถอดบทเรียน ควรเป็นเทคนิคที่ช่วยให้ทีมงานถอดบทเรียนและผู้ร่วมถอดบทเรียนเกิดการเรียนรู้ในระหว่างการทำงานและได้บทเรียนพัฒนาวิธีการทำงานให้ดีขึ้น เช่น เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review : AAR)

1.7 รวบรวมและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบทเรียนที่จะถอด เพื่อใช้เป็นกรอบความคิดในการถอดบทเรียนและกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียน ต่อจากนั้นจึงร่างแนวคำถามสำหรับการถอดบทเรียนที่เน้นในเรื่อง What Why How to

1.8 จัดทำปฏิทินการถอดบทเรียน เพื่อวางแผนการดำเนินการถอดบทเรียนของแต่ละกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการดำเนินงาน

2. ทักษะที่ใช้ในการถอดบทเรียน

2.1 ทักษะการตั้งคำถามทรงพลัง ถึงแม้จะมีชุดคำถามการถอดบทเรียนอยู่แล้วแต่ลีลาการถามของนักถอดบทเรียน มีส่วนที่จะช่วยให้ผู้ถูกถอดบทเรียนให้ตอบคำถามหรือเล่าเรื่องได้อย่างครอบคลุม ตรงประเด็น

2.2 ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การฟังที่ดีทำให้นักถอดบทเรียนสามารถบันทึกข้อมูลบทเรียนได้อย่างครบถ้วน และการฟังที่ดีมีผลต่อการตั้งคำถามเพื่อการสะท้อนบทเรียนที่ดีด้วย

2.3 ความสามารถในการคิดเชิงระบบ นักถอดบทเรียนต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการมองปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ในภาพรวม เห็นรายละเอียดที่เป็นโครงสร้างของระบบ จะช่วยให้การถอดบทเรียนมีความสมบูรณ์และครอบคลุม

2.4 ทักษะการสุนทรียสนทนา คือ การสนทนา หรือการพูดและฟัง เพราะการพูดคุยของคนจำนวนมาก การสนทนาที่ไม่ดีอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้แต่ถ้าเรา ฟังอย่างตั้งใจ อย่างเอาใจใส่ คุยแบบไม่รีบตอบโต้คุยเพื่อเปิดมุมมองใหม่ ๆ และไม่ด่วนตัดสิน โดยใช้ฐานคิดของตนเองตัดสินความคิด มุมมองคนอื่น ความขัดแย้งจะไม่เกิด

2.5 ทักษะการบำบัดบาท Facilitator ที่ดี โดยความจริงแล้ว ทักษะข้างต้นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นทักษะของ Facilitator อยู่แล้ว และเป็นทักษะที่สำคัญมาก ๆ ในการถอดบทเรียน ทักษะ Facilitator ได้แก่ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทรงพลัง ทักษะการเขียน ทักษะการสรุปประเด็น ทักษะการสะท้อนบทเรียน ทักษะการจัดการความขัดแย้ง ทักษะการจัดการบรรยากาศ

3. ขั้นตอนการถอดบทเรียน

ควรแจ้งกำหนดการ ระยะเวลา และสถานที่ที่จะดำเนินการถอดบทเรียนให้กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมถอดบทเรียนทราบล่วงหน้า ดำเนินการดังนี้

3.1 การถอดบทเรียนมีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

1) การสร้างบรรยากาศ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการถอดบทเรียนมีความผ่อนคลาย เป็นกันเอง ซึ่งอาจใช้เพลงหรือเกมในการละลายพฤติกรรม รวมทั้งการชี้แจงถึงความเสมอภาคและสิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมการถอดบทเรียน

2) การกำหนดกติกาในการถอดบทเรียนอย่างมีส่วนร่วม โดยกติกาควรครอบคลุมประเด็นที่สำคัญ เช่น เป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการถอดบทเรียน เช่น ใช้การระดมความคิดเห็น เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไม่โต้เถียงหรือทะเลาะวิวาท กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมถอดบทเรียน และไม่ตำหนิ ไม่ประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ร่วมถอดบทเรียน

3) ดำเนินการถอดบทเรียน ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการสกัดความรู้จากผู้ร่วมถอดบทเรียน โดยมีขั้นตอนดังนี้

- (1) การเล่าประสบการณ์จากวิธีการปฏิบัติงานของผู้ร่วมถอดบทเรียน
- (2) การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างวิธีการปฏิบัติงานที่กำหนดจริง
- (3) การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานที่ได้เป็นอย่างดี
- (4) การให้ข้อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติงานต่อไปให้ดีขึ้น
- (5) การวิเคราะห์อุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน
- (6) ข้อเสนอแนะในสิ่งที่ควรทำเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานที่ผ่านมา
- (7) การประเมินความพึงพอใจผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา

ทั้งนี้ผู้จัดบันทึกต้องจดรายละเอียดของข้อมูลทุกขั้นตอน บันทึกเสียง พร้อมทั้งสังเกตบรรยากาศในระหว่างการถอดบทเรียน และจดบันทึกไว้ประกอบการจัดทำรายงานการถอดบทเรียน

3.2 การบันทึกบทเรียน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1) การเตรียมตัวก่อนบันทึกบทเรียน เป็นขั้นตอนที่ผู้จัดบันทึกควรเตรียมความพร้อมก่อนบันทึกบทเรียนใน 4 ประเด็น คือ

- (1) ศึกษารายละเอียดของโครงการ/กิจกรรมที่จะถอดบทเรียน
- (2) ศึกษารายละเอียดการถอดบทเรียนเกี่ยวกับกรอบแนวคิด ขั้นตอนการถอดบทเรียน และประเด็นคำถามที่ใช้ในการถอดบทเรียน
- (3) จัดเตรียมอุปกรณ์ในการบันทึกการถอดบทเรียน และ
- (4) เตรียมความพร้อมด้านทางด้านร่างกายจิตใจ

2) การบันทึกข้อมูลการถอดบทเรียน ข้อมูลที่ต้องจดบันทึกระหว่างการถอดบทเรียน คือ

- (1) ข้อมูลขั้นตอนและวิธีการจัดกิจกรรมถอดบทเรียน
- (2) ข้อมูลการเล่าเรื่อง การวิเคราะห์ และการอภิปรายของผู้ร่วมถอดบทเรียน
- (3) ข้อมูลบรรยากาศของระหว่างการถอดบทเรียน

3) วิเคราะห์บทเรียน โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา/ประเด็นที่ถอดบทเรียนว่าทำอะไรทำไมจึงทำ มีวิธีการอย่างไร (ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อใด และได้อะไร) ความสำเร็จ และข้อควรระวัง

4) การสรุปและรายงานการถอดบทเรียน ผู้จัดบันทึกต้องอ่านรายงานการถอดบทเรียนให้ที่ประชุมของผู้ร่วมถอดบทเรียนและทีมงานการถอดบทเรียนได้รับทราบข้อมูลที่จัดบันทึกไว้เพื่อให้มีการปรับแก้และเพิ่มเติมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยบทเรียนที่ถอดได้ต้องได้รับการสรุปให้เห็นอย่างน้อย 2 ประเด็น คือ

(1) สิ่งที่ดีอยู่แล้วและควรทำต่อไปเพื่อกลับไปวางแผนพัฒนา ลงมือทำแล้วติดตามด้วยการวิจัยให้ก้าวหน้าต่อเนื่องเป็น D&R (Development and Research)

(2) สิ่งที่ยังบกพร่องเป็นจุดอ่อน และควรจะปรับปรุงอย่างไร มีความรู้พอที่จะปรับปรุงหรือไม่ ถ้าไม่ควรทำวิจัยเพื่อหาแนวทางปรับปรุงต่อไป

4. ขั้นตอนเขียนรายงานการถอดบทเรียน

เป็นการรวบรวมผลการถอดบทเรียน มาเขียนรายงานการถอดบทเรียน ตามรูปแบบการถอดบทเรียน ดังนี้

4.1 ความเป็นมาของกิจกรรมที่จะถอดบทเรียน วัตถุประสงค์ของการถอดบทเรียน

4.2 การเตรียมการถอดบทเรียน เป็นการเล่ารายละเอียดของขั้นตอนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติร่วมกัน ได้แก่ วิธีการ ทีมงาน บทบาทหน้าที่ กรอบแนวคิด เทคนิคการถอดบทเรียน กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมถอดบทเรียน และปฏิทินการถอดบทเรียน

4.3 เนื้อเรื่องการดำเนินการถอดบทเรียน เป็นการเล่ารายละเอียดของประสบการณ์ในการปฏิบัติ โดยให้ครอบคลุมเนื้อหา เช่น ประสบการณ์จากวิธีการปฏิบัติงานจริงของผู้ร่วมถอดบทเรียน วิธีการปฏิบัติงานที่กำหนดในแผนปฏิบัติงาน เปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่งที่ทำได้เป็นอย่างดี ข้อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น ปัญหาอุปสรรค และประเมินความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานที่ผ่านมา

4.4 บันทึกการถอดบทเรียนและเขียนรายงาน

5. ขั้นตอนติดตามการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์

ในขั้นตอนนี้ให้ความสำคัญกับการนำบทเรียนที่เรียนรู้จากการปฏิบัติงานไปใช้เพื่อให้การปฏิบัติงานต่อไปมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหัวหน้าทีมหรือผู้เกี่ยวข้องได้มีการนิเทศกำกับติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ เพื่อตรวจสอบว่าได้มีการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์หรือไม่เพียงไร เพราะอะไร

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า การถอดบทเรียนเป็นการสรุปประสบการณ์ การทำงานที่ผ่านมาในมุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว ด้วยการสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึก จากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ผลการศึกษารเรียนรู้ได้

3. กระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้โดยทั่วไป นักจิตวิทยาเชื่อว่ามนุษย์จะมีการเรียนรู้ได้ก็ ต่อเมื่อมนุษย์ได้ทำกิจกรรมใด ๆ แล้วเกิดประสบการณ์ ประสบการณ์ที่สะสมมามาก ๆ และหลาย ๆ ครั้งทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ขึ้นและเกิดการพัฒนาสิ่งที่เรียนรู้จนเกิดเป็นทักษะ และเกิดเป็นความชำนาญ ดังนั้นการเรียนรู้ของมนุษย์ก็จะอยู่กับตัวของมนุษย์เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ดังนั้นหัวข้อที่นำศึกษาต่อไปคือธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์มีอะไรบ้าง อธิบายเป็นข้อ ๆ คือ

1. การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างถาวร
2. การเรียนรู้ ย่อมมีการแก้ไข ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์
3. การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวชั่วคราวไม่นับว่าเป็นการเรียนรู้
4. การเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรม
5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต
6. การเรียนรู้ ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่อาศัยวุฒิภาวะ วุฒิภาวะคือระดับความเจริญเติบโตสูงสุดของพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของ บุคคลในแต่ละช่วงวัยที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่ต้องอาศัยวุฒิภาวะประกอบกัน
7. การเรียนรู้ เกิดได้ง่ายถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน
8. การเรียนรู้ ของแต่ละคนแตกต่างกัน
9. การเรียนรู้ ย่อมเป็นผลให้เกิดการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมใหม่
10. การเรียนรู้ อาจจะเกิดขึ้นโดยการตั้งใจหรือเกิดโดยบังเอิญก็ได้

องค์ประกอบของการเรียนรู้

1. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นตัวการที่ทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาโต้ตอบออกมา และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมว่าจะแสดงออกมาในลักษณะใด สิ่งเร้าอาจเป็นเหตุการณ์หรือวัตถุและอาจเกิดภายในหรือภายนอกร่างกายก็ได้ เช่น เสียงนาฬิกาปลุกให้เราตื่น กำหนดวันสอบเร้าให้เราเตรียมสอบ
2. แรงขับ (Drive) แรงขับ มี 2 ประเภท คือ แรงขับปฐมภูมิ (Primary Drive) เช่น ความหิว ความกระหาย การต้องการพักผ่อน เป็นต้น และแรงขับทุติยภูมิ (Secondary Drive) เป็นเรื่องของความต้องการทางจิตและทางสังคม เช่น ความวิตกกังวล ความต้องการความรัก ความปลอดภัย เป็นต้น แรงขับทั้งสองประเภทเป็นผลให้เกิดปฏิกิริยาอันจะนำไปสู่การเรียนรู้
3. การตอบสนอง (Response) เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลแสดงออกมาเมื่อได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าต่าง ๆ เช่น คน สัตว์ สิ่งของหรือสถานการณ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรานั้นเอง
4. แรงเสริม (Reinforcement) สิ่งที่มาเพิ่มกำลังให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับ การตอบสนอง เช่น รางวัล การตำหนิ การลงโทษ การชมเชย เงิน ของขวัญ เป็นต้น

กระบวนการของการเรียนรู้

กระบวนการของการเรียนรู้มีขั้นตอนดังนี้ คือ

1. มีสิ่งเร้า (Stimulus) มาเร้าอินทรีย์ (Organism)
2. อินทรีย์เกิดการรับสัมผัส (Sensation) ประสาทสัมผัสทั้งห้า ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย

3. ประสาทสัมผัสส่งกระแสสัมผัสไปยังระบบประสาทเกิดการรับรู้ (Perception)
4. สมอแปลงผลออกมาว่าสิ่งที่สัมผัสคืออะไรเรียกว่าความคิดรวบยอด (Conception)
5. พฤติกรรมได้รับคำแปลผล เกิดความคิดรวบยอดจะเกิดการเรียนรู้ (Learning)
6. เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้บุคคลจะเกิดการตอบสนอง (Response) พฤติกรรมนั้น

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากการสังเกต พิจารณา ไตร่ตรอง แก้ปัญหา ประสบการณ์ หรือการฝึกฝน อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ประสบการณ์ และเกิดทักษะต่าง ๆ ขึ้นในตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร จึงจะถือว่าเกิดการเรียนรู้ขึ้น หากเป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราว ยังไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้

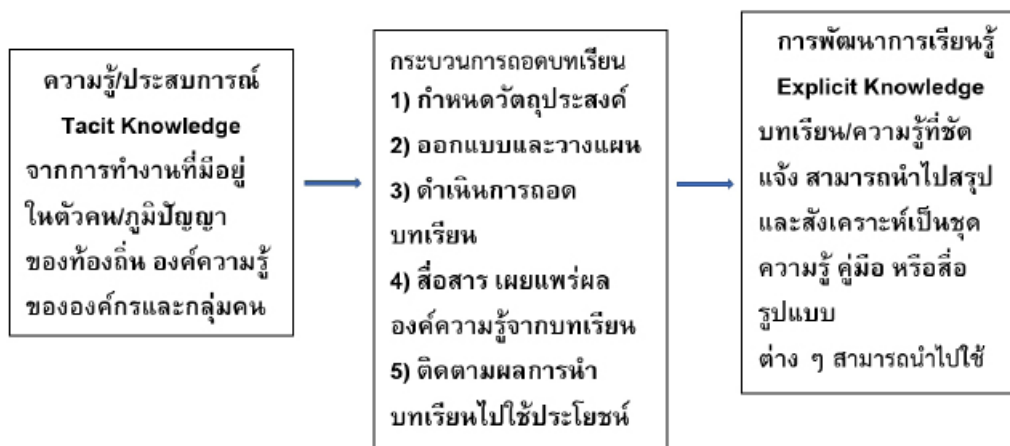
4. การถอดบทเรียนเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้

การถอดบทเรียน เป็นกิจกรรมการทบทวน/สรุปประสบการณ์การทำงาน ที่ผ่านมานั้นในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว หรือการสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานโดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) กลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงานออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้

อย่างไรก็ตามการถอดบทเรียน เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้และ เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับ ปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ตัวผู้เรียน (Learner) 2) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation) และ 3) การกระทำหรือการตอบสนอง (Response) 4) แรงเสริม (Reinforcement) เป็นสิ่งที่มาเพิ่มกำลังให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง เช่น รางวัล การชมเชย เงิน ของขวัญ การตำหนิ การลงโทษ โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ 7 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 เกิดแรงจูงใจ เมื่อใดที่เกิดความต้องการหรือขาดสมดุล ก็จะมีแรงจูงใจเกิดขึ้น ผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเพื่อหาสิ่งที่ขาดไปนั้นมาให้ร่างกายที่อยู่ในภาวะที่สมดุลพอดี ขั้นที่ 2 กำหนดเป้าประสงค์ เมื่อมีแรงจูงใจเกิดขึ้นบุคคลก็จะกำหนดเป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าประสงค์จึงเป็น ผลบันปลายที่อินทรีย์แสวงหาซึ่งบางครั้งอาจจะชัดเจน ขั้นที่ 3 เกิดความพร้อม แต่ละคนมีขีดความสามารถที่จะรับ และความต้องการพื้นฐานเพื่อที่จะเสาะแสวงหาความพอใจ หรือหาสิ่งที่จะสนอง ความต้องการได้จำกัดและแตกต่างกันไปตามสภาพความพร้อมของแต่ละบุคคล ขั้นที่ 4 มีอุปสรรคที่เป็นสิ่งขวางกั้นระหว่างพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจกับเป้าประสงค์ ถ้าหากไม่มีอุปสรรค หรือสิ่งกีดขวางเราก็จะไปถึงเป้าประสงค์ได้โดยง่าย ขั้นที่ 5 การตอบสนองต่อสิ่งเร้า เมื่อบุคคลมีแรงจูงใจ มีเป้าประสงค์ เกิดความพร้อม และเผชิญกับอุปสรรคเข้าก็จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น พฤติกรรมนั้นอาจเริ่มด้วยการตัดสินใจ เกิดอาการตอบสนองที่เหมาะสมทดลองทำแล้วปรับปรุงแก้ไขการตอบสนองนั้นให้แก้ปัญหาได้ดีที่สุด ขั้นที่ 6 การเสริมแรง เป็นการได้รางวัลหรือให้สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดความพอใจ ซึ่งปกติผู้เรียนจะได้รับ หลังจากที่ได้ตอบสนองแล้ว ตัวเสริมแรงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของหรือวัตถุที่มองเห็นได้เสมอไป เพราะความสำเร็จ ความรู้ ความก้าวหน้า ฯลฯ ก็เป็นตัวเสริมแรงได้เช่นเดียวกัน ขั้นที่ 7 การสรุปความเหมือน หลังจากที่ได้เรียนรู้สามารถตอบสนองหรือหาวิธีการที่จะมุ่งสู่เป้าประสงค์ได้แล้ว เขาก็อาจจะประสพกับปัญหา หรือสถานการณ์ที่จะพบในอนาคตได้นั้นก็แสดงว่า ผู้เรียนเกิดความสามารถที่จะสรุปความเหมือนระหว่างสถานการณ์การเรียนรู้ที่มีมาก่อน

5. สรุป

การถอดบทเรียน (Lesson Learned) เป็นการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) โดยผู้ร่วมกิจกรรมมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefit) มีความไว้วางใจทั้งตนเองและผู้อื่น (Trust) มีการเรียนรู้ (Learning) จากการร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การถอดบทเรียนยังสอดคล้องกระบวนการเชิงระบบ (System Approach) คือ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ 2) ออกแบบและวางแผน 3) ดำเนินการถอดบทเรียน 4) สื่อสาร เผยแพร่ผล องค์ความรู้จากบทเรียน 5) ติดตามผลการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์โดยมีปัจจัยเสริมการเรียนรู้ คือ สิ่งเร้า แรงขับ การตอบสนอง แรงเสริม ผ่านกิจกรรมการประชุมที่ระดมความคิดอย่างเป็นระบบมีการใช้ทักษะที่หลากหลาย ทักษะการตั้งคำถามทรงพลัง ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง ความสามารถในการคิดเชิงระบบ ทักษะการสุนทรียสนทนา ทักษะการทบทวนบทบาทผู้อำนวย (Facilitator) ที่ดี ส่งผลต่อการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากการสังเกต พิจารณา ไตร่ตรอง แก้ปัญหา ประสบการณ์ หรือการฝึกฝน อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ประสบการณ์ และเกิดทักษะต่าง ๆ ขึ้นในตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร จึงถือว่าเกิดการเรียนรู้ขึ้น หากเป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวยังไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้

ภาพประกอบ 2 สรุปกระบวนการถอดบทเรียน

6. เอกสารอ้างอิง

- มงคลชัย วิริยะพินิจ. (2560). *องค์กรแห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้*. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม.
- วรางคณา จันทร์คง. (2557). *ประสบการณ์ของเด็กปฐมวัยจังหวัดพิษณุโลก*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วาสนา จักรีแก้ว. (2557). *การสังเคราะห์ การถอดบทเรียนด้านสื่อและนวัตกรรมการสอน ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในโครงการร่วมมือในการพัฒนาบุคลากร ทางการศึกษาปฐมวัย ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ในเขตภาคเหนือตอนล่าง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- _____. (2563). การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง : Transformative Learning. *วารสารบัณฑิตศึกษา*. 14(2), 241-250.

อัจฉรา สุขสำราญ. (2558). การถอดบทเรียนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลงิ้ว.
วารสารการพยาบาลและการศึกษา. 8(4), 12-22.

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4

Academic leadership of school administrators

According to the Brahmvihara 4

ว่าที่ร้อยตรี ครรชิต ชัยกิจ

Acting Sub-It Kanchit chaiyagit

กนกอร สมปราชญ์

Kanokorn Somprach

เอกราช โฆสิตพิมาณเวช

Ekkarat Kositpimanvet

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

E-mail: pipisit1@gmail.com

(Received: October 31, 2021/ Revised: June 1, 2022/ Accepted: June 21, 2022)

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำความรู้ทักษะตลอดจนเทคนิคต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานทางวิชาการ โดยให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมมือปฏิบัติงาน โดยการดำเนินการบริหารดังกล่าวจำเป็นต้องใช้หลักธรรมมาประกอบเพื่อให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ในบทความนี้ผู้เขียนใคร่นำเสนอพรหมวิหาร 4 เพราะมีความเห็นว่าธรรมดังกล่าวมีความตรงและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา อันได้แก่ เมตตา(ความรัก และปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา) กรุณา (การช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยเจตนาบริสุทธิ์โดยปราศจากอคติ) มุทิตา(ส่งเสริมสนับสนุนแสดงความยินดีกับผู้ใต้บังคับบัญชาที่ได้รับรางวัลหรือประสบความสำเร็จ) อุเบกขา(ปฏิบัติตนกับผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยหลักการและเหตุผล ความซื่อสัตย์ เป็นกลางและมีความเที่ยงธรรม) ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้หลักธรรมดังกล่าวเพื่อความสุขของผู้ใต้บังคับบัญชา พัฒนาตนเองและสังคมให้ก้าวหน้าได้อย่างสมดุลยั่งยืนและสันติ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ; พรหมวิหาร 4.

ABSTRACT

The academic leadership of the school administrators is the ability of school administrators to lead Knowledge, skills and techniques be used for the benefit of academic operations by allowing personnel in collaborative educational institutions by carrying out such administration, IT is necessary to use the principles of Dharma in order to achieve goals effectively. In this article the author would like to present the Dharma in accordance with the principles of the Brahma Vihara. 4 because in my opinion the dharma is very appropriate and especially important for the administrators of the educational institutes, Namely “Metta” (Giving love, pity and goodwill to his subordinates), “Karuna” (Helping with the intention of pure without

prejudice), “Mudita” (Promotes Support, congratulate the subordinates who have received the award or Successful), “Upekkha” (Behaves with subordinates with principles, reason, honesty. And equality) Educational institution administrators should use the aforementioned Dharma principles for the happiness of their subordinates. Self and society to progress in a sustainable and peaceful balance.

Keywords: Academic Leadership; Brahnavihara 4.

1. บทนำ

แนวคิดการจัดการศึกษา (Conceptual Design) ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ 2560-2574 ยึดหลักสำคัญในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย หลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Education) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) และหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม (All for Education) อีกทั้งยึดตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs 2030) ประเด็นภายในประเทศ (Local Issues) อาทิ คุณภาพของคนทุกช่วงวัย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศ ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ และวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม โดยนำยุทธศาสตร์ชาติ (National Strategy) มาเป็นกรอบความคิดสำคัญในการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, 2560: จ-ฉ) ซึ่งหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาคือการปฏิรูปทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการผลักดันการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ (สุวิมล ว่องวานิช, 2562: 2) ครูคือตัวจักรสำคัญในการสร้างคนสมัยใหม่ครูต้องมีแนวคิดและวิธีการจัดการเรียนการสอนให้คนรุ่นใหม่พร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์และปัญหาใหม่ๆ พัฒนาตนเอง สังคม ให้ก้าวหน้าได้อย่างสมดุลยั่งยืนและสันติ ประสิทธิภาพของการสอนของครู อันจะส่งผลให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการสอนที่ตั้งใจอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ (กำพล ธนะนิมิต, 2560: 34) ดังกล่าวนี ครูจึงเป็นส่วนสำคัญต่อคุณภาพของผลผลิตทางการศึกษาหรือผู้สำเร็จการศึกษาเป็นดัชนีบ่งชี้ถึงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาอย่างหนึ่ง ดังนั้นครูควรเป็นผู้มีสมรรถภาพทั้งด้านความรู้ทักษะเจตคติและคุณลักษณะต่างๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่จึงจะสามารถพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพตามต้องการได้ (วนิดา อธิกิจไพบูลย์, 2562: 15)

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงในโลกโลกาภิวัตน์แล้วปัญหาจากการจัดการศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาให้เห็นถึงความสำคัญของประสิทธิภาพการสอนของครูดังจะเห็นได้จากผลการประเมินและการทดลองโดยองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและต่างประเทศชี้ว่าคุณภาพนักเรียน ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำและด้อยกว่านานาชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบแรก (ช่วงปี 2544-2548) ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ได้สะท้อนวิกฤตคุณภาพการศึกษาไทยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานค่อนข้างชัดเจนว่าสถานศึกษาที่จัดการศึกษาได้มาตรฐานขั้นต่ำตามหลักเกณฑ์ของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ต้องเลือกประมาณ 1 ใน 3 และอีกประมาณ 2 ใน 3 (มากกว่า 2 แห่ง) ไม่ได้มาตรฐาน นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรต่ำและผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบ 2 (ช่วงปี 2549-2553) กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ (2.75) พบว่ามีค่าเฉลี่ยผลการประเมิน 14 มาตรฐาน ได้ระดับดี มีสถานศึกษาที่ได้รับการรับรอง

12,268 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 79.07 และไม่ได้รับการรับรอง 3,247 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 20.93 และจากผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบ 3 (ช่วงปี 2554-2558) พบว่าสถานศึกษาที่ไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานจำนวนถึง 2,295 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 28.74 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ ช่วงปี 2560-2574)

ความรู้ความสามารถและทักษะในการบริหารงานวิชาการโดยเน้นกิจกรรมการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานในชั้นเรียนการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (ละอองดาว ปะโพธิ์, 2562: 14) มีอิทธิพลต่อการเพิ่มพูนการเรียนรู้ของนักเรียนโดยอาศัยกระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ การเรียนรู้ การบริหาร การจัดการหลักสูตรและการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาครู และการส่งเสริมบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ (เกียรติชัย ศรีระชัย, 2562 : 26) การจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษามีประสิทธิภาพสูงสุดอันจะส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในระดับชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 35) ภาวะผู้นำด้านการส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการมีความสำคัญเมื่อบรรยากาศของสถานศึกษาเป็นบรรยากาศที่แสดงว่าเห็นคุณค่าของการเรียนรู้และเป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมให้บรรลุผลสำเร็จได้จึงเป็นการยากที่จะไม่เรียนรู้ ผู้บริหารสถานศึกษารับผิดชอบ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดคาดหวังมากกับผู้เรียน (Krug, 1992; อ้างใน ไกษย์เปรีรินทร์, 2562: 88) การสอนของครูที่มีประสิทธิภาพนั้น ความมีภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและส่งผลต่อประสิทธิภาพของครู และนำมาซึ่งความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพในสถานศึกษาโดยเฉพาะภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกให้ครูได้รับรู้อย่างชัดเจน ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในการแสดงออกถึงความรู้ความสามารถในการโน้มน้าวครูผู้สอน บุคลากรทางการศึกษาให้ตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ให้นักเรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำความรู้ทักษะตลอดจนเทคนิคต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานทางวิชาการ โดยให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมมือปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (นาวา สุขรมย์, 2560: 8) เป็นความสามารถของผู้บริหารศึกษาในการโน้มน้าวจูงใจหรือชี้แนะให้บุคลากรในสถานศึกษาตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็น ภารกิจหลักของสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สิรรานิ วสุภัทร, 2561: 29)

2. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคของเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ที่ปัจจัยในการผลิตและแข่งขันกำลังเปลี่ยนไปเป็นปัจจัยที่ไม่อาจจะต้องได้มากขึ้น เช่นความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศและการค้าข้ามประเทศที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นสื่อ ดังนั้นการพัฒนานวัตกรรมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ทุกองค์การสร้างจุดยืนที่เข้มแข็งเป็นองค์การแห่งนวัตกรรมโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความอยู่รอดการเจริญเติบโตและการสร้างสมรรถนะในการแข่งขันอย่างยั่งยืน สภาการณดังกล่าวไม่ได้จำเพาะอยู่แต่ในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น การบริหารกิจการที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะในยุคโลกาภิวัตน์นี้ก็ต้องอาศัยผู้บริหารมีอาชีพในการทำกิจการดำเนินการไปด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างไร้พรมแดน จึงจะทำให้การบริหารการศึกษาประสบความสำเร็จและเป็นไปตามแนวทาง

ที่พึงประสงค์ (ธีระ รุญเจริญ, 2561: 41) จากกระแสการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งเข้าสู่ยุคนวัตกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 หมวด 9 เทคโนโลยีทางการศึกษามาตราที่ 64 ที่กำหนดว่ารัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาแบบเรียนตำราหนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยเร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้แรงจูงใจแก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม และมาตรา 65 ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการผลิตรวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ หากมีการดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าวจะทำให้เกิดเป็นนวัตกรรมที่สามารถนำมาใช้กับการบริหารและการจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการกับการบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำทางวิชาการ มีแนวคิดที่ควรพิจารณาอัน ได้แก่ ความหมายของผู้นำ ความหมายของภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำ ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการปฏิบัติงานในสถานศึกษา หรือองค์กรอย่างมาก เนื่องจากจะทำให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานเชื่อมั่น ศรัทธา ร่วมมือร่วมใจ ให้สามารถทำงานร่วมกัน สู่เป้าหมายที่ต้องการได้จากการศึกษา ความหมายของภาวะผู้นำ ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของภาวะผู้นำ ไว้หลายท่าน ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปความหมายของ ภาวะผู้นำ ได้ว่าหมายถึงพฤติกรรมการแสดงออกของผู้บริหารที่แสดงออกถึงความสามารถในการใช้อิทธิพลโน้มน้าวชักจูงผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ให้ปฏิบัติตามความต้องการและวัตถุประสงค์ที่ผู้นำตั้งไว้ เพื่อความสำเร็จขององค์กร โดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย การติดต่อประสานสัมพันธ์ โดยวิธีการต่างๆ ผู้บริหารนั้นมีความสำคัญต่อการจัดการทางการศึกษาของผู้บริหารเป็นผู้นำที่ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาอย่างมาก โดยทั่วไปคุณลักษณะของผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดีมีปฏิภาณไหวพริบดี มีบุคลิกดี มีความคิดริเริ่ม รู้จักปรับปรุงแก้ไข มีความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจ มีความเข้าใจบุคคลทั่วไป และเข้าใจในสังคม มีความอดทนและความรับผิดชอบสูง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ประสานงานได้ดี มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง และได้รับการเคารพนับถือ ผู้ซึ่งมีความช่วยเหลือผู้อื่นและมีความยุติธรรมลักษณะดังกล่าวไม่ได้ทำได้ง่ายๆ ในสถานศึกษา ที่หายากยิ่งกว่านั้นคือภาวะผู้นำ (ธ สุนทรายุทธ, 2561: 325) ความสำคัญของภาวะผู้นำ อีกนัยหนึ่งก็สามารถที่จะพูดได้ว่าเป็นศิลปะอันจำเป็นและสำคัญยิ่งของนักบริหารในการที่จะนำหน่วยงานหรือกลุ่มองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ผู้ที่จะเป็นผู้นำต้องมีหน้าที่สำคัญหลายประการมีความสามารถมากกว่าสมาชิกในกลุ่มอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานเพื่อการปฏิบัติงาน ใช้ความสามารถในการตัดสินใจ การใช้แรงจูงใจ การสร้างอุปนิสัย มีความรับผิดชอบ ตอบสนองความต้องการของผู้ร่วมงาน มีเป้าหมายที่ชัดเจนและเหมาะสม (ภัทรนันท์ อิงภู, 2562: 13)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ยังสำคัญอย่างยิ่งสำหรับวงการเพราะจะเพิ่ม เสริมความสำเร็จขององค์กรในระยะยาวงานของภาวะผู้นำจึงไม่ใช่เป็นการดำเนินงานตามกรอบงานประจำ แต่จะเป็นการดำเนินงานให้เกิดผลที่สร้างสรรค์ต่อองค์กร ใช้แนวคิดหรือทฤษฎีใหม่เพื่อพัฒนาองค์กรภายใต้สถานการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงจากข้อความข้างบน สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมากเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว ในการพัฒนาองค์กรหรือโรงเรียนในการทำหน้าที่เป็นผู้บริหารหรือผู้นำในการริเริ่ม สร้างกระบวนการทัศนคติใหม่ๆ และเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษาไปในทิศทางที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างสรรค์การดำเนินงานต่างๆ ภายใต้ภาวะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้

สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุคมาตรฐานโดยผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกที่มีความซับซ้อนขึ้น สถานศึกษาในยุคนี้จึงต้องเผชิญกับสิ่งท้าทายและมีความแตกต่างจากสถานศึกษาในยุคก่อนอย่างมาก ผู้บริหารมีอาชีพจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญคือผู้นำทางวิชาการ และมีความรู้ความเข้าใจเรื่องมาตรฐานและหลักสูตรซึ่งเป็นหัวใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อให้สามารถช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสามารถตัดสินใจในทางที่ถูกต้องเพื่อให้บรรลุตามที่คาดหวังไว้ (รุ่งนภา บุตรวาศ, 2562: 60) สำหรับบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษานอกจากการทำหน้าที่บริหารสถานศึกษาและการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายแล้ว ยังต้องแสดงบทบาทของความเป็นผู้นำในหน้าที่นั้นๆ ด้วย การบริหารงานวิชาการจึงนับว่ามีบทบาทสูงสุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการบริหารสถานศึกษา ซึ่งขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารที่สามารถนำและบริหารบุคคลเตรียมให้บุคลากรมีความพร้อมที่จะต้องสร้างความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงานวิชาการอย่างจริงจัง บรรลุผลสำเร็จให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ส่งผลให้ ผลิตทางการศึกษามีคุณภาพพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และการมีคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือ ดี เก่ง มีความสุข ตามจุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษาและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 (อัญญลักษณ์ ภาภูมิ, 2561: 24)

จากความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการข้างต้นสรุปได้ว่าภาวะผู้นำทางวิชาการเป็นบทความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาเนื่องจากภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญโดยตรงต่อการกำหนดเป้าหมายการส่งเสริมสนับสนุนการกำกับติดตามและการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยการจัดการเรียนการสอนนั้นจำเป็นจะต้องอาศัยผู้นำที่มีความรอบรู้ทางด้านวิชาการอีกทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการย่อมสามารถบริหารปรับปรุงพัฒนาและส่งเสริมงานวิชาการให้ได้ผลดียิ่งขึ้นรวมถึงส่งเสริมให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายตามพันธกิจที่ตั้งไว้

3. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4

สิ่งที่ท้าทายความสามารถ คือ ความสามารถนำพาองค์กรของตนให้อยู่ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการได้หรือไม่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการจะมองเห็นการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นโอกาส การทราบวิธีการค้นหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิชาการที่ถูกต้อง และทราบวิธีที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพทั้งจากภายนอกและภายในองค์กร ได้แก่ ด้านนโยบายการสร้างอนาคต ด้านวิธีการอย่างเป็นระบบในการมองหาและคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลงวิชาการ ด้านวิธีที่ถูกต้องในการสร้างความคุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กร ด้านนโยบายในการสร้างสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการกับความต่อเนื่อง เพราะนโยบายการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างเป็นระบบ สามารถสร้างจิตสำนึกให้องค์กรในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ อีกทั้งยังทำให้องค์กรมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นคือโอกาสที่เกิดขึ้นมาใหม่ภายใต้บทบาทสำคัญ 1) การทำความรู้จักกับการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ (To Make the Change in Academic) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากการแข่งขันที่ไร้พรมแดน โลกกำลังอยู่ในยุคของเทคโนโลยีและข่าวสาร ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน ดังนั้นเมื่อผู้นำเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการแล้วก็จะสามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการได้ โดยการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา มีผลกระทบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กร 2) ผู้นำต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ

(Academic Leadership to Change Intervention) ของแผนปฏิบัติการในการปรับแต่งสิ่งต่างๆ ให้แตกต่างจากเดิม โดยอาจจะกระทำอย่างรวดเร็วหรือกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป การบริหารความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการนั้น จะต้องเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการก่อนแล้วจึงกำหนดเป้าหมายและเลือกวิธีที่จะนำมาใช้ในการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนการเปลี่ยนแปลงเชิงกลยุทธ์แล้วจึงนำไปปฏิบัติตามแผนที่ต้องอาศัยความเข้าใจและความร่วมมือจากทุกคนในองค์กร มีการเสริมแรงให้กับความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการโดยการชี้แจงให้บุคลากรในองค์กรทราบถึงความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการหรือการปรับปรุงที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแสดงความขอบคุณต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องและมีส่วนช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการแล้วจึงทำการประเมินผลต่อไป 3) การเป็นตัวแทนความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ (Academic Change Agent) การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ หรือมีหน้าที่ในการจัดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการภายในองค์กรเพื่อพัฒนา เน้นผลการปฏิบัติงานโดยส่วนรวมมากกว่าการเน้นไปที่ผลงานของแต่ละคนในองค์กร ให้บุคลากรในองค์กรรับรู้ถึงผลการดำเนินงานขององค์กร เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์และวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่องค์กรเผชิญอยู่ เช่น จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค 4) การเป็นนักคิด นักพัฒนาที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการของโลก (The Thinkers Developers keep Pace with the Academic Changing World) มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ และไม่ยึดติดตื้อสิ่งใด 5) การบริหารงานแบบประชาธิปไตย (Democratic Administrative) รับความคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา กับบุคลากรในองค์กร 6) การเป็นผู้ประสานงานในองค์กรให้เกิดการทำงานที่ราบรื่น (Organization is Coordinating a Smooth Operation) มุ่งให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน และประสานงานนอกองค์กรให้เกิดภาคีเครือข่ายร่วมคิด ร่วมจัดการศึกษา 7) การประนีประนอม (Compromise) ผู้นำต้องพยายามไม่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความขัดแย้งในองค์กร เป็นผู้ประนีประนอมเมื่อเกิดปัญหา 8) การประชาสัมพันธ์ (Public Relations) ผู้นำต้องสนับสนุนให้ทุกคนทำรายงานผลการดำเนินงาน และนำรายงานมาประชาสัมพันธ์ให้ผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชนทราบ 9) การประชาสงเคราะห์ (Public Welfare) ผู้นำจะต้องให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานทุกเรื่อง เป็นห่วงเป็นใยตลอดเวลา จะประสานงานกับหน่วยงานอื่นเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงาน การพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ทุกคนมีความก้าวหน้า การให้อภัย การตักเตือน การเป็นกัลยาณมิตร ทักษะของภาวะผู้นำตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย 1) เมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ยึดแน่นแค้นใส่ มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งขึ้นไป ให้ความรักใคร่ปรารถนาดี มีเมตตา ให้ความสุขความเจริญ หวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), 2552: 117) 2) กรุณา มีความหวังดีเมื่อเห็นอื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยาก มีจิตคิดจะช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ตลอดเวลา มีความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ และเพื่อนร่วมโลก (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2541: 8-9) 3) มุทิตา มีความยินดีเมื่อคนอื่นได้ดี ชื่นบาน มีความเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 161) 4) อุเบกขา มีการวางตัวเป็นกลาง มีความวางเฉยไม่เสียใจ ไม่ดีใจเมื่อสถานการณ์ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรม ตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตา จิตได้ (ปัญญานันทภิกขุ (ปัน ปญฺญานนฺโท), 2541: 188) ซึ่งผู้เขียนใคร่นำเสนอรายละเอียดเป็น 4 ประเด็นดังนี้

ตารางแสดงองค์ประกอบนิยามเชิงปฏิบัติการ ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้/สาระหลักเพื่อการวัด
1.เมตตา (ความรัก ความปรารถนาดี)	การดำเนินงานของผู้บริหาร ด้วยความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีไมตรีต่อครูหรือผู้ใต้บังคับบัญชา มีความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข หวังให้เขาเจริญ ด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตน ให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพเมตตาธรรมเป็นเครื่องบำรุงอภัยาคัย	การปฏิบัติงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มอบหมายงานโดยคำนึงถึงความรู้และความสามารถของ บุคลากร ส่งเสริมครูและบุคลากร จัดให้มีการนิเทศภายใน ส่งเสริมการให้โอกาสและการมีอิสระในการเลือกที่จะเรียนรู้ตามความสนใจของนักเรียน ส่งเสริมครูและบุคลากรวัดคุณลักษณะผู้เรียนให้สอดคล้องกับพฤติกรรมตามสภาพที่เกิดขึ้นจริง การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการสังคมและทักษะให้ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ และไต่ถามทุกข์สุขของบุคลากรอย่างทั่วถึงส่งเสริมครูและบุคลากรเข้าอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพการทำงาน ส่งเสริมครูและบุคลากร จัดการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม หลักการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดการบูรณาการ ส่งเสริม และสนับสนุนให้บุคลากรมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการฝึกอบรม การนำเทคโนโลยีไปใช้เพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตรสนับสนุนวัสดุและอุปกรณ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของ บุคลากรอย่างเหมาะสม สนับสนุนครูและบุคลากร ใช้เครื่องมือในการตรวจสอบผลการเรียนของนักเรียนกระตุ้นและส่งเสริมครูและบุคลากรใช้สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน(ICT)ในการจัดการเรียนการสอน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ มีความปรารถนาดีต่อบุคลากร ไม่พุดจา سوءเสียดให้ร้ายผู้อื่น พร้อมให้คำปรึกษา แนะนำ และรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรด้วยความจริงใจ จัดทำรายงานผลทางการศึกษาให้เป็นปัจจุบัน

2.กรุณา(ช่วยเหลือ)เกื้อกูลเมื่อเห็นความเดือดร้อนของผู้อื่น, ความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ)	การดำเนินงานของผู้บริหาร ด้วยการคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มีความหวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยาก ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ไฟใจที่จะปลดปล่อยความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง มีความความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ ร่วมโลก	การปฏิบัติงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ให้ความช่วยเหลือและจัดหาทุนการศึกษาให้แก่ นักเรียนนักศึกษา ให้ค่าขึ้นและสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ทำให้เกิดโทษแก่บุคลากร จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความเห็นอกเห็นใจบุคลากรเมื่อมีความทุกข์ การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการสังคมและทักษะ ผลักดันครูและบุคลากรในการพัฒนาผู้เรียนตามสภาพจริงเพื่อให้เกิดการบูรณาการทางด้านชีวิตและสังคมของนักเรียน ให้คำปรึกษาพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ หลักการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดการบูรณาการ มีเจตนาบริสุทธิ์ที่จะช่วยเหลือบุคลากร ในการปฏิบัติงานอย่างมีความสุข โดยปราศจากอคติ ให้คำปรึกษา และช่วยเหลือบุคลากร เมื่อเกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน การนำเทคโนโลยีไปใช้เพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตร มีระบบการติดตามเหตุผลความจำเป็นแล้วแต่กรณีโดยไม่ถือว่าเป็นการขาดงาน จัดข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารการจัดการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ส่งเสริมให้ครูใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ มีการจัดศูนย์ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จัดสวัสดิการภายในสถานศึกษาเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของ บุคลากร ให้ความช่วยเหลือบุคลากรตามกำลังความสามารถ
---	--	---

3.มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี)	การดำเนินงานของผู้บริหาร ด้วยการมีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ชื่นบานในเวลาที่คุณอื่นได้รับความดี มีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วย ลาภ ยศ และชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตผู้ใด ผู้นั้นย่อมปราบปรามซึ่งความริษยา อิจฉาทาร้อนในคุณงามความดีของผู้อื่นได้รับความดี	การปฏิบัติงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากร ได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรอย่างสม่ำเสมอ ใช้ภาวะผู้นำเพื่อให้ผู้สอนเป็นผู้เอื้ออำนวยในการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการสังคมและทักษะ ยกย่อง สรรเสริญ บุคลากร ที่ทำประโยชน์ให้กับสถานศึกษา ชื่นชมและยินดีต่อผลการปฏิบัติงานของบุคลากรด้วยความจริงใจ
---------------------------------------	---	--

4. สรุป

สถานศึกษาจะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ไม่ได้ ถ้าผู้บริหารสถานศึกษาขาดภาวะผู้นำอย่างแท้จริง หรือมีภาวะผู้นำที่ไร้ประสิทธิภาพ เพราะการจะสร้างสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้ต้องอาศัยทั้งความรู้ ความตั้งใจจริง การสร้างแรงจูงใจ การกระตุ้นความคิด การเป็นแบบอย่างแก่ผู้ตามโดยการปฏิบัติ นำแกผู้ตาม โดยเฉพาะการเป็นภาวะผู้นำทางวิชาการ เพราะสถานศึกษาเป็นแหล่งที่ให้ความรู้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษา โดยมีความรู้ความสามารถและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบไปด้วย เมตตา (สงสาร ให้ความรัก ปราบปราม) กรุณา (ช่วยเหลือเกื้อกูล) มุทิตา (ความยินดี) อุเบกขา (การวางตัวเป็นกลาง ได้อย่างมีคุณภาพ นำพาให้ประเทศชาติเจริญ หรืออาจกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องปฏิบัติด้วยความพากเพียรเป็นอย่างมากจึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ซึ่งผลที่ได้รับก็คือสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือคุณภาพของผู้เรียนที่พร้อมจะออกไปสู่สังคมภายนอกต่อไป

5. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2553). *แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2560). *บทบาทต่อการจัดการเรียนรู้*. สืบค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2563. จาก [https://person.mwit.ac.th/01-Statutes/National Education.pdf](https://person.mwit.ac.th/01-Statutes/National%20Education.pdf).
- กำพล ธนะนิมิต. (2560). *การวิเคราะห์องค์ประกอบของประสิทธิภาพการสอนของครูวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและวิจัยการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- เกียรติชัย ศรีระชัย. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ไคศิษฐ์ เปลรินทร์. (2562). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธ สุนทรายุทธ. (2561). การบริหารจัดการเชิงปฏิรูป: ทฤษฎีวิจัยและปฏิบัติทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์.
- ธัญลักษณ์ ผาภูมิ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธีระ รุญเจริญ. (2561). สู่ความเป็นผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพ. กรุงเทพมหานคร: ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์.
- นาวา สุขธมย์. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กับประสิทธิผลการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ปัญญานันท์ภิกขุ (ปั่น ปัญญานันท์). (2541). หน้าที่ของคน (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2541). พระในบ้าน. กรุงเทพมหานคร: คาธาวรรณการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. ฟรินตัมเมสโปรดักส์ จำกัด.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2552). หลักธรรมมาภิบาลและประมุขศิลป์: คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี. ราชบุรี: มูลนิธิพุทธภาวนาวิชาธรรมกายราม.
- ภัทรนันท์ อิงภู. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนกับการบริหารจัดการศึกษาแบบเรียนรวมในโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- รุ่งนภา บุตรวาศ์. (2562). หลักสูตรอิงมาตรฐานการพัฒนาสู่คุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์.
- ละอองดาว ปะโพธิง. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับพฤติกรรมการสอนที่มีประสิทธิผลของครูในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วนิดา อธิกิจไพบูลย์. (2562). ความพึงพอใจของนักเรียนนักศึกษาต่อคุณภาพการสอนของครูวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ 2560-2574*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด
- สิร์รานี วสุภัทร. (2561). *ภาวะผู้นำทางวิชาการและสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ

Guidelines to public policy making Integrated

สนุก สิงห์มาตร

Sanook Singmart

พลอยชนกวรรณ หวังผล

Ploychanokwan Wangphon

พิกุล มีมานะ

Pikul Meemana

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College

E-mail: rock800000@hotmail.com

(Received: January 31, 2021/ Revised: April 29, 2021/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ผู้เขียนมีความมุ่งหมายที่จะนำเสนอแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะ เพื่อให้การกำหนดนโยบายของภาครัฐมีประสิทธิภาพสูงสุด นั่นคือ แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ ประกอบด้วย ฝ่ายการเมืองซึ่งมีทั้งอำนาจทางการเมืองการปกครองผ่านการต่อรองจากฝ่ายต่างๆรวมทั้งได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมาแล้ว ผสมผสานกับกระบวนการบริหารจัดการในการกำหนดนโยบายด้วยการวิเคราะห์นโยบาย ทั้งปัจจัยด้านการบริหารและวิธีการดำเนินนโยบายให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลที่ถูกต้องเหมาะสม และมีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบถึงผลลัพธ์ที่ได้จากนโยบายย่อมส่งผลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายที่สมบูรณ์ที่สุด

คำสำคัญ : การกำหนดนโยบาย, นโยบายสาธารณะ, บูรณาการ

Abstract

This article the author's intention is to present Guidelines mixed public policy adoption of guidelines in order to make the government's policy-making process. that is, Political parties, which have both administrative power through negotiations from various parties and have already gained the trust of the people combined with the management process in policy formulation with policy analysis both management factors and policy implementation methods are in line with the correct and appropriate good governance principles and there is a systematic analysis of the outcomes of the policies that influence the most complete policy-making process.

Keywords : Public policy making, Public policy, Integrated

1. บทนำ

นโยบายเป็นกระบวนการสำคัญมากของการบริหารงานภาครัฐหรือรัฐบาล เพราะนโยบายของรัฐและรัฐบาลมีผลกระทบต่อภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเป็นอย่างมาก ดังนั้นทุกภาคส่วนของสังคมไม่อาจจะเลี่ยงจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายได้ สมาชิกในฐานะพลเมืองของรัฐซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากเนื้อหาสาระของนโยบายโดยตรง เริ่มจากฝ่ายการเมืองผู้มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายสาธารณะและตัดสินใจผลิตนโยบายสาธารณะ ฝ่ายผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอันเป็นการส่งผลให้ทราบว่าเป็นนโยบายออกมาสู่การปฏิบัติที่อาจจะกล่าวได้เลยว่า นโยบายที่ดี นโยบายนั้นไม่ดีอย่างไร หมายความว่า นโยบายนั้นอาจจะเป็นที่ถูกใจขึ้นชอบและตรงตามความต้องการของประชาชน ตรงกันข้ามกับบางนโยบายที่ไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน อาจจะส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาต่อการใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐนั่นเอง ดังนั้น ในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละมุมมองที่มีต่อนโยบายสาธารณะและมีบทบาทที่แตกต่างกันไปตามอำนาจหน้าที่ จากในปรากฏการณ์ที่เป็นจริงของการกำหนดนโยบาย พบว่าแม้ฝ่ายการเมืองจะเป็นฝ่ายผู้กำหนดหรือผ่านนโยบายสาธารณะออกมาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติก็จริง แต่สิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาในการกำหนดนโยบายสาธารณะว่านโยบายนั้นเมื่อนำไปใช้แล้วจะเกิดผลในทางปฏิบัติที่ดี

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นในการกำหนดนโยบายสาธารณะยังต้องมียุทธศาสตร์ประกอบต่างๆต้องพิจารณาได้หลายประเด็น อาทิเช่น (1) ปัจจัยทางการบริหาร (2) วิธีการหรือกระบวนการบริหาร (3) ผลของการบริหาร และ (4) ผลลัพธ์ทางการบริหาร (สัญญา เคนาภูมิ, 2559: 219) ส่วนระบบของการเมืองบางระบบพบว่านโยบายนั้นผ่านออกมาและถูกต้องด้านทฤษฎีหรือบางระบบการเมืองผ่านออกมาเป็นนโยบายมาแล้วไม่อาจจะปฏิบัติได้เลย หากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วพบว่านโยบายจะสัมพันธ์กับอำนาจของตัวกระทำทางการเมืองท่ามกลางความแตกต่างกันของแต่ละระบบการเมืองด้วย (รงค์ บุญสวยขวัญ, 2561: 33)

กระบวนทัศน์นโยบายสาธารณะ (Policy paradigm) ตามแนวความคิดของรองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ ได้วางกรอบแนวคิดทางการบริหารการปกครองที่เป็นหลักการปกครองที่มีธรรมาภิบาลว่าประเทศที่มีธรรมาภิบาลจะมีการพัฒนาแล้วผลประโยชน์จะตกถึงประชาชนได้มากกว่าประเทศที่ยังขาดธรรมาภิบาลอยู่ ดังนั้นธรรมาภิบาลจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณาอนุมัติให้เกิดนโยบายสาธารณะใดเพื่อยกระดับคุณภาพการบริการภาครัฐในประเทศเหล่านั้นให้ประสบความสำเร็จ อีกประการหนึ่งกระบวนกรณนโยบายที่เกิดขึ้นเกิดจากฝ่ายการเมืองที่เคยหาเสียงไว้กับประชาชนและเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่มีอำนาจกำหนดนโยบายสาธารณะได้ นโยบายนั้นจะถูกหยิบขึ้นมาใช้ให้ทันต่อการแก้ไขปัญหาของประชาชนย่อมทำได้อย่างทันต่อเหตุการณ์การหยิบยกประเด็นปัญหาสำคัญบางประการของกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมเข้าสู่การพิจารณาตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย การกำหนดนโยบายสาธารณะในมุมมองของทุกๆด้านทั้งด้านการเมืองด้านการบริหารจัดการบนหลักธรรมาภิบาล และผ่านวิธีการบริหารจัดการที่มีคุณภาพย่อมก่อให้เกิดผลต่อการปฏิบัติสูงสุดเป็นหลัก นั่นคือ ผลความสัมฤทธิ์ผลของนโยบายสาธารณะ (สัญญา เคนาภูมิ, 2559: 218-219)

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายถึงแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองทางรัฐศาสตร์และการใช้หลักการบริหารจัดการมาบูรณาการเข้าด้วยกัน ตลอดจนนำเสนอเป็นแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ (Integrated Policy) ทั้งนี้ผู้เขียนจะได้ทำการอธิบายผ่านการตีความเชิงวิเคราะห์ถึงที่มาของแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะ ตลอดจนข้อดีของแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะดังกล่าว ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ

เดวิด อีสตัน (David Easton, 1953) กล่าวว่า นโยบายสาธารณะ หมายถึง การแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย สำหรับสังคมส่วนรวม ส่วน โทมัส ดาย (Thomas Dye, 1978) ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะว่า เป็นสิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ สำหรับ อมร รักษาสัตย์ (2543) อธิบายความหมายของนโยบายสาธารณะว่า หมายถึง ความคิดของรัฐบาลที่จะทำอะไรหรือไม่ อย่างไร เพียงใด เมื่อใด โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ การกำหนดเป้าหมาย หลักการและกลวิธีที่ปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ และการเตรียมการสนับสนุนต่างๆ ตลอดทั้ง กุลชน ธนาพงศธร (2535) สรุปความหมายของนโยบายสาธารณะว่า เป็นแนวทางกว้างๆ ที่รัฐบาลของประเทศหนึ่งๆ ได้กำหนดขึ้นเป็นโครงการ แผนการหรือกำหนดการเอาไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นหนทางขึ้นให้มีการปฏิบัติต่างๆ ตามมาทั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ส่วน ศุภชัย ยาวะประภาส (2538) นิยามนโยบายสาธารณะว่า เป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาในอดีต กิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน และกิจกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นจึงสรุปได้ว่านโยบายสาธารณะ หมายถึง แนวทางกว้างๆ ที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ รวมไปถึงได้วางแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาในอดีต กิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน และกิจกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

2.2 ทฤษฎีการเมือง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2545 อธิบายว่า “การเมือง คืองานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน เช่น วิชาการเมืองได้แก่วิชาที่ว่าด้วยรัฐการจัดส่วนแห่งรัฐ และการดำเนินการแห่งรัฐ ส่วน อริสโตเติล ได้ อธิบายว่า การเมืองย่อมเกี่ยวพันกับอำนาจ และอำนาจทางการเมืองจะต้องแตกต่างจากอำนาจอื่น องค์การทางการเมืองจะต้องมีอำนาจปกครองเป็นอติปัตย์คุณลักษณะทางการเมืองประกอบด้วยปัจจัยที่เด่นชัด 2 ประการ คือ อำนาจ (Authority) และการปกครอง (Ruling) สำหรับ เดวิด อีสตัน (Easton) ได้ให้คำจำกัดความศัพท์การเมืองว่า การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ(Power) อำนาจหน้าที่ (Authority) หรือความขัดแย้ง (Conflict) และ วิลเลียม บลูม (Bluhm) อธิบายว่า การเมืองเป็นกระบวนการทางสังคม ในรูปของกิจกรรมที่มีทั้งการแข่งขันและการร่วมมือ ในการใช้อำนาจ (อ้างใน จรูญ สุภาพ, 2514: 21) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเมือง หมายถึง กระบวนการทางสังคมในรูปของกิจกรรมเรื่องของการปกครอง หน้าที่ความรับผิดชอบในงานที่เกี่ยวกับรัฐหรือบริหารราชการแผ่นดิน

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

เฟรเดอริก วินสโลว์ เทย์เลอร์ (Frederic Winslow Taylor) ซึ่งเป็นบุคคลที่โดดเด่นที่สุดในยุคและถือเป็นผู้เริ่มต้นสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการเลยก็ว่าได้ ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่นำแนวความคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) มาใช้กับระบบอุตสาหกรรม (อ้างใน สัญญา เคนาภูมิ, 2559: 217-248) นอกจากนั้นแล้ว เทย์เลอร์ ยังพบว่าในอดีตฝ่ายบริหารได้เข้าไปควบคุม ดูแลคนงานน้อยมาก และปล่อยให้คนงานมีอิสระในการเลือกวิธีการทำงานตามใจชอบ ดังนั้นในการที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เทย์เลอร์จึงได้นำเสนอการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้คือ (1) จะต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานเพื่อให้ได้วิธีที่ดีที่สุด โดยวิธีที่ดีที่สุด จะต้องเป็นวิธีการทำงานที่ใช้เวลา ทรัพยากร และพลังงานในการทำงานน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีอื่นที่ทำงานในลักษณะเดียวกัน (2) การคัดเลือกคนงานจะต้องมีการนำเอากฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยในการคัดเลือก เพื่อให้ได้คนงานที่มี ทักษะ ความรู้ ความสามารถที่เหมาะสม

กับตำแหน่งงาน (3) จะต้องมีการพัฒนาคนงานโดยการสอนวิธีการทำงานให้ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์การจัดการ เพื่อที่จะขจัดวิธีการทำงานตามหลักความเคยชินให้หมดไปจากคนงานเดิม และ (4) ต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายบริหารกับคนงาน อันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพการผลิตของโรงงาน (อ้างใน พิทยา บวรวัฒนา, 2543: 65) สำหรับลูเธอร์ กุลlick และลินดัล เออร์วิก (Luther Gulick and Lyndal Urwick) เป็นนักทฤษฎีที่อยู่ในกลุ่มการศึกษาการจัดการตามหลักการบริหาร ได้เสนอหลักที่เกี่ยวกับการบริหาร ซึ่งคนที่เป็นผู้บริหารจะต้องทำมีหน้าที่สำคัญอยู่ 7 ประการ คือ การวางแผนการจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานและการงบประมาณ หรือเรียกสั้นๆ ว่า “POSDCRB” ซึ่งประกอบด้วย (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) (4) การสั่งการ (Directing) (5) การประสานงาน (Coordinating) (6) การรายงานผลการปฏิบัติงาน (Reporting) (7) การบริหารงบประมาณ (Budgeting) (อ้างใน พิมลจรรย์ นามวัฒน์, 2544: 157) เมื่อรวบรวมหลักการบริหารตามแนวคิดทฤษฎีจากนักวิชาการข้างต้น ผู้เขียนจึงขอนำรายละเอียดที่ได้จากการศึกษานี้มาเสนอแนวทางการผลิตนโยบายสาธารณะที่ได้จากแนวคิดด้านการบริหารจัดการ ที่จะเสนอในลำดับต่อไป

2.4 แนวคิดเรื่องการบูรณาการ

ในเรื่องเกี่ยวกับการบูรณาการนี้ ผู้เขียนได้พยายามทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการในเรื่องนี้พบมีเพียงรายละเอียดที่เกี่ยวข้องดังนี้ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2545 ให้ความหมาย บูรณาการ, การรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, บูรณาการ มี 2 ความหมาย ความหมายที่ 1 คือ ทำให้เป็นเนื้อเดียวกันโดยรวมหรือผสมผสานส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น การสอนภาษาแบบบูรณาการ หมายถึง การรวมทักษะการพูด ฟัง อ่าน เขียน ไว้ในวิชาเดียวกัน, หลักสูตรแบบบูรณาการสำหรับภิกษุสามเณร เป็นหลักสูตรที่รวมหลักสูตรธรรมศึกษา บาลีศึกษา และสามัญศึกษา ให้เป็นหลักสูตรเดียว ความหมายที่ 2 หมายถึง เชื่อมหรือประสานกับสิ่งอื่นหรือหน่วยงานอื่น เช่น โรงเรียนหลายแห่งบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่มีรากฐานจากความเป็นไทยและนำไปสู่การ พัฒนาประเทศที่ยั่งยืน สำหรับ วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล (2562) กล่าวว่า การบูรณาการ (Integration) หมายถึง การผสมผสานองค์ความรู้ตั้งแต่ 2 องค์ความรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันอย่างลงตัวและเป็นระบบ ช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ Concept ในลักษณะที่เชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ ตอบสนองธรรมชาติ ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ดังนั้นสรุปได้ว่า การบูรณาการ (Integration) หมายถึง การรวมเข้าด้วยกันของสองสิ่งที่มีความลงตัวเป็นเนื้อเดียวกันอย่างเป็นระบบที่เชื่อมประสานกันเพื่อก่อให้เกิดสิ่งที่ดีกว่าเดิม นั่นเอง

3. การกำหนดตัวแบบนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองในด้านต่างๆ

3.1 แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองทางด้านรัฐศาสตร์ (Politics)

รัฐศาสตร์คือการเมืองโดยเฉพาะในส่วนที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้แสดงบทบาทโดยตรงกับการเป็นผู้กำหนดนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ยู่ในขั้นตอนการหาเสียงนั้น พรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองต่างๆ ล้วนมีความพยายามเสนอนโยบายของตนเพื่อให้ประชาชนได้ตัดสินใจเลือกเข้ามาเป็นรัฐบาลแล้ว จึงต้องนำเอานโยบายในครั้งที่หาเสียงเหล่านั้นมากำหนดเป็นนโยบายของรัฐบาลเมื่อผ่านการเลือกตั้งแล้วได้เป็นฝ่ายรัฐบาลแล้ว ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายสาธารณะของฝ่ายการเมือง เมื่อกล่าวถึงส่วนนี้ผู้เขียนจึงขอนำเสนอการศึกษาด้านมุมมองการกำหนดนโยบายสาธารณะในด้านรัฐศาสตร์หรือมุมมองผ่านการเมือง ซึ่งผู้เขียนขอนำเสนอผ่านมุมมองตัวแสดงทางการเมืองและสามารถแยกเป็นประเด็นตัวแสดง

ที่มีบทบาททางการเมืองสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะด้วยเหตุปัจจัยที่เป็นมิติดังต่อไปนี้

(1) มิติด้านความต้องการอำนาจทางการเมือง

เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นว่า การเมืองคืออำนาจการปกครอง ซึ่ง ธนพันธ์ โล่ประกอบทรัพย์ (2557) ซึ่งในมุมมองนี้มักเป็นเรื่องของผู้ที่มุ่งจะเข้าสู่อำนาจทางการเมืองหรือมุ่งหวังต้องการอำนาจทางการเมืองปกครองนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นบอบการเมืองจะเป็นแบบใด ในมุมมองด้านการเมืองนี้เชื่อว่า นักการเมือง พรรคการเมือง หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองย่อมต้องการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง อันจะส่งผลให้เป็นผู้มีบทบาทได้เป็นฝ่ายกำหนดนโยบายต่างๆ นั่นเอง

(2) มิติด้านผลประโยชน์ทางการเมือง

ผลประโยชน์ทางการเมืองอาจจัดอยู่ในหลายรูปแบบ เช่น กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มธุรกิจ สหภาพแรงงาน เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้เป็นผู้ที่มุ่งหวังเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่ง สุดาวรรณ ประชุมแดง และคณะ (2563) อธิบายว่า กลุ่มผลประโยชน์มีความเกี่ยวพันระหว่างกลุ่มนักธุรกิจและพรรคการเมืองไทยนั้นมีมาเป็นเวลานาน จะเห็นได้ว่ามีกลุ่มอิทธิพล (Pressure Groups) ดังนั้นผลประโยชน์ทางการเมืองจึงมีความสำคัญให้กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ มุ่งหวังที่เข้าไปเป็นฝ่ายกำหนดนโยบายเพื่อจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อกลุ่มของตนเองเป็นหลัก

(3) มิติด้านการสมประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ในส่วนนี้จะอธิบายว่าเมื่อนักการเมืองต้องการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองการปกครอง กลุ่มผลประโยชน์ต้องการเองก็ต่างหวังต้องการอาศัยอำนาจนั้นรักษาหรือเอื้อประโยชน์ให้กับตนเอง จึงเกิดความร่วมมือกันระหว่างตัวแสดงทั้งสองฝ่ายโดยเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังเช่น สุดาวรรณ ประชุมแดง และคณะ (2563) อธิบายว่า การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์โดยใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานจึงเกิดการความเกี่ยวพันระหว่างกลุ่มนักธุรกิจและนักการเมืองและพรรคการเมืองขึ้น และ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2558) ทุกกลุ่มปรารถนาที่จะมีอำนาจทางการเมืองเพราะเกิดสำนึกว่ามีผลประโยชน์ร่วมกันและเห็นความจำเป็นที่จะต้องอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการกระทำการทางการเมืองเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนสถานการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาดังกล่าว

(4) มิติด้านอำนาจต่อรองทางการเมือง

อำนาจต่อรองทางการเมือง ทางธุรกิจหรืออำนาจต่อรองด้านอื่นๆที่เกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายสาธารณะ มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ในบางครั้งจนทำให้ดูเหมือนว่าการเมืองเป็นเรื่องของความไม่สง่างาม เนื่องจากมีการต่อรองอำนาจกันจนเกินไป ซึ่ง ภูริวัจน์ ภูณยุตปิรีดา (2563) กล่าวว่า สังคมประชาธิปไตยแบบไทย การเจรจาต่อรองทางการเมืองมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคไทยแลนด์ 1.0 ซึ่งเป็นยุคเพิ่งเริ่มต้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ฝ่ายอำมาตย์กับฝ่ายนักการเมืองต้องนั่งโต๊ะเจรจากัน หากเจรจากันแล้วไม่เป็นไปอย่างที่ต้องการก็มักจะล้มโต๊ะเริ่มต้นใหม่ด้วยการยึดอำนาจหรือรัฐประหาร นอกจากนั้น ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า การเมืองแบบน้ำสะอาดคือ การเมืองที่สร้างสรรค์ไม่เล่นแร่แปรธาตุ และไม่เห็นแก่ตัวจนลืมหัวอกเพื่อนในเวทีเดียวกัน เปรียบกับนักมวยก็คือไม่หวังการเอาชนะเพื่อนหรือคู่ต่อสู้ด้วยการตีกระชกหรือชกใต้เข็มขัด ดังนั้นเมื่อทุกฝ่ายได้มีมติผ่านการเจรจาต่อรองแล้วก็นำไปสู่กระบวนการกำหนดนโยบายตามข้อตกลงที่ได้จากการต่อรองนั่นเอง

(5) มิตีสภาพบีบคั้นและกดดันทางการเมือง

การถูกกดทับ บีบคั้นหรือถูกกดดันทางการเมืองก็เป็นอีกสาเหตุปัจจัยหนึ่งที่ผู้ตกอยู่ในสภาพนั้นจำเป็นต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดหรือในบางครั้งก็ต้องต่อสู้กับสภาพบีบคั้นดังกล่าวนั้นหวังเพื่อจะให้ตนเองเป็น

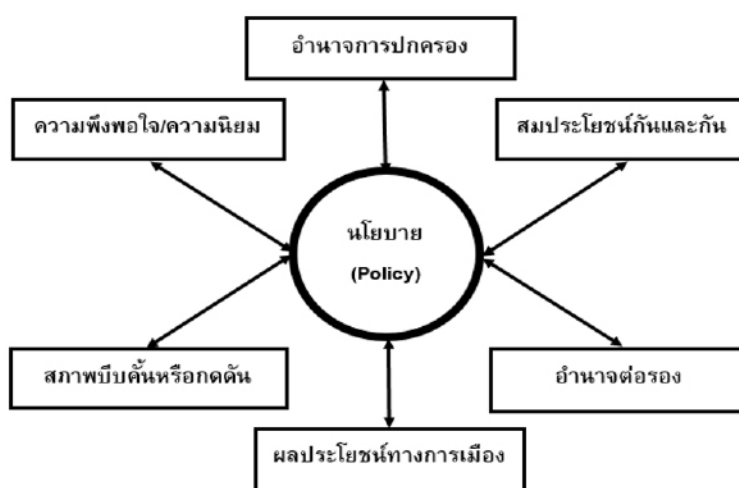

ฝ่ายได้รับชัยชนะหรือได้รับการยอมรับ จนกระทั่งได้เป็นฝ่ายเป็นผู้กำหนดนโยบายรัฐเสียเอง ซึ่ง ภูสิทธิ์ ชันติกุล (2554) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนก็ยังมีน้อยการตื่นตัวทางการเมืองน้อย กระจุยอยู่บนชั้นที่เรียกตัวเองว่า “อำมาตย์” โดยยึดอำนาจอันชอบธรรมจากประชาชนตามตัวบทกฎหมายไว้กับตัวเองและพวกพ้อง เมื่อพึงพอใจและได้ประโยชน์ร่วมกันจะไม่มีปัญหา แต่เมื่อใดก็ตามความพึงพอใจและผลประโยชน์นั้นหายไปสิ่งหนึ่งที่จะเห็น คือ “การปฏิวัติ” หรือ “รัฐประหาร” ซึ่งผลเสียเกิดกับประชาชนและประเทศชาติทุกครั้งไป จนมีความรู้สึกประหนึ่งว่า “การเมืองเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องรับผิดชอบร่วมกัน การใช้อำนาจทางการเมืองล้วนมีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั้งสิ้น” (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2549) หรือ กรณ์ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2565) ได้เขียน ทฤษฎีสองนคราประชาธิปไตย โดยได้ตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างของสองพฤติกรรม สองความคิด ความต้องการของชาวชนบทเป็นได้เพียง “ฐานเสียง” และเป็น “ผู้ตั้ง” รัฐบาล ขณะที่ชนชั้นกลางเป็น “ฐานนโยบาย” และมักจะเป็น “ผู้ล้ม” รัฐบาล โดยการวิพากษ์วิจารณ์ และก่อกระแสกดดัน ประท้วงขับไล่รัฐบาล และนั่นคือความขัดแย้งทางชนชั้นอย่างชัดเจนสังคมไทยในปัจจุบันมันติดขัดอยู่ตรงนี้ประชาธิปไตยจึงเดินไปไม่ได้

(6) มิติการสร้างคามพึงพอใจหรือสร้างความนิยม

โดยปกติทั่วไป รัฐบาลหรือฝ่ายการเมืองมีหน้าที่โดยตรงที่จะต้องผลิตนโยบายสาธารณะมาบังคับใช้เพื่อความต้องการหรือมุ่งหวังสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนโดยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตยด้วยแล้ว การสร้างความพึงพอใจเท่ากับการสร้างคะแนนนิยมให้กับฝ่ายผู้ออกนโยบายนั่นเอง ซึ่ง ภูริวัจน์ ภูณยุตติปริดา (2563) อธิบายว่า อุดมการณ์และนโยบายประชานิยมถือเป็นหัวใจของพรรคการเมือง และนโยบายประชานิยมยังส่งผลกระทบต่อประเทศชาติทั้งแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐบาลที่ได้เข้ามาบริหารประเทศแล้ว ทั้งนี้ เพื่อหวังผลทางการเมืองที่จะตามมาภายหลัง

เมื่อรวบรวมแนวคิดต่างๆ แล้วจึงสามารถเขียนเป็นแผนภาพแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองทางรัฐศาสตร์ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองทางรัฐศาสตร์(Politics)

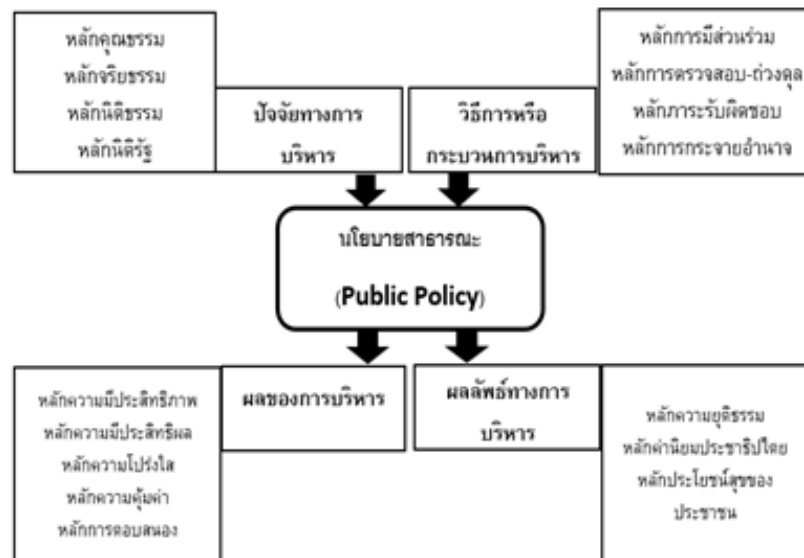
ข้อดีที่พบของมุมมองนี้ประกอบด้วย 1) นโยบายสามารถกำหนดขึ้นได้รวดเร็วเนื่องจากมีอำนาจการปกครองอยู่แล้ว 2) สามารถกำหนดนโยบายได้ทันต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 3) ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจเนื่องจากเป็นฝ่ายรับนโยบายจากฝ่ายการเมืองที่มีอำนาจอยู่แล้ว และ 4) ผู้ได้รับผลกระทบได้รับการแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที ส่วนข้อด้อยนั้น ประกอบด้วย 1) การดำเนินนโยบายอาจเกิดปัญหาตามมามากมายเนื่องจากขาดการวิเคราะห์

ที่ดีพอ 2) อาจเกิดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติ เนื่องจากขาดความเชี่ยวชาญและริบเร่ง 3) เกิดการทุจริตได้ง่าย 4) นโยบายอาจไม่เน้นที่ผลสำเร็จเป็นที่ตั้งแต่อาจมุ่งเน้นผลทางการเมืองเป็นสำคัญ

3.2 แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองหลักการบริหารจัดการ (Management)

หากกล่าวถึงการบริหารจัดการต้องถือว่าเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าหากนโยบายหรืองานใดก็ตามได้รับการบริหารจัดการที่ดีย่อมส่งผลให้การดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเอื้อหรือไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการที่ดี จึงเป็นเรื่องของหลักการบริหารที่มุ่งเน้นหลักการปฏิบัติโดยมิใช่หลักการที่เป็นรูปแบบทฤษฎีการบริหารงาน แต่เป็นหลักการการทำงาน ซึ่งหากมีการนำมาใช้เพื่อการบริหารงานแล้ว จะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุดคือ ความเป็นธรรม, ความสุจริต, ความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2545: 134) กระแสการบริหารแบบระบบธรรมาภิบาล (Public Governance) ซึ่งถือว่าเป็นการต่อยอดแนวความคิดมาจากกระแสการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่มีอิทธิพลมาตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ดังนั้น การบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับระบบธรรมาภิบาล โดยต้องเน้นพัฒนาให้สอดคล้องกับหลักการสำคัญของระบบธรรมาภิบาล ดังนี้ ประการแรกให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม (Rule Of Law) ประการที่สองให้ความสำคัญกับความเสมอภาค (Equity) ประการที่สามให้ความสำคัญกับความโปร่งใส (Transparency) ประการที่สี่ให้ความสำคัญกับการพร้อมรับการตรวจสอบ (Accountability) ประการที่ห้าให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency And Effectiveness) ประการที่หกให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (Participation) ประการสุดท้าย ให้ความสำคัญกับมติมหาชน (Consensus) (อิงฟ้า สิงห์น้อย และ รัฐชาติ ทศนัย, 2563: 610-623) รวมทั้ง สัญญา เคนาภูมิ (2559) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลพิจารณาได้หลายประเด็นประกอบด้วย (1) ปัจจัยทางการบริหาร (2) วิธีการหรือกระบวนการบริหาร (3) ผลของการ และ (4) ผลลัพธ์ทางการบริหาร

ในมุมมองหลักการบริหารจัดการนี้ ผู้เขียนจึงสรุปและเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองหลักการบริหารจัดการ (Management)

ข้อดีของมุมมองด้านนี้ประกอบด้วย 1) การกำหนดนโยบายสามารถทำได้ตรงประเด็นความต้องการของผู้เดือดร้อนจริงๆ เนื่องจากได้ทำการวิเคราะห์อย่างดีแล้ว 2) เกิดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติได้น้อยเนื่องจากผู้ปฏิบัติได้รับการฝึกฝนจนเกิดความเชี่ยวชาญ 3) เกิดการทุจริตได้ยากเนื่องจากมีการตรวจสอบถ่วงดุลทุกชั้น

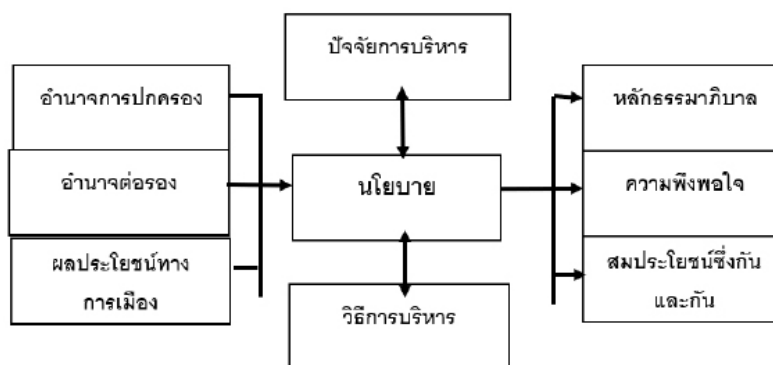

ตอน และ 4) นโยบายจะมุ่งเน้นที่ผลสำเร็จเป็นสำคัญและมุ่งแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนเป็นหลัก ส่วนข้อด้อยประกอบด้วย 1) การกำหนดนโยบายอาจเกิดขึ้นได้ช้าเนื่องจากต้องรอการตัดสินใจและแนวทางจากฝ่ายการเมือง ซึ่งเป็นฝ่ายที่มีอำนาจการปกครอง 2) ไม่สามารถกำหนดนโยบายได้ทันต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 3) ผู้ปฏิบัติขาดความมั่นใจเนื่องจากต้องคอยเอาใจจากฝ่ายการเมืองที่มีอำนาจ 4) ผู้ได้รับผลกระทบอาจไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้ง

3.3 แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ

จากมุมมองการกำหนดนโยบายทั้ง 2 มุมมองที่กล่าวมาข้างต้น ก็จะมองเห็นถึงข้อดีและข้อด้อยของแต่ละมุมมองของแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะที่พอจะสรุปได้ว่าแต่ละตัวแบบนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งผู้เขียนจะนำเอาข้อดีของแต่ละแนวทางข้างต้นมานำเสนอในรูปแบบผสมผสานเพื่อประโยชน์สูงสุดของการกำหนดนโยบายในอันที่จะเกิดประโยชน์ต่อผู้ผลิตนโยบาย ผู้ทำหน้าที่นำไปปฏิบัติ รวมทั้งผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบาย ทั้งนี้ นโยบายสาธารณะดังกล่าวจะถูกศึกษาวิเคราะห์ทางวิชาการไว้แล้วถึงแนวทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนฝ่ายกำหนดนโยบายจากฝ่ายการเมืองเป็นฝ่ายที่มีอำนาจการปกครองและกำหนดนโยบายสามารถนำนโยบายที่ได้ศึกษาไว้แล้วไปดำเนินการกำหนดนโยบายได้ตรงประเด็นความต้องการของผู้เดือดร้อนจริงๆ ขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจ เนื่องจากเป็นฝ่ายรับนโยบายจากฝ่ายการเมืองที่มีอำนาจ ส่วนผู้ที่ได้รับผลกระทบก็จะได้รับการแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้ง โดยนโยบายดังกล่าวจะต้องมุ่งเน้นที่ผลสำเร็จเป็นสำคัญในอันที่จะมุ่งแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนเป็นหลัก เกิดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติได้น้อย เนื่องจากผู้ปฏิบัติได้รับการฝึกฝนจนเกิดความเชี่ยวชาญดีแล้ว รวมทั้งเกิดการทุจริตได้ยากเนื่องจากการตรวจสอบถ่วงดุลทุกขั้นตอนอยู่แล้ว

ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบผสมผสานเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3 แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ(Public Policy Integrated)

ข้อดีของแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ(Public Policy Integrated) ประกอบด้วย 1) นโยบายสามารถกำหนดขึ้นได้รวดเร็วเนื่องจากฝ่ายการเมืองเป็นฝ่ายที่มีอำนาจการปกครองอยู่แล้ว 2) สามารถกำหนดนโยบายได้ทันต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 3) ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจ เนื่องจากเป็นฝ่ายรับนโยบายจากฝ่ายการเมืองที่มีอำนาจอยู่แล้ว 4) ผู้ได้รับผลกระทบได้รับการแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้ง 5) การกำหนดนโยบายสามารถทำได้ตรงประเด็นความต้องการของผู้เดือดร้อนจริงๆ เนื่องจากได้ทำการวิเคราะห์ดีแล้ว 6) อาจเกิดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติได้น้อย เนื่องจากผู้ปฏิบัติได้รับการฝึกฝนจนเกิดความเชี่ยวชาญดีแล้ว 7) เกิดการทุจริตได้ยาก เนื่องจากการตรวจสอบถ่วงดุลทุกขั้นตอน และ 8) นโยบายจะมุ่งเน้นที่ผลสำเร็จเป็นสำคัญ และมุ่งแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนเป็นหลัก

4. บทสรุป

แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบบูรณาการ มาจากการนำเอาส่วนที่เป็นข้อดีของการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองทางรัฐศาสตร์และแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านมุมมองผ่านหลักการบริหารจัดการมาบูรณาการร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียด คือ ฝ่ายการเมืองเป็นฝ่ายมีอำนาจปกครองและผสานประโยชน์กับฝ่ายต่างๆมีอำนาจกำหนดนโยบายตอบสนองทุกภาคส่วน นำเอาแนวนโยบายที่ผ่านการศึกษาวิเคราะห์ที่ดีแล้วมากำหนดเป็นนโยบายสาธารณะอันประกอบด้วยปัจจัยการบริหารบวกกับเทคนิควิธีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างนโยบายสาธารณะที่ยึดหลักธรรมาภิบาลตอบสนองความพึงพอใจหรือสร้างความนิยมจากประชาชนที่ได้รับผลจากนโยบาย ขณะเดียวกันก็ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนและสมประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะนี้ย่อมส่งผลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ดีและสมบูรณ์ที่สุด

5. เอกสารอ้างอิง

- กุลธน ธนาพงศธร. (2535). *หลักการกำหนดนโยบายของรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จรรยา สุภาพ. (2514). *การเมือง*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนผล. (2562). *การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรม
- หลักสูตรและการเรียนรู้, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2545). *โครงการศึกษาพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธนพันธ์ ไส่ประกอบทรัพย์. (2557). *ระบอบประชาธิปไตยกับผลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ*. *วารสารการเมืองการบริหารและกฎหมาย*. 6(3), 283-300.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2558). *ภาควิชาการปกครองคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์*. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. 41(2), 1-18.
- พิมลจรรย์ นามวัฒน์. (2544). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารธุรกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์แอนด์ เจอร์นัล.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2543). *การปรับเปลี่ยนระบบราชการไปสู่ศตวรรษที่ 21: PARADIGM ใหม่ของการปกครองแบบประชาธิปไตย*. การจัดการปกครอง. กรุงเทพมหานคร: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอนคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญพัฒน์.
- ภูริวัจน์ ภูณยุตปิรีดา. (2563). *แนวคิดประชานิยม: นโยบายทางการเมืองสู่การแก้ปัญหาตามโครงการไทยนิยมยั่งยืน*. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 5(1), 155-170.
- ภูสิทธิ์ ชันติกุล. (2554). *รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเขตดุสิต*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- รงค์ บุญสวยขวัญ. (2561). *กรอบแนวคิดเพื่อการอธิบายการบริหารจัดการเมือง*. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 5(1), 33- 60.
- ศุภชัย ยาวะประภา. (2538). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สัญญา เคนาภูมิ. (2559). *กระบวนการทัศน์ธรรมาภิบาล: กรอบแนวคิดทางการบริหารการปกครอง. วารสารวิถีสังคมมนุษย์. 4(1), 217-248.*
- สุดาวรรณ ประชุมแดง และคณะ. (2563). การขัดกันของผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจการเมืองไทย. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. 5(6), 102-117.*
- สมบัติ อารังญญวงศ์. (2549). *การเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.*
- อมร รักษาสัตย์ และคณะ. (2543). *การพัฒนานโยบาย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (ไม่ระบุวันที่). *ทฤษฎีสองนคราประชาธิปไตย. สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2565, จาก <https://sites.google.com/site/kanatipatipokpolitical/thvsdi-sxng-nkhr-a-prachathiptiy-tam-baeb-chbab-dr-xenk-hela-thrrm-thasn>.*
- อิงฟ้า สิงห์น้อย และ รัฐชาติ ทัศนัย. (2563). นโยบายสาธารณะ: การบริหารและการจัดการภาครัฐ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 6(ฉบับพิเศษ), 610-623.*
- Easton, David. (1953). *The Political System An Inquiry in to the State of Political Science. New York: Alfred A. Knorf. (19-20).*
- Thomas R. Dye. (1978). *Understanding Public Policy, (3rd ed.). Engle wood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. (3)*

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ political participation of the new generation

พระครูปริยัตวรมณี (อชิรวิชญานันท์ อริยมณีโก)

PhrakhruPariyatworamathee (Achirawitchayanant Ariyamathiko)

นิสิตหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy Program in Political Science

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: pariyatworamathee.thi@mcu.ac.th

(Received: May 29, 2022/ Revised: June 10, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ เกิดจากการเปลี่ยนผ่านจากภาวะพึ่งพิงไปสู่การเป็นอิสระทำให้รอบคอบในเรื่องการพัฒนาคนรุ่นใหม่ยืดหยุ่นมากขึ้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นหนึ่งในตัวเร่งสำคัญความอิสระของคนรุ่นใหม่ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองเร็วขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิทธิ์พื้นฐานของคนรุ่นใหม่อยู่แล้ว คนรุ่นใหม่จึงสามารถใช้สิทธิ์นี้ได้อย่างเต็มที่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่จะทำให้ความต้องการ ผลประโยชน์ของพวกเขาถูกมองเห็นและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่จะทำให้ระบบการเมืองมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะในระบอบประชาธิปไตย การมองเห็นความต้องการและผลประโยชน์ที่หลากหลายของผู้คน ย่อมทำให้ระบบการเมืองสามารถพัฒนาการผลิตนโยบายที่ตอบโจทย์สังคม ดังนั้น รัฐจึงควรมีนโยบายทางการเมืองเพื่อคนรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรม คือ รัฐจะต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดว่าการมีส่วนร่วมจะอยู่ในรูปแบบใด รัฐควรเปลี่ยนแนวคิดจากการเน้นการแก้ปัญหาให้กับเยาวชนมาเป็นการสร้างโอกาสให้กับเยาวชน และรัฐจำเป็นต้องลงทุนเพิ่มเติมในด้านเยาวชนศึกษา เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านจากภาวะพึ่งพิงไปสู่ความเป็นอิสระอย่างลุ่มลึกและหลากหลายมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมทางการเมือง; การเมือง; คนรุ่นใหม่

Abstract

This article aims to study the political participation of the new generation, which found that the political participation of the new generation. This is due to the transition from dependency to independence, making the framework for the development of the new generation more flexible, therefore political participation is one of the main catalysts of the independence of the new generation. Political participation will foster a faster independence and independence for the younger generation. Participation in politics is already a fundamental

right of the new generation. The new generation can use this right to the fullest. The political participation of the new generation will make demand. And their interests were increasingly seen. And the political participation of the new generation will make the political system more efficient. Because in a democracy, we see the diverse needs and interests of people. Thus, the political system can develop and produce policies that meet the needs of society, so the state should have a concrete policy for the new generation. There is no need to cling to what kind of engagement will be. The state should shift the idea from focusing on solving problems for the youth to creating opportunities for the youth. And the state needs to invest more in youth education to understand a more deep and diverse transition from dependency to independence.

Keywords: Participating in politics; politics; New generation

1. บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นระบบการเมืองการปกครองที่ได้รับการยอมรับในสังคมโลกว่าเป็นระบบการเมืองการปกครองที่ดีที่สุด อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ได้ให้คำนิยามระบอบประชาธิปไตย (Democracy) ไว้ว่า การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (government of the people, by the people, and for the people) (ประหยัด หงษ์ทองคำ, มปป.: 13) อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน โดยประชาชนทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรง (Direct Democracy) โดยประชาชนเลือกผู้แทนขึ้นทำหน้าที่แทนตน แล้วผู้แทนเหล่านั้นมีหน้าที่ร่วมกันกำหนดทั้งผู้ปกครอง (รัฐบาล) นโยบาย และวิธีการปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้กระบวนการทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทุกกระบวนการ ทุกระดับ และทุกมิติ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ประชาชนต้องมีคุณสมบัติที่เอื้อหรือสนับสนุนต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น มีความสนใจ กระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง หรือติดตาม ควบคุม และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างจริงจัง เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองตามทัศนะที่ว่า “กิจกรรมทางการเมืองการปกครองเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องเอาใจใส่รับผิดชอบจะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธให้พ้นความรับผิดชอบของตนหาได้ไม่” หรือ “การเมืองเป็นเรื่องของทุกคน” (ประหยัด หงษ์ทองคำ, มปป.: 7)

จากคำนิยามนี้จึงชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในทางการเมือง (Political Participation) เป็นหัวใจของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตยแบบตะวันตก การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน มิใช่มีเพียงการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนหรือการมีส่วนร่วมในทางการเมืองรูปแบบอื่นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น และประชาชนผู้มีสิทธิส่วนร่วมในทางการเมืองก็มีได้จำกัดว่าต้องเป็นชายหรือหญิงหรือมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ หรือต้องไม่เป็นผู้ทุพพลภาพ หรือต้องสำเร็จการศึกษาระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นพัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองไทยแบบพหุนิยม (Pluralism) หรือเป็นแนวความคิดที่เคารพความแตกต่าง (Difference) และความหลากหลาย (Diversity) ในมิติต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม ตั้งแต่การเมือง ชีวิตทางสังคม และวัฒนธรรม อันเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการผลักดันหรือการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก่อให้ชุมชนเข้มแข็ง หรือ

ที่เรียกว่าประชาสังคม ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองจึงต้องเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในการตัดสินใจของรัฐบาลเป็นสำคัญ และการกระทำใดไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อมีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกนโยบายของรัฐบาล หรือเลือกบุคคลสำคัญที่สามารถกำหนดนโยบายของรัฐบาลได้ ก็ไม่ถือเป็นการมีส่วนร่วมในทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าคนรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชน มีความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น จากแต่ก่อนที่เริ่มจากกิจกรรมของนักเรียนนักศึกษาที่มักจะเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องเรื่องราวที่กระทบต่อชีวิตของเยาวชน และมักจะเน้นไปที่ นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน เช่น ปัญหาเกี่ยวกับค่าเล่าเรียน เรื่องการนันทนาการ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนี้การเมืองระดับเยาวชนนั้น ได้ยกระดับไปสู่เรื่องของขบวนการใหญ่ที่เยาวชนเป็นผู้นำ และมีจุดประสงค์เพื่อท้าทายและเปลี่ยนระบอบอำนาจการปกครองของรัฐ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวอาจจะไม่ค่อยชัด แต่ก็สร้างแนวปะทะทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง และเกิดการสร้างแนวร่วมกับสังคมในวงกว้าง ชี้ให้เห็นว่ามุมมองทางการเมืองของคนรุ่นใหม่เน้นไปที่การมีส่วนร่วมเนื่องจากคนรุ่นใหม่จะมองว่า กลุ่มบุคคลที่จะได้รับผลกระทบจากการกำหนดหรือดำเนินการตามนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลก็คือกลุ่มคนรุ่นใหม่ นั่นเอง จากการก่อตัวของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นดังกล่าวกว่า ทำให้ผู้เขียนมีความสนใจที่จะเสนอการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะในระบอบประชาธิปไตยประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาชนจึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดตัวผู้ปกครอง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางการเมืองและการบริหารหลายรูปแบบ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546: 10)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Approach) ถือว่าเป็นแนวคิดตัวอย่างหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เกิดกระบวนการสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคมให้เป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น ในฐานะสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะอยู่ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นที่แสดงออกให้เห็นถึงการพัฒนารับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตอย่างเป็นตัวตน การควบคุม การใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม แนวคิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็ง (Strong Community) หากสมาชิกของชุมชนหรือสังคมมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันแล้วจะเป็นจุดผลักดันให้ชุมชนเกิดการสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาของชุมชนในแต่ละขั้นตอนบรรลุเป้าหมาย แนวคิดการมีส่วนร่วมโดยการระดมสมอง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่สามารถช่วยวิธีการทำลายการขัดขวางทางความคิด และยังช่วยในการแสวงหาคำตอบที่แยบยล ในบางเรื่องที่ไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ การใช้เทคนิคระดมสมองจึงถือว่าเป็นทางเลือกที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะการระดมพลังสมองจะช่วยให้การค้นหาคำตอบที่ต้องการ และสามารถจัดคำตอบที่ไม่ต้องการออกไป (ธัญญา ผลอนันต์, 2554: 69) การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่าง

แข่งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวาง ในการเลือกการบริหารและการประเมินผลของแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น (ชินวัณน์ สมสืบ, 2539: 23)

การมีส่วนร่วม 2 ลักษณะคือ 1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันคิดค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการพัฒนา ดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน และ 2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2542: 138) ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่เชื่อเรื่องสิทธิ และความเสมอภาคระหว่างประชาชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553: 55)

การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, 2545: 33)

แนวคิดในการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคสังคมในการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบมักเกิดขึ้นจากสาเหตุหลัก 3 ประการด้วยกัน คือ

1) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลของบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2) ความเดือดร้อนและไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่อยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน

3) การตกลงร่วมใจกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการสนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมขึ้น (ศุภสวัสดิ์ ชัชวาล, 2545: 41-42)

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการยอมรับสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือการให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น (วันชัย วัฒนศัพท์, 2543: 19)

โดยหลักการและโดยการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น คือสิ่งที่สวนทางกับ

การรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจ และการลดบทบาทของประชาชนทั้งในเมืองและในชนบทให้เป็นเพียงผู้ถูกกำหนดในการพัฒนา (Bugnicourt, Jacques, 1982: 58) เมื่อมองในมิติของการปฏิบัติ นั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย 3 มิติ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจว่าควรทำและไม่ควรทำอย่างไร
- 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา เช่น การดำเนินงานตามที่ได้วางไว้
- 3) การแบ่งสรรประโยชน์จากโครงการที่สร้างขึ้น (White, A.L, 1981: 18)

โดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาค นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการเน้นลักษณะการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เกิดจากกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประโยชน์สาธารณะ การเข้าร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน และร่วมตรวจสอบในลักษณะองค์กรชุมชน ฯลฯ และการเน้นการศึกษาในลักษณะของการบริหารที่เกิดจากการดำเนินงานในทางนโยบายและในทางปฏิบัติการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชุมชน

3. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่ามีสำคัญมากเพราะมาจากวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ว่าเขามีความต้องการที่จะให้การบริหารเป็นในวิถีทางใดที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เพื่อให้ชีวิตมีความสุขอยู่ดีกินดี ความสงบสุขในสังคมนั้นๆ

การที่จะทำให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้นเนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชนจะรู้สึกผูกพันรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนามากขึ้น และจะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น (ประภาพร ศรีสถิตธรรม, 2554: 56)

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการบริหารการปกครอง พอสรุปได้ในประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) ทำให้ได้แนวทางแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น กล่าวคือ การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาแต่ละท้องถิ่นนั้น ควรที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นของตน ประชาชนจะรู้ดีว่าความต้องการของตนคืออะไร ทำให้สามารถกำหนดแนวทางเพื่อตอบสนองความต้องการได้เหมาะสม สามารถแก้ไขปัญหาได้ถูกจุดและตรงประเด็น
- 2) ทำให้ประชาชนต้องผูกมัดตนเองกับสิ่งที่ตนมีส่วนร่วมเมื่อประชาชนได้เสนอแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของตนแล้ว เขาย่อมรู้สึกผูกพันตนเองที่จะต้องดำเนินกิจกรรมบางประการอันจำเป็นทำให้สิ่งที่เสนอแนะมาปฏิบัติให้บรรลุผล ประชาชนจะร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
- 3) ทำให้ประชาชนรู้สึกรัก และหวงแหนในท้องถิ่นของตนเองจากข้อ 2 เมื่อประชาชนผูกมัดตนเองกับสิ่งที่ตนเสนอแนะและร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติงานแล้วจะก่อให้เกิดผลต่อมาคือความรักความภูมิใจและความหวงแหนในท้องถิ่นของตน เนื่องจากตนเองได้มีส่วนร่วมทำให้ท้องถิ่นเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาขึ้น
- 4) ทำให้แบ่งเบาภาระจากรัฐบาลกลาง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่าง ๆ เท่ากับรับหลักการ

ในเรื่องการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นแต่ละแห่ง เมื่อประชาชนในท้องถิ่นที่สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองก็จะทำให้แบ่งเบาภาระจากรัฐบาลกลาง รัฐบาลกลางก็ย่อมมีเวลามากขึ้นที่จะไปดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศต่อไปได้

5) ส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสัมฤทธิ์ผลในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เมื่อประชาชนในระดับตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ย่อมเป็นการปลูกฝังเบื้องต้นและเป็นพื้นฐานในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับประเทศชาติต่อไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553: 243-244)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อการดำเนินงานหลายประการโดยเฉพาะการทำให้ประชาชนยอมรับโครงการและสามารถดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดทั้งนี้ก็เนื่องมาจากกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นตรงกับความต้องการของประชาชน อีกทั้งยังช่วยในการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในการช่วยเหลือตนเองอันเป็นการนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างดียิ่ง

4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ เกิดจากความคาดหวังของผู้ใหญ่ในทุกสังคม จากยุคก่อนที่เยาวชนคนรุ่นใหม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นพวกสนใจแต่ตัวเองไม่เอาสังคม ไม่สนใจปัญหาบ้านเมือง ข้อวิจารณ์นี้ยิ่งรุนแรงมากขึ้นกับคนที่เกิดหลังปี 2000 ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เติบโตมาพร้อมกับดิจิทัลเทคโนโลยีจนทำให้คุณเห็น ๆ พวกเขาสนใจและจดจ่ออยู่กับเฉพาะสิ่งที่อยู่เบื้องหน้าตนเอง อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกในปัจจุบัน เช่น ฮ่องกง เมียนมาร์ รวมถึงในประเทศไทย คงไม่มีใครปฏิเสธแล้วว่าการเมืองกำลังกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ทั่วโลก นักกิจกรรมที่เรียกร้องสิทธิสตรีจนได้รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ล้วนแต่มีชื่อติดอยู่ในลิสต์ผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดและแรงบันดาลใจ ในช่วงอายุที่เราเรียกกันอย่างคุ้นปากว่าวัยรุ่น ควบคู่ไปกับปรากฏการณ์ในระดับโลก การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในเมืองไทยก็กำลังเป็นประเด็นร้อนแรงในสังคมไทย ไม่อาจปฏิเสธว่า การประกาศเจตนารมณ์ของคนรุ่นใหม่ในครั้งนี้ทำให้งานด้านเด็กและเยาวชนมีความน่าตื่นเต้นที่สุดครั้งหนึ่งในสังคมไทยสมัยใหม่

คนรุ่นใหม่ที่เข้ามาสู่กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เกิดจากการเปลี่ยนผ่านจากภาวะพึ่งพิงไปสู่การเป็นอิสระทำให้กรอบคิดในเรื่องการพัฒนาคนรุ่นใหม่ยืดหยุ่นมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้มองเห็นปัจจัยเชิงโครงสร้างและสถาบันต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดภาวะพึ่งพิงของเยาวชนได้ชัดเจนมากขึ้น คนรุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21 อยู่ภายใต้เงื่อนไขของครอบครัว ชนชั้น เชื้อชาติ เพศภาพ และกรอบประเพณีที่คับแคบ ล้วนแต่เป็นข้อจำกัดของความเป็นไปได้ในกระบวนการเป็นผู้ใหญ่ แต่ในสังคมปัจจุบัน สภาพแวดล้อมทางสังคม เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตได้เปิดความเป็นไปได้ให้เยาวชนสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตตัวเองได้อย่างกว้างขวางแบบที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน อาหาร ไลฟ์สไตล์ รสนิยม ฯลฯ เยาวชนยุคปัจจุบันจึงมีความคุ้นชินกับความเป็นอิสระ ทว่าก็ยังต้องพึ่งพิงครอบครัวและกลุ่มทางสังคม (social group) ในระดับสูง ผลลัพธ์ที่ตามมาคือสถานะอึดอัดและคับข้องใจกลายเป็นสภาวะร่วมของคนรุ่นใหม่โดยธรรมชาติ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นหนึ่งในตัวเร่งสำคัญของอิสระของคนรุ่นใหม่ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองเร็วขึ้น ในทางกลับกัน หากเยาวชนมีอิสระและเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นก็มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและเรียนรู้การใช้สิทธิของตัวเองมากขึ้นเช่นกัน นอกจากเหตุผลเรื่องการเป็นตัวเร่งในการพัฒนาเยาวชนแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองใน

ระบอบประชาธิปไตยยังมีความชอบธรรมจากเหตุผลอื่นอีก ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิทธิพื้นฐานของเยาวชนอยู่แล้ว ดังนั้น เยาวชนจึงสามารถใช้สิทธินี้ได้อย่างเต็มที่ 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนจะทำให้เสียง ความต้องการ และผลประโยชน์ของพวกเขาถูกมองเห็นมากขึ้นจากเดิมที่มักจะถูกผลักให้อยู่ชายขอบของระบบการเมือง 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนจะทำให้ระบบการเมืองมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะในระบอบประชาธิปไตย การมองเห็นความต้องการและผลประโยชน์ที่หลากหลายของผู้คนย่อมทำให้ระบบการเมืองสามารถพัฒนาการผลิตนโยบายที่ตอบโจทย์

5. นโยบายเยาวชนเพื่อการเมืองของคนรุ่นใหม่

การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเยาวชน แต่ผู้เชี่ยวชาญหลายคนก็ทักท้วงว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนอาจมีข้อเสียเสียไป เพราะการเมืองไม่ได้มีแต่คุณค่าเชิงบวกอย่างสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย ความเท่าเทียม และความหลากหลายเท่านั้น แต่สามารถนำไปสู่สิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ เช่น ความสุดขั้ว การเกลียดคนต่างเชื้อชาติ กระทั่งการก่อการร้าย ในปี 2019 สภายุโรป (Council Europe) ได้ปรับปรุงคู่มือในการจัดทำนโยบายเยาวชนใหม่เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เยาวชนที่เกิดขึ้นทั่วยุโรป โดยสภายุโรปยืนยันอย่างหนักแน่นที่จะสนับสนุนนโยบายเยาวชนที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และการสร้างโอกาสให้กับเยาวชน เพราะเชื่อว่าแนวโน้มนโยบายเช่นนี้จะช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงความฝันและศักยภาพของตัวเองได้อย่างดีที่สุด

สภายุโรปเชื่อว่า การออกแบบนโยบายเยาวชนไม่ใช่แค่เรื่องของกำหนดยุทธศาสตร์การใช้ทรัพยากรสาธารณะเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของหลักคิดและกระบวนการในการออกนโยบายด้วย ซึ่งในสังคมประชาธิปไตยหลักคิดในการออกแบบนโยบายเยาวชนควรรวมถึงความก้าวหน้าทางสังคม (social progress) ความเป็นธรรม ภาวะธรรมาภาพ และการให้ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเศรษฐกิจ (social and economic integration) ความน่าสนใจอย่างยิ่งของโมเดลที่สภายุโรปนำเสนอคือ การจัดวางน้ำหนักบทบาทของภาครัฐในแบบที่เชื่อใจประชาชน โดยให้น้ำหนักกับการปลดปล่อยมากกว่าการควบคุม (emancipation > regulation) เป็นผู้สนับสนุนมากกว่าผู้ริเริ่ม (reactive > proactive) เน้นการเปิดกว้างมากกว่าปกครอง (open > paternalistic) ควรกล่าวด้วยว่าโมเดลนี้ไม่ได้ปฏิเสธการควบคุม การสอดส่อง การบังคับ และการลงโทษ เพียงแต่ต้องใช้อย่างจำกัดและระมัดระวัง ดังนั้นภายใต้กรอบนี้ รัฐจึงควรมีนโยบายทางการเมืองเพื่อคนรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรม คือ 1) รัฐจะต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะอยู่ในรูปแบบใด อย่างไรก็ตาม มาตรการที่รัฐใช้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนจะต้องออกแบบมาโดยคำนึงถึงรูปแบบและความต้องการเฉพาะของเยาวชนแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลาย 2) รัฐควรเปลี่ยนแนวคิดจากการเน้นการแก้ปัญหาให้กับเยาวชนมาเป็นการสร้างโอกาสให้กับเยาวชน 3) รัฐจำเป็นต้องลงทุนเพิ่มเติมในด้านเยาวชนศึกษา เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านจากภาวะพึ่งพิงไปสู่ความเป็นอิสระอย่างลุ่มลึกและหลากหลายมากยิ่งขึ้น

6. บทสรุป

หลักการสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ คนรุ่นใหม่ถือเป็นกลุ่มบุคคลที่จะต้องได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายของรัฐ เนื่องจาก

การดำเนินการตามนโยบายของรัฐส่วนหนึ่งเป็นการนำทรัพยากรในอนาคตมาใช้ จึงก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อคนรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่ที่เข้ามาสู่กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เกิดจากการเปลี่ยนผ่านจากภาวะพึ่งพิงไปสู่การเป็นอิสระทำให้กรอบคิดในเรื่องการพัฒนาคนรุ่นใหม่ยืดหยุ่นมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้มองเห็นปัจจัยเชิงโครงสร้างและสถาบันต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดภาวะพึ่งพิงของเยาวชนได้ชัดเจนมากขึ้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นหนึ่งในตัวเร่งสำคัญของอิสระของคนรุ่นใหม่ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองเร็วขึ้น ในทางกลับกัน หากเยาวชนมีอิสระและเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นก็มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและเรียนรู้การใช้สิทธิของตัวเองมากขึ้นเช่นกัน นอกจากเหตุผลเรื่องการเป็นตัวเร่งในการพัฒนาคนรุ่นใหม่แล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยยังมีความชอบธรรมจากเหตุผลอื่นอีก ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิทธิพื้นฐานของคนรุ่นใหม่อยู่แล้ว ดังนั้น คนรุ่นใหม่จึงสามารถใช้สิทธินี้ได้อย่างเต็มที่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่จะทำให้เสียง ความต้องการ และผลประโยชน์ของพวกเขาถูกมองเห็นมากขึ้นจากเดิมที่มักจะถูกผลักให้อยู่ชายขอบของระบบการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนจะทำให้ระบบการเมืองมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะในระบอบประชาธิปไตย การมองเห็นความต้องการและผลประโยชน์ที่หลากหลายของผู้คนย่อมทำให้ระบบการเมืองสามารถพัฒนาการผลิตนโยบายที่ตอบโจทย์ ดังนั้นภายใต้กรอบนี้ รัฐจึงควรมีนโยบายทางการเมืองเพื่อคนรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรม คือ 1) รัฐจะต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะอยู่ในรูปแบบใด อย่างไรก็ตาม มาตรการที่รัฐใช้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนจะต้องออกแบบมาโดยคำนึงถึงรูปแบบและความต้องการเฉพาะของเยาวชนแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลาย 2) รัฐควรเปลี่ยนแนวคิดจากการเน้นการแก้ปัญหาให้กับเยาวชนมาเป็นการสร้างโอกาสให้กับเยาวชน 3) รัฐจำเป็นต้องลงทุนเพิ่มเติมในด้านเยาวชนศึกษา เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านจากภาวะพึ่งพิงไปสู่ความเป็นอิสระอย่างลุ่มลึกและหลากหลายมากยิ่งขึ้น

7. เอกสารอ้างอิง

- โกวิท พวงงาม. (2553). *ธรรมาภิบาลท้องถิ่นว่าด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส*. กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ ก๊อปปี.
- เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. (2545). *ชุดวิชาการวิจัยชุมชนชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและประเมินโครงการ*. นนทบุรี: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์.
- ชินวัฒน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธัญญา ผลอนันต์. (2554). *แบบฝึกหัดคิดพิชิต Mind Map สำหรับพนักงานและหัวหน้างาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: Buzan Centre Thailand (BCT).
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- ประภาพร ศรีสถิตธรรม. (2554). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม : ศึกษาเฉพาะชุมชนในเขตเทศบาลจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ประหยัด หงษ์ทองคำ. (มปป.). *การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พาพาส.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2542). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2553). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. รายงานการวิจัย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2543). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สันติวิธีเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย.
- ศุภสวัสดิ์ ชีवाल. (2545). *การปกครองท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: อีพีเอปริทัศน์.
- Bugnicourt, Jacques. (1982). *Popular Participation in Development in Africa*. Geneva: Assignment Children.
- White, A.L. (1981). *The Homeward Tide*. London: Granada.

แนวทางการบริหารจัดการโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Management approach of Field Hospitals Roi-Et Buddhist College

พิกุล มีมานะ

Pikul Meemana

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Roi-Et Buddhist College

E-mail: chokooon@gmail.com

(Received: June 1, 2022/ Revised: June 10, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด คือ การดูแลผู้ป่วยจำนวนมากเป็นสิ่งสำคัญ โดยมุ่งเน้นเรื่องของการดูแลและประคับประคองผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID- 19) ในสถานการณ์ที่มีการระบาดจึงต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านหลักการบริหาร ด้านการพัฒนาจิตใจและการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจเพื่อให้มีแนวทางในการจัดการดูแลสุขภาพจิตในโรงพยาบาลสนามให้กับผู้ป่วย ตลอดจนบุคลากรผู้ให้การดูแลสามารถคงความเข้มแข็งทางจิตใจ มีพลังและความหวังที่จะฝ่าข้ามวิกฤตไปได้ด้วยมีสุขภาวะที่ดี

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, โรงพยาบาลสนาม, โควิด-19

Abstract

Success Factors of Field Hospitals Management Roi-Et Buddhist College is taking care of many patients is important. Focusing on the care and support of patients infected with the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). In an epidemic situation, there must be a systematic management model, namely the environment, management principles, mental development, and mental strength to provide guidelines for providing mental health care in field hospitals for patients as well as personnel providing care can maintain mental strength Have the strength and hope to overcome the crisis with happiness.

Keywords: Management, Field Hospital, COVID-19

1.บทนำ

ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยกำลังอยู่ในสถานการณ์การรับมือโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ที่เริ่มระบาดที่ประเทศจีนตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 เป็นโรคอุบัติใหม่ที่เรายังขาดความรู้ ความเข้าใจอีกมาก การระบาดของโรคนี้ระบาดได้เร็วเพราะคนทั้งโลกยังไม่มีภูมิคุ้มกันหากใครได้รับเชื้อจากการเป็นโรคนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศแรกนอกประเทศจีนที่ตรวจพบผู้ติดเชื้อเป็นรายแรกในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2563 หลังจากนั้น ก็มีผู้ป่วยกระจายไปยัง ญี่ปุ่น และอีกหลายชาติ กระจายเข้าสู่ยุโรป อเมริกา ใช้เวลาเพียง 3-4 เดือนก็กระจายเกือบสองร้อยประเทศทั่วโลก วันที่ 30 มกราคม 2563 องค์การอนามัยโลก ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) เป็นภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern) และต่อมาวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 ประกาศการระบาดทั่วโลก (Pandemic) (อนุตรา รัตนนราทร, 2563: 116-23) ซึ่งยังไม่มีแนวโน้มที่จะหยุดการระบาดได้ ไวรัสโคโรนา (Coronavirus) เป็นไวรัสที่ถูกพบครั้งแรกในปี 1960 แต่ยังไม่ทราบแหล่งที่มาอย่างชัดเจนว่ามาจากที่ใด แต่เป็นไวรัสที่สามารถติดเชื้อได้ทั้งในมนุษย์และสัตว์ ปัจจุบันมีการค้นพบไวรัสสายพันธุ์นี้แล้วทั้งหมด 6 สายพันธุ์ ส่วนสายพันธุ์ที่กำลังแพร่ระบาดหนักทั่วโลกตอนนี้เป็นสายพันธุ์ที่ยังไม่เคยพบมาก่อน คือ สายพันธุ์ที่ 7 จึงถูกเรียกว่าเป็น “ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่” และในภายหลังถูกตั้งชื่ออย่างเป็นทางการว่า “โควิด-19” (Covid-19) นั่นเอง (แพทย์โรคติดเชื้อและระบาดวิทยา, 2564:ออนไลน์) โควิดไวรัสเป็นเชื้อที่ไม่สามารถอยู่เดี่ยวๆ ได้ แต่จะแฝงตัวอยู่ในละอองฝอยจากการไอ จาม และสาดคัดหลั่งอย่างน้ำมูก น้ำลาย หรืออุจจาระ ดังนั้นการแพร่เชื้อโคโรนาไวรัสสายพันธุ์ใหม่ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดก็ต้องได้รับเชื้อผ่านการสูดดมละอองฝอยขนาดใหญ่และละอองฝอยขนาดเล็กในอากาศ รับเชื้อเข้าไปในทางเดินหายใจ หรือใครที่อยู่ใกล้ผู้ป่วยในระยะ 1-2 เมตร ก็อาจจะติดเชื้อจากการสูดดมละอองขนาดใหญ่ และละอองขนาดเล็กจากการไอ จาม รดกันโดยตรง หรือหากอยู่ห่างจากผู้ติดเชื้อในระยะ 2 เมตรขึ้นไป ก็อาจติดเชื้อจากการสูดดมละอองขนาดเล็กได้เหมือนกัน นอกจากนี้โคโรนาไวรัสสายพันธุ์ใหม่ยังอาจแพร่เชื้อโดยการสัมผัสได้ เช่น การจับของใช้สาธารณะร่วมกัน แล้วมาสัมผัสเยื่อต่างๆ ในร่างกาย เช่น ขี้ตา สัมผัสปาก หรือหยิบของกินเข้าปาก เป็นต้น อย่างไรก็ตามมีข้อมูลว่าผู้ป่วยที่มีอาการปอดอักเสบส่วนใหญ่ เนื้อปอดจะถูกทำลายไปราว 20% ซึ่งหากเนื้อปอดถูกทำลายไม่ถึง 50% ร่างกายฟื้นฟูเองได้ตามสภาพแต่ละคน ทว่าจะมีผู้ป่วยราว 5% ที่เนื้อปอดถูกทำลาย 70-80% กรณีนี้ถือว่า วิกฤต ร่างกายอาจฟื้นตัวไม่ไหว หรือแพทย์อาจต้องใช้เครื่อง ECMO หรือเครื่องหัวใจ-ปอดเทียมแบบเคลื่อนย้าย มาทำงานแทนหัวใจและปอดของผู้ป่วย ซึ่งหากช่วยไม่ไหว สุดท้ายแล้วระบบหายใจจะล้มเหลวและเป็นเหตุให้ผู้ติดเชื้อโคโรนาไวรัสเสียชีวิต (รัฐบาลไทย, 2563:ออนไลน์) ส่งผลให้โรงพยาบาลต้องรับจำนวนผู้ป่วยเข้ารับการรักษเป็นจำนวนมากเช่นกัน ทั้งๆ ที่จำนวนเตียงในโรงพยาบาลมีจำนวนจำกัด ทำให้ปัญหาเตียงไม่เพียงพอประกอบกับจำนวนผู้ติดเชื้อที่เพิ่มขึ้นมากในแต่ละวัน และวิกฤติการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ทำให้ไม่สามารถขยายเตียงรองรับผู้ป่วยเพิ่มขึ้นได้ (ประชาชาติธุรกิจ, 2564) กระทรวงสาธารณสุขจึงมีแนวทางหลากหลายแนวทางเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น การร่วมมือกับเอกชนใช้โรงแรมเป็นสถานพยาบาล (Hospital) การป้องกันควบคุมโรคในพื้นที่เฉพาะสำหรับสถานประกอบการ (Bubble and seal) (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2564) การกักตัวที่บ้าน (Home Isolation) (โรงพยาบาลสมิติเวช, 2564) การกักตัวในชุมชน (Community isolation) (กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2564) รวมทั้งการตั้งโรงพยาบาลสนาม (กรมการแพทย์, 2564:ออนไลน์)

2. โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19)

โรคติดต่ออุบัติใหม่ ซึ่งเริ่มมีการระบาดจากเมืองอู่ฮั่น ในประเทศจีน ที่ลุกลามขยายการระบาดไปทั่วโลกในขณะนี้ หรือโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID -19) หนึ่งในตระกูลโคโรนาไวรัส เช่น ชาร์ส (Severe Acute Respiratory Syndrome: SARS) ที่เคยเกิดการระบาดในเอเชียปี พ.ศ. 2545 และเมอร์ส (Middle East Respiratory Syndrome: MERS) ที่เคยเกิดการระบาดในตะวันออกกลางเมื่อปี ค.ศ. 2555 ซึ่งทั้งชาร์ส และเมอร์ส เป็นโรคที่ส่งผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก โดยเชื้อที่เป็นสาเหตุ คือ เชื้อไวรัสโคโรนา ซึ่งเป็นเชื้อตระกูลเดียวกันกับโควิด 19 ที่สามารถติดต่อเข้าสู่คน ผ่านทางการไอ จาม สัมผัสโดยตรงกับสารคัดหลั่ง เช่น น้ำมูก น้ำลาย จากการศึกษาการติดเชื้อจากไวรัส พบว่า คนติดเชื้อคนหนึ่ง จะสามารถแพร่เชื้อไปให้คนอื่นได้ประมาณ 2-6 คน (ธีระ วรธนารัตน์, 2563) เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID -19) เกิดจาก coronavirus ชื่อ SARS-CoV-2 ไวรัสโคโรนา (CoVs) เป็นตระกูลใหญ่ของไวรัสหลายชนิดทำให้เกิดโรคระบบทางเดินหายใจ ในมนุษย์ตั้งแต่ใช้หวัดธรรมดาไปจนถึงโรคที่หายากและร้ายแรง เช่น กลุ่มอาการระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (SARS) และกลุ่มอาการระบบทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS) (World Health Organization, 2020b) เป็นไวรัสที่มีเปลือกเป็นไขมันหุ้ม จึงทำให้มีรูปร่างคล้ายมงกุฎเป็นไวรัสชนิด RNA ขนาดใหญ่ที่สุดในไวรัส RNA มีขนาด 0.06-0.14 ไมครอน ที่พบในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและสัตว์ปีก มีหลักฐานจากการถอดรหัสพันธุกรรมพบว่า SARS-CoV-2 มีต้นกำเนิดมาจากค้างคาวมงกุฎเทาแดง การติดเชื้อที่ระบบทางเดินหายใจ และยังเป็นโรคติดต่ออุบัติใหม่ที่สำคัญทางสาธารณสุขโรคหนึ่ง ที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม (วรธรรม จันทระเบญจกุล, 2563) ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่กลายเป็นโรคระบาด ไวรัสโคโรนาที่เพิ่งถูกพบ เป็นสายพันธุ์ใหม่ที่กลายพันธุ์แล้ว (สายพันธุ์ β) องค์การอนามัยโลก (WHO) เรียกไวรัสชนิดนี้ว่า 2019-nCoV และชาร์ส-2 (SARS-CoV-2) ไวรัส SARS-CoV-2 มีส่วนประกอบสำคัญ คือ โปรตีนตรงส่วนหนาม (spike protein) บนผิวของไวรัส ซึ่งมีรูปร่างเฉพาะเจาะจง สามารถจับกับโปรตีน angiotensin-converting enzyme 2 (ACE2) บนผิวของเซลล์มนุษย์ และทำให้ไวรัสสามารถเข้าสู่เซลล์มนุษย์ได้ โดยบริเวณของโปรตีนตรงส่วนหนาม (spike protein) ที่ทำหน้าที่จับกับโปรตีน ACE2 เรียกว่า receptor-binding domain (RBD) ซึ่งประกอบไปด้วยกรดอะมิโนมากมาย อย่างไรก็ตามมีกรดอะมิโน (ชนิดที่มีความสำคัญในการกำหนดความจำเพาะในการจับกันระหว่างไวรัส SARS-CoV-2 และเซลล์ของมนุษย์) ในปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เชื่อว่าการเกิด RBD ที่มีความจำเพาะกับโปรตีน ACE2 ของเซลล์มนุษย์นั้น น่าจะมีวิวัฒนาการมาจากการกระบวนการคัดเลือกตามธรรมชาติ (natural selection) มากที่สุด เนื่องจากรBD ที่ได้จากการจำลองขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (computer-simulated RBD) ในห้องปฏิบัติการนั้น มีความแตกต่างจาก RBD ของไวรัสชาร์ส-โควี-2 ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และไม่สามารถจับกับโปรตีน ACE2 ของเซลล์มนุษย์ได้อย่างเหนียวแน่น (high affinity binding)5 ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าไวรัสชาร์ส-โควี-2 เป็นไวรัสที่อุบัติขึ้นมาใหม่มากที่สุด โดยคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยอนุกรมวิธานวิทยาของไวรัส หรือ International Committee on Taxonomy of Viruses – ICTV. ในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2563 การลำดับสารพันธุกรรมตัวอย่างไวรัสโควิด-19 เสร็จสมบูรณ์ และสารพันธุกรรมไวรัสอีก 5 ตัวอย่างได้ประกาศตามมาภายหลังการกลายพันธุ์ของไวรัสทำให้ไวรัสโคโรนาชนิดนี้เป็นเชื้อโรคชนิดใหม่ที่มีมนุษย์ยังไม่เคยเจอ ประชากรส่วนมากจึงไม่มีภูมิคุ้มกันไวรัสสายพันธุ์ใหม่นี้ รวมถึงผู้ป่วยส่วนใหญ่ถึง 80% ไม่มีอาการหรือมีอาการเพียงเล็กน้อย จึงสามารถเดินทางและใช้ชีวิตตามปกติ ทำให้เกิดการแพร่กระจายเชื้ออย่างรวดเร็ว ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จึงส่งผลให้ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ระบาดอย่างรวดเร็ว

การป้องกันการติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (2019-nCoV) ประกอบด้วย

1. การหลีกเลี่ยงการเดินทางไปยังเมืองอู่ฮั่น
2. หากไปประเทศจีนมาในช่วงสองสัปดาห์ที่ผ่านมา แล้วมีอาการไข้ ไอ มีน้ำมูก เจ็บคอ หายใจเหนื่อยหอบ ให้ไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลทันที พร้อมทั้งแจ้งประวัติการเดินทางด้วย
3. หลีกเลี่ยงการอยู่ในสถานที่แออัด ในที่ชุมชนควรสวมหน้ากากอนามัย
4. อยู่ห่างจากผู้มีอาการของทางเดินหายใจ เช่น ไอ จาม
5. หมั่นล้างมือด้วยสบู่และให้น้ำไหลผ่านอย่างน้อย 20 วินาที หรือใช้แอลกอฮอล์เจลล้างมือ
6. ไม่นำมือมาสัมผัสตา จมูก ปาก โดยไม่จำเป็น (ภาควิชาจุลชีววิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562: ออนไลน์)

สำหรับประเทศไทยเผชิญกับโรค COVID-19 ด้วยเช่นกันโดยมีผู้ติดเชื้อสะสมอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายปี พ.ศ. 2563 ซึ่งการระบาดของโรค COVID-19 ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประเทศเป็นอย่างมากจากความพยายามของรัฐบาลในการควบคุมและป้องกันการระบาดของโรค ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุขรวมทั้งงบประมาณของประเทศในการป้องกันการระบาดของโรคนี้ โดยผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจชะงักโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและการส่งออก จากข้อมูลด้านระบาดวิทยา และการติดเชื้อของ ไวรัส SARS-CoV-2 ทั่วโลกสามารถสังเกตได้ว่า ถึงแม้ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา และยุโรปที่มีระบบการจัดการด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ดีก็ยังไม่สามารถควบคุมการระบาดได้ หรือประเทศที่มีแนวโน้มการระบาดของโรคลดลงแล้วเกิดการระบาดซ้ำในหลายๆประเทศ ทำให้มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การคมนาคม การประกอบอาชีพ การถูกเลิกจ้างงาน การขาดแคลนอุปกรณ์การแพทย์ รวมทั้งอาหาร ดังนั้นการควบคุม ป้องกันและรักษาโรค COVID-19 จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับงานวิจัยพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้ให้มากขึ้นเกี่ยวกับโรคนี้รวมทั้งต้นตอของไวรัส SARS-CoV-2 เพื่อนำมาประยุกต์องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในการควบคุม ป้องกันและรักษาโรค COVID-19 ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดในประเทศไทย

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ในครั้งนี้ปรากฏว่าได้มียอดผู้ติดเชื้อจำนวนมากโดยเฉพาะในศูนย์กลางของประเทศไทย คือ กรุงเทพมหานครจากนั้นก็ลุกลามมายังพื้นที่ต่างจังหวัดรวมทั้งจังหวัดร้อยเอ็ดด้วย จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ในระลอกเดือนเมษายน ส่งผลให้มีแนวโน้มของผู้ติดเชื้อยืนยันสะสมเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ประกอบกับข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 25) ดังนั้นจังหวัดร้อยเอ็ดจึงได้มีการประกาศจัดตั้งโรงพยาบาลสนาม 15 แห่ง และหนึ่งในกระบวนการจัดการรองรับสถานการณ์ดังกล่าวคือการให้ความร่วมมือกับภาครัฐ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดให้การช่วยเหลือประชาชนในยามที่เกิดวิกฤติของชาติและในยามที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อน จากประกาศของทางรัฐบาลที่ให้ทุกภาคส่วนได้ให้การช่วยเหลือเยียวยาสอดคล้องกับนโยบายอธิการบดีเพื่อแบ่งภาระหน้าที่ในการรับผิดชอบในการให้ความช่วยเหลือประชาชนจากสถานการณ์โควิด-19 จึงได้ดำเนินการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามขึ้นที่ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับโรงพยาบาลธวัชบุรี

3. แนวคิดเกี่ยวกับโรงพยาบาลสนาม

“โรงพยาบาลสนาม” เป็นสถานที่ที่ให้การดูแลรักษาพยาบาลซึ่งเกินศักยภาพการจัดระบบบริการในการรองรับผู้ป่วย ทั้งนี้การจัดตั้งจะตั้งนอกสถานพยาบาล ขึ้นกับการดำเนินการของหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ เช่น วัด โรงเรียน โรงยิม หรือ หอประชุมขนาดใหญ่ เป็นต้น

การคัดเลือกสถานที่ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ความต้องการของชุมชน และทรัพยากรด้านสาธารณสุขที่มีอยู่ เพื่อให้การดูแลรักษาผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ในสถานการณ์ที่มีการระบาดได้รับการดูแลรักษาอย่างปลอดภัย ผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินการจัดตั้งโรงพยาบาลสนาม คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) จังหวัด และหน่วยงานอื่นๆ รวมถึงมีการกำหนดคณะทำงานที่ประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องและภาคเอกชน (กรมการแพทย์, 2564: ออนไลน์)

แนวทางการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามกรณีการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ตามที่กระทรวงสาธารณสุขได้มีประกาศ เรื่อง สถานพยาบาลอื่นซึ่งได้รับการยกเว้นไม่ต้องอยู่ในบังคับตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาลกรณีให้บริการเฉพาะผู้ป่วยโรคติดต่ออันตรายตามกฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อกรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) เป็นการชั่วคราว เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2563 ตามข้อ 1 ประกาศนี้เรียกว่า “ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง สถานพยาบาลอื่นซึ่งได้รับการยกเว้นไม่ต้องอยู่ในบังคับตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาล กรณีให้บริการเฉพาะผู้ป่วยโรคติดต่ออันตรายตามกฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) เป็นการชั่วคราว”

ดังนั้น โรงพยาบาลสนามกรณีผู้ป่วยโควิด 19 จึงเป็นหน่วยบริการทางการแพทย์ทั้งในและนอกสถานที่เพื่อใช้ดูแลผู้ป่วยด้านโรคติดต่อในสถานการณ์ที่มีการระบาดของโรค เพราะสามารถจัดตั้งได้อย่างรวดเร็วขยายหรือลดขนาดตามความเหมาะสม มีการตรวจรักษาผู้ป่วยตามหลักมาตรฐาน มีการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไปสู่บุคลากร ชุมชน และสิ่งแวดล้อม มีการควบคุมป้องกันโรคให้อยู่ในวงจำกัด โดยหากจำเป็นสามารถดำเนินการส่งต่อโรงพยาบาลที่มีศักยภาพมากกว่า และปิดดำเนินการโรงพยาบาลเมื่อสิ้นสุดการระบาดหรือมีการควบคุมโรคได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามกรณีโรคโควิด 19 1) จัดตั้งระบบบริการการดูแลรักษาพยาบาล 2) รับผู้ป่วยยืนยันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ไว้ดูแลรักษาแบบผู้ป่วยในและให้การดูแลผู้ป่วยที่อาการไม่รุนแรง 3) ใช้เป็นสถานที่เพื่อดูแลรักษาผู้ป่วยที่มีอาการคงที่ และได้รับการส่งต่อมาจากโรงพยาบาลซึ่งดูแลผู้ป่วยในภาวะเฉียบพลัน หรือวิกฤต จนดีขึ้นแล้ว (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2564: ออนไลน์)

4. การบริหารจัดการโรงพยาบาลสนาม

หลักการของการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามจะดำเนินการภายใต้มาตรฐาน และความปลอดภัยของโรงพยาบาลทั่วไปสามารถดูแลผู้ติดเชื้อ (กลุ่มที่ไม่แสดงอาการหรืออาการไม่รุนแรง) อย่างใกล้ชิด และทันทั่วทั้งที่ผู้ป่วยทั่วไปที่เข้าพักรักษาตัวในโรงพยาบาลไม่เสี่ยง มีจำนวนเตียงและบุคลากรทางการแพทย์ให้การรักษอย่างเพียงพอ จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงทำให้มีการจัดตั้งโรงพยาบาลสนาม เพื่อเป็นสถานที่สำหรับการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ทั้งทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต แนวทางการดูแลจิตใจในโรงพยาบาลสนาม มีการจัดระบบการดูแลจิตใจผู้ที่มีความเสี่ยงทางด้านสุขภาพจิต คัดกรอง ให้การดูแล

รักษา ช่วยเหลือ และส่งต่อในกลุ่มผู้ที่มีภาวะเครียด ผู้มีความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย ผู้มีภาวะซึมเศร้า ผู้ใช้สารเสพติดและผู้มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคลากรมีแนวทางในการดูแลจิตใจกลุ่มเสี่ยงและผู้มีปัญหาสุขภาพจิต โดยได้รับความร่วมมือในการดูแลจากศูนย์สุขภาพจิต สถาบัน/โรงพยาบาลจิตเวชในพื้นที่ที่จัดตั้งโรงพยาบาลสนาม เพื่อให้กลุ่มเสี่ยงที่มีปัญหาสุขภาพจิตและผู้ป่วยจิตเวชสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพจิต ได้รับการดูแลเยียวยาจิตใจ รักษาต่อเนื่องจนหายทุเลา ได้รับการส่งต่อตามระดับหน่วยบริการและสามารถกลับไปดำเนินชีวิตประจำวันได้ตามปกติ การจัดตั้งโรงพยาบาลสนามขึ้นในวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดพบปัญหาที่ตามมาหลายประการที่เกิดขึ้นกับหน่วยผู้ให้การรักษาพยาบาลคือ ผู้ป่วยมีสภาพอารมณ์ที่ฉุนเฉียว ใจร้อนหรือในบางครั้งอาจจะเปิดอารมณ์ใส่ทีมผู้ดูแลที่ดำเนินการไม่ได้ตั้งใจปรารถนา หรือในบางกรณี เช่น เมื่อผู้ป่วยที่รักษาตัวหายจากอาการป่วยแล้วไม่ได้รับการต้อนรับจากชุมชนหรือครอบครัว เป็นต้น โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดได้วางกรอบแนวปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลสนาม ดังนี้

4.1 สภาพแวดล้อม การจัดการอาคารสถานที่เลือกสถานที่ดำเนินการที่เหมาะสม โดยพิจารณาประเด็นที่สำคัญ คือ 1) อาคารแยกจากสิ่งแวดล้อมและชุมชน 2) อาคารที่พนักมีอากาศถ่ายเทดี 3) มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา รวมถึงวัสดุสำนักงาน เครื่องอุปโภคบริโภค น้ำดื่ม 4) มีระบบลำบน้ำเสียที่สามารถปรับปรุงให้เหมาะสม และ 5) มีการตอบสนองต่อประเด็นความกังวลของสาธารณะและชุมชนโดยรอบที่ตั้ง

4.2 หลักการบริหาร

ด้านบุคลากร โดยแบ่งเป็นบุคลากรที่ปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลสนามและบุคลากรในสถานพยาบาลหลักที่สนับสนุนทั้งนี้ในส่วนบุคลากรที่ปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลสนามจะประกอบด้วยฝ่ายปฏิบัติการดูแลรักษาและฝ่ายสนับสนุน โดยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องชี้แจงถึงวัตถุประสงค์การดำเนินงาน ขอบเขตของงาน ระยะเวลาการปฏิบัติงาน รายละเอียดงาน และข้อควรระวังหรืออันตราย ตลอดจนการกำกับดูแลการทำงานของบุคลากรโดยเฉพาะอาสาสมัคร มีระบบการบริหารจัดการหน่วยผู้ป่วยนอก หอผู้ป่วย การจัดเวร โดยประเมินจากความเพียงพอของการให้บริการ ระบบการป้องกันควบคุมการติดเชื้อและแพร่กระจายเชื้อ ฝึกซ้อมการสวม-ถอดชุด PPE ให้คล่องอย่างถูกต้อง ตามความเสี่ยงของหัตถการ สำนวณและสำรองชุด PPE ให้พร้อมใช้และเพียงพอ รวมถึงสามารถจัดหาเพิ่มได้ ทีมบุคลากรทางการแพทย์ทุกคน ทุกระดับ ต้องเข้าใจหลักการพื้นฐานของ ระบบการป้องกันการติดเชื้อในสถานพยาบาล

ด้านระบบสนับสนุน การขนส่งต่างๆ รวมถึงระบบการส่งต่อผู้ป่วย อาทิ การขนส่งวัสดุ อุปกรณ์ทางการแพทย์ วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ขยะติดเชื้อ การจัดการและการเคลื่อนย้ายศพ เป็นต้น รวมถึงจัดการซ่อมแผนเคลื่อนย้ายผู้ป่วยในกรณีผู้ป่วยมีการทรุดลง รวมถึงการจัดการด้านสาธารณูปโภคที่พักบุคลากร โกศนาการเครื่องปั่นไฟ เครื่องกรองน้ำ ประปาสนาม ฯลฯ

ด้านการดูแลรักษาผู้ป่วย ให้เป็นไปตามแนวทางเวชปฏิบัติการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ของกระทรวงสาธารณสุข (ซึ่งมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยขอให้ติดตามอย่างใกล้ชิด)

ด้านระบบสื่อสาร อุปกรณ์สื่อสารภายในห้องพัก เช่น โทรศัพท์พื้นฐาน สัญญาณอินเทอร์เน็ต เป็นต้น อุปกรณ์สำหรับดำเนินงานในศูนย์ปฏิบัติการ เช่น จอมอนิเตอร์แสดงสัญญาณจากกล้องวงจรปิด โปรแกรมระบบติดตามอาการแสดงของผู้ป่วยรายวันและประมวผล เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับใช้งานทั่วไป และเชื่อมต่อระบบข้อมูลโรงพยาบาล (Hospital Information System; HIS) พร้อมเครื่องพิมพ์ (บุษกร โลหารขุน, 2564:5-10)

ด้านการดำเนินการโรงพยาบาลสนาม ระบบการบริหารจัดการหน่วยผู้ป่วยนอก หอผู้ป่วย การจัดเวร โดยประเมินจากความเพียงพอของการให้บริการ มีเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสนามประเมินผู้ป่วย และจัดผู้ป่วยเข้าตามผังเตียงที่กำหนด รายละเอียดการดำเนินการอาจจัดแบ่งโซนให้ชัดเจน เช่น ตามความเสี่ยงของผู้ป่วย หรือ ตามวันที่รับไว้ และแบ่งโซนชาย/หญิงให้ชัดเจน เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ จัดส่งอาหาร 3 มื้อ โดยจัดวางไว้ที่พื้นที่ที่กำหนดเพื่อให้ผู้ป่วยมารับไปแจกจ่ายภายในส่วนที่พัก หน่วยงานที่รับผิดชอบแจ้งรายชื่อผู้ป่วยมาที่โรงพยาบาลสนามล่วงหน้า โดยมีการยืนยันตัวตน จำนวนและรายละเอียดของผู้ป่วยที่ชัดเจน ผู้ป่วยที่ได้รับการดูรักษาในโรงพยาบาลสนามได้รับการเอกซเรย์ปอด และการจำหน่ายผู้ป่วยเมื่อครบกำหนดการรักษาในโรงพยาบาลสนาม โดยการประสานงานกับโรงพยาบาลหลัก และมีเอกสารรับรองการรักษาให้ผู้ป่วยติดตัว (กรมการแพทย์, 2564: ออนไลน์)

4.3 การพัฒนาจิตใจ การมุ่งเน้นผู้ป่วยเพื่อพัฒนาจิตใจโดยมีช่องทางรับฟังความคิดเห็น ประเมินความพึงพอใจของผู้ป่วย ญาติและชุมชน โอกาสพัฒนา นำมาปรับปรุงแก้ไข มีการสร้างความสัมพันธ์และช่องทางการสื่อสารสองแบบระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ป่วย ผู้ป่วยได้รับการคุ้มครองตามคำประกาศสิทธิผู้ป่วย เช่น สิทธิที่จะรับทราบข้อมูลอย่างเพียงพอและเข้าใจชัดเจนเพื่อการตัดสินใจ การให้ความสำคัญในการดูแลจิตใจ นอกจากกลุ่มผู้ป่วยที่พำนักอยู่ในโรงพยาบาลสนามที่อาจเกิดภาวะความเครียด วิกกังวล ความหวาดหวั่นและสะสม จนกลายเป็นภาวะของความท้อแท้ใจ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะซึมเศร้าและฆ่าตัวตายแล้ว (กรมสุขภาพจิต, 2564: ออนไลน์) บุคลากรทางการแพทย์ที่ปฏิบัติงานดูแลผู้ป่วยในโรงพยาบาลสนามก็เป็นส่วนสำคัญ อันเนื่องมาจากความเครียดที่มีสาเหตุจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความกลัวการติดเชื้อและผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาต่อตนเอง ผู้ป่วยและครอบครัวหรือแม้กระทั่งทราบที่เกิดจากการถูกสังคมรังเกียจ เนื่องจากปฏิบัติงานกับผู้ติดเชื้อ(สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล, 2563: ออนไลน์) จึงได้จัดทำแนวทางการดูแลจิตใจในโรงพยาบาลสนามขึ้นเพื่อให้มีแนวทางในการจัดดูแลสุขภาพจิตในโรงพยาบาลสนามให้กับผู้ป่วย เช่น กิจกรรมเพื่อสุขภาพ กิจกรรมที่ทำให้ผ่อนคลาย สันทนาการเพื่อบรรเทาความเครียดให้กับผู้ป่วย อาทิ การเล่นเกม การใช้ทีมแพทย์เยียวยาใจโดยทีมวิทยากรคณาจารย์จากวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เทศนาธรรมออนไลน์ผ่านระบบ Telemedicine กิจกรรมสันทนาการจากกองพัฒนผลทหารราบที่ 27

4.4 การสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ การดูแลจิตใจผู้ป่วย ได้จัดทำแนวทางการดูแลจิตใจในโรงพยาบาลสนาม โดยมี การจัดระบบการดูแลจิตใจผู้ที่มีความเสี่ยงทางด้านสุขภาพจิต สมาชิกที่ใกล้ชิด หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ให้กำลังใจ ใส่ใจ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้กำลังใจผู้ที่อ่อนแอ หดหู่ ขาดกำลังใจ สร้างความมั่นใจให้กับตนเอง/เพื่อนว่าสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ ให้กำลังใจบุคลากรที่ปฏิบัติงานทุกภาคส่วนแล้วจะเกิดเป็นสังคมสมานฉันท์ได้โดย 1) ช่วยกันสอดส่องดูแลช่วยเหลือกัน 2) ไม่รังเกียจผู้เจ็บป่วยหรือผู้เกี่ยวข้อง 3) ร่วมแรงร่วมใจ ให้กำลังใจซึ่งกัน (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2563)

แผนภาพที่ 1 แนวทางการบริหารจัดการโรงพยาบาลสนาม วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

5. สรุป

การจัดตั้งโรงพยาบาลสนามจะดำเนินการภายใต้มาตรฐานและความปลอดภัยของโรงพยาบาลทั่วไป สามารถดูแลผู้ติดเชื้อ รักษาและเฝ้าสังเกตอาการผู้ป่วย ภายในระยะเวลา 14 วันหรือภายในระยะเวลาที่แน่ใจว่าผู้ป่วยหายจากโรค ดังนั้นโรงพยาบาลสนามกรณีผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) จึงเป็นหน่วยบริการทางการแพทย์ทั้งในและนอกสถานที่เพื่อใช้ดูแลผู้ป่วยด้านโรคติดต่อในสถานการณ์ที่มีการระบาดของโรค เพราะสามารถจัดตั้งได้อย่างรวดเร็ว ขยายหรือลดขนาดตามความเหมาะสม เพื่อการขยายผลสู่การปฏิบัติในพื้นที่อื่นๆ จึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุข ด้านสวัสดิการสังคม ด้านเทคโนโลยีนวัตกรรม เครื่องมือ ด้านสถานที่ และภาคประชาสังคม เพื่อรองรับสถานการณ์การระบาดของโรคติดต่อร้ายแรงหรือสามารถใช้กับโรคอื่นๆ จึงต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการที่กำหนดไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ การพยาบาลของโรงพยาบาล โดยอาศัยองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม ด้านหลักการบริหาร ด้านการพัฒนาจิตใจและการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ เพื่อให้มีแนวทางในการจัดดูแลสุขภาพจิตในโรงพยาบาลสนามให้กับผู้ป่วย ตลอดจนบุคลากรผู้ให้การดูแลสามารถคงความเข้มแข็งทางจิตใจ มีพลังและความหวังที่จะฝ่าข้ามวิกฤตไปได้ด้วยมีสุขภาพที่ดี

6. เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (17 เมษายน 2563). แนวทางการสร้างวัคซีนใจเพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันในชุมชน. สืบค้น เมื่อ 2 พฤษภาคม 2565, จาก <https://dmh.go.th/covid19/news1/view.asp?id=13>
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2563). คู่มือดูแลสังคมจิตใจบุคลากรสุขภาพในภาวะวิกฤตโควิด-19. นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- กรมสุขภาพจิต. (6 มกราคม 2564). แนวทางการดูแลด้านสังคมจิตใจ ในสถานพยาบาลและชุมชน. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2565, จาก http://mhso.dmh.go.th/page/subject_details.php?subject_id=309

- กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (6 มกราคม 2564). แนวทางการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามกรณีการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 ในกลุ่มผู้ป่วยไม่แสดงอาการหรือมีอาการน้อย. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.kkpho.go.th/i2021/index.php/component/attachments/download/9601>
- กรมการแพทย์. (10 มกราคม 2564). โรงพยาบาลสนาม (กรณีมีการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในวงกว้าง). สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2565, จาก https://covid19.dms.go.th/Content/Select_Landding_page?contentId=107
- แพทย์โรคติดเชื้อและระบาดวิทยา. (23 มีนาคม 2563). ความรู้พื้นฐาน COVID-19. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2565, จาก <http://phoubon.in.th/covid-19/ความรู้เรื่อง COVID รามา.pdf>
- บุษกร โลหารขุน. (2564). ต้นแบบโรงพยาบาลสนามโควิด 19 เพื่อคนพิการ. วารสารกรมการแพทย์. 46(3), 5-10.
- รัฐบาลไทย. (11 มีนาคม 2563). เรียนรู้สู้โควิด-19. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/27162>
- สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล. แนวปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลเฉพาะกิจ COVID-19. ฉบับวันที่ 1 พฤษภาคม 2563.
- อนุดรา รัตน์นราทร. (2563). รายงานผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19): ผู้ป่วยรายแรกของประเทศไทยและนอกประเทศจีน. วารสารสถาบันบำราศนราดูร. 14(2), 116-23.
- อนุดรา รัตน์นราทร. (2563). ลักษณะทางคลินิกและภาพรังสีทรวงอกของผู้ป่วยโรคปอดอักเสบจากโควิด 19 ที่สถาบันบำราศนราดูร. วารสารควบคุมโรค. 46(4), 540-550.

การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน
โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28
The development of guidelines for enhancing desirable characteristics
of school students Muangklangprachanukul, Secondary Educational
Service Area Office, Area 28

ชาญวิทย์ หมุนอดม

Chanwit Munudom

โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28

Muangklangprachanukul School. Secondary Educational Service Area Office, Area 28.

E-mail: Dr.Chanwit.MD@gmail.com

(Received: August 30, 2021/ Revised: October 8, 2021/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) เพื่อศึกษาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล 3) เพื่อพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา มีวิธีการดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ระยะที่ 2 ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและสภาพอันพึงประสงค์ของนักเรียน และระยะที่ 3 พัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า มีองค์ประกอบ 8 ด้าน 45 ตัวชี้วัด ดังนี้ (1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 7 ตัวบ่งชี้ (2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต 6 ตัวบ่งชี้ (3) ด้านความมีวินัย 4 ตัวบ่งชี้ (4) ด้านใฝ่เรียนรู้ 3 ตัวบ่งชี้ (5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง 5 ตัวบ่งชี้ (6) ด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน 6 ตัวบ่งชี้ (7) ด้านรักความเป็นไทย 7 ตัวบ่งชี้ และ (8) ด้านจิตสาธารณะ 7 ตัวบ่งชี้ 2) สภาพปัจจุบันความต้องการจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล ลำดับความต้องการ เช่น ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน เป็นต้น 3) แนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล ประกอบด้วย (1) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยแทรกในกระบวนการเรียนการสอน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ (2) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (3) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนผ่านโครงการ และ (4) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนผ่านกิจวัตรประจำวัน

คำสำคัญ: การพัฒนาแนวทาง; การเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

Abstract

The development of guidelines for enhancing students 'desirable characteristics, Muangklangprachanukul School, The school has guidelines for enhancing students' desirable characteristics to make students clear. Even more The purpose of this research was to 1) To study indicator of strengthening the desirable characteristics of students in Muangklangprachanukul School 2) To study the present the desirable conditions of strengthening the desired characteristics of students in Muangklangprachanukul School 3) The development of guidelines to enhancing desirable characteristics of students at Muangklangprachanukul School. The study followed the research methodology and development with the 3 implementation periods. The periods assemble: the 1st period; studying the component and indicator of students desirable characteristics, the 2nd period; studying the school current condition, problem, and condition of students desirable characteristics and the last period, the 3rd; development the strengthening formatting of students desirable characteristics

The results were as follows :1) Study Theories regarding the components and indicators Enhancing the desirable characteristics of Students in Muangklangprachanukul School. That 8 dimensions of the 45 indicators : (1) Patriots religious king 7 indicators (2) honesty 6 indicators. (3) discipline 6 indicators. (4) learning 4 indicators. (5) sufficient 5 indicators. (6) commitment to work 6 indicators. (7) is Thailand's 7 indicators. And public mind 7 indicators. 2) The need for the development of guidelines for enhancing the desirable characteristics of students in Muangklangprachanukul School, Order of needs, such as learning honesty commitment to work, etc. 3) To strengthen Guideline desirable characteristics of students in Muangklangprachanukul School. consists of (1) the activities of each group learning, (2) though the development of learners, (3) project and (4) enhance desirable Through routine.

Keyword: The development of guidelines; Enhancing students 'desirable Characteristics

1. บทนำ

คุณภาพผู้เรียนที่สังคมต้องการถูกระบุไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ที่ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติ ปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 คือ (1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนา ที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2) มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต (3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัยและรักการออกกำลังกาย (4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในวิถีและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ (5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เป็นหลักสูตรอิงมาตรฐานที่กำหนดสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ และพึงปฏิบัติไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนเป็นเกณฑ์ในการจบการศึกษาที่ผู้เรียนทุกคนต้องผ่านเกณฑ์การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 8 ประการ คือ (1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ (2) ซื่อสัตย์สุจริต (3) มีวินัย (4) ใฝ่เรียนรู้ (5) อยู่อย่างพอเพียง (6) มุ่งมั่นในการทำงาน (7) รักความเป็นไทย และ (8) มีจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้กำหนดไว้ คือ (1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทนมีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงาม (3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ (4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม (5) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม (6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน (7) เข้าเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง (8) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ (9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (10) รู้ดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา และ (12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์และค่านิยมหลัก 12 ประการ จึงได้นำมาบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2558 ในยุทธศาสตร์ข้อที่ 1 การสร้างความสมานฉันท์ สามัคคี โปร่งดองและค่านิยมหลัก 12 ประการแก่ประชาชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557)

ทั้งนี้ โรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับค่านิยมหลัก 12 ประการ สู่การปฏิบัติตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายสร้างสรรค์ประเทศไทยให้เข้มแข็ง โดยสร้างคนในชาติให้มีค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับเยาวชนคนไทย ซึ่งค่านิยมดังกล่าวครอบคลุมและสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยได้กำหนดให้การพัฒนาเรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม 12 ประการ

ผู้วิจัยในฐานะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่รับผิดชอบงานกิจการนักเรียน ซึ่งรับผิดชอบงานและตรวจสอบงานคุณลักษณะอันพึงประสงค์รวมทั้งคณะครูประจำชั้น จึงเห็นความสำคัญและตระหนักในการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนและวางแผนเพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการปลูกฝังอบรมคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์บูรณาการกับค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ เพื่อพัฒนานักเรียนอย่างรอบด้านทำให้นักเรียนมีทักษะชีวิตมีภูมิคุ้มกันที่ดีในอนาคต สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคม ทั้งในฐานะพลเมืองไทยพลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลก และเพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงการพัฒนาการดำเนินงานในโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูลและเป็นข้อเสนอสู่ในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล
- 2.3 เพื่อพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล

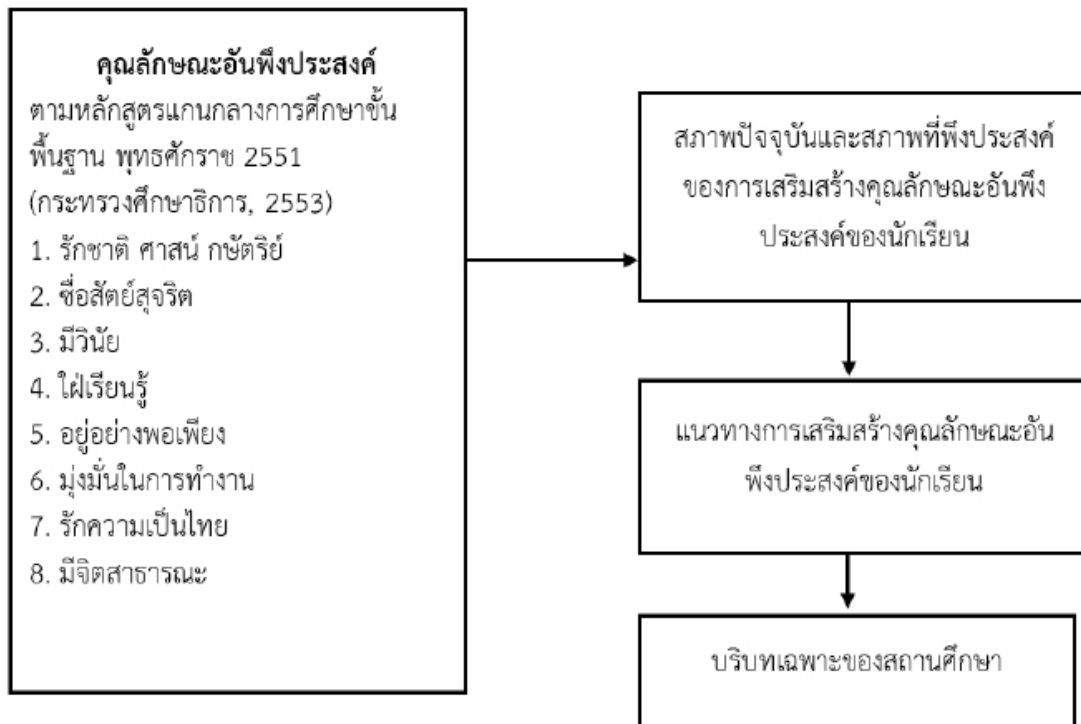
3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ประกอบด้วย ระยะที่ 1 การศึกษาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเป็นจากนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล แบ่งเป็นผู้บริหาร 1 คน ครูผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียนจำนวน 4 คน คณะครูและบุคลากรทางการศึกษา 12 คน นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 144 คน วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ แล้วหาค่าดัชนีความต้องการและความจำเป็นและจัดลำดับ (PNI) จากนั้นศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ศึกษาวิธีการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษาต้นแบบ ระยะที่ 3 การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล

3.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาแนวทางในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แสดงได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยใน 3 ขั้นตอน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า มีองค์ประกอบ 8 ด้าน 45 ตัวชี้วัด ดังนี้ 1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ประกอบด้วย (1) เข้าร่วม ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่สร้างความปรองดองที่เป็นประจักษ์ต่อโรงเรียนและชุมชน (2) เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา (3) ปฏิบัติตนหลักของศาสนาที่ตนนับถือ (4) เป็นแบบอย่างที่ดีของศาสนิกชน (5) มีส่วนร่วมหรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (6) แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ และ (7) แสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบัน 2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต ประกอบด้วย (1) ให้ข้อมูล กล่าววาจา การพูดที่ถูกต้องและเป็นจริง (2) ปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตโดยคำนึงถึงความถูกต้อง ละอายและเกรงกลัวต่อการทำความผิด (3) ปฏิบัติตนตามคำมั่นสัญญา (4) ไม่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง (5) ปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์ และ (6) ไม่หาผลประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง 3) ด้านความมีวินัย ประกอบด้วย (1) ปฏิบัติตนตามคำมั่นสัญญา (2) ตรงต่อเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและรับผิดชอบในการทำงาน (3) ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของโรงเรียน และ (4) ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบ 4) ด้านใฝ่เรียนรู้ ประกอบด้วย (1) ตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ (2) แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม และ (3) สรุปเป็นองค์ความรู้ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน 5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง ประกอบด้วย (1) ใช้ทรัพยากรของตนเองและส่วนรวมอย่างประหยัด คำนึงและรักษาดูแลอย่างดีรวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสมไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน (2) รู้จักให้อภัยผู้อื่นเสมอเมื่อถูกผู้อื่นกระทำ

(3) สามารถปรับตัวตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง (4) มีการทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายของตนเองในแต่ละวัน และ (5) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมยอมรับและปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 6) ด้านความมุ่งมั่น ประกอบด้วย (1) เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย (2) ตั้งใจและรับผิดชอบในการทำงานให้สำเร็จ (3) ปรับปรุงและพัฒนาการทำงานด้วยตนเอง (4) ทุ่มเททำงาน อุดหนุน ไม่ย่อท้อ ต่อปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน (5) พยายามแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานให้สำเร็จ และ (6) ชื่นชมผลงานด้วยความภาคภูมิใจ 7) ด้านรักความเป็นไทย ประกอบด้วย (1) แต่งกายและมีมารยาทงดงามแบบไทย มีสัมมาคารวะ (2) กตัญญูทักทายต่อผู้มีพระคุณ (3) ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม (4) ใช้ภาษาไทยและเลขไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง (5) ชักชวน แนะนำให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง (6) นำภูมิปัญญาไทยมาใช้เหมาะสมในวิถีชีวิต และ (7) ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา และ 8) ด้านจิตสาธารณะ ประกอบด้วย (1) ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ทำงานด้วยความเต็มใจ (2) อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญาโดยไม่หวังผลตอบแทน (3) แบ่งปันสิ่งของทรัพย์สินและอื่นๆ ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสุขให้คนอื่น (4) ดูแลรักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ (5) เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน สังคม (6) ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน และ (7) เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม

ระยะที่ 2 ผลการศึกษาสภาพ ปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล

1. ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า โดยรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก คือ ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านมีวินัย ด้านรักความเป็นไทย และด้านจิตสาธารณะ ด้านที่มีการปฏิบัติระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านใฝ่เรียนรู้ และด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนด้านสภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า โดยรวมและรายด้าน โดยรวมมีผลการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ผลการประเมินความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า ด้านที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีวินัย ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านรักความเป็นไทย ด้านอยู่อย่างพอเพียง ส่วนด้านที่ที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือด้านความมุ่งมั่นในการทำงานและด้านจิตสาธารณะ

3. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า โดยรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก คือ ด้านอยู่อย่างพอเพียง ($\bar{X} = 3.78$) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ($\bar{X} = 3.59$) ด้านความมีวินัย ($\bar{X} = 3.58$) และด้านรักความเป็นไทย ($\bar{X} = 3.55$) ด้านจิตสาธารณะ ($\bar{X} = 3.55$) มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ($\bar{X} = 3.45$) ด้านใฝ่เรียนรู้ ($\bar{X} = 3.46$) และด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน ($\bar{X} = 3.43$)

ระยะที่ 3 การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล

1. ผลการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน คือ (1) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ผ่านกิจกรรมกลุ่มสาระฯ โดยแทรกในในกระบวนการเรียนการสอน 8 กลุ่มสาระการ

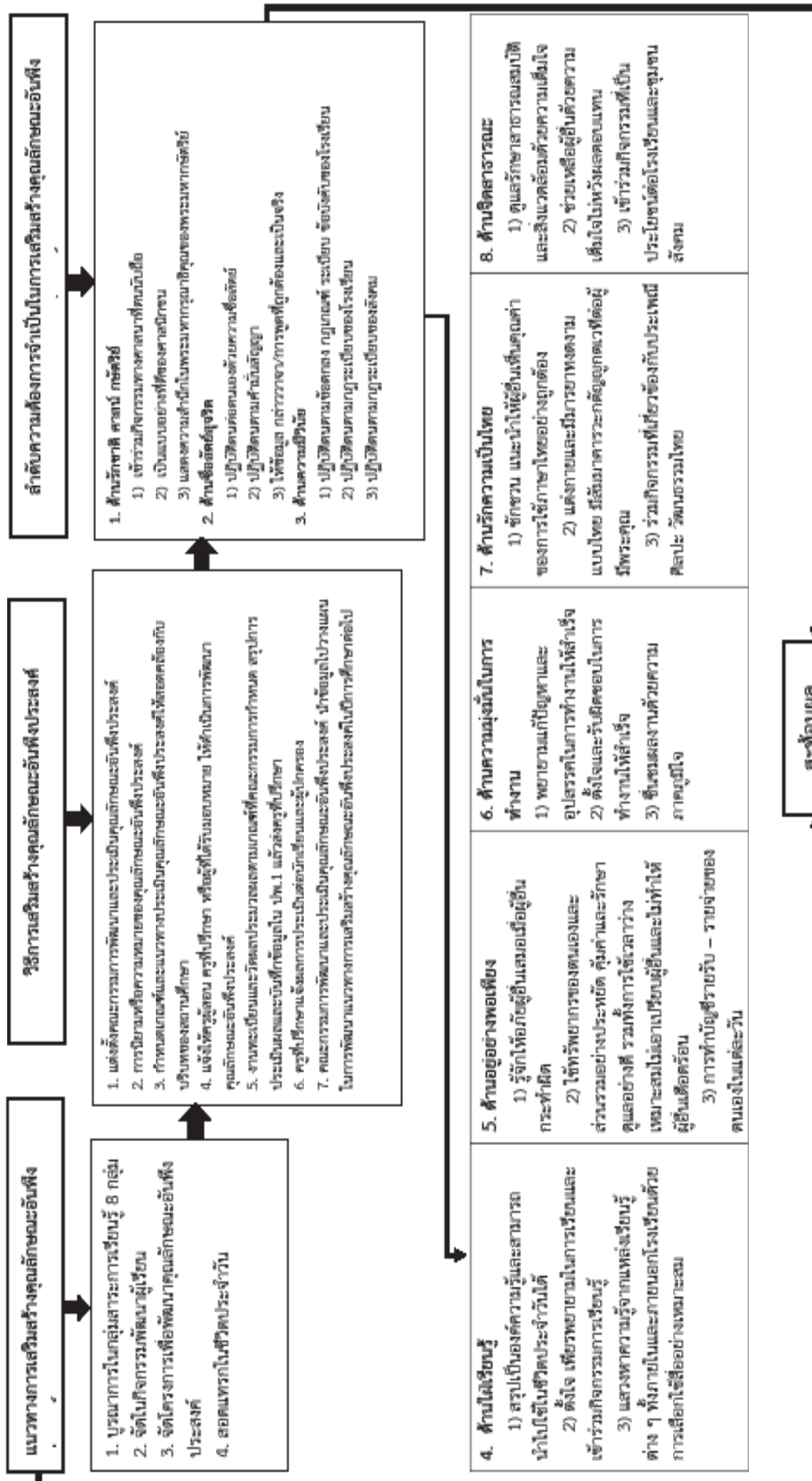
เรียนรู้ (2) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (3) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยผ่านโครงการ และ (4) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยผ่านกิจวัตรประจำวัน

2. ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และประโยชน์จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ต่อการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่ามีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ มีประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

จากการดำเนินการวิจัยพัฒนาแนวทางในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สามารถแสดงได้ดังภาพนี้

แนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักศึกษาวิทยาลัยการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดปทุมธานี

5. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอน สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

5.1 ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบและตัวบ่งชี้การเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า เมืองค้ประกอบ 8 ด้าน 45 ตัวชี้วัด ดังนี้ 1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 7 ตัวบ่งชี้ 2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต มี 6 ตัวบ่งชี้ 3) ด้านความมีวินัย มี 4 ตัวบ่งชี้ 4) ด้านใฝ่เรียนรู้ มี 3 ตัวบ่งชี้ 5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง มี 5 ตัวบ่งชี้ 6) ด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน มี 6 ตัวบ่งชี้ 7) ด้านรักความเป็นไทย มี 7 ตัวบ่งชี้ และ 8) ด้านจิตสาธารณะ มี 7 ตัวบ่งชี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ จรูญประโคน (2555: 61 - 64) ได้ศึกษาความต้องการของผู้ปกครองต่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน กรณีศึกษา : บ้านคลองจาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตราด พบว่า (1) ความต้องการของผู้ปกครองต่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด จากค่าเฉลี่ยสูงสุดจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์ สุจริตด้านมีวินัย ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านรักความเป็นไทย ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน และด้านจิตสาธารณะ (2) ความต้องการของผู้ปกครองต่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน จำแนกตามอาชีพโดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า ความต้องการของผู้ปกครองในการพัฒนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกัน มีความต้องการในการพัฒนาด้านความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านความมีวินัย ด้านการอยู่อย่างพอเพียง ด้านรักความเป็นไทย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่ความต้องการในด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน ด้านมีจิตสาธารณะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ปกครองมีความต้องการเรียงลำดับความต้องการสูงสุดไปหาความต้องการต่ำสุด คือ ประกอบอาชีพส่วนตัว รับจ้าง เกษตรกรและอื่น ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุตติกาญจน์ มัตถาปะโท (2556: 66 - 68) ได้ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนนักเรียนเขาน้อยวิทยาคม จังหวัดตราด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 พบว่า (1) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเขาน้อยวิทยาคม โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากโดยเรียงคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์ สุจริต ด้านมีวินัย ด้านรักความเป็นไทย ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านมีจิตสาธารณะ ด้านใฝ่เรียนรู้ และด้านมุ่งมั่นในการทำงานตามลำดับ (2) ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเขาน้อยวิทยาคม จำแนกตามเพศและระดับชั้นที่กำลังศึกษา โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอำนาจ อัทธกาโม (น้อยนิล) (2554: 82 - 85) ได้ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า (1) นักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย มีระดับความคิดเห็นต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านรักความเป็นไทย รองลงมาได้แก่ ด้านมีจิตสาธารณะ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านมีวินัย และด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านใฝ่เรียนรู้ (2) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย ที่มีเพศและอายุต่างกัน โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย ที่มีระดับชั้นต่างกันโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ (4) แนวทางพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย คือ 1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ได้แก่ จัดให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทุกครั้ง ครูต้องพยายามให้นักเรียนได้เข้าร่วมร้องเพลงชาติก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง 2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ ครูจะต้องพยายามให้นักเรียนได้ทำการบ้านหรืองานที่ได้รับ

มอบหมายด้วยตนเองไม่ลอกเพื่อนมาส่ง 3) ด้านวินัย ได้แก่ ครูจะต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนเข้าแถวก่อนเข้าห้องเรียนและให้เดินเป็นแถวไปเรียนตามห้องทุกครั้ง 4) ด้านใฝ่เรียนรู้ ได้แก่ โรงเรียนควรมีการจัดนิทรรศการด้านวิชาการให้นักเรียนได้เข้าร่วม 5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง ได้แก่ โรงเรียนควรมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการออมเงิน เพื่อจะได้ฝึกในการใช้จ่ายของนักเรียน 6) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ได้แก่ ครูต้องมีกิจกรรมเสริมการสอนที่มอบหมายงานให้เด็กได้ทำส่ง 7) ด้านรักความเป็นไทย ได้แก่ ครูจะต้องสอนให้เด็กรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน สอนให้เด็กรู้จักไหว้ผู้ใหญ่และไหว้ซึ่งกันและกัน และ 8) ด้านมีจิตสาธารณะ ได้แก่ ครูต้องพานักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนและบำเพ็ญประโยชน์ให้กับสังคม

5.2. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า โดยรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านที่มีการปฏิบัติในระดับมาก คือ ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านความวินัย ด้านจิตสาธารณะและด้านรักความเป็นไทย มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านใฝ่เรียนรู้และด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนสภาพปัจจุบันที่พึงประสงค์ของการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า โดยรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องงานวิจัยของ เยาวภา มุสิก (2556: 49 - 54) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับสภาพที่คาดหวังคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทยของโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันกับสภาพที่คาดหวังคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทยของโรงเรียนประถมศึกษา จำแนกตามที่ตั้งของ โรงเรียนในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทย ด้านความภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมและกตัญญูต่อบุคคล การเห็นคุณค่าและการใช้ภาษาในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและด้านอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียนที่ต่างกันมีการคาดหวังในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทย ด้านความภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมและกตัญญูต่อบุคคล การเห็นคุณค่าและการใช้ภาษาในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและ ด้านอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสภาพที่คาดหวังในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีการคาดหวังในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทย ด้านอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อทำการเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า สภาพที่คาดหวังคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทยโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน

ด้านอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่และโรงเรียนขนาดกลางมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทยสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารยา อาจหาญ (2555: 91 - 93) ได้วิจัยความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์กับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนธารนพเก้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ผลปรากฏว่า (1) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนธารนพเก้า โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก คือ ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านวินัยและด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ (2) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนธารนพเก้า จำแนกรายเพศไม่แตกต่างกัน (3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนธาร

นพเก้าจำแนกตามระดับชั้นเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไม่แตกต่างกัน และ (4) ความฉลาดทางอารมณ์สัมพันธ์กับคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ด้านรักความเป็นไทยและมีจิตสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และมีความฉลาดทางอารมณ์สัมพันธ์กับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านรักความเป็นไทยและมีจิตสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

5.3 ผลการศึกษาการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล พบว่า แนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน คือ (1) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนผ่านกิจกรรมกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยแทรกในกระบวนการเรียนการสอน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ (2) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (3) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยผ่านโครงการ และ (4) เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโดยผ่านกิจวัตรประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ (2552: 3) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาคณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน ครูประจำชั้น ผู้ปกครองและชุมชนต้องร่วมมือกันปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งอาจดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ (1) บูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ (2) จัดในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (3) จัดโครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และ (4) ปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยสอดแทรกในกิจวัตรประจำวัน และงานวิจัยของปริยาภรณ์ เชียงเครือ (2554: 82 - 85) ได้วิจัยการพัฒนาการดำเนินการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนบ้านคลองกุ่ม จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้กิจกรรม 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม ประจำสัปดาห์ กิจกรรมการประกวด กิจกรรมพี่ดูแลน้อง กิจกรรมห้องเรียนน่าอยู่และกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์รวม 3 ด้าน คือ (1) ความซื่อสัตย์ พบว่า นักเรียนปรับเปลี่ยนนิสัยพฤติกรรมให้เป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองมากขึ้น ยอมรับผิดเมื่อทำผิด พูดแต่ความจริง ไม่ลอกการบ้านเพื่อน ไม่ทุจริตในการสอน ปฏิบัติตามข้อตกลงต่าง ๆ (2) ด้านความมีวินัยในตนเอง พบว่า ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของทางโรงเรียน แต่งกายถูกระเบียบ รักษาความสะอาดของห้องเรียนและโรงเรียน เข้าแถวเป็นระเบียบ พูดจาสุภาพ และ (3) ด้านความรับผิดชอบ พบว่า นักเรียนตั้งใจศึกษาเล่าเรียนประพฤติตนเป็นคนดี มีความรักความสามัคคี ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เคารพเชื่อฟังครู

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

6.1.1 ผู้บริหารและคณะครูสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 ควรตระหนักและให้ความสำคัญถึงการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการประเมิน

6.1.2 การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล ก่อนจะนำไปใช้ควรศึกษาตามขั้นตอนที่ระบุไว้ในคู่มือพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล เพื่อให้การพัฒนาเกิดประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาและควรนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

6.1.3 สถานศึกษา ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาแนวทางเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล ปรับปรุงแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

6.2.1 ผู้บริหารและคณะครูสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 ควรตระหนักและให้ความสำคัญถึงการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการประเมินควมมีการวิจัยและการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล เพื่อค้นหารูปแบบในการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนสำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 ที่มีขนาดและจำนวนนักเรียนใกล้เคียงกัน

6.2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยด้านชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองกลางประชานุกูล

7. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *ทศวรรษที่สองของการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561*. (2557). กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์.
- _____. *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. (2552). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชุดิกายูจน์ มัดดาปะโท. (2556). *คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเขาน้อยวิทยาคม จังหวัดตราด*. สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นพรัตน์ จรุงประโคน. (2555). *ความต้องการของผู้ปกครองต่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน กรณีศึกษา: โรงเรียนบ้านคลองจาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์วิชาการบริหารการศึกษา. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปรียาภรณ์ เชียงเครือ. (2554). *การพัฒนาดำเนินงานเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนบ้านคลองกุ่ม จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระอานาจ อัดถกโม (น้อยนิล). (2554). *การศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์). นครปฐม : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- เยาวภา มุสิก. (2556). *การศึกษาสภาพปัจจุบันสภาพที่คาดหวังคุณลักษณะอันพึงประสงค์รักความเป็นไทยของโรงเรียนประถมศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 2*. วิทยานิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อารยา อาจหาญ. (2555). *ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์กับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านขาวนพเก้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1*. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.

ความคาดหวังของประชาชนในบริการของศูนย์ดำรงธรรม People's expectation of Services from Damrongdhama Centre

ปทุมรัตน์ มีธรรม

Patumrat Meetham

พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์

Peerasit Kamnuasilpa

วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

The College of Local Administration Khon Kean University

E-mail: patumrat_me@kkumail.com

(Received: August 31, 2021/ Revised: October 7, 2021/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม และความจำเป็นในการมีอยู่ของศูนย์ดำรงธรรมจากมุมมองของประชาชน รวมถึงเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมระหว่างการศึกษาเอกสารกับการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บริการศูนย์ดำรงธรรมอำเภอภูผาหมื่น จังหวัดขอนแก่น ในระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2563 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2564 จำนวน 35 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนมีความคาดหวังเป็นอย่างมากกับการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม ในด้านการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ การให้ความเป็นธรรม การได้รับความสะดวก และการไม่เสียค่าใช้จ่ายในการมาใช้บริการ รวมถึงประสิทธิผลในการประสานงานกับหน่วยงานอื่น 2) ประชาชนเห็นว่าการมีอยู่ของศูนย์ดำรงธรรมยังมีความจำเป็น เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ตอบสนองความต้องการและช่วยแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ และ 3) แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ โดยต้องปรับปรุงหรือพัฒนาในด้านการประชาสัมพันธ์ การให้คำแนะนำในการใช้บริการหรือขั้นตอนการแก้ไขปัญหาให้ชัดเจน การเพิ่มความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหา และมีการติดตามผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริการ; ศูนย์ดำรงธรรม; ศูนย์รับเรื่องร้องเรียน

Abstract

This study aims to examine people's expectation for Damrongdhama Centre's services and the needs to maintain Damrongdhama Centre from people's viewpoint. Moreover, it aims to offer the method to improve public services in the scope of complaints administration by using mixed methodology between literature review and qualitative research through in-depth interview with representative sample of people who make their complaints at the Damrongdhama Centre of Mancha Khiri District, Khon Kaen Province between 2 September BE 2563 and 31 March BE 2564. It is found that 1) People have high expectation for Damrongdhama Centre's services

of complaints solving, justice upholding, convenience, costless services and coordination's effectiveness with other public agencies. 2) Peoples have a view that Damrongdharma Centre is still in need by the reason of effectiveness to response to people's needs and problem. 3) The method to improve public services in the scope of complaints administration consist of public relations's improvement and development, explicit service instructions providing and problem solving procedure informing, faster problem solving and continuously evaluation.

Keywords: Service; Damrongtham Centre; Complaint Centre

1. บทนำ

ศูนย์ดำรงธรรมมีพัฒนาการมาจากศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารของกระทรวงมหาดไทยซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2536 เพื่อทำหน้าที่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน รับเรื่องร้องเรียนหรือร้องทุกข์เกี่ยวกับข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดในการทำงานของข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดกระทรวงมหาดไทย ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากนั้น ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลในการให้บริการข้อมูลข่าวสารราชการเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้ให้ความสำคัญกับการรับฟังข้อร้องเรียนหรือความคิดเห็นของประชาชนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เมื่อปี พ.ศ. 2537 กระทรวงมหาดไทยจึงมีการปรับปรุงศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร ให้เป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพและเอกภาพมากยิ่งขึ้น และตั้งชื่อใหม่ว่า “ศูนย์ดำรงธรรมกระทรวงมหาดไทย” (ศูนย์ดำรงธรรม กระทรวงมหาดไทย, 2558)

เมื่อปี พ.ศ. 2557 ภายหลังจากการมีรัฐประหาร คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ออกประกาศ ฉบับที่ 97/2557 เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของศูนย์ดำรงธรรมให้เด่นชัดขึ้น โดยการขยายโครงข่ายศูนย์ดำรงธรรมให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ทั้งในระดับจังหวัดและอำเภอ ในทุกจังหวัดจะมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อำนวยการศูนย์ดำรงธรรม ในระดับอำเภอมีนายอำเภอเป็นผู้อำนวยการศูนย์ดำรงธรรม นับว่าศูนย์ดำรงธรรมเป็นศูนย์กลางของอำนาจใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 (ศุภกิต เสนนอก, 2559) โดยศูนย์ดำรงธรรมถูกกำหนดภารกิจหลักไว้ 7 ด้าน ดังนี้ 1) รับเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์ 2) บริการเบ็ดเสร็จ (One stop service) 3) บริการรับส่งเรื่อง ร้องเรียน/ร้องทุกข์ 4) การรับเรื่องราวความต้องการและข้อเสนอของประชาชนต่อการปฏิรูปประเทศ 5) การแก้ไขปัญหาของประชาชนเฉพาะหน้าโดยหน่วยเคลื่อนที่เร็ว 6) การปฏิบัติตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล และ 7) การให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร (สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2558) โดยปัจจุบันผู้วิจัยในฐานะปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ ได้พบว่า ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่นำมาร้องเรียนร้องทุกข์ต่อศูนย์ดำรงธรรมนั้น มีปริมาณเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์จำนวนมาก มีความหลากหลายในประเด็นของปัญหา มีกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ และประเด็นปัญหาอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงาน ส่งผลเกิดปัญหาในการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมและทำให้เรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของประชาชน บางเรื่องยังไม่ได้รับการแก้ไขหรือมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อย่างล่าช้า ซึ่งจะเกิดผลกระทบเชิงลบต่อภาพลักษณ์ในการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมและการ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ให้กับประชาชนตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทย

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ประเด็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคและลดทอนประสิทธิภาพการให้บริการประชาชนของศูนย์ดำรงธรรม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนพร้อมทั้งหาแนวทางการพัฒนา

ประสิทธิภาพการให้บริการ เนื่องจากศูนย์ดำรงเป็นหน่วยงานสำคัญที่มีผลกระทบต่อความทุกข์สุขของประชาชน และเมื่อปัญหาได้รับการแก้ไขแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหน่วยงานและประชาชนที่มาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรมในอนาคต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาการรับรู้และความคาดหวังในบริการของศูนย์ดำรงธรรมกรณีศึกษาศูนย์ดำรงธรรมอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น โดยใช้เครื่องมือวิจัยรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากมุมมองของประชาชน นำมาวิเคราะห์และประยุกต์กับแนวคิดและงานวิจัยอื่นที่ได้ศึกษา เพื่อค้นหาวិธีการแก้ไขปัญหาและแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการมารับบริการของประชาชนและการดำเนินงานศูนย์ดำรงธรรมต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม
- 2.2 เพื่อศึกษาความจำเป็นในการมีอยู่ของศูนย์ดำรงธรรมจากมุมมองของประชาชน
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ตำรา และหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ดำรงธรรมเพื่อประกอบการจัดทำข้อมูลชุดคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มตัวอย่างผู้มาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรม

3.1 ประชากรและตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้มาใช้บริการที่ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอมัญจาคีรี อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ในช่วงเวลาดังตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2563 – 31 มีนาคม 2564 จำนวน 35 คน ซึ่งประกอบด้วยเพศหญิง จำนวน 25 คน เพศชาย จำนวน 10 คน โดยส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาเป็นระดับการศึกษาสูงสุด จำนวน 25 คน รองลงมาเป็นระดับปริญญาตรี จำนวน 4 คน ระดับปริญญาโท จำนวน 3 คน ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 2 คน และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จำนวน 1 คน

ผู้มาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรมประกอบอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน 20 คน รองลงมาเป็นข้าราชการ จำนวน 6 คน ทำธุรกิจส่วนตัว จำนวน 4 คน รับจ้าง จำนวน 3 คน และว่างงาน จำนวน 2 คน ซึ่งส่วนมากผู้ใช้บริการมีถิ่นที่อาศัยอยู่ในอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น จำนวน 31 คน ต่างอำเภอ จำนวน 2 คน และต่างจังหวัด จำนวน 2 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะทั่วไปของผู้มาใช้บริการ อาทิ เพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา ตอนที่ 2 เป็นชุดคำถามเกี่ยวกับการใช้บริการจากศูนย์ดำรงธรรม และตอนที่ 3 จะใช้คำถามที่ให้ผู้ให้บริการแสดงความเห็นว่าศูนย์ดำรงธรรมสามารถบริการหรือตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของประชาชนได้หรือไม่

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

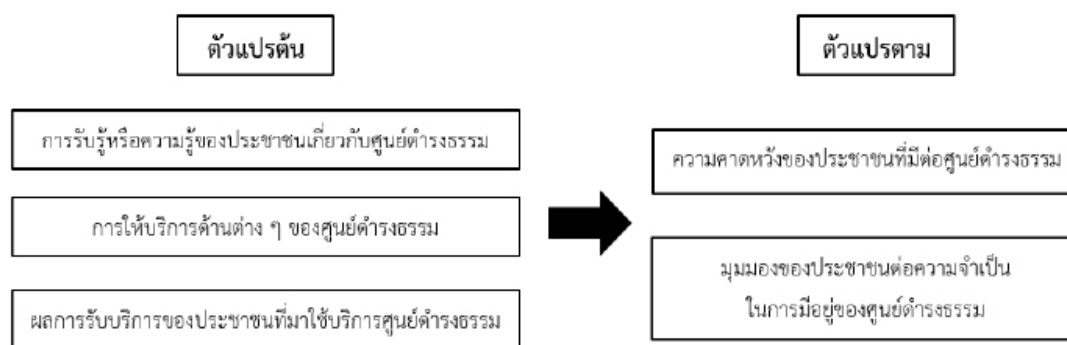
ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเพื่อวิเคราะห์ทฤษฎี แนวคิด และประเด็นสำคัญ นำมาสู่การตั้งชุดคำถามในแบบสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 3 ตอน เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้มาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรม โดยการเก็บข้อมูลจะมุ่งเน้นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ให้อิสระทางความคิดกับผู้ถูกสัมภาษณ์อย่างเต็มที่ ไม่มีคำถามชี้นำที่ชี้แนะให้ข้อมูลผู้ถูกสัมภาษณ์แต่อย่างใด และมีการบันทึกคำตอบไว้เป็นเอกสารเพื่อสะดวกในการจัดเก็บและอ้างอิง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยหลังจากรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ได้นำข้อมูลที่ได้จากชุดคำถามคำตอบ 3 ตอน มาแบ่งแยกประเด็น ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม และข้อมูลความเห็นของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการตอบสนองความต้องการของศูนย์ดำรงธรรม จากนั้นนำมาวิเคราะห์และสรุปประเด็นพร้อมทั้งนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิมาวิเคราะห์ประกอบ เพื่ออภิปรายผลและตอบคำถามการวิจัย รวมถึงเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ การรับรู้หรือความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับศูนย์ดำรงธรรม การให้บริการด้านต่าง ๆ ของศูนย์ดำรงธรรม ผลการรับบริการของประชาชนที่มาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรม
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อศูนย์ดำรงธรรม มุมมองของประชาชนต่อความจำเป็นในการมีอยู่ของศูนย์ดำรงธรรม

5. ผลการการวิจัย

จากการศึกษา สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม

ประชาชนรับรู้หรือมีความรู้เกี่ยวกับศูนย์ดำรงธรรมว่าเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจ หรือสามารถแก้ไข ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องร้องเรียน หรือร้องทุกข์ต่าง ๆ สามารถให้ความเป็นธรรมหรือเป็นที่พึ่งแก่ประชาชน ได้มากกว่าหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ นอกจากนี้ ประชาชนยังเห็นว่าการมาใช้บริการที่ศูนย์ดำรงธรรมจะได้ความ สะดวกและการไม่เสียค่าใช้จ่ายในการมาใช้บริการ รวมถึงประสิทธิผลในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นก็เป็น อีกเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนให้ประชาชนมาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรม

ประชาชน (กลุ่มตัวอย่างวิจัย) จำนวน 33 คน (ร้อยละ 94.30) เห็นว่า ศูนย์ดำรงธรรมสามารถให้คำแนะนำ และช่วยเหลือประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อน โดยมีบุคลากรของศูนย์ดำรงธรรมที่คอยให้คำแนะนำ และช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ หน่วยงานศูนย์ดำรงธรรมยังสามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ส่วนภูมิภาค จึงทำให้ศูนย์ดำรงธรรมสามารถแก้ไขปัญหาได้แตกต่างจากหน่วยงานอื่น ๆ แต่อีกด้านหนึ่งพบว่า ประชาชน (กลุ่มตัวอย่างวิจัย) จำนวน 2 คน (ร้อยละ 5.70) ยังไม่ประทับใจในการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม เนื่องจากปัญหาที่มาร้องทุกข์หรือร้องเรียนยังไม่ได้รับการแก้ไข หรือการแก้ไขปัญหาล่าช้า ด้วยข้อจำกัดทางอำนาจตามระเบียบและกฎหมาย รวมถึงขั้นตอนการปฏิบัติที่มีหลายขั้นตอน

การใช้บริการศูนย์ดำรงธรรมของประชาชนส่วนมากจะเข้ารับบริการเกี่ยวกับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ โดยปัญหาที่ประชาชนมาร้องเรียนจำนวนมากและพบบ่อยที่สุด คือ ปัญหาเกี่ยวกับหนี้สินนอกระบบซึ่งประชาชนประสงค์จะให้ศูนย์ดำรงธรรมดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยกับเจ้าหนี้แทนประชาชนที่เป็นลูกหนี้ โดยมีประชาชนมาใช้บริการ จำนวน 10 คน รองลงมาเป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน ทั้งการบุกรุกที่ดินระหว่างประชาชนด้วยกันเอง ประชาชนบุกรุกที่ดินของรัฐ และประชาชนบุกรุกทางสาธารณประโยชน์ของรัฐ จำนวน 9 คน ปัญหาประสบความสำเร็จเดือดร้อนรำคาญต่าง ๆ จากถนนชำรุด มลพิษทางเสียง และมลพิษทางกลิ่น จำนวน 5 คน และปัญหาเรื่องร้องเรียนหรือร้องทุกข์อื่น ๆ จำนวน 11 คน

2. ความจำเป็นในการมีอยู่ของศูนย์ดำรงธรรมจากมุมมองของประชาชน

หลังจากที่ประชาชนได้มาใช้บริการที่ศูนย์ดำรงธรรม พบว่า ปัญหาที่ประชาชนใช้บริการร้องเรียนร้องทุกข์ผ่านศูนย์ดำรงธรรมได้รับการแก้ไขเรียบร้อยแล้ว จำนวน 25 เรื่อง (ร้อยละ 71.40) ได้แก่ เหตุเดือดร้อนรำคาญทั่วไป ระบบสาธารณูปโภคชำรุด การบุกรุกที่สาธารณประโยชน์ และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง (หนี้สิน) ส่วนเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขและที่ยังอยู่ระหว่างการดำเนินการแก้ไขปัญหาคือ ประสานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการแก้ไขปัญห จำนวน 10 เรื่อง (ร้อยละ 28.6) อาทิ การช่วยติดตามทวงถามหนี้สิน ปัญหาความยากจน และการบุกรุกทางสาธารณประโยชน์

เมื่อพิจารณาการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม พบว่า การติดตามและประสานงานของศูนย์ดำรงธรรมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ถือเป็นจุดแข็งสำคัญของศูนย์ดำรงธรรม และการลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างรวดเร็วเป็นอีกส่วนสำคัญที่สนับสนุนจุดแข็งนี้ แต่ด้วยอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของศูนย์ดำรงธรรมที่จำกัด ในการบังคับคู่กรณี และขั้นตอนตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีจำนวนมาก ทำให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาอาจมีความล่าช้า ส่งผลกระทบต่อการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม ซึ่งถือว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ศูนย์ดำรงธรรมต้องคิดหาแนวทางแก้ไขและพัฒนาต่อไป

ในภาพรวมประชาชนจึงเห็นว่าศูนย์ดำรงธรรมต้องปรับปรุงหรือพัฒนาในด้านการประชาสัมพันธ์ การให้คำแนะนำในการใช้บริการหรือขั้นตอนการแก้ไขปัญหาให้ชัดเจน การเพิ่มความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหา และมีการติดตามผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามประชาชนกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย จำนวน 33 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 94.30 เห็นว่า ศูนย์ดำรงธรรมยังตอบสนองความต้องการและช่วยแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ ดังนั้น ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีศูนย์ดำรงธรรมต่อไป

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ถามประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติมว่า หากไม่มีศูนย์ดำรงธรรม ประชาชนส่วนใหญ่จะเลือกแจ้งเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ผ่านหน่วยงานใด ประชาชน จำนวน 16 คน (ร้อยละ 45.71) กล่าวว่า จะแจ้งต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และประชาชน จำนวน 11 คน (ร้อยละ 31.40) เลือกที่จะแจ้งต่อตำรวจ ศาล ทนายความ สำนักราชเลขาธิการ และสายด่วนยุติธรรม ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า มีประชาชน จำนวน

8 คน (ร้อยละ 22.90) ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ตนไม่ทราบถึงช่องทางการร้องเรียนหรือร้องทุกข์กับหน่วยงานอื่นแต่อย่างใด

สุดท้ายผู้วิจัยได้ถามประชาชน (กลุ่มตัวอย่าง) ว่า หากไม่มีศูนย์ดำรงธรรมจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนมีความแตกต่างไปหรือไม่ พบว่า ประชาชน จำนวน 33 คน (ร้อยละ 94.30) ที่เห็นว่าศูนย์ดำรงธรรมสามารถแก้ไขปัญหาที่ตนร้องเรียนได้จะตอบคำถามไปในทางบวก กล่าวคือ เห็นว่าชีวิตของตนดีขึ้นเนื่องจากปัญหาความเดือดร้อนของตนได้รับการแก้ไขและศูนย์ดำรงธรรมสามารถพึ่งพาช่วยเหลือตนได้ รวมถึงคิดว่าเมื่อเกิดปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ตนเองสามารถขอความช่วยเหลือ หรือมีหน่วยงานรับฟังปัญหาและให้คำปรึกษาได้ แต่มีประชาชน จำนวน 2 คน (ร้อยละ 5.70) ที่ตอบอย่างชัดเจนและให้ความเห็นว่า ถึงแม้จะไม่มีศูนย์ดำรงธรรมก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนแตกต่างไป โดยไม่ได้แจ้งเหตุผลว่าเหตุใดถึงคิดเช่นนั้น

3. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์

จากปัญหาของประชาชนที่พบเมื่อมาใช้บริการศูนย์ดำรงธรรม พบว่า มีปัญหาที่เรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ไม่ได้รับการแก้ไขหรือการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มีความล่าช้า โดยมีสาเหตุจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของศูนย์ดำรงธรรมมีจำกัดในการบังคับคู่กรณี ขั้นตอนการดำเนินงานที่มาก และอำนาจตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น ศูนย์ดำรงธรรมจึงมีหน้าที่เป็นเพียงแค่หน่วยงานประสานกลางเท่านั้น ทำให้ต้องรอหน่วยงานที่รับผิดชอบแก้ไขปัญหาและรายงานผลการดำเนินงานกลับมา จึงทำให้ประชาชนเห็นว่าการแก้ไขปัญหาล่าช้าและเกิดความเห็นเชิงลบกระทบต่อภาพลักษณ์การให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม

ด้วยเหตุข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาข้อมูลจากการวิจัยประกอบกับข้อมูลจากการศึกษาเอกสารแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ นำมาประยุกต์เป็นแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ โดยพบว่า ประชาชนได้ให้คำแนะนำว่าศูนย์ดำรงธรรมควรปรับปรุงหรือพัฒนาในด้านการประชาสัมพันธ์ การให้คำแนะนำในการใช้บริการหรือขั้นตอนการแก้ไขปัญหาให้ชัดเจน การเพิ่มความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหา และมีการติดตามผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

6. อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่เป็นข้ออภิปราย ดังนี้

1. ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการจากศูนย์ดำรงธรรม

หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะกับประชาชนตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมให้กับประชาชน โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐที่รับเรื่องราวร้องเรียนร้องทุกข์กรณีศูนย์ดำรงธรรมที่เป็นหน่วยงานลำดับแรก ๆ ที่มีความจำเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยประชาชนรับรู้ไว้ว่า เมื่อพบกับปัญหาความเดือดร้อนจะต้องไปติดต่อขอความช่วยเหลือจากศูนย์ดำรงธรรมเนื่องจากมีความสะดวกในการเข้าไปใช้บริการ ไม่เสียค่าใช้จ่าย และมีบุคลากรที่คอยให้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับกนกขวัญ สังเพ็ญ และณัฐวิณ บุคณาค ที่กล่าวว่าประชาชนผู้มาติดต่อใช้บริการมีความรู้เกี่ยวกับศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดลพบุรีในระดับมากนับตั้งแต่ที่รัฐบาลมีการจัดตั้งศูนย์ดำรงธรรมขึ้นมาในมิติศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (กนกขวัญ สังเพ็ญ และณัฐวิณ บุคณาค, 2560: 9) โดยคาดหวังว่าหน่วยงานนี้จะสามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ รวมถึงคอยให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์กับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับฉัตรชัย ฉายส่องแสง และรัฐศรินทร์ วังกานนท์ ที่กล่าวว่าผู้มาขอรับบริการจาก

ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอประโคนชัยต่างก็คาดหวังการให้บริการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็วใส่ใจและคาดหวังให้เจ้าหน้าที่รับฟังและคอยอยู่เคียงข้าง (ฉัตรชัย ฉายส่องแสง และรัฐศิริรินทร์ วังกานนท์, 2562: 1-2) และศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสตูล กล่าวว่าผู้ใช้บริการศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดจะเข้ารับบริการในงานร้องเรียนร้องทุกข์ งานคุ้มครองสิทธิ งานปรึกษากฎหมาย และงานสวัสดิการสังคม เนื่องจากได้รับความสะดวกในการเข้าถึงจุดบริการของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสตูล โดยมีความพึงพอใจในการให้บริการด้านต่าง ๆ อาทิ กระบวนการและขั้นตอนการให้บริการ เจ้าหน้าที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และคุณภาพการให้บริการ ซึ่งในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก มีคะแนนประเมินเฉลี่ย 2.91 จากคะแนนเต็ม 3.00 แต่ผู้ใช้บริการก็มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในประเด็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การเพิ่มพื้นที่ของสถานที่ให้บริการ และเพิ่มช่องทางการแสดงความคิดเห็นกับศูนย์ดำรงธรรม (ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสตูล, 2562) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ เมธาพร มีล้น ที่กล่าวถึงความคาดหวังของประชาชนในการแสดงบทบาทของบุคลากรหน่วยงานภาครัฐในการเป็นผู้ให้บริการและแสดงออกในบทบาทต่าง ๆ อาทิ บทบาทการเป็นผู้ประสานงาน บทบาทผู้ให้การศึกษา และบทบาทนักรวมกลุ่ม ซึ่งประชาชนมีระดับความคาดหวังที่มาก แต่ผลความคาดหวังจากการวิจัยอยู่ในระดับปานกลางเนื่องจากปัญหาจากบุคลากรในประเด็นว่าบุคลากรการขาดทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน และการขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของบุคลากร (เมธาพร มีล้น, 2559)

2. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมในด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์

การให้บริการของหน่วยงานภาครัฐมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในฐานะผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ในกรณีของศูนย์ดำรงธรรมอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่นที่ผู้วิจัยทำการวิจัยพบว่าที่มีผู้เข้ามาใช้บริการในเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ประเภทต่าง ๆ อาทิ ปัญหาหนี้สินนอกระบบ ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน เหตุเดือดร้อนรำคาญ และการขอรับคำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ โดยผู้มาใช้บริการเห็นว่าศูนย์ดำรงธรรมมีจุดเด่นในประเด็นมีพันธกิจที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาของประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม มีความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหา และมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับ กนกขวัญ สังเพ็ญ และณัฐวิณ บุคนาจ ที่กล่าวว่าประชาชนมีความพึงพอใจระดับมากในด้านการให้บริการและเจ้าหน้าที่ของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดลพบุรี เนื่องจากมีการให้บริการที่รวดเร็ว มีการให้บริการจากเจ้าหน้าที่ด้วยความเต็มใจ และมีการชี้แจงขั้นตอนการให้บริการที่ชัดเจน (กนกขวัญ สังเพ็ญ และณัฐวิณ บุคนาจ, 2560: 11) แต่เมื่อพิจารณาถึงข้อด้อยในการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมจากการวิจัยพบว่า มีบางเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของประชาชนยังไม่ได้รับการแก้ไขหรือแก้ไขปัญหาล่าช้า เนื่องจากเรื่องเป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานอื่นของรัฐ ที่รับผิดชอบโดยตรงในลักษณะผูกขาดอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอย่างชัดเจน ส่งผลให้เรื่องร้องเรียนหรือร้องทุกข์เหล่านั้น ศูนย์ดำรงธรรมไม่มีอำนาจในการแก้ไขปัญหา ทำให้ศูนย์ดำรงธรรมทำหน้าที่ได้อย่างดีที่สุด คือ เป็นผู้ประสานงานและส่งเรื่องให้แก่องค์กรที่รับผิดชอบโดยตรงดำเนินการแก้ไข ส่งผลให้เกิดปัญหาความล่าช้าหรือไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตามความคาดหวังของประชาชน โดยจุดด้อยสำคัญนี้มีผลเชิงลบต่อความคาดหวังของประชาชนเป็นอย่างมากต่อศูนย์ดำรงธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ กัญญณัท สุนทรวีภาศ ที่กล่าวว่า การล่าช้าของการดำเนินงานเนื่องจากศูนย์ดำรงธรรมอำเภอเป็นหน่วยงานที่รับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ โดยหากเป็นเรื่องที่สามารถให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นได้ก็สามารถดำเนินการช่วยเหลือทันที แต่หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานอื่น ต้องประสานไปยังหน่วยงานนั้นเพื่อให้ดำเนินการแก้ไขในลักษณะผู้ประสานงานกลาง และต้องรอคอยให้หน่วยงานนั้นดำเนินการแก้ไขพร้อมทั้งรายงานผลการดำเนินงานกลับมาที่ศูนย์ดำรงธรรม จึงทำให้เกิดความล่าช้า ส่งผลกระทบต่อความ

เชื่อมั่นของประชาชน (กัญญณ์ท์ สุนทรวิภาค, 2562: 54) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยและประชาชนผู้ให้บริการจึงได้เสนอแนะแนวทางเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อาทิ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการให้บริการ การพัฒนาทักษะของบุคลากร การสร้างจิตบริการสาธารณะกับบุคลากร และการแก้ไขปรับบทบาทหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ อมรรัตน์ บุญญา ที่กล่าวว่า การบริการต้องมีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการบริการให้มีมาตรฐาน อันจะนำมาซึ่งคุณภาพการให้บริการที่ดี ประชาชนเกิดความพึงพอใจ เป็นการยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงาน (อมรรัตน์ บุญญา, 2557: 11) และ อภิญา ไส้โธสง ที่กล่าวว่า มีข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานด้านการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ผ่านศูนย์ดำรงธรรม อาทิ เพิ่มจำนวนบุคลากรปฏิบัติงาน จัดทำระบบการรายงานและติดตามผลการดำเนินงาน จัดอบรมบุคลากรในทักษะที่จำเป็น และเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรม (อภิญา ไส้โธสง, 2560: 6)

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยว่า หน่วยงานราชการที่ให้บริการประชาชน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค หรือส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะศูนย์ดำรงธรรมและหน่วยงานรับเรื่องราวจ้างเรียนร้องทุกข์ของหน่วยงานต่าง ๆ ควรจะมีการพัฒนาและปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีดิจิทัลที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว และแนวคิดการกระจายอำนาจ โดยให้ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการงานในด้านต่าง ๆ เช่น การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกให้ประชาชนที่มาใช้บริการ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาเป็นเครื่องมือในการให้บริการประชาชน การพัฒนาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในด้านความรู้และทักษะของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่จำเป็น การปลูกฝังให้เจ้าหน้าที่มีจิตบริการสาธารณะ และการแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของประชาชนมีความรวดเร็วและเกิดประสิทธิภาพ รวมถึงหน่วยงานรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์สามารถตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของประชาชนได้อย่างเต็มความสามารถ ทำให้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนลดลงหรือหมดสิ้นไป ซึ่งประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐตามเป้าหมายในการบริหารงานภาครัฐ ส่งผลให้สังคมและประเทศชาติเกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยโดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่มาก และมีข้อจำกัดในสถานที่เก็บข้อมูลที่จัดเก็บข้อมูลเพียงแห่งเดียว ส่งผลให้ข้อมูลที่จัดเก็บได้ขาดความหลากหลายและรายละเอียดที่สำคัญบางประเด็น จึงควรดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย อาทิ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ ภูมิภาค และกระจายการเก็บข้อมูลในสถานที่หรือหน่วยงานอื่นเพิ่มเติม ก็จะทำให้ข้อมูลที่ได้รับความหลากหลายและอาจจะทำให้ได้รับข้อมูลผลการวิจัยใหม่ที่เป็นประโยชน์

2) รูปแบบการดำเนินการวิจัยเป็นลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์และรับผิดชอบในการรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของหน่วยงานศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ จึงอาจจะทำให้ได้รับข้อมูลที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์อาจจะปกปิดข้อเท็จจริงหรือมีความหวงเกรงในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง เพราะเกรงว่าข้อมูลนั้นจะกระทบกับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของตน หากจะดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรกำหนดรูปแบบการวิจัยให้รอบคอบและรัดกุมมากขึ้น โดยต้องปกปิดความลับของผู้ให้สัมภาษณ์หรือมอบหมายบุคคลอื่นเก็บข้อมูลแทน ก็จะทำให้ได้รับข้อมูลตรงตามข้อเท็จจริงและมีรายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

- กนกขวัญ สังเพ็ญ และ ณัฐวีณ์ บุคณา. (14 กันยายน 2560). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดลพบุรี. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://mapol.soc.ku.ac.th/wp-content/uploads/2017/09/14.pdf>
- กัญญณัท สุนทรวีภา. (16 พฤศจิกายน 2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2563, จาก http://gspace.nida.ac.th/th/pdf/is/2563/is-pitsanulok_2562.pdf
- ฉัตรชัย ฉายส่องแสง และ รัฐศิรินทร์ วังกานนท์. (29 สิงหาคม 2562). ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อศูนย์ดำรงธรรมอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563, จาก http://www.pol.ru.ac.th/graduate/index.php/info-new/s-local/search-result?show_category=0&start=600
- เมธพร มีลัน. (2559). ความคาดหวังของประชาชนและความเป็นจริงในการแสดงบทบาทของนักพัฒนา ชุมชนตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- ศุภกิต เสนนอก. (11 สิงหาคม 2559). การพัฒนาประสิทธิภาพการรับเรื่องราวร้องทุกข์ผ่านศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ. สืบค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2563, จาก http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2015/TU_2015_5703011352_3731_3533.pdf
- ศูนย์ดำรงธรรมกระทรวงมหาดไทย. (2558). คู่มือการดำเนินการแก้ไขปัญหาการร้องทุกข์/ร้องเรียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักตรวจราชการและเรื่องราวร้องทุกข์ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสตูล. (เมษายน 2562). สรุปแบบประเมินความพึงพอใจและความต้องการ / ความคาดหวังในการให้บริการประชาชน ของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสตูล (มกราคม 2562 – มีนาคม 2562). สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://www.satun.go.th/news/detail/131/data.html>
- สถาบันดำรงราชานุภาพ. (2558). รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ดำรงธรรมมิติใหม่ ตามทัศนะของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดและศูนย์ดำรงธรรม อำเภอและประชาชนผู้ใช้บริการ. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://www.stabundamrong.go.th/web/research1/research4.pdf>
- อภิญา ไสไธสง. (2560). การพัฒนาประสิทธิภาพการรับเรื่องราวร้องเรียนผ่านศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- อมรรัตน์ บุญภา. (มิถุนายน 2557). ความพึงพอใจของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลอัมพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563, จาก http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcims/files/55930248.pdf

ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนาม
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Management level according to Buddhist principles
of field hospitals Roi Et Buddhist college

พระพลากร สมมงคลโล

Phra Palakorn Sumongkhalo

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
mahachulalongkornrajavidyalaya university RoiEt Buddhist college

E-mail: palakorn8052@gmail.com

(Received: May 24, 2022/ Revised: June 10, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประชากร ได้แก่ ผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 478 คน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 218 คน ใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95 % ความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 5 % และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติพรรณนาโดยการหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.52$ S.D. = 0.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอรรถจริยา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.55$) รองลงมาคือ ด้านสมานัตตตา ($\bar{X} = 3.54$) และด้านปิยวาจา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.50$) ส่วนระดับการบริหารจัดการมิติหลักการพัฒนาการบริหารจัดการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53$ S.D. = 0.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาการให้บริการ ด้านสำรวจความคาดหวังของผู้รับบริการอย่างเป็นระบบ ด้านการวางแผนการพัฒนาการบริการ ด้านรักษาอาคารให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้านการจัดระเบียบการจราจรและที่จอดรถ ด้านจัดหาอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านบุคลากรแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ด้านบุคลากรมีทักษะความเชี่ยวชาญและด้านบุคลากรให้บริการด้วยความเสมอภาค ทั้งเก้าด้านอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: ระดับการบริหารจัดการ; หลักพุทธธรรม; โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Abstract

The objectives of this research article were to 1) study the Management level according to Buddhist principles of field hospitals Roi Et Buddhist college. This research study is a mixed method research. Populations are those infected with the corona virus who were admitted to the field hospital of Roi Et Ecclesiastical College. Thawat Buri District Roi Et Province It has a total population of 478 people. The study sample consisted of 218 participants using Taro Yamane's formula, using a 95% confidence level, 5% error, and descriptive statistical analysis of frequency, percentage, mean, standard deviation. In the qualitative research, in-depth interviews with 10 key informants or individuals were used.

The results of the research were as follows: 1) study the Management level according to Buddhist principles of field hospitals Roi Et Buddhist college. Overall, it was at a high level ($\bar{X} = 3.52$ S.D. = 0.54) with the highest mean ($\bar{X} = 3.55$), followed by Samanatta ($\bar{X} = 3.54$) and Piyavaca. Has the least mean ($\bar{X} = 3.50$) As for the management level, the main dimensions of management development Overall, it was at a high level ($\bar{X} = 3.53$ S.D. = 0.54) When considering each aspect, it was found that the management focused on service development. Systematic survey of service recipients' expectations Service development planning Keeping the building clean and tidy in terms of organizing traffic and parking The supply of equipment and facilities The personnel are dressed politely. Personnel have skills and expertise and personnel provide services with equality. All nine sides were at a very high level.

Keywords: Management level; Field Hospitals Roi Et Buddhist College

1. บทนำ

สถานการณ์โลกปัจจุบันกำลังเผชิญกับการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) การแพร่ระบาดที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้ผู้ติดเชื้อเสี่ยงต่อการเสียชีวิตในระบบการหายใจล้มเหลวเฉียบพลัน ที่ก่อโรคปอดอักเสบการหายใจล้มเหลวเฉียบพลัน และพบการแพร่เชื้อจากคนสู่คน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีการติดเชื้อจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะรับมือกับปัญหานี้ให้ได้

ดังเช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 55 ได้บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึงเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพด้วย ซึ่งสถานบริการสาธารณสุขที่ให้เกิดการบริการทางด้านสาธารณสุขที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2560) โรงพยาบาลสนามกรณีผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) จึงเป็นหน่วยบริการทางการแพทย์ทั้งในและนอกสถานที่เพื่อใช้ดูแลผู้ป่วยด้านโรคติดต่อในสถานการณ์ที่มีการระบาดของโรค เพราะสามารถจัดตั้งได้อย่างรวดเร็วขยายหรือลดขนาดความเหมาะสม มีการตรวจรักษาผู้ป่วยตามหลักมาตรฐาน มีการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไปสู่บุคลากร ชุมชน และสิ่งแวดล้อม มีการควบคุมป้องกันโรคให้อยู่ในวงจำกัด โดยหากจำเป็นสามารถดำเนินการส่งต่อโรงพยาบาลที่มีศักยภาพมากกว่า และปิดดำเนินการโรงพยาบาลเมื่อสิ้นสุดการระบาด หรือมีการควบคุมโรคได้อย่างเหมาะสม (กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2564: 6)

โรงพยาบาลสนามถือว่าเป็นด่านแรก ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนผู้ติดเชื้อโควิด-19 ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการให้บริการด้านสาธารณสุขแก่ประชาชนกลุ่มดังกล่าว โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด จึงได้หาแนวทางเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน กระบวนการทำงาน คุณภาพการให้บริการ สภาพแวดล้อม เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิผลที่จะส่งผลต่อการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่โรงพยาบาลสนามอื่นๆ ได้โดยมีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักสังคหวัตถุ 4 แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน ประกอบด้วย 1) ทาน การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น 2) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ 3) อตถจริยา ช่วยเหลือกัน 4) สมานัตตตา การเป็นผู้มีความเสมอภาค โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อไป (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, 2548: 15)

ผู้วิจัยจึงได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เพื่อเสริมสร้างแนวทางการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้รับบริการ ให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลที่จะส่งผลต่อการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่โรงพยาบาลสนามอื่นๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ 1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่ติดเชื้อไวรัสโคโรนาที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 478 คน (โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, 2565). และ 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1993). โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95 % ความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 5 % มีขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 218 คน ผู้วิจัยศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย เพื่อสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ 5 รูปหรือคน ผลการตรวจสอบความเชื่อมั่น (reliability) ของเครื่องมือ (try out) จำนวน 30 ชุด ได้ค่าความเชื่อมั่น .969 จึงดำเนินการ ขออนุญาตติดต่อประสานงาน แจกแบบสอบถามและรับคืนมาตรวจสอบ ประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้ค่าสถิติค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2. ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1) พระสงฆ์/นักวิชาการด้านศาสนา 2) ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ 3) เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ 4) ผู้นำชุมชนหรือท้องถิ่น และ 5) อาสาสมัครสาธารณสุข มูลฐาน (อสม.) รวมจำนวน 10 รูปหรือคน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis and synthesis)

4. สรุปผลการวิจัย

4.1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 56.42 ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 46 – 55 ปี จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 29.36 ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 30.28 ส่วนใหญ่ มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 21.56 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

4.2 การวิเคราะห์ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ด้านหลักพุทธธรรม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ด้านหลักพุทธธรรม

(n = 218)

ด้านหลักพุทธธรรม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านทาน (การเสียสละเอื้อเฟื้อแบ่งปัน)	3.52	0.53	มาก
2. ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน)	3.51	0.54	มาก
3. ด้านอัตถจริยา (การสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน)	3.55	0.53	มาก
4. ด้านสมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ)	3.54	0.57	มาก
รวม	3.53	0.54	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ด้านหลักพุทธธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53$ S.D. = 0.54) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านทาน (การเสียสละเอื้อเฟื้อแบ่งปัน) ด้านปิยวาจา (การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน) ด้านอัตถจริยา (การสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน) และด้านสมานัตตตา (การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ) อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน

4.3 การวิเคราะห์ระดับการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ด้านการบริหารจัดการ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ด้านการบริหารจัดการ (n = 218)

ด้านการบริหารจัดการ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาการให้บริการ	3.55	0.59	มาก
2. ด้านสำรวจความคาดหวังของผู้รับบริการอย่างเป็นระบบ	3.55	0.54	มาก
3. ด้านการวางแผนการพัฒนาการบริการ	3.52	0.57	มาก
4. ด้านรักษาอาคารให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย	3.56	0.60	มาก
5. ด้านการจัดระเบียบการจราจรและที่จอดรถ	3.51	0.55	มาก
6. ด้านจัดหาอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก	3.53	0.54	มาก
7. ด้านบุคลากรแต่งกายสุภาพเรียบร้อย	3.56	0.60	มาก
8. ด้านบุคลากรมีทักษะความเชี่ยวชาญ	3.53	0.50	มาก
9. ด้านบุคลากรให้บริการด้วยความเสมอภาค	3.51	0.54	มาก
รวม	3.53	0.55	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ด้านการบริหารจัดการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53$ S.D. = 0.55) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาการให้บริการ ด้านสำรวจความคาดหวังของผู้รับบริการอย่างเป็นระบบ ด้านการวางแผนการพัฒนาการบริการ ด้านรักษาอาคารให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้านการจัดระเบียบการจราจรและที่จอดรถ ด้านจัดหาอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านบุคลากรแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ด้านบุคลากรมีทักษะความเชี่ยวชาญ และด้านบุคลากรให้บริการด้วยความเสมอภาค อยู่ในระดับมากทุกด้าน

5. อภิปรายผล

5.1 อภิปรายผลการวิเคราะห์ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาพบว่า ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอิตถจริยา และด้านสมานัตตตา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด นอกจากจะสอดคล้องกับหลักการพัฒนาการบริหารจัดการแล้ว ยังจำเป็นต้องพึงมีหลักแนวคิดพุทธธรรม มาในการให้บริการประชาชนผู้เข้ารับบริการและใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อให้สะท้อนข้อมูลภาพรวมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด สอดคล้องกับแนวปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลเฉพาะกิจ COVID - 19 ของสถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์การมหาชน), (2563: 2) ได้เสนอแนวทางปฏิบัติ คือ ผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันกำหนดพันธกิจ นโยบาย เป้าหมายและกลยุทธ์ ที่มีการวิเคราะห์

ข้อมูล สถิติ สถานการณ์การระบาดและความเพียงพอของทรัพยากรโดยมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร มีการเลือกสถานที่ดำเนินการที่เหมาะสม ได้แก่ 1) อาคารแยกจากสิ่งแวดล้อมหรือชุมชน 2) อาคารที่พกมีการถ่ายเทอากาศที่ดี 3) ห้องพักต้องไม่มีพรม 4) กรณีมีระบบปรับอากาศต้องเป็นแบบ Air split type 5) มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา 6) ได้รับอนุญาตจากผู้มีอำนาจในการจัดตั้ง 7) มีระบบบำบัดน้ำเสียที่สามารถปรับปรุงให้เหมาะสม สอดคล้องกับ แนวคิดของ วันวิสาข์ สนใจ (2565: 215) ได้นำเสนอแนวคิดการบริหารจัดการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการให้บริการผู้ป่วยตามแนววิถีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นหลังวิกฤตไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 1) ฉันทะ (aspiration) 2) วิริยะ (exertion) 3) จิตตะ (thoughtfulness) 4) วิมังสา (investigation) ใช้แนวคิดการบริหารจัดการของ Henri, Fayol, (1949: 10) ประกอบด้วยหลัก 5 ประการ ได้แก่ Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดระบบในองค์กร) Commanding (การบังคับบัญชาสั่งการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ) Coordination (การประสานงานส่งต่อ) และ Controlling (การควบคุมกำกับติดตามในองค์กร) ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นการระบาดของโรค COVID-19 ซึ่งเป็นโรคที่อุบัติใหม่ทำให้ยังไม่สามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคได้ จึงส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกระดับในพื้นที่ ดังนั้นในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้จึงนำหลักธรรม ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เนื่องจากบุคลากรมีความแตกต่างกันทางความคิดและการกระทำ จึงจำเป็นต้องปลูกฝังจิตใจให้เป็นคนรักงาน ตั้งใจทำงาน รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ยอมรับในข้อผิดพลาด พร้อมทั้งจะพัฒนาตลอดเวลา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ตามแนววิถีใหม่ บุคลากรก็จะมีสติในการไตร่ตรองที่รอบคอบ หาเหตุผล เพื่อนำไปสู่การพัฒนางานที่ดีขึ้นต่อไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิด ผ่องพรรณ ธนา, (2560: 20) ได้วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาล เพื่อปรับวิธีคิดและระบบในการทำงานลดปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการปฏิบัติงาน เพื่อเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการบริการ โดยนำหลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้โดยยึดหลักกัลยาณมิตรต่อกันในการปฏิบัติงานย่อมเกิดปัญหาระหว่างปฏิบัติงานด้วยกัน หากบุคลากรเป็นกัลยาณมิตรก็จะเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ผู้ปฏิบัติงานจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยหลักอริยสัจ 4 อย่างไรก็ตามหากระบบของการบริหารยังไม่เอื้อต่อผู้ปฏิบัติงานก็ยากยิ่งที่จะพัฒนาคุณภาพการบริการได้ ซึ่งควรนำหลักการเจริญสติปฏิจฐาน 4 มาใช้เพื่อแก้ปัญหา อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาไม่ใช่เพียงแก้ปัญหาที่บุคลากรหรือระบบของหน่วยงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะแก้ไขไปพร้อมๆ กันอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการบริการที่ยั่งยืน

6. สรุป

ระดับการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อวิเคราะห์ระดับการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรมของโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้นในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้จึงนำหลักธรรม มาประยุกต์ใช้ในโรงพยาบาลสนาม เนื่องจากบุคลากรมีความแตกต่างกันทางความคิดและการกระทำ จึงจำเป็นต้องปลูกฝังจิตใจให้เป็นคนรักงาน ตั้งใจทำงาน รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง พร้อมทั้งจะพัฒนาตลอดเวลาจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการบริการที่ยั่งยืน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะการพัฒนาโรงพยาบาลสนาม

1. เสนอให้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบการเคลื่อนย้ายโรงพยาบาลสนามให้มีประสิทธิภาพ และจัดให้มีอุปกรณ์ขนย้าย บรรจุภัณฑ์สำหรับการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ และยานพาหนะสำหรับโรงพยาบาลสนาม ให้เพียงพอ
2. เสนอให้มีการพัฒนาระบบค่าตอบแทน สวัสดิการ และประกันภัยที่ดีให้กับบุคลากรที่ปฏิบัติงานภารกิจโรงพยาบาลสนาม

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (5 มกราคม 2564). โรงพยาบาลสนามกรณีผู้ป่วยโรคโควิด 19. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.dms.go.th>
- ผ่องพรรณ ธนา. (2560). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคุณภาพการบริการ. *วารสารการพยาบาลและดูแลสุขภาพ*, 35(3), 15-21.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต. (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม.
- โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด. (2564). *ผู้ป่วยโควิด 19 ที่เข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด*. เอกสารอัดสำเนา.
- วันวิสาข์ สนใจ. (2565). การบริหารจัดการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับให้บริการผู้ป่วยตามแนววิถีใหม่ ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 6(1), 215-225.
- สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์การมหาชน). (2563). *แนวปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลเฉพาะกิจ COVID – 19*. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.w2.med.cmu.ac.th/ha/wp-content/uploads/2021/01/HA>
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560*, สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2565, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th//DATA/PDF/2560/A/040/1> PDF.
- Henri, Fayol. (1949) *General and Industrial Management*. London: Sir Isaac Pitman & Sons.
- Taro Yamane. (1993). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd). New York: Harper and Row Publications.

การดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
ตามหลักภavana 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
Mind health care of coronavirus disease 2019 patients according to
development in Field Hospital Mahachulalongkornrajavidyalaya
Roi Et Buddhist College

กิตติพัทธ์ เทศกำจร

Kittiphat Thedkamchorn

พระครูโพธิ์สีลคุณ

Phrakhrupothiseelacoon

พระมหาคมคาย สิริปณฺโญ

Pharamaha Komkai Singtong

สนั่น ประเสริฐ

Snan Prasert

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
mahachulalongkornrajavidyalaya university RoiEt Buddhist college

E-mail: kittiphat.thed@mcu.ac.th

(Received: May 25, 2022/ Revised: June 18, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวความคิดการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักภavana 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยผู้ให้ข้อมูลวิจัยเป็นบุคลากรโรงพยาบาลสนาม จำนวน 3 คน พระสงฆ์ จำนวน 6 รูป การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์ประกอบการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ด้านการพัฒนากาย การดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ด้านการพัฒนาความประพฤติ การดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ด้านพัฒนาจิตและการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ด้านการพัฒนาปัญญา

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ทำให้ผู้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดมีความทุกข์ทางกาย คือโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และความทุกข์ทางใจของผู้เข้ารับการรักษาเกิดจากปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจรวมอยู่ด้วย ปัจจัยทั้งสองประการมีผลต่อสุขภาพจิตของผู้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด แนวความคิดการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด แบ่งออกเป็น ด้าน 2 ประกอบด้วย ด้านที่ 1 คือด้านร่างกายประกอบด้วย ตัวผู้ป่วยโรค และ คนรักษา ด้านที่ 2 คือด้านจิตใจ โดยการนำหลักภavana 4 ตามหลักพระพุทธศาสนาไปสู 3 กลุ่มสำคัญคือ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสนาม พระสงฆ์ คนไข้ ทำให้ผู้ป่วยมีสุขภาพจิตใจเข้มแข็งมีกำลังใจต่อสู้กับเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้

คำสำคัญ: สุขภาพจิต; ผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019; หลักภavana 4

Abstract

The objectives of this research were to study 1) to study the concept of Mind health care for Covid-19 patients according to development in Field Hospital Mahachulalongkornrajavidyalaya Roi ET Buddhist College. The research informants were field hospital personnel, 3 people, and 6 monks. Data collection using interview form consisted of Health care for COVID-19 patients in terms of physical development, Moral development, Emotional development, and Intellectual development. Both factors affect the mental health of the patients. The results of the research were as follows: Factors that cause patients to receive treatment in Field Hospital Mahachulalongkornrajavidyalaya Roi ET Buddhist College the patient is physically suffering from COVID-19 and the psychological distress of the patients who received treatment was caused by social factors and economic factors as well. Concept of mental health care for COVID-19 patients is divided into 2 areas:

1. is the physical aspect, consisting of the patient, the disease, and the healer
- 2 is the mental aspect by applying to development in Buddhism to three important groups, namely Field hospital staff, monks, patients Make patients have mental health, strength and courage to fight COVID-19

Keywords: Mind health care; coronavirus disease 2019 patients; development

1. บทนำ

สถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID -19) ตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ประชาชน และส่งผลกระทบต่อระบบบริการสุขภาพมาเป็นเวลานาน ความชุกปัญหาสุขภาพจิตภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID -19) ข้อมูลช่วงเดือนมกราคม 2564 พบว่าปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดขึ้น ได้แก่ ภาวะ หมดไฟ ภาวะความเครียดสูง เสี่ยงซึมเศร้า เสี่ยงฆ่าตัวตาย และซึมเศร้ารุนแรง ร้อยละ 1.52, 1.44, 13.37, 2.26 และ 0.32 ตามลำดับ ทั้งนี้กลุ่มผู้ติดเชื้อมีภาวะเครียดสูงกว่ากลุ่มประชาชนทั่วไปถึง 2 เท่า นอกจากนั้นยังพบว่าบุคลากรทางการแพทย์มีภาวะหมดไฟสูงถึงร้อยละ 2.54 และมีความเครียดในระดับสูงถึงร้อยละ 5.21 กรมสุขภาพจิต ได้จัดทำแผนการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID -19) โดยมีเป้าหมายเพื่อลดผลกระทบด้านสุขภาพจิตของประชาชนและเพิ่มศักยภาพทางจิตใจในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนให้มีภูมิคุ้มกันทางใจ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2564: 8)

โรงพยาบาลสนามกรณีผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นหน่วยบริการทางการแพทย์ทั้งในและนอกสถานที่เพื่อใช้ดูแลผู้ป่วยด้านโรคติดต่อในสถานการณ์ที่มีการระบาดของโรค เพราะสามารถจัดตั้งได้อย่างรวดเร็ว ขยายหรือลดขนาดตามความเหมาะสม มีการตรวจรักษาผู้ป่วยตามหลักมาตรฐาน มีการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไปสู่บุคลากร ชุมชน และสิ่งแวดล้อม มีการควบคุมป้องกันโรคให้อยู่ในวงจำกัด โดยหากจำเป็นสามารถดำเนินการส่งต่อโรงพยาบาลที่มีศักยภาพมากกว่า และปิดดำเนินการโรงพยาบาลเมื่อสิ้นสุดการระบาดหรือมีการควบคุมโรคได้อย่างเหมาะสม วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามกรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา

2019 ประกอบด้วย 1) จัดตั้งระบบบริการการดูแลรักษาพยาบาล 2) รับผู้ป่วยยืนยัน COVID-19 ไว้ดูแลรักษาแบบผู้ป่วยใน และให้การดูแลผู้ป่วยที่อาการไม่รุนแรง 3) ใช้เป็นสถานที่เพื่อดูแลรักษาผู้ป่วยที่มีอาการคงที่ และได้รับการส่งตัวมาจากโรงพยาบาลซึ่งดูแลผู้ป่วยในภาวะเฉียบพลันหรือวิกฤตจนอาการดีขึ้นแล้ว สามารถกลับบ้านและดำเนินชีวิตได้อย่างปกติทั่วไป อนึ่งในการดำเนินโครงการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามนั้นวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดเป็นนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2564 พระธรรมวัชรบัณฑิต อธิการบดี ได้ตระหนักถึงทุกข์ครั้งใหญ่ของคนในประเทศ จึงมีนโยบายให้วิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์ในสังกัดทั่วประเทศให้ความช่วยเหลือประชาชนอย่างเต็มกำลังและขอให้ทุกแห่งให้ความร่วมมือกับฝ่ายบ้านเมืองในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติในครั้งนี้ เช่น การร่วมมือกับภาครัฐจัดตั้งโรงพยาบาลสนาม การจัดตั้งโรงงานแจกอาหารการจ่ายไปในทุกภูมิภาคของประเทศ บริจาคสิ่งของที่จำเป็นและขาดแคลนให้กับโรงพยาบาลสนาม ในขณะที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ประธานกรรมการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด และพระครูวาปีจันทคุณ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด พร้อมด้วยผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ เสียสละอาคารเรียนหลังเดิมและห้องประชุมใหญ่ให้เป็นสถานที่ตั้งโรงพยาบาลแห่งที่ 4 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564: ออนไลน์) ซึ่งใช้เป็นสถานที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด 19 ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป็นอย่างดี อาทิ จังหวัดร้อยเอ็ด โรงพยาบาลร้อยเอ็ด สาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด และโรงพยาบาลราชบุรี คณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ดรวมทั้งองค์กรทางด้านการปกครองต่างๆ ในพื้นที่ และจากการจัดตั้งโรงพยาบาลสนามขึ้นในวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดครั้งนี้กลับพบปัญหาที่ตามมาหลายประการที่เกิดขึ้นกับหน่วยผู้ให้การรักษายาบาลคือ ผู้ป่วยมีสภาพอารมณ์ที่ฉุนเฉียว ใจร้อนหรือในบางครั้งอาจจะเปิดอารมณ์ใส่ทีมผู้ดูแลที่ดำเนินการไม่ได้ตั้งใจปรารถนา หรือผู้ป่วยมีภาวะซึมเศร้าไม่ให้ความร่วมมือ หรือในบางกรณีเช่น เมื่อผู้ป่วยที่รักษาตัวหายจากอาการป่วยแล้วไม่ได้รับการต้อนรับจากชุมชนหรือครอบครัว เป็นต้น และเพื่อเป็นการค้นหาแนวทางการแก้ไขเยียวยาปัญหาที่เกิดขึ้นรวมถึงค้นหาแนวทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการในอนาคตนั้น สิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะผู้เข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด นั่นคือสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจ ของผู้ป่วย เป็นต้น เหล่านี้ย่อมจะนำมาซึ่งความสำเร็จในการดำเนินการ จะทำให้ผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาสุขภาพกายที่แข็งแรง และมีคุณภาพจิตใจที่เข้มแข็ง พร้อมที่จะต่อสู้กับโรคร้ายและอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุขในสังคมต่อไป

คณะผู้วิจัยจึงได้นำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเสริมสร้างให้ผู้ป่วยโรคโควิด 19 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของโรคทางกายที่กำลังแพร่ระบาดอย่างร้ายแรงและสังคมหวาดกลัวในปัจจุบันกับโรคทางจิต ทำให้เกิดพื้นที่การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพจิตใจของผู้ป่วยโรคโควิด 19 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดให้มีภูมิต้านทานด้านจิตใจพร้อมกับการรักษาทางกายโดยนำหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาอันจะสร้างภูมิคุ้มกันด้านโรคภายในได้อย่างยั่งยืน โดยการนำกระบวนการวิจัยเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างทีมวิจัยและโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดที่ศึกษาเพื่อให้ได้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักภวนา 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดในการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักทฤษฎี 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Inter-view) ร่วมกับพระสงฆ์ นักวิชาการพระพุทธศาสนา แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสนาม เพื่อทราบแนวคิด การดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโควิด 19 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด และเป็นงานวิจัยเพื่อสังคม ที่มุ่งเน้นที่จะช่วยแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตของผู้ป่วยโควิด 19 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ตำบล นิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยนำเอาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและนักวิชาการด้านต่างๆ มา มีส่วนพัฒนาและเสริมสร้างให้ผู้ป่วยโควิด 19 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสุขภาพจิตในสถานการณ์ การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ในสังคมไทย ทำให้เกิดพื้นที่การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาผู้ ป่วยในโรงพยาบาลสนามให้มีภูมิคุ้มกันภายในโดยนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาซึ่ง สร้างภูมิคุ้มกันภายในอย่างยั่งยืน มีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 พื้นที่การศึกษา

โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ในการศึกษารั้วนี้ คณะผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก ดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่ของวิทยาลัยสงฆ์ที่ให้บริการประชาชน
- 2) เป็นพื้นที่ที่มหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมบริการสังคมร่วมกับภาครัฐ

3.2 กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ได้แก่

กลุ่มประชากรในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกเฉพาะผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการดูแลสุขภาพจิตผู้ ป่วยโควิด 19 โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key information) การวิจัย ในครั้งนี้ประชากรมี 3 กลุ่ม โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ด้วยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) ดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่ร่วมสะท้อนปัญหาและร่วมหาทางแก้ไขประเด็นปัญหาสุขภาพ จิตใจผู้ติดเชื้อโควิด 2019 ได้แก่

- (1) บุคลากรโรงพยาบาลสนาม จำนวน 3 คน
- (2) พระสงฆ์ จำนวน 6 รูป

2) กลุ่มประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้ป่วยโควิด 19 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด 478 คน

3.3 เครื่องมือการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์ (Inter-view) เพื่อให้ข้อมูลรอบด้านครอบคลุมประเด็นการศึกษา คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยและกระบวนการวิจัยแต่ละขั้น ตอนของการวิจัยกับการดูแลสุขภาพจิตของผู้ติดเชื้อไวรัส 2019 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยแบ่งเครื่องมือการวิจัยออก ดังนี้

1) **แบบสัมภาษณ์** ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 9 รูป/คน โดยมีประเด็นคำถามการวิจัย ได้แก่

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการดูแลสุขภาพจิตด้วยหลักภavana 4 ของผู้เข้ารับการรักษายาบาลในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาและโจทย์วิจัย

ในระยะนี้เป็นการศึกษาพื้นที่และการค้นหาโจทย์วิจัยโดยการนำกรอบของการทำงานวิจัยเพื่อสุขภาพเป็นแนวทางในการดำเนินการในพื้นที่ และคณะวิจัยร่วมกันค้นหาโจทย์ของการวิจัย การออกแบบการวิจัย ในขณะที่ยังพื้นที่พบว่า โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ได้สะท้อนข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงสภาพจิตของผู้ป่วยที่เข้ามารักษาในโรงพยาบาลสนามจากสถานการณ์โควิด 19 ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลต่อสุขภาพจิตของผู้ป่วยต่อ ความตื่นกลัว ความกังวล ทำให้คณะวิจัยได้นำเอาประเด็นนี้มาต่อยอดการศึกษาต่อ โดยตั้งคำถามถึงสภาพปัญหาสุขภาพจิตของผู้ป่วยโควิด 19 โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร มีแนวทางวิธีการใดในการส่งเสริมการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโควิด 19 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

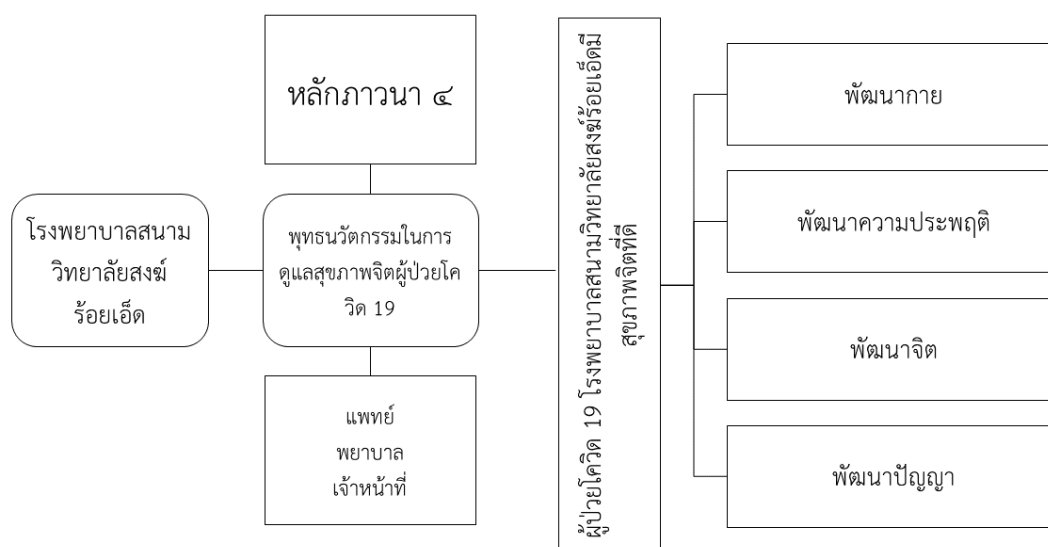
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัยโดยการตีความด้วยการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดจากงานวิจัยว่าสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่กำหนดไว้แล้วจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของการบรรยาย

4. ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Inter-view) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักภavana 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด พื้นที่ในการวิจัยคือโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 9 รูป/คน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ บุคลากรโรงพยาบาลสนาม จำนวน 3 คน และพระสงฆ์ผู้มีองค์ความรู้ทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนา จำนวน 6 รูป

แนวคิดการดูแลสุขภาพจิตของผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้บทสรุปจากการสัมภาษณ์บุคลากรโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดและพระสงฆ์เพื่อให้ได้แนวคิดการดูแลสุขภาพจิตของผู้ติดเชื้อโรคโควิด 2019 ตามหลักภavana 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

แผนภาพที่ 1 แนวคิดการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคโควิด 2019 ตามหลักภาวนา 4 ในโรงพยาบาลสนาม วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

แนวความคิดการดูแลสุขภาพจิตเป็นการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 2019 การดูแลสุขภาพจิตของผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามกรอบแนวคิดหมายถึงการการดำเนินชีวิตเป็นอยู่อย่างถูกสำหรับการส่งเสริมสุขภาพทางด้านจิตใจและด้านร่างกายให้เกิดความสมดุลแบบองค์รวม การดูแลสุขภาพทางจิตหมายความว่า จิตผ่อง สดชื่น เข้มแข็งมีสรรพภาพเดียวเดียวกับร่างกายที่แข็งแรงโดยมีกระบวนการดูแลทางด้านจิตใจอย่างถูกต้อง เช่น การจัดการอารมณ์ที่ถูกต้องมีกระบวนการจัดการกับความรู้สึกนึกคิดได้ถูกต้องเรียกว่ามีความถูกต้องในการดูแลสุขภาพจิตทำให้จิตใจไม่ก่อให้เกิดโรค เช่น ความเศร้าหมอง ขุ่นมัว รุนแรง กังวล เช่นเดียวกับโรคโควิด 2019 ที่กำลังแพร่ระบาดในสังคมปัจจุบัน

การพัฒนาจิตใจตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นวิชาการทางด้านจิตใจที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้โดยง่าย ไม่เกี่ยวข้องกับความหลงเชื่อ เมื่อได้ศึกษาและทดลองฝึกปฏิบัติจะได้รับผลภายในวินาทีที่ลงมือปฏิบัติ คือ จะมีความสุขสบาย สงบ ไม่มีความทุกข์ภายในจิตใจและจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใสโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะเป็นเรื่องของการใช้สติปัญญาของตนเอง ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการมีสุขภาพหรือสุขภาวะนั้นจะต้องมองให้กว้างให้ครอบคลุมทั้งสองด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจและสิ่งแวดล้อม และด้านอื่นๆ ที่จะต้องคำนึง อาทิ ด้านความเสรี ได้แก่ความปลอดภัย โลงเบา ด้านความสงบได้แก่ภาวะไม่ร้อนรน ทั้งร่างกายและจิตใจ กระวนกระวาย ไม่กระสับกระส่าย ด้านความสะอาดหรือความบริสุทธิ์หมดจดสดใส ไม่ขุ่นมัว ด้านความสว่าง ความแจ่มชัด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549: 5-6) ซึ่งซึ่งการพัฒนาสุขภาพกายและจิตตามหลักพุทธศาสนา เป็นความสมดุลของชีวิตแบบเป็นองค์รวม เนื่องจากการพัฒนาตนตามหลัก ภาวนา 4 ดังนี้

1) ด้านกายภาวนา (Physical development) หมายถึงการพัฒนาร่างกายให้อยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ เห็นคุณค่า ดูแลรักษา มีความสุขเมื่ออยู่กับธรรมชาติ บริโภคปัจจัยสี่ ตลอดจนเทคโนโลยีเครื่องใช้ให้มีคุณค่าสูงสุด เลือกบริโภคและใช้สอยตามความเหมาะสม มีสติไม่ลุ่มหลงและปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย

อย่างมีสติทำให้เกิดโทษ โดยเฉพาะให้รู้จัก ดู ฟังอย่างมีสติและให้รู้จักใช้ ปัญญา ดูแลเอาใจใส่สุขภาพร่างกายให้แข็งแรง

2) ศีลภาวนา (Moral development; Social development) หมายถึง การพัฒนาด้านพฤติกรรม ภาย วาจา ให้เหมาะสมในสังคม มีพฤติกรรมที่ดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม รู้จักช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ผู้อื่น มีความสุจริตในการประกอบอาชีพเคารพกฎเกณฑ์ จรรยาบรรณ และกฎหมาย

3) จิตภาวนา (Emotional development, Psychological development) หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรม มีสุขภาพจิตที่ดีมีน้ำใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความศรัทธาและความเชื่อด้วยปัญญา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง ชยัน เพียรพยายาม อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีความร่าเริงเบิกบาน สดชื่น อิ่มใจพอใจ และสงบสุข

4) ปัญญาภาวนา (Cognitive development, Intellectual development) หมายถึง การพัฒนาให้รู้จักคิดโดยการฝึกอบรม เสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ ให้รู้จักคิด พิจารณา วินิจฉัย ไตร่ตรอง แก้ปัญหา ดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญา มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความจริง ปราศจากอคติ รู้วิชาชีพการงานที่เป็นหน้าที่ของตนเอง มีความรู้ที่ต้องใช้ในการดำเนินชีวิต มีปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะ ทำให้จิตใจเป็นอิสระ

ความสมดุลของชีวิตทั้งด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านพฤติกรรม (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) และด้านสมองหรือสติปัญญา (ปัญญาภาวนา) ทั้ง 4 ด้าน เป็นเสมือนปัจจัยสำคัญของชีวิตที่ช่วยสร้างสุขภาวะให้แก่นุชนุษย์ทุกเพศ วัย (ตระกูล พุ่มงาม, 2564: 474) โดยเฉพาะผู้ป่วยโควิด 19 การนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการพัฒนาซึ่งสร้างภูมิคุ้มกันภายในอย่างยั่งยืน จะเกิดไม่ได้หากปราศจากสามส่วนสำคัญ คือ ผู้รักษา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและผู้รับการรักษา ด้วยการนำเอาหลักการดูแลสุขภาพจิตตามหลักภาวนา 4 ไปสู่ผู้รักษาและผู้รับการรักษา

5. อภิปรายผล

การศึกษาแนวคิดในการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักภาวนา 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เริ่มจากสถานการณ์การติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่งผลกระทบต่องานสังคมไทยและนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับภาครัฐที่จะช่วยเหลือสังคมในยามวิกฤต เช่นการร่วมมือกับภาครัฐจัดตั้งโรงพยาบาลสนาม การจัดตั้งโรงทานแจกอาหารการจ่ายไปในทุกภูมิภาคของประเทศบริจาคสิ่งของที่เป็นและขาดแคลนให้กับโรงพยาบาลสนาม คณะผู้วิจัยเชื่อว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งว่าต้องทำการศึกษาถึงพุทธนวัตกรรมการดูแลสุขภาพจิตที่จะทำให้ผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดเกิดพุทธนวัตกรรมการดูแลสุขภาพจิตใจอันจะเกื้อกูลในการต่อสู้กับโรคทางกายให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจและร่างกาย และการเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาแนวทางวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ได้กรอบแนวคิดการนำเอาหลักภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้ โดยการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของสภาพปัญหาสุขภาพจิตในของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยประสานบุคลากรเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ผู้ป่วยที่เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยรับทราบวัตถุประสงค์วิธีดำเนินงานให้ผู้ป่วยยินดีเข้าร่วมกิจกรรมการดูแลสุขภาพจิต

6. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวคิดในการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักภานา 4 ในโรงพยาบาลสนามวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดเป็นการรายงานสรุปผลและอภิปรายผลในเบื้องต้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ทำให้เกิดกรอบแนวคิดของการวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเท่านั้น

7. เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข. (2564). แนวทางการดูแลสุขภาพจิตใจในโรงพยาบาลสนาม ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2565, จาก <https://goo.by/rZ6Rx>.
- ตระกูล พุ่มงาม และคณะ. (2564). สุขภาวะแนวพุทธของผู้ป่วย. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. 7(1), 467-480.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่10). กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อธิการบดี มจร สั่งการให้วิทยาเขตทั่วประเทศร่วมมือรัฐจัดตั้งโรงพยาบาลสนามดูแลประชาชน. (14 กรกฎาคม 2564). สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2565, จาก <https://www.mcu.ac.th/news/detail/35983>.

การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด
Promotion of Buddhist holistic well-being in schools for the elderly,
Roi Et Province

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

Phaitoon Suanmafai

พระมหาคมคาย สิงห์ทอง

Phramaha Komkai Singtong

รมิดา สวนมะไฟ

Ramida Suanmafai

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi-Et Buddhist College

E-mail: toonmcu101@gmail.com

(Received: May 25, 2022/ Revised: June 15, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ใช้รูปแบบวิจัย 2 รูปแบบ คือ การวิจัยเชิงปริมาณใช้วิธีแจกแบบสอบถามผู้สูงอายุที่เข้าศึกษาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ดและการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม กับผู้นำท้องถิ่น, ผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน, ตัวแทนภาครัฐจากโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด

การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า *สุขภาวะด้านกาย* เป็นการพัฒนาร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางเป็นคุณประโยชน์เกื้อกูล ไม่เกิดโทษ รู้จักบริโภคปัจจัยสี่ให้มีคุณค่าสูงสุด ไม่บริโภคตามค่านิยม ซึ่งอาจส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ *สุขภาวะด้านจิตใจ* เป็นการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ดให้ได้รับความรู้ ได้ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิ สวดมนต์เข้า-เย็น และก่อนนอน *สุขภาวะด้านปัญญา* เป็นการฝึกให้ผู้สูงอายุดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ลุ่มหลงมัวเมา รู้เท่าทัน รู้สึกสบายใจ มีสติอยู่กับตัวเอง ไม่คิดมาก มีความรู้ความเข้าใจในตัวเอง *สุขภาวะด้านสังคม* เป็นความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น อันได้แก่ สมาชิกในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนบ้าน

นวัตกรรมการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ พบว่า *สุขภาวะด้านร่างกาย* ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการไหว้พระสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การเป็นอยู่ที่สอดคล้องเกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อม การทำกิจกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัย การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง *สุขภาวะด้านจิตใจ* มีกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาสิ่งแวดล้อม การฝึกจิตให้มีความอดทน การดำรงชีวิตแบบพุทธมุ่งสร้างสุขภาพใจให้ เข้มแข็ง การพัฒนาจิตใจให้มีอารมณ์ดี มีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความสุข *สุขภาวะด้านปัญญา* มีกิจกรรมการเรียนรู้คุณค่าและการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข การใช้หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ในการแก้ปัญหาชีวิต *สุขภาวะด้านสังคม* มีกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัว ชุมชน และสังคม

คำสำคัญ : การส่งเสริม; สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ; โรงเรียนผู้สูงอายุ

Abstract

This research is a mixed method research by using the form of two research methods, namely quantitative research that was used to distribute a questionnaire for the elderly who attended school for the elderly in Roi Et Province and qualitative research that was used in-depth interviews and focus group discussions with local leaders, geriatric school administrators, village health volunteers and government representatives from schools for the elderly people in Roi Et Province.

The Promotion of Buddhist holistic well-being in schools for the elderly, Roi Et Province found that : *physical well-being* is the development of the body to be able to relate to the physical environment in a way that is beneficial, harmless, and knows how to consume the four factors to the highest value, do not consume according to the values which may have a negative effect on health, *psychological well-being*, it promotes Buddhist holistic well-being in school for the elderly, Roi Et Province, has gained knowledge, practiced meditation, praying in the morning-evening and before going to bed, *intellectual well-being* is a training for the elderly to stay in negligence, not obsessed knowing, feeling at ease, being self-conscious, not thinking too much, having knowledge and understanding of oneself, *social well being*, it is able to co-exist with others such as family members, friends, colleagues and neighbors.

The innovation for promoting Buddhist holistic well-being found that : *physical well-being*, it was carried out various activities, namely worshiping-praying, meditating, being in harmony with the environment, activities age appropriate, self-sufficient living, *psychological well-being*, there is activity of mind volunteering to develop the environment, training the mind to have patience, living a Buddhist way of life aims to strengthen mental health, mental development to have a good mood, having a happy mind, *intellectual well-being*, there is the value learning activities and happy living in harmony with the environment, there is using Buddhist principles in solving life problems, *social well being*, there are activities to build good relationships with family, community and society.

Keywords: Promotion; Buddhist holistic well-being; School for the elderly

1. บทนำ

ผู้สูงอายุในสังคมไทยนั้นเป็นที่เคารพยกย่องมีคุณค่าทั้งต่อครอบครัวและสังคม ผู้สูงอายุเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของลูกหลาน คอยปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานมีความสุข ให้ความอบอุ่นร่มเย็น เป็นที่เคารพนับถือ เป็นศูนย์กลางของจิตใจลูกหลาน สังคมไทยปัจจุบันให้การยกย่องการเป็นผู้สูงอายุเพราะผู้สูงอายุเป็นเสาหลัก สิ่งที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนคือการมีวัน ผู้สูงอายุที่กำหนดขึ้นในวันตรุษสงกรานต์ของทุกปี โดยลูกหลานแม้จะอยู่ห่างไกลก็จะเดินทางกลับมาแสดงความเคารพ ผู้สูงอายุจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของจิตใจ สำหรับลูกหลานผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อ สังคม การเป็นผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อสังคม เพราะทุกท่านได้ผ่านการทำความดีมาแล้วอย่างน้อยที่สุดคือ การได้เลี้ยงดูลูกหลานจนเติบโตเป็นคนดี มีหน้าที่การงานดี นอกจากนี้ผู้สูงอายุต่างก็มีประสบการณ์ชีวิตมากมาย สามารถแยกแยะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ประสบการณ์ความรู้เหล่านี้น้อมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไปสู่คนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี ทั้งวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ นั้นต้องอาศัย ประสบการณ์จากผู้สูงอายุ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตสร้างรายได้เลี้ยงดูลูกหลาน หรือเคยเป็นกำลังสำคัญด้านเศรษฐกิจมาก่อน ท่านจึงเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาแก่ชุมชนและสังคม ผู้สูงอายุมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว กล่าวคือ เป็นแหล่งความรู้ ความชำนาญที่มีคุณค่า เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม และเป็นสายใยแห่งครอบครัวเชื่อมต่อกันระหว่างบุคคลในช่วงวัยต่างๆ

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้ย่อมเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การขยายตัวของเขตเมือง การเพิ่มของประชากร การอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตและพฤติกรรมของคนไทยเปลี่ยนไปจากเดิม ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ที่มีผลต่อภาวะสุขภาพ การเกิดโรคมีผลมาจากพฤติกรรมทางสังคมหรือโรคติดต่อมากขึ้นในทุกช่วงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ การก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญทั้งในเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัยที่เหมาะสมอันจะส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุนั้น จึงมุ่งเน้นในการดูแลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์เพียงพอ และมีความสามารถในการดูแลตนเองได้ รวมทั้ง การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของบุคคลอื่นหรือบุคคลในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง (ยุวดี รอดจากภัยและคณะ, 2557) ดังนั้น การมีสุขภาพดีทั้งกายและใจคือสิ่งที่ทุกคนปรารถนาดังพุทธภาษิตที่ว่า “อาโรคฺยปรมา ลาภา” มีความหมายว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/215-216/254-255) ผู้ที่มีสุขภาพดีในทัศนะทาง พระพุทธศาสนาถือว่าได้สร้างสมกุศลกรรมมาในอดีต แต่ก็ไม่ทั้งหมดดยังอยู่ที่กรรมในปัจจุบันด้วย หลายคน ต่างก็แสวงหา สุขภาพดี ใช้จ่ายเงิน เป็นเครื่องมือซื้อหาความสะดวกสบาย แต่สาเหตุสำคัญที่ทำให้เจ็บป่วย อาจเกิดจากความไม่สมดุลในการใช้ชีวิต หากสามารถใช้ชีวิตอย่างสมดุลในด้านการกินอยู่ และการ ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องก็อาจทำให้ทุกคนมีสุขภาพที่ดีได้

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอีกจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยที่มีแนวโน้มว่าประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากการสำรวจข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564: ออนไลน์) พบว่า จังหวัดร้อยเอ็ดมีผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน จำนวน 224,131 คน แยกเป็นเพศชาย 100,225 คน เพศหญิง 123,406 คน คิดเป็นร้อยละ 17.17% ของประชากรทั้งจังหวัด ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุมีความก้าวหน้าด้านการแพทย์และความสำเร็จด้านสาธารณสุขทำให้อัตราการเกิดน้อยลง ประชากรมีอายุยืนยาวมากขึ้น ในขณะที่แนวโน้ม ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวหรืออยู่ลำพังเพิ่มมากขึ้น โดยพบว่าผู้สูงอายุอยู่คนเดียว

เดี๋ยวเพิ่มเท่าตัวซึ่งมีผลต่อการให้การดูแลผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ประเทศไทยมีเป้าหมายให้ประชาชนมีอายุยืนยาว และมีคุณภาพชีวิตที่ดีการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากสถานการณ์ผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นและผู้สูงอายุในกลุ่มติดสังคมเป็นผู้สูงอายุที่พบเป็นส่วนใหญ่ การให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในกลุ่มติดสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อการชะลอความเสื่อมของผู้สูงอายุไปสู่กลุ่มติดบ้านและกลุ่มติดเตียง ขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนา ฟันฟูให้สามารถดำรงชีวิตได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้าน ร่างกาย จิตใจ สัมพันธภาพทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่เรียกว่า “โรงเรียนผู้สูงอายุ” เป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการ จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะสู่คุณภาพชีวิตที่ดี โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา (พระครูโสภณพุทธิศาสตร์และคณะ, 2562; 964) การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและตระหนักถึงผลกระทบ ที่เกิดจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรที่เริ่มปรากฏขึ้นในชุมชน จำนวนผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคเรื้อรังที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาสุขภาพจิต ภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุจากการถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพัง ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริม และการสนับสนุนด้านการพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการดูแลรักษาสุขภาพตนเองและผู้สูงอายุด้วยกัน ภายใต้ทุนทางสังคมที่เข้มแข็งของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุถือเป็นศูนย์การเรียนรู้การจัดการสุขภาพระดับตำบลที่จะเป็นศูนย์เพื่อการเรียนรู้ของทั้งเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการวางแผนยุทธศาสตร์เชิงรุกแบบมีส่วนร่วมและเพื่อการเรียนรู้การจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุ ในปัจจุบันจำนวนโรงเรียนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ในความรับผิดชอบของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ จากการที่ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

จากความสำคัญดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด มีวิธีดำเนินการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุที่ตอบโจทย์ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาและเสนอแนะวิธีการส่งเสริมสุขภาพขององค์กรรวมแนวพุทธที่พึงประสงค์ในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาสุขภาพในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.2) เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมสุขภาพขององค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.3) เพื่อเสนอแนะวิธีการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาพขององค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด” ในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้รูปแบบวิธีวิจัย 2 รูปแบบ ประกอบด้วย

- 1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม
- 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่เข้าศึกษาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 4 โรงเรียน นักเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 421 คน แยกเป็นโรงเรียน ดังนี้

- 1) โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลจังหาร อำเภอจังหาร จำนวนนักเรียนผู้สูงอายุ 51 คน
 - 2) โรงเรียนผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลบึงงาม อำเภอทุ่งเขาหลวง จำนวนนักเรียนผู้สูงอายุ 52 คน
 - 3) วิทยาลัยผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จำนวนนักเรียนผู้สูงอายุ 118 คน
 - 4) โรงเรียนผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว อำเภออาจสามารถ จำนวนนักเรียน ผู้สูงอายุ 200 คน รวมจำนวนนักเรียนผู้สูงอายุทั้ง 4 โรงเรียน 421 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 201 คน
- ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียน ผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) ตัวแทนภาครัฐ จากโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 4 โรงเรียนๆ ละ 12 คน รวมจำนวน 48 คน

4. ผลการวิจัย

1) สภาพปัญหาสุขภาพในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด

ปัญหาสุขภาพด้านกายของผู้สูงอายุในจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 4 แห่ง พบว่า ผู้สูงอายุเป็นโรคความดันโลหิตสูง ต้อ โรคกระดูก และก็มีผู้สูงอายุอีกคนหนึ่งที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ มีลูกหลานคอยช่วยเหลือ โดยภาพรวมแล้ว ผู้สูงอายุต่างก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่มีความเสื่อมสภาพที่เห็นได้ชัด เช่น ผิวหนังเหี่ยวหย่อน ผมหงอก อาการปวดตามข้อ การทำกิจกรรมต่างๆ ช้าลง มีปัญหาสุขภาพฟันรับประทาน อาหารลำบาก เศษอาหารติดฟัน ทำให้มีกลิ่นปาก ฟันโยก ปวดฟัน เหงือกอักเสบ รับประทานอาหารไม่อร่อย แม้ อาหารจะนำรับประทานแต่ก็ไม่ค่อยมีความหมายเหมือนแต่ก่อน สุขภาพฟันไม่ดี แม้จะรู้ดีแต่ก็แก้ไขไม่ได้ คิดว่า มันเป็นไปตามวัยตามสังขาร มีปัญหาโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัวคือความดันโลหิตสูง มีอาการเวียนศีรษะเป็นๆ หายๆ ปวดศีรษะ โดยปวดบริเวณท้ายทอยช่วงเช้าหลังตื่นนอน คลื่นไส้ อาเจียน หอบ นอนราบไม่ได้ เป็นโรคเบาหวาน ปัสสาวะบ่อย ต้องตื่นมาปัสสาวะตอนกลางคืน ซึ่งเป็นเรื่องลำบากมาก กระหายน้ำบ่อย หิวบ่อย แต่เมื่อรับประทานมาก น้ำหนักกลับลด ตาพร่ามัว มองไม่ค่อยชัด และขาบริเวณปลายมือปลายเท้า ต้องระมัดระวังเรื่องอาหารและควบคุมน้ำตาล มีโรคประจำตัวคือโรคหัวใจ หายใจลำบากโดยเฉพาะหายใจเข้า หายใจสั้น เจ็บบริเวณหน้าอกตลอดเวลา เหนื่อยง่ายหรือรู้สึกเหนื่อยตลอดเวลา, มีอาการปวดขา ปวดเอว และปวดหลัง อาการปวดขานั้นแม้ไม่ได้ทำงานหนัก อยู่เฉยๆ ก็มีอาการปวดโดยไม่ทราบสาเหตุ ต้องพึ่งหมอนวดแผนไทย

ปัญหาสุขภาพด้านจิตใจ (Mental Health) สำหรับปัญหาสุขภาพด้านจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 4 แห่ง โดยภาพรวมแล้วพบว่า ผู้สูงอายุไม่มีปัญหาสุขภาพทางจิตใจหรือมีปัญหา ด้านจิตใจน้อยมาก เนื่องมาจากความเชื่อและคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนมากเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม มีจิตใจที่เมตตากรุณา เข้าใจความเป็นไปของชีวิต นอกจากนั้นจะเป็นกลุ่ม บุคคลที่รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คนในชุมชนสามารถมาศึกษาหา ความรู้ได้

ปัญหาสุขภาพด้านปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พบว่า ความเสื่อมสภาพของร่างกายส่งผลให้ความจำของผู้สูงอายุลดลง ผู้สูงอายุมักหลงลืมง่าย ความจำเลอะเลือน เมื่อลักษณะของสติปัญญาของผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ย่อมส่งผลไปสู่ความจำของผู้สูงอายุด้วย สำหรับในด้านการจำของผู้สูงอายุ โดยทั่วไปความเปลี่ยนแปลงในด้านความจำ พบว่าผู้สูงอายุนั้นระบบความจำระยะสั้น จะได้รับความกระทบกระเทือนมากกว่าระบบความจำระยะยาวซึ่งมีผลให้ผู้สูงอายุเกิดความคับข้องใจและไม่สามารถเรียนรู้สิ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการจำ

ระยะสั้นได้ (เพ็ญพิไล ฤทธาณานนท์, 2550; 727) ผู้สูงอายุมักจะจดจำเรื่องราวเก่าๆ ได้ดีกว่าเรื่องราวใหม่ๆ โดยหน่วยของความจำสามารถแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ

1) ความจำจากประสาทสัมผัส ผู้สูงอายุจะเริ่มสูญเสียความสามารถในด้านประสาทสัมผัสบางชนิดไปบ้าง เช่น การรับรู้ กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งในแต่ละบุคคลจะมีระดับสัมผัสไม่เท่ากัน

2) ความจำจากหน่วยความจำระยะสั้น (short-term memory) เป็นการจำทันทีทันใดที่มี ต่อสิ่งเร้าต่างๆ ซึ่งสิ่งเร้านั้นเพียงจะมีการรับรู้เกิดขึ้นนั้นคือการวิเคราะห์หรือตีความแล้วว่าสิ่งเร้านั้นเป็นอะไร (ถวิล ธาราโรจน์ และคณะ, 2541; 106)

3) ความจำจากหน่วยความจำระยะยาว (long-term memory) เป็นการจำข้อมูลหรือสิ่งเร้าบางสิ่ง ที่เพิ่งรับรู้มาและถ้าข้อมูลได้รับการเอาใจใส่ มันจะถูกเก็บไว้ในความจำระยะยาว ซึ่งมักเกี่ยวกับประสบการณ์ และความรู้ที่สะสมไว้ตลอดชีวิตจะไม่มีเปลี่ยนแปลง ความจำด้านนี้ผู้สูงอายุไม่ลดน้อยลงแต่ประการใด

ปัญหาสุขภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาความแตกต่างระหว่างวัยของผู้สูงอายุ การถูกลดบทบาททาง สังคมของผู้สูงอายุ เช่น การเกษียณอายุราชการทำให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุเคยมีนั้นหายไป และผู้สูงอายุต้องการพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง เพื่อสร้างความคิดใหม่ๆ ให้แก่คนในสังคม ที่คิดว่าผู้สูงอายุมีสภาพคล้ายกับบุคคลทุพพลภาพจำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุมีความสามารถและเป็นผู้นำภูมิปัญญาของชุมชน ผู้สูงอายุจะไม่มีบทบาทเหมือนสังคมเดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้ผู้สูงอายุขาดการยอมรับจากสังคมและบุตรหลาน ก่อให้เกิดความเหงา การลดความสัมพันธ์กับชุมชนผู้สูงอายุ

2) วิธีการส่งเสริมสุขภาพขององค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด

การส่งเสริมสุขภาพด้านกาย

การส่งเสริมสุขภาพองค์กรรวมด้านกายเป็นการพัฒนากาย และการพัฒนาร่างกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลาย ในทางเป็นคุณประโยชน์เกื้อกูล ไม่เกิดโทษ รู้จักบริโภคปัจจัยสี่ให้มีคุณค่าสูงสุด ไม่บริโภคตามค่านิยม ซึ่งอาจส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ กายภาวนา มี 4 หมวดย่อย คือ สิ่งแวดล้อม คือ การเห็นคุณค่า ดูแลรักษา มีความซาบซึ้ง มีความสุขในการได้อยู่กับธรรมชาติปัจจัยสี่ รวมทั้งอุปกรณ์และเทคโนโลยี คือ การเสพบริโภค การใช้สอยเพื่อการพัฒนา และสร้างสรรค์ให้เกิดความพอดี การใช้อินทรีย์ คือ การใช้ประสาทตาและหูเป็นสำคัญ และใช้อย่างมีสติรู้ตัว สุขภาพ ร่างกาย คือ การดูแล เอาใจใส่สุขภาพร่างกาย การมีสุขภาพทั่วไปสมบูรณ์แข็งแรง จากการสนทนากลุ่มย่อยและสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า การส่งเสริมสุขภาพองค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด ควรมีการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุด้านศีล ให้ผู้สูงอายุได้มาร่วมกันปฏิบัติธรรมที่วัดหรือที่นันทมาศทุกวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ใส่บาตร ฟังธรรม เจริญจิตภาวนาที่วัดและบริจาคทานตามโอกาส เช่น ทำบุญสร้างพระ ทำให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น เกิดจิตใจที่ดีงาม รู้จักปล่อยวาง มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอารมณ์เบิกบาน แจ่มใส ทำให้เกิดพลังในการช่วยเหลือผู้อื่น ในขณะที่อยู่บ้านก็ใส่บาตร อธิษฐานจิต เติบงามกรรม สวดมนต์ในห้องพระ โดยมีการฝึกปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน

การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ด้านจิตใจ

จากการสนทนากลุ่มย่อยและสัมภาษณ์สรุปได้ว่า การส่งเสริมสุขภาพองค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านจิตใจ พบว่า เป็นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ มีส่วนประกอบด้วย คุณธรรมความดี ความงามภายในจิตใจ ให้ได้รับความรู้ ได้ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิจากโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด การฝึกปฏิบัติที่วัด กลับมาปฏิบัติที่บ้าน ด้วยการฝึกสมาธิ สวดมนต์ ช่วงเช้า ช่วงเย็น และก่อนนอนทุกวัน ผลจากการฝึกด้านสมาธิ ตั้งจิตอธิษฐาน ฝึกจิตใจให้สงบ ทำให้มีความสุข ปล่อยวาง ทำแล้วรู้สึกสบายใจ มีสมาธิ และ

ความจำที่ดี มีการจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ การได้กำลังใจจากคนรอบข้าง เช่น ครอบครัว เพื่อนสนิท คนในชุมชน เพื่อฝึกจิตใจให้เข้มแข็งจนสามารถควบคุมตนเองได้ เพื่อไม่ต้องกังวลกับครอบครัว และทำให้ฟังก์คนในครอบครัวมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมการฟื้นฟูสุขภาพด้านจิตใจ และ สังคม ของผู้สูงอายุควบคู่กัน ได้แก่ การอบรมจิตใจให้สงบมั่นคง เป็นสมาธิ ดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกสมาธิตามความเหมาะสมของสภาพร่างกายผู้สูงอายุ ยืน เดิน นั่ง สงบจิตตั้งมั่นอยู่ในนิมิต 5 ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทระ อุทธัจจะ กุกกุจจะ วิจิกิฉา มีการจัดกิจกรรมให้พระไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ที่พักอยู่ที่บ้าน และการจัดกิจกรรมผสมผสานแนวพุทธกับสมัยใหม่ เช่น โยคะ ไทเก๊ก ร้องเพลง วาดภาพ ปลูกต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งระดับความสุขด้านจิตใจออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ ๑) การมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง ๒) การมีสมรรถภาพแห่งจิตที่ดี ๓) การมีคุณภาพแห่งจิตที่ดี และ ๔) ความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง (พระมหาสุทิตย์ อาภาโร, ดร. (อบอ่น), 2558; 195-196)

วิธีการส่งเสริมสุขภาวะด้านปัญญา

การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านปัญญา พบว่าผู้สูงอายุมีการฝึกให้ดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ลุ่มหลงมัวเมา รู้เท่าทันในการใช้ชีวิตและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความพอดี การยอมรับการเปลี่ยนแปลงของชีวิต รู้เท่าทันรู้สึกสบายใจ มีสติอยู่กับ ตัวเอง ไม่ไปว่าร้ายคนอื่น ไม่ว่าวุ่นใจ ไม่คิดมาก มีความรู้ ความเข้าใจในตัวเอง การเห็นในสิ่งที่เป็นอย่างจริง ทำให้มีความสุขที่แท้จริง ด้วยการเสพบริโศก การใช้สอยด้วยปัญญา และฝึกปฏิบัติตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง การให้รู้จักการสื่อสารเพื่อจูงใจ และชักนำในการพัฒนา และ สร้างสรรค์ มีการจัดพระมาเทศน์สอนให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุ การฝึกสมาธิ และปัญญาจะช่วยพัฒนาจิตใจทำให้ เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติ เห็นคุณค่าของชีวิตอื่น และสิ่งอื่น การนั่งสมาธิทำให้เรามีสติ ใจเย็น มีเหตุผลมากขึ้น สมองปลอดโปร่ง สภาพจิตใจดีขึ้นสงบขึ้น มีเพื่อนคุยเวลามาวัดเพราะเป็นวัยเดียวกัน เพราะอยู่บ้านลูกไม่ค่อยได้คุยด้วย มีเหตุผล รับฟังคนอื่นมากขึ้น ไม่ว่าร้ายคนอื่น

วิธีการส่งเสริมสุขภาวะด้านสังคม

การส่งเสริมสุขภาวะด้านสังคมของผู้สูงอายุ พบว่า เป็นความสามารถของผู้สูงอายุในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น อันได้แก่ สมาชิกในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนบ้าน ทั้งนี้มีการแสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนของสังคมมีส่วนสำคัญในการช่วยให้ร่างกายสามารถฟื้นตัวจากโรคภัยไข้เจ็บได้เร็วขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยลดผลกระทบของความเครียด ที่มีต่อสุขภาวะทางกาย และทางอารมณ์ รวมทั้งยังช่วยลดอัตราการเจ็บป่วย และอัตราการตายด้วย สำหรับพื้นฐานทางสังคมนั้นจะส่งผลกระทบอย่างมากต่อพฤติกรรม หรือวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลนั้น โปรแกรมด้านสุขภาวะทางสังคมอาจรวมถึงโปรแกรมการดูแลเด็ก หรือผู้ปกครอง การจัดกลุ่มสนับสนุนด้านสุขภาพ การจัดโอกาสในการพัฒนาความเป็นผู้นำ ความพยายามในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม สนทนากลุ่ม และการกีฬา และโปรแกรมการพัฒนา ความชำนาญ ทางด้านการติดต่อสื่อสาร การเป็นผู้ปกครอง และการมีความเชื่อมั่นในตนเอง การ ผสมผสานโปรแกรมด้านสุขภาวะทางสังคม เข้าสู่โครงการส่งเสริม

5. อภิปรายผล

ผลการศึกษาสภาพปัญหาสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดร้อยเอ็ด ศึกษาจากโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 4 แห่ง ศึกษาข้อมูลใน 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) สุขภาวะด้านกาย 2) สุขภาวะด้านจิตใจ 3) สุขภาวะด้านปัญญา และ 4) สุขภาวะด้านสังคม สรุปอภิปรายผลได้ ดังนี้

สภาพปัญหาสุขภาวะด้านกาย พบว่า ผู้สูงอายุเป็นโรคความดันโลหิตสูง ต้อ โรคกระดูก และมีบาง

ราย ที่เป็นเบาหวาน แต่ไม่แสดงอาการชัดเจน เป็นต้น มีความเสื่อมสภาพที่เห็นได้ชัด เช่น ผิวหนังเหี่ยว หย่อน ผมหงอก อาการปวดตามข้อ การทำกิจกรรมต่างๆ ซ้ำลง มีปัญหาสุขภาพฟันคือฟันผุ รับประทานอาหารลำบาก เศษอาหารติดฟัน ทำให้มีกลิ่นปาก ฟันโยก ปวดฟัน เหงือกอักเสบ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขของผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ” ของแม่ชีสุภาพ รัชชประสูตร (แม่ชีสุภาพ รัชชประสูตร, 2560: 74-85) ผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย เช่น ร่างกายเสื่อมโทรม อ่อนแรง สายตาไม่ดี กระดูกเปราะบาง ฟันหลุด ผิวหนังเหี่ยวง่น คันตามผิวหนัง ผมหงอก โรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร โรคกระเพาะ อาหารวิงเวียนศีรษะ เป็นลมบ่อยๆ เป็นต้น **สภาพปัญหาสุขภาพะด้านจิตใจ** พบว่า ผู้สูงอายุไม่มีปัญหาสุขภาพะทางจิตใจหรือมีปัญหาด้านจิตใจน้อยมาก เนื่องมาจากความเชื่อ และคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนมากเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม มีจิตใจที่เมตตา กรุณา เข้าใจความเป็นไปของชีวิต นอกจากนั้นจะเป็นกลุ่มบุคคลที่รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คนในชุมชนสามารถมาศึกษาหาความรู้ได้ ผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขของผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ” ของแม่ชีสุภาพ รัชชประสูตร (แม่ชีสุภาพ รัชชประสูตร, 2560: 74-85) ที่ว่าปัญหาทางด้านจิตใจ ของผู้สูงอายุ ได้แก่ การวิตก กังวลในเรื่องต่างๆ เช่น วิตกกังวลเรื่อง สุขภาพ การเจ็บป่วยเป็นเวลานาน กังวลเรื่องการบริหารทรัพย์สมบัติหรือมรดกให้ลูกหลาน ส่วนผู้ที่ไม่มียารได้ก็จะกังวลเรื่องเงินทองค่าใช้จ่าย เรื่องกลัวถูกทอดทิ้ง **สภาพปัญหาสุขภาพะด้านปัญญา** พบว่า การเสื่อมสภาพของร่างกายส่งผลให้ความจำของผู้สูงอายุลดลง ผู้สูงอายุมักหลงลืมง่าย ความจำเลอะเลือน เมื่อลักษณะของสติปัญญาของผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ย่อมส่งผลไปสู่ความจำของผู้สูงอายุด้วย สำหรับในด้านการจำของผู้สูงอายุ โดยทั่วไปความเปลี่ยนแปลงในด้านความจำ ผู้สูงอายุนั้นระบบความจำระยะสั้น จะได้รับความกระทบกระเทือนมากกว่าระบบความจำระยะยาวซึ่งมีผลให้ผู้สูงอายุเกิดความคับข้องใจและไม่สามารถเรียนรู้สิ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการ จำระยะสั้นได้ ผู้สูงอายุมักจะจดจำเรื่องราวเก่าๆ ได้ดีกว่าเรื่องราวใหม่ๆ **สภาพปัญหาสุขภาพะด้านสังคม** พบว่า ผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันระหว่างวัย ผู้สูงอายุถูกลดบทบาททางสังคม เช่น การเกษียณอายุราชการทำให้บทบาททางสังคมที่ผู้สูงอายุเคยมีนั้นหายไป และผู้สูงอายุต้องการพื้นที่ในการแสดงศักยภาพของตนเอง ผู้สูงอายุจะไม่มีบทบาทเหมือนสังคมเดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้ผู้สูงอายุขาดการยอมรับจากสังคมและบุตรหลาน ก่อให้เกิดความว่าเหว การลดความสัมพันธ์กับชุมชนผู้สูงอายุ จึงต้องเปลี่ยนบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบจากผู้ที่มีมือทำงานใช้ความคิดกลายเป็นผู้คอยรับ ค่าปรึกษา การยอมรับและพิจารณาอบหมายงานของชุมชนให้ผู้สูงอายุน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุขาดความเชื่อมั่น ไม่กล้าแสดงออกสมรรถภาพลดลง นอกจากนั้น การยอมรับของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุ ก็ลดลงกว่าแต่ก่อนไปด้วย ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ในวัยผู้สูงอายุจึงลดความสัมพันธ์กับคนอื่นก็ลดลง และหยุดตามไปด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขของผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ” ของแม่ชีสุภาพ รัชชประสูตร (แม่ชีสุภาพ รัชชประสูตร, 2560: 74-85) ปัญหาด้านสังคม ผู้สูงอายุที่เคยมีสถานะทางสังคมสูง เมื่อต้องพ้นจากภาวะนั้นก็อาจจะทำให้เกิดปัญหา และจะแยก ตัวออกจากสังคมไม่อยากจะคบหาสมาคมกับผู้อื่น หรือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ กับเพื่อนบ้านได้

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาพะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด” ศึกษาจากโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 4 แห่ง ใน 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) สุขภาพะด้านกาย 2) สุขภาพะด้านจิตใจ 3) สุขภาพะด้านปัญญา และ 4) สุขภาพะด้านสังคม สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ ดังนี้

การส่งเสริมสุขภาพะด้านกาย พบว่า การพัฒนาร่างกายโดยรวมให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลาย ในทางเป็นคุณประโยชน์เกื้อกูล ไม่เกิดโทษ รู้จักบริโภคปัจจัยสี่ให้มีคุณค่าสูงสุด

ไม่บริโภคตามค่านิยม ซึ่งอาจส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ การตรวจสุขภาพ การบริโภคอาหารและโภชนาการ การออกกำลังกายอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : การจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในภาคกลาง” ของสุพรต บุญอ่อนและคณะ (สุพรต บุญอ่อน และคณะ, 2560: บทคัดย่อ) การจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุโดยดำเนินการผ่านกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางกาย ได้แก่อาหารและโภชนาการ การออกกำลังกาย การส่งเสริมสุขภาพด้านจิตใจ พบว่า การส่งเสริมสุขภาพให้ได้รับความรู้ ได้ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิ การฝึกปฏิบัติที่วัด กลับมาปฏิบัติที่บ้านด้วยการฝึกสมาธิ สวดมนต์ ช่วงเช้า ช่วงเย็น และก่อนนอนทุกวัน ผลจากการฝึกด้านสมาธิ ตั้งจิตอธิษฐาน ฝึกจิตใจให้สงบ ทำให้มีความสุข ปล่องวาง ทำแล้วรู้สึกสบายใจ มีสมาธิ และความจำที่ดี โดยเน้นกิจกรรมให้ผู้สูงอายุคลายความวิตกกังวล ผ่านกระบวนการกิจกรรม นันทนาการ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เข้าวัดการเจริญจิตภาวนา นั่งสมาธิ กิจกรรมธรรมบำบัด ดนตรีบำบัด ศิลปะบำบัด อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : การจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในภาคกลาง” ของสุพรต บุญอ่อนและคณะ ในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการด้านจิตใจ ผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมทางจิตวิทยา กิจกรรมคิดบวก กิจกรรมการร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมธรรมบำบัด จัดทำโครงการสร้างศูนย์สุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การส่งเสริมสุขภาพด้านปัญญา พบว่า การฝึกให้ผู้สูงอายุดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ลุ่มหลงมัวเมา รู้เท่าทัน รู้สึก สบายใจ มีสติอยู่กับตัวเอง ไม่ไปว่าร้ายคนอื่น ไม่ว่านใจ ไม่คิดมาก มีความรู้ ความเข้าใจในตัวเอง มีการพัฒนาการเรียนรู้และรับรู้ การให้ความรู้ในองค์ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ เสมอ การเห็นในสิ่งที่เป็นจริง ทำให้มีความสุขที่แท้จริง ด้วยการเสพบริโภค การใช้สอยด้วยปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : การจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุในภาคกลาง” ของสุพรต บุญอ่อน และคณะ (สุพรต บุญอ่อน และคณะ, 2560) งานวิจัยได้ดำเนินการผ่านกิจกรรมทางวิชาการ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเน้นให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาการเรียนรู้และรับรู้ การให้ความรู้ในองค์ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้สามารถปรับตนเองให้มีความสุขในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ การส่งเสริมสุขภาพด้านสังคม พบว่า ผู้สูงอายุมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ เข้ากับสมาชิก ในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนบ้านได้ ทั้งนี้มีการแสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนของสังคมมีส่วนสำคัญในการช่วยให้ร่างกายผู้สูงอายุสามารถฟื้นตัวจากโรคภัยไข้เจ็บได้เร็วขึ้น การส่งเสริมการจัดการสุขภาพให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนวัยอื่นๆ ได้ มีกิจกรรมการเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาพองค์กรรวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด” ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) สุขภาพด้านกาย 2) สุขภาพด้านจิตใจ 3) สุขภาพด้านปัญญา และ 4) สุขภาพด้านสังคม ในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยเป็นองค์ความรู้ได้หลายประเด็น ดังนี้

สุขภาพด้านกาย (Physical Health) โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ส่งเสริมสุขภาพด้านกาย ด้วยการจัดกิจกรรมการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุบริโภคอาหารปลอดภัย มีประโยชน์ต่อร่างกาย งดดื่มเหล้า งดสูบบุหรี่ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีกิจกรรมการออกกำลังกาย เน้นการออกกำลังกายในท่าต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัย และจัด กิจกรรมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุประกอบสมาธิปฏิบัติหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสมาธิ

สุขภาวะด้านจิตใจ (Mental Health) โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาวะด้านจิตใจ ด้วยการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีจิตอาสา มีจิตใจมุ่งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวมที่เหมาะสมกับวัย มีจิตอ่อนคลายอารมณ์ คลายความวิตกกังวล ผ่านกระบวนการ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เข้าวัด การเจริญจิตภาวนา นั่งสมาธิ กิจกรรมธรรมบำบัด ดนตรีบำบัด ศิลปะบำบัด อย่างเหมาะสม

สุขภาวะด้านปัญญา (Intellectual Health) โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาวะด้านปัญญา ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ธรรมชาติ ป่าไม้ การรักษาป่า และการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาชีวิต ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษา ต่อยอด และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มองเห็นคุณค่าของตนเอง การเสียสละความสุขส่วนตัว ในการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาแก่ชุมชนและสังคม

สุขภาวะด้านสังคม (Social Health) โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาวะด้านสังคม ด้วยการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้จัดสภาพแวดล้อมบ้าน โรงเรียน และชุมชนให้ดีขึ้น ให้น่าอยู่ จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีต่อครอบครัว ชุมชนและสังคม มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการติดต่อสื่อสาร ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันในชุมชน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ได้เป็นแบบอย่างที่ดี ยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีในการสร้างสังคมสันติสุข

7. สรุป

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธในโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดร้อยเอ็ด” ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ศึกษาสุขภาวะด้านกาย 2) ศึกษาสุขภาวะด้านจิตใจ 3) ศึกษาสุขภาวะด้านปัญญา 4) ศึกษาสุขภาวะด้านสังคม ครังนี้ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ ดังนี้

สุขภาวะด้านกาย โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการจัดการสุขภาวะผ่านกิจกรรม ส่งเสริมสุขภาพทางกายได้แก่ การตรวจสุขภาพ อาหารและโภชนาการ การออกกำลังกายอย่างเหมาะสม

สุขภาวะด้านจิตใจ โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการจัดการสุขภาวะ ได้แก่กิจกรรมให้ผู้สูงอายุคลายความวิตกกังวล ผ่านกระบวนการ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมทางศาสนา เข้าวัดการเจริญจิตภาวนา นั่งสมาธิ กิจกรรมธรรมบำบัด ดนตรีบำบัด ศิลปะบำบัดอย่างเหมาะสม

สุขภาวะทางปัญญา โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการจัดการสุขภาวะ ได้แก่ การจัดการสุขภาวะ ดำเนินการโดยผ่านกิจกรรมทางวิชาการ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเน้นให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาการเรียนรู้และรับรู้ มีการให้ความรู้ในองค์ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้สามารถปรับตนเองให้มีความสุขในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

สุขภาวะด้านสังคม โรงเรียนผู้สูงอายุได้ ดำเนินการจัดการสุขภาวะให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนวัยอื่นๆ ได้ ได้แก่ กิจกรรมการเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุในโรงเรียน เพื่อให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (19 ธันวาคม 2561). สืบค้นเมื่อ 30 ธันวาคม 2564, จาก <http://www.dop.go.th/th>.
- ถวิล ธาราโรจน์ และคณะ. (2541). *จิตวิทยาทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.
- พระครูโสภณพุกาศิสฺสและคณะ. (2562). *โรงเรียนผู้สูงอายุ : การจัดการสุขภาวะ และสวัสดิการผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 6(2), เมษายน.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร ดร. (อบอ่น). (2558). *การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา*. รายงานการวิจัย สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).
- เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. (2550). *พัฒนาการมนุษย์ (Human Development)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีสุภาพ รักษ์ประสูติ. (2560). การศึกษาแนวทางการสร้างความสุขของผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 2(1), 74-85.
- ยุวดี รอดจากภัย และคณะ. (2557). รูปแบบการพัฒนาชุมชนและครอบครัว ต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการ. *รายงานวิจัย*. (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ).
- สุพรด บุญอ่อน และคณะ (2560). *โรงเรียนผู้สูงอายุ : การจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุในภาคกลาง*. *รายงานวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์.

บทวิจารณ์หนังสือ: อำนาจของความโง่ ความหลง
BOOK REVIEW: The Power of Ignorance and Delusion

พระครูวิเวกสุตถาภรณ์ (เดช บุตตะ)

Phra Khruwiveksutaporn (Buttama)

พระมหามิตร ฐิตปัญโญ

Phramaha Mit Thitapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus,

E-mail: Kaobuttama@gmail.com

(Received: January 31, 2022/ Revised: June 18, 2022/ Accepted: June 20, 2022)

บทคัดย่อ

อำนาจของความโง่ ความหลง มีเนื้อหาที่อธิบายถึงกิเลส คือ ความโง่และความหลง เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย 2 เรื่อง คือ เรื่องของความหลงในศีลและวัตร เรื่องที่ 2 จะเป็นเรื่อง อำนาจของความโง่ เป็นการอธิบายความที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในหลักธรรมนั้นอย่างถึงแก่นแท้ ลุ่มลึก แล้วกลั่นออกมาเป็นคำพูดทำนองเอง เทศน์สอนในรูปแบบของท่านเอง อธิบายเพื่อให้หลักธรรมที่เข้าใจยาก กลายเป็นเนื้อหาที่คนทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ ปฏิบัติได้

คำสำคัญ: ความโง่, ความหลง, ตัวตน

Abstract

The power of ignorance and delusion is content that describes defilement, namely ignorance, and delusion. The book consists of 2 contents, delusion in morality and duty, and the power of ignorance. It describes the understanding of the essence of Dhamma, profoundness, scrutinizing into his word, preaching in his style. He makes difficulty look easy for the cessation of suffering.

Keywords: Ignorance, Delusion, Self

1. บทนำ

หนังสืออำนาจของความโง่ ความหลงนี้ เป็นหนังสือที่รวบรวมธรรมะของพุทธทาสภิกขุ จัดพิมพ์พิเศษ เพื่อเป็นที่ระลึกในวาระครบรอบ 100 ปีชาตกาลของท่าน เป็นหนังสือที่กล่าวถึง อำนาจของความโง่ และความหลงในตัวบุคคล

หนังสือเล่มนี้ หน้าปกเป็นรูปพุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ฉากหลังท่านเป็นรูปดอกบัว ปกหนังสือเป็นสีเขียวอ่อน และมีชื่อหนังสือเขียนว่า อำนาจของความโง่ ความหลง อยู่ด้านบนของปก เป็นหนังสือขนาด A5 (ครึ่งหนึ่งของกระดาษ A4) จำนวนหน้ามีทั้งหมด 80 หน้า (ไม่รวมปก) เป็นหนังสือที่มีขนาดพอดีพกพาสะดวก ไม่ใหญ่ไม่เล็กจนเกินไป เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย 2 เรื่อง คือ เรื่องของความหลงในสัจและวัตร เรื่องที่ 2 จะเป็นเรื่อง อำนาจของความโง่ เนื้อหาทั้งหมดในหนังสือเล่มนี้ทางสำนักพิมพ์ได้คัดสรรมาบางส่วนของท่านจากงานเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งเป็นคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์กับปัจจุบันได้ด้วยเหตุนี้ผู้วิจารณ์จึงนำหนังสือนี้มาวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ศาสนิกชนทั่วไปและได้เห็นมุมมองของคำสอนของท่านอีกมุมหนึ่ง เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองสืบไป

2. โครงสร้างของหนังสือ

โครงสร้างของหนังสือ อำนาจของความโง่ ความหลง แบ่งออกเป็น 2 เรื่อง เรื่องที่ 1 ว่าด้วยเรื่องของ วตสัพพันธกถา หมายความว่า สัจและวัตร ที่กลายเป็นเครื่องผูกพัน กล่าวคือ บุคคลนั้นชอบยึดติด ยึดถือ กับวิธีปฏิบัติของคนรุ่นก่อน หรือที่เป็นครู อาจารย์ จะถูกหรือผิดไม่ได้สนใจ ปฏิบัติตามก็พอ เรื่องที่ 2 ว่าด้วยอำนาจของความโง่ ไม่มีอะไรเป็นตัวตน ในช่วงสุดท้ายของเรื่อง 2 เป็นการถามตอบของท่านพุทธทาสภิกขุกับผู้ฟัง

ในทัศนะของผู้ศึกษา เห็นว่าโครงสร้างของหนังสือ อำนาจของความโง่ ความหลง เป็นการเล่าเรื่องอยู่ 2 เรื่อง คือ ความโง่และความหลง เป็นการจัดเนื้อหาที่เข้ากัน สอดคล้องกัน ทำให้ผู้อ่านมองภาพได้ชัดเจนมากขึ้นว่าอะไรที่ทำให้คนนั้นมีตบอด ในช่วงสุดท้ายของเรื่องที่ 2 ท่านพุทธทาสภิกขุเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ถามคำถามกับท่าน

3. โครงสร้างของเนื้อหา

โครงสร้างเนื้อหาของหนังสือ อำนาจของความโง่ ความหลง แบ่งออกได้เป็น 2 เรื่อง ดังนี้

เรื่องที่ 1 ว่าด้วยเรื่อง วตสัพพันธกถา คือ สัจและวัตร ที่กลายเป็นเครื่องผูกพัน ท่านพูดถึงเรื่องความหลงมกมายของคนที่ไม่รู้จักกองทุกข์ เพราะไม่เคยฟังธรรมจากพระอริยเจ้า จึงไม่มีความรู้ แต่เมื่อได้ฟังธรรมจากพระอริยเจ้าแล้วก็ไม่เชื่อ หลงติดอยู่กับสิ่งที่ตนเองเชื่อยึดถือมาตลอดว่าถูกต้อง ไม่สามารถถอนตัวออกจากสิ่งเหล่านั้นได้เหมือนกับยาเสพติด ท่านได้เปรียบเทียบบุคคลเหล่านั้นด้วยการเล่านิทานเรื่องหนึ่ง ว่า

มีตายาย 2 คนสามีภรรยา คุณตาเป็นคนที่เชื่อและประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีเชื่อฟังคำของพระอริยเจ้า ต่างจากคุณยายที่เป็นคนเชื่อในตนเอง เป็นคนดื้อ จะผิดหรือถูกไม่สนใจ ฉันจะเชื่อในสิ่งที่ฉันเคยเชื่อมาเท่านั้น ถ้าใครบอกอะไรมายจะทำตรงกันข้าม สุดท้ายตาก็ทนมไม่ไหว ต้องทำอะไรสักอย่างกับยาย จึงคิดว่ามีทางเดียวเท่านั้นที่จะหยุดเรื่องนี้ได้คือล่อยายไปลงเหว ด้วยการบอกกับยายว่าวันนี้อย่าไปเดินใกล้เหวนะ อย่าเข้าไปใกล้ปากเหวนะ อย่าแบกหินก้อนใหญ่ ๆ ไปด้วย ยายก็ทำตรงกันข้ามหมดทุกอย่าง สุดท้ายยายก็ตกลงไปในเหวด้วยความดีของยายเอง ทำให้ผีที่อาศัยอยู่ก้นเหวเป็นอิสระเพราะได้ยายไปอยู่แทน พอตาเห็นผีเข้าก็อ้างเอาบุญคุณที่ใหยายไปอยู่แทนว่าอย่าไปยุ่งกับคน ผีก็สัญญา ต่อมาผีก็ไปเข้าสิงคน

ตาเห็นก็เอาไม้ไผ่ตีฝีจนศีรษะแตกกระจาย น้ำมันในศีรษะของผีกระจายไปตามที่ต่าง ๆ ไปติดที่ไหนก็ทำให้ของสิ่งนั้นกลายเป็นยาเสพติด เช่น ติดฝิ่น ติดเหล้า ติดที่บ่อนการพนัน เป็นต้น ท่านสรุปว่า คนนั้นแหละที่สร้างความทุกข์เอง และก็คนอื่นนั้นแหละที่จะช่วยกันดับทุกข์เอง ขจัดผีปีศาจให้หมดไปจากโลก (พุทธทาสภิกขุ, 2559: 1-55) สามารถที่จะเป็นนายของตัวเองได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ท่านได้อธิบายเรื่องความหลงโลกของคนในหนังสือธรรมบุญชีวิตว่า บุคคลที่ไม่ประมาทหมัวเมาจนตกเป็นทาสของโลกและชีวิตอย่างที่เราเรียกว่า หลงโลก เมาชีวิต ก็เพราะมีสติ รู้จักมอง รู้จักพิจารณา รู้จักวางตัววางใจต่อความจริงต่าง ๆ อันมีประจำอยู่กับโลกและชีวิตเป็นคติธรรมตาได้แก่ รู้ทันโลกธรรม คือ รู้จักพิจารณา รู้เท่าทัน ตั้งสติให้ถูกต้องต่อสภาวะอันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในชีวิตที่อยู่ท่ามกลางโลก ซึ่งเรียกว่า โลกธรรม (ธรรมดาของโลก หรือความเป็นไปตามคติธรรมตา ซึ่งหมุนเวียนมาหาชาวโลก และชาวโลกก็หมุนเวียนตามมันไป) 8 ประการ คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 23/5/202)

1) ได้ลาภ	2) เสื่อมลาภ
3) ได้ยศ	4) เสื่อมยศ
5) สรรเสริญ	6) นินทา
7) สุข	8) ทุกข์

โลกธรรม 8 นี้ จัดเป็น 2 ฝ่าย คือ ที่ชื่นชมน่าปรารถนาน่าชอบใจ คนทั่วไปอยากได้ เรียกว่า อภิวรรณ พวกหนึ่ง ที่ขมขื่น ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ คนทั่วไปเกลียดกลัว เรียกว่า อนภิวรรณ พวกหนึ่ง แต่จะชอบใจอยากได้หรือไม่ก็ตาม โลกธรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้แก่ทุกคน ทั้งแก่ปุถุชนผู้ไม่มีการศึกษา และแก่อริยสาวกผู้มีการศึกษา จะแตกต่างกันก็แต่การวางใจและการปฏิบัติตนต่อสิ่งเหล่านี้ กล่าวคือ

1) ปุถุชนผู้ไม่มีการศึกษา ไม่รู้จักฝึกอบรมตน ย่อมไม่เข้าใจ ไม่รู้เท่าทันตามความเป็นจริง ลุ่มหลงลิ้มตน ยินดี ยินร้าย คราวได้ก็หลงใหลหมัวเมา หรือลำพองจนเหลิงลอย คราวเสียก็หงอยละเหี่ยหมดกำลังหรือถึงกับคลุ้มคลั่งไป ปลดปล่อยให้โลกธรรมเข้าครอบงำอำยิจิต พุยุบเรื่อยไป ไม่พ้นจากทุกข์โศก

2) ส่วนผู้มีการศึกษา เป็นอริยสาวก รู้จักพิจารณารู้เท่าทันตามความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ที่เกิดขึ้นแก่ตน ล้วนไม่เที่ยง ไม่คงทน ไม่สมบูรณ์ มีความแปรปรวนได้เป็นธรรมดา จึงไม่หลงใหลหมัวเมาเคลิ้มไปตามอภิวรรณ ไม่ขุ่นมัวหม่นหมองคลุ้มคลั่งไปในเพราะอนภิวรรณ มีสติดำรงอยู่ได้ วางตัววางใจพอดี ไม่เหลิงในสุขและไม่ถูกทุกข์ท่วมทับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540: 46-47)

ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่า ในเรื่องของความหลงมกมายของบุคคล ในการอธิบายของหนังสือ 2 ท่าน จากท่านผู้รู้ทั้ง 2 ท่านนี้ มีการอธิบายให้เข้าใจในเรื่องของความหลงมกมายได้ชัดเจน ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ท่านได้กล่าวถึงสาเหตุที่มาจากคน และความหลงมกมายจะดับได้ก็เพราะคน ท่านให้พิจารณาตนเอง เพราะเรื่องทุกอย่างเกิดมาจากตัวของมนุษย์เองจะไปเที่ยวหาโทษคนอื่น คนนี้ก็ไม่เห็นสักที ส่วนของพระธรรมปิฎกนั้น ท่านได้อธิบายถึงแนวทางที่จะทำให้บุคคลไม่หลงมกมาย ทำอย่างไรถึงจะอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข อยู่เหนือโลก ท่านได้อธิบายถึง โลกธรรม 8 ให้บุคคลอย่าได้หลงมกมายกับสิ่งที่เป็นมายา ให้ปรับตัวปรับใจ พิจารณาให้ดี ก็จะสามารถอยู่ในโลกได้อย่างไม่เป็นทาสของโลก พุทธทาสภิกขุท่านจะอธิบายให้เห็นชัดอธิบายจากความเป็นจริง เป็นภาษาคำพูด มีตัวอย่างประกอบที่สามารถจินตนาการตามได้ ส่วนของพระธรรมปิฎกจะเป็นภาษาสมัยใหม่ เป็นภาษาวิชาการ อ่านแล้วก็เข้าใจได้ไม่ยาก

เรื่องที่ 2 ว่าด้วยเรื่องของความโง่ ไม่มีอะไรเป็นตัวตน ในตอนนี้ท่านได้อธิบายถึงการไม่มีตัวตน โดยได้ยกตัวอย่างในพุทธประวัติเรื่องของมาณพหนุ่ม 30 คนที่เฝ้าตามหาผู้หญิงที่ลักขโมยของ ๆ เขาไป จนได้

ไปพบพระพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสถามว่า ไปไหนกัน จึงได้ทูลกลับไปว่าตามหาหญิงที่ลักขโมยของพวกเราไป พระพุทธองค์จึงตรัสว่าจะตามหาผู้หญิง หรือจะตามหาตัวเองดี พวกเขาก็ตอบพระพุทธองค์ไปว่า หาตัวเองดีกว่า พระพุทธองค์จึงได้เทศน์ให้ฟัง พุทธทาสภิกขุท่านได้ยกเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อให้เห็นว่าเรื่องตนเองนั้นสำคัญ ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ในคำที่ตรัสว่า เทียบตามหาตนเองดีกว่านั้น มาณพหนุ่มทั้งหลายฟังแล้วก็คงไม่รู้เรื่องมากนัก แต่กลัวจะเสียเหลี่ยมนักเลงจึงรับปากไปก่อน พอได้ฟังธรรมจึงได้บรรลุธรรม เห็นความไม่มีตัวตน หมดัตถน ท่านสรุปว่า โดยความรู้สึกของสามัญสำนึก เรามีตัวตนอย่างแท้จริง แต่เมื่อเราคิดว่า ตน นั้นแหละเป็นมาตา เป็นสิ่งสมมุติ พอมีคนถามว่ามีตัวตนไหม ก็กะอักกะอ่วม ว่าจะตอบยังงั้น จะตอบว่าไม่มี ก็รู้สึกว่ามีตัวตนอยู่ เลยทำให้คน งง ๆ กับคำว่า ตัวตน พุทธทาสภิกขุท่านอธิบายต่อว่า ลักษณะของคำที่พระพุทธองค์ตรัสนั้นมีอยู่ 2 แบบ คือ ทิฏฐธัมมิกโวหาร คือ คำพูดที่คนทั่วไปสามัญพูดกัน พูดแล้วเข้าใจได้ทันทีไม่ได้ซับซ้อนอะไร เช่นมีคนไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า วรรณะสี่ เสมอกัน หรือต่างกัน พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ก็เห็นกันอยู่ว่าเขานับถือ วรรณะกษัตริย์และพราหมณ์ ส่วนวรรณะ ศูทรและแพศย์ เขาไม่ได้นับถือ อันนี้อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งคือ สัมปรายิกโวหาร เป็นคำพูดที่เป็นความจริง เป็นของนักปราชญ์ อย่างเช่นคำถามก่อนหน้า เมื่อคนที่ถามบอกว่าอยากฟังคำตอนที่ความจริงกว่านั้น เป็นของนักปราชญ์ พระพุทธองค์ก็ตอบว่า ลองคิดดูว่า ถ้าทุกระณาทาบาป ก็ได้ผลของบาปเท่ากัน ถ้าทำความดี ก็ได้ผลของความดีเท่ากัน ถ้าทำกิเลสให้หมดไป ก็เป็นพระอรหันต์เหมือนกัน เช่นนี้ ต่างกัน หรือ เหมือนกันไหม ก็ลองคิดดู สุดท้ายพุทธทาสภิกขุท่านก็สรุปว่า ในเรื่องของ การมีตัวตน เป็นการพูดอย่าง ทิฏฐธัมมิกโวหาร แต่ถ้าพูดว่า ไม่มีตัวตน เป็นการพูดแบบ สัมปรายิกโวหาร เป็นการประยุกต์หลักคำสอน เรื่องอัตตาและอนัตตา (พุทธทาสภิกขุ, 2559) สุดท้ายแล้วการหาตัวตน ก็เพื่อที่จะละตัวตน พิจารณาตามไตรลักษณ์ เพื่อเข้าถึงนิพพาน เป็นการอธิบายถึงการที่เราไม่ควรยึดติดกับตัวตนของเราเหมือนอย่างที่ท่านพระราชธรรมนิเทศ (ระบแบบ จิตตญาณ) ท่านได้อธิบายถึงเรื่องของการไม่มีตัวตน อันเป็นหนึ่งในไตรลักษณ์ว่า อนัตตาไม่สิ่งที่ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ใครไม่สามารถบังคับว่าเราอย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตาย อย่าพลัดพรากสูญเสีย ขอให้เราร่ำรวย อย่าได้ยากจน ไม่สามารถควบคุมบังคับบัญชาได้ ตรงกันข้ามกับสิ่งที่มีความเข้าใจกันว่า เป็นตัวเป็นตนจริง ๆ ที่ยั่งยืนจริง ๆ เหมือนรับประทานอาหารแล้วอิ่มตลอดไปไม่ได้ ไม่มีใครเป็นเจ้าของอะไรจริง ๆ คนอาจจะพูดว่าพ่อของเรา แม่ของเรา ญาติพี่น้องของเรา ทรัพย์สินเงินทองของเรา ตลอดถึงประเทศของเรา แต่ความจริงแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นของเรา ไม่เป็นของเราจริง ๆ เป็นเรื่องของสมมติขึ้นมาชั่วขณะเท่านั้น เช่น เงินของเรารับมาเดี๋ยวก็จ่ายไป ก็กลายเป็นเงินคนอื่น คนนั้นก็ไปทอนให้คนอื่น ก็กลายเป็นของคนอื่นไปเรื่อย ๆ แสดงว่าความเป็นของเราจึงไม่มีอยู่จริง ๆ อย่างที่ท่านสอนไว้ว่า

“เมื่อเจ้ามามีอะไรมาด้วยเจ้า เจ้าจะเอาสุขสนุกไหน เจ้ามามีเปล่าเจ้าจะเอาอะไร เจ้าก็ไปมือเปล่าเหมือนเจ้ามา”

เมื่อย่อยออกไปแล้วจะสูญ จะไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย คล้าย ๆ กับเอาโคมาตัวหนึ่ง มาฆ่าแหละหมดก็หาความเป็นโคไม่ได้ รถคันหนึ่งเมื่อพังไปแล้ว ก็หาความเป็นรถไม่ได้ บ้านเมื่อพังไปแล้ว ก็หาความเป็นบ้านไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อคนย่อยไปแล้ว จะไม่มีทั้งของเรา จะไม่มีทั้งเรา จะไม่มีทั้งตัวของเรา เพราะฉะนั้น การตระหนักในเรื่องของไตรลักษณ์ทำให้เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบานจริง ๆ จิตใจจะไม่ฟูขึ้น จะไม่ฟูลงยามประสบกับสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะน่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนาก็ตาม เช่น จิตใจของพระอริยบุคคล เวลาประสบกับลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ ถูกนิินทา สรรเสริญ ประสบความสุข ความทุกข์ ปัญญาจะเกิดขึ้นภายในใจว่า สิ่งนี้ได้เกิดขึ้นแล้วแก่ท่าน แต่สิ่งนี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีการแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปธรรมดา เวลาเกิดก็ไม่ยินดีอะไร เวลาเสื่อมไป ท่านก็ไม่ได้เสียอะไร (พระราชธรรมนิเทศ (ระบแบบ จิตตญาณ), ม.ป.ป.: 128-129)

ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นว่า การสอนในเรื่องของอัตตา หรือการมีตัวตนนั้น พุทธทาสภิกขุท่านอธิบายความหมายของการมีตัวตนไว้ 2 อย่าง คือ ทางโลก กับทางธรรม เป็นที่เข้าใจความหมายของคนทีพุดกันบนโลก อธิบายความหมายตามที่คนทั่วไปเข้าใจ พุทธแบบคนสามัญเขาพุดกัน แต่ในอีกความหมายถึงคือพุดในทัศนะทางผู้ที่เป็นนักปราชญ์ คือผู้ที่ปฏิบัติได้จริง เข้าใจได้จริงในเนื้อหาของหลักธรรมตามที่เป็นจริง ไม่ใช่อ่านตามตัวหนังสือ ส่วนของท่านพระราชธรรมนิเทศ ท่านอธิบายในทัศนะของไตรลักษณ์คือการไม่มีตัวตนนั้นจะทำให้เราพ้นทุกข์ พิจารณาความแปรปรวนของสังขารให้เห็นตามความเป็นจริง สุดท้ายจุดประสงค์ความหมายของการหาตัวตน เพื่อที่จะละตัวตนนั้นก็คือ หมดกิเลส และเข้าถึงนิพพาน เป็นการอธิบายขยายความในเนื้อหาของหลักธรรมที่แต่ละท่านได้ศึกษาและเข้าใจ แล้วนำมาถ่ายทอดให้ศาสนิกชนได้ฟัง แต่ละท่านก็มีแนวทางในการอธิบายเพื่อให้คนอื่นเข้าใจตามแต่เทคนิคของแต่ละท่าน

4. สรุปจุดเด่นที่ควรพิจารณา

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ ในเรื่องของรูปแบบกะทัดรัดเหมาะแก่การพกพาไปศึกษาในสถานที่ต่าง ๆ ไม่เล็กไม่ใหญ่จนเกินไป ขนาดก็พอเหมาะแก่การอ่านจบในเวลาไม่นาน ชื่อเรื่องก็ชวนให้คนเห็นแล้วต้องอยากอ่าน เพราะหลายคนตกเป็นทาสของความงัดและความหลง และหลายคนคงอยากที่จะหลุดพ้นจากกิเลสเหล่านี้ ในเรื่องของภาษาในหนังสือเล่มนี้ก็เป็นภาษาพุดของพุทธทาสภิกขุที่ได้สั่งสอนพุทธศาสนิกชน เป็นคำพุดที่ถอดออกมาเขียนเป็นตัวหนังสือ เป็นคำพุดของท่านจริง ๆ ทำให้เห็นถึงแนวคิด วิธีการพุด การเรียบเรียงถ้อยคำ เรื่องราวประกอบหลักธรรมที่ท่านได้นำมาเทศน์ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในหลักธรรมนั้นอย่างถึงแก่นแท้ ลุ่มลึก แล้วกลั่นออกมาเป็นคำพุดท่านเอง เทศน์สอนในรูปแบบของท่านเอง อธิบายเพื่อให้หลักธรรมที่เข้าใจยาก กลายเป็นเนื้อหาที่คนทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ ปรับให้เข้ากับยุคสมัยในขณะนั้น ทำให้หนังสือเล่มนี้น่าอ่านและน่าค้นคว้า

สิ่งที่ผู้ศึกษาอยากจะนำเสนอ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้เป็นเนื้อหาของคำพุดของพุทธทาสภิกขุที่ถ่ายทอดออกมาจากความรู้ที่ท่านได้ปฏิบัติ เป็นความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปฏิบัติตามแล้วจึงนำมากล่าวสอนพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่าง ๆ จึงเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า แต่ในหนังสือเล่มนี้ อาจไม่เหมาะสมสำหรับคนทั่วไป เพราะการบรรยายแต่ละครั้ง ผู้บรรยายจะเลือกใช้ภาษา หลักธรรม หรือแม้แต่การถ่ายทอดที่เหมาะสมกับผู้ฟังในขณะนั้น เมื่อนำมาเรียบเรียงเป็นหนังสือจึงอาจไม่เหมาะสมสำหรับคนทั่วไป

5. องค์ความรู้ที่ได้

ความงัด ความหลง เป็นกิเลสที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ เป็นความทุกข์ ความยาก ความลำบาก เป็นความเคยชินและความไม่ใส่ใจที่จะมอง ถูกอวิชชาครอบงำทำให้คนเรามองไม่เห็น เป็นความงัดที่เราสร้างขึ้นเอง หลงยึดติดเอง จนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ต้องทนทุกข์ทรมานไปจนตัวตาย การเข้าใจกิเลส เข้าใจตนเอง เปิดตาที่ถูกอวิชชาคือความไม่รู้ครอบงำมาแสนนาน ให้พบกับแสงสว่าง เป็นองค์ความรู้ที่สูงสุดของพระพุทธศาสนา คือทำให้ตนเองพ้นจากอำนาจของกิเลส เป็นอิสระจากความงัด ความหลง พบแสงสว่างแห่งความสุขของชีวิต

6. ความต่างและความเหมือน

หนังสืออำนาจของความงัว ความหลง ของพุทธทาสภิกขุที่นำมาเป็นแม่แบบในการวิจารณ์ กับหนังสือของพระราชธรรมนิเทศ และ ของหลวงพ่อดวงพระธรรมปิฎก เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับธรรมะ หลักปฏิบัติ ข้อชี้แนะ ในการนำพาตนเองให้ออกจากกองทุกข์ เป็นหลักของความจริง เป็นสัจจะธรรม ดังนั้นเนื้อหาข้อความในหนังสือแต่ละเล่ม อาจจะมีมีความแตกต่างกันบ้าง ตามแนวคิด แนวทาง ข้อปฏิบัติ ที่แต่ละท่านได้ปฏิบัติและพบเจอด้วยตัวท่านเอง แต่ใจความสำคัญ คือจุดหมายปลายทางของการปฏิบัตินั้น ไม่มีความแตกต่างกันเลย เพราะแก่นสาระสำคัญอันเป็นจุดหมายสูงสุดก็คือการพ้นจากอำนาจของกิเลส เพื่อให้ศาสนิกชนทั้งหลายได้พ้นจากความทุกข์ยาก ให้มีความสุขที่แท้จริง อันเกิดจากภายใน เป็นความเหมือนในความต่างที่สุดท้ายแล้วมาบรรจบกัน

6. เอกสารอ้างอิง

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (ม.ป.ป.). *ตอบปัญหานานาชาติ*. ม.ป.ท.: PUB PRESS.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). *อำนาจของความงัว ความหลง*. กรุงเทพมหานคร: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *ธรรมญฺยชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: ที พี เอ็น เพรส.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 41.

กรุงเทพมหานคร: ผลิตภัณ์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.

Journal of Graduate Saket Review

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย